

عُلُومُ الْقُرْآنِ

پُیْنْتُو

عَلَامَةُ شَمْسِ الْحَقِّ افغانی رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ

مُتْرَجِم

مَوْلَانَا سَيْفُ الْحَنَانِ حَقَّانِي

تاج کتب خانہ پبلسٹری پرائیویٹ لمیٹڈ
کتاب خانہ پبلسٹری پرائیویٹ لمیٹڈ
قصبہ خوانی فون: ۲۱۳۳۵۴

Ketabton.com

علوم القرآن (پُنتو)

علامہ شمس الحق افغانی رَحِمَهُ اللهُ

مُترجم

مولانا سیف الحنان

ناشر

تاج کتب خانہ ۰ ۰ محلہ جنکی قصہ خوانی پینپور

فون نمبر :- ۲۱۴۲۵۴

صفحه	عنوان	شماره
۲۹	اوله شبیه	۲۰
۳۱	دوئمه شبیه	۲۱
۳۲	درئیه شبیه	۲۲
۳۲	خلورمه شبیه	۲۳
۳۳	پنجه شبیه	۲۴
۳۳	شپر مه شبیه	۲۵
۳۲	اومه شبیه	۲۶
۳۸	اتمه شبیه	۲۷
۳۹	نهمه شبیه	۲۸
۴۰	دهمه شبیه	۲۹
۳۳	یولسمه شبیه	۳۰
۳۲	د فیضی تفسیر بی نقط	۳۱
۳۲	د مسیلمه توکره	۳۲
۳۵	ابن الراوندی ز ندیق یهودی	۳۳
۳۶	د متنبی توکره	۳۴
۳۶	د اعجاز القرآن پوهه	۳۵
۳۷	مشاهدات او معنویات	۳۶
۳۹	قانونی اعجاز	۳۷
۵۱	تأثیری اعجاز	۳۸
۵۲	دیوپ په نظر کین دقرآن تاثیر	۳۹
۵۵	انجذابی تاثیر	۴۰
۵۶	دقرآن اعجازی تاثیر په شخصیت رسول الله صلعم	۴۱

صفحه	عنوان	شماره
۱	پیش لفظ	۱
۲	د وحی او قرآن ضرورت	۲
۵	د قرآن د ضرورت دلیل بقای	۳
۸	دلیل قانونی	۴
۱۱	دلیل غذائی	۵
۱۲	دلیل دوائی	۶
۱۴	دلیل نوری	۷
۱۷	دلیل حقیقی	۸
۱۸	دلیل اتباعی	۹
۲۰	دلیل نفسیاتی	۱۰
۲۱	دلیل تخلیقی	۱۱
۲۲	دلیل ترکیبی	۱۲
۲۳	دقرآن صداقت او اعجاز	۱۳
۲۵	د معجزه او اعجاز تشریح	۱۴
۲۵	عادیات	۱۵
۲۶	عجائبات	۱۶
۲۶	مشترک مناصبت	۱۷
۲۷	معجزات	۱۸
۲۷	قرآنی معجزه، بلاغی دلیل	۱۹

شماره	عنوان	صفحه
۶۳	در بیع فصل د تفسیر او د تاویل او د دے د وارد و متعلقا تو بیان	۹۰
۶۵	د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهه آداب او شرائط .	۹۲
۶۶	علم اللغه یا علم اللسان	۹۲
۶۷	علم السنه	۹۳
۶۸	علم الآثار	۹۵
۶۹	علم قواعد الالهیات	۹۷
۷۰	علم الموهبت	۹۸
۷۱	د تفسیر بالرائی تحقیق	۱۰۰
۷۲	د شیع ازاله او صرفیه او باطنیه او د تفسیر په منبر کس فرق .	۱۰۱
۷۳	د تفسیر بالرائی تسمونه	۱۰۲
۷۴	اقسام تفسیر	۱۰۵
۷۵	د شیع ازاله	۱۱۳
۷۶	د وحی لغوی درء قسمه: فطری او ایجابی	۱۱۳
۷۷	عرفانی	۱۱۵
۷۸	شرعی وحی	۱۱۵
۷۹	وحی د نبوت	۱۱۶
۸۰	د قرآن نزول	۱۱۷
۸۱	نزول اولی	۱۱۹
۸۲	د بیع نزول	۱۱۹
۸۳	د بیع نزول	۱۲۰
۸۴	جهاد نبیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنگه حاصل کړل	۱۲۱
۸۵	د قرآن نازل شوی الفاظ	۱۲۲

شماره	عنوان	صفحه
۲۲	په یخنی کس خول	۵۶
۲۳	د روند و له او پیته	۵۷
۲۴	د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر	۵۸
۲۵	تاثیر قابلی	۵۸
۲۶	د قرآن سیاسی اعجاز	۵۹
۲۷	غذائی اعجاز	۶۲
۲۸	د روح آسمانی غذا	۶۳
۲۹	د روحانی ژوند معیار	۶۵
۳۰	د غذائیت معیار	۶۵
۳۱	د روح مرک او ژوند	۶۵
۳۲	قرآن روحانی غذا ده	۶۷
۳۳	د لیل نظامی	۶۷
۳۴	د بیع اصول د انسان نور و انسانا نوسره تعلق .	۷۰
۳۵	د بیع اصول د انسان دکائیات عالم سره تعلق	۷۱
۳۶	خلویم اصول د انسان د ژوند مقصد	۷۳
۳۷	پنجم اصول د انسانی ژوند آخری منزل	۷۴
۳۸	شمولی اعجاز	۷۸
۳۹	غیبی اعجاز	۸۲
۴۰	اعجازی اعجاز	۸۶
۴۱	تالیفی اعجاز	۸۷
۴۲	اعتدالی اعجاز	۸۸
۴۳	مکلی اعجاز	۸۹

صفحه	عنوان	شماره
۱۵۳	د آواز و احرف و حکمت	۱۰۸
۱۵۸	د تحریف پد یاره کڼ دا بن عباس روایتونه	۱۰۹
۱۶۰	شعر او د قرآن تحریف	۱۱۰
۱۶۱	د بایبیل تحریف	۱۱۱
۱۶۲	انجیل متی، مرقس، لوقا	۱۱۲
۱۶۳	انجیل یوحنا، تثلیث، ختنه او د جنابت غسل	۱۱۳
۱۶۳	د بلوهیت تصور او بایبیل	۱۱۴
۱۶۶	بایبیل او د نبوت تصور	۱۱۵
۱۶۷	بایبیل او د عملونو بیدل	۱۱۶
۱۶۸	د مکی او مدنی سورتونو متعلق اصطلاحات	۱۱۷
۱۶۹	د قرآن د سورتونو شمیر	۱۱۸
۱۷۰	د قرآن د آیتونو، کلمو، نقطو او حرفونو شمیر	۱۱۹
۱۷۰	د مختلفو سورتونو مختلف نومونه	۱۲۰
۱۷۲	د قرآن مهمات	۱۲۱
۱۷۳	د نوي فکر په رنځ کڼ د باری تعالی ثبوت	۱۲۲
۱۷۷	د باری تعالی د اثبات دلائل	۱۲۳
۱۷۹	د باری تعالی ثبوت په سلفی دلائلو	۱۲۴
۱۸۱	د باری تعالی د ثبوت کلامي او فلسفي دلیلونه	۱۲۵
۱۸۸	وجود د باری تعالی او قرآن مجید	۱۲۶
۱۹۱	د باری تعالی توحید	۱۲۷
۱۹۳	د شرک مذمت	۱۲۸

صفحه	عنوان	شماره
۱۲۳	د قرآن سنت او حدیث قدسی بیلتون	۸۶
۱۲۴	د وحی د نازلیدو قسمونه	۸۷
۱۲۵	د قرآن جمع کول او د هغه متدوین	۸۸
۱۲۷	د ویم، دریم او چلورم محرک	۸۹
۱۲۸	پنځم او شپږم محرک	۹۰
۱۲۹	د قرآن یا د وک او صحابه کرام	۹۱
۱۳۲	د قرآن کریم تشریحی حفاظت	۹۲
۱۳۳	صدیقی جمع	۹۳
۱۳۵	د صدیقی جمع دستور	۹۴
۱۳۶	عثمانی جمع	۹۵
۱۳۷	د عثمانی جمع دستور	۹۶
۱۳۸	د قرآن آیتونه او سورتونه	۹۷
۱۴۰	مصحف مدنی / مکی	۹۸
۱۴۱	شافی، بصری، یبسی او بحرینی مصحف	۹۹
۱۴۲	کوفی مصحف	۱۰۰
۱۴۳	د سورة اَعْلَى آیت	۱۰۱
۱۴۵	د حضرت عائشې حدیث	۱۰۲
۱۴۶	یو عامه ضابطه دا بن مسعود نه روایت	۱۰۳
۱۴۸	د قرآن اختلاف او اوده اهداف	۱۰۴
۱۴۹	اوه قرأتونه - صحابه قاریان	۱۰۵
۱۵۰	اوه قرأتونه	۱۰۶
۱۵۲	احرف سبعه	۱۰۷

صفحه	شماره	عنوان
۲۵۱	۲۵۱	په تناسخی حجازات کښ د جرم علم ندوی
۲۵۳	۲۵۲	د جستانی معاد رومی د دلیل
۲۵۴	۲۵۳	د وئید دلیل
۲۵۵	۲۵۴	د رییم دلیل
۲۵۶	۲۵۵	د خورم او پنجم دلیل
۲۵۷	۲۵۶	د شپږم دلیل
۲۵۸	۲۵۷	د اوم دلیل
۲۵۹	۲۵۸	د اتم او نهم دلیل
۲۶۰	۲۵۹	د یولسم او دولسم دلیل
۲۶۱	۲۶۰	د قیامت کیفیت
۲۶۲	۲۶۱	د عالی مرض موت یا د قیامت نخبه
۲۶۳	۲۶۲	د شپیلنی د قیامت پوکل
۲۶۴	۲۶۳	د ډیوکلوحکمت
۲۶۵	۲۶۴	د محشر ز مکه
۲۶۶	۲۶۵	د مومن خوراک ښاک
۲۶۷	۲۶۶	د بیان دحوض کوثر
۲۶۸	۲۶۷	د عمل نامه
۲۶۹	۲۶۸	د قیامت دورخه کواهی
۲۷۰	۲۶۹	د عملو نو تول
۲۷۱	۲۷۰	د اعمالو د تول - میزان او د موزون لیسر بیان
۲۷۲	۲۷۱	د عملو نو تولو ټکه به شوک وی؟
۲۷۳	۲۷۲	د عملو نو تولو حکمت

صفحه	شماره	عنوان
۱۹۳	۱۲۹	د نبوت
۱۹۵	۱۳۰	د نبوت خصوصیتونه
۱۹۸	۱۳۱	د چه معجزه، کرامت او سحر کښ بیلتون
۱۹۹	۱۳۲	د نبوت حقیقت
۲۰۸	۱۳۳	د ختم نبوت
۲۱۰	۱۳۴	د قرآن او ختم نبوت
۲۱۳	۱۳۵	د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت
۲۱۴	۱۳۶	د خاتم النبیین لفظ او مفسرین کلام
۲۲۳	۱۳۷	د میتا قی دلیل
۲۲۵	۱۳۸	د بحث عمومی دلیل، قبلی دلیل
۲۲۶	۱۳۹	د وعدی دلیل
۲۲۷	۱۴۰	د حدیث او ختم نبوت
۲۲۹	۱۴۱	د ختم نبوت او اجتماع امت
۲۳۰	۱۴۲	د ختم نبوت او درایت
۲۳۱	۱۴۳	د مرزائی د سوسوجواب
۲۳۸	۱۴۴	د ختم نبوت د علامه اقبال په نظر کښ
۲۳۱	۱۴۵	د قیامت، معاد او حجازات د اعمالو او د قیامت نومونه
۲۳۳	۱۴۶	د معاد او قیامت نقلی ثبوت
۲۳۷	۱۴۷	د معاد په باره کښ مذهبونو
۲۳۸	۱۴۸	د حجازات دره شکه
۲۵۰	۱۴۹	د تناسخی رد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیش لفظ

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مِنْ لَدُنِّي بَعْدَ مَا أَحَقُّهُ دُخُلِيْنِيْ تَوَكُّلِيْ كَالْوَنَةِ هُمْ زِيَاةُ مَوَدَّةِ قُرْآنِ كَرِيمٍ بِهٖ خَدَمْتُ كُنَّ مَصْرُوفٍ يَأْتِي شَوْعِي دَعِي، مَا دَخِلَ تَوْفِيْقِي مُطَابِقِي دَرْوَاوُو تَقَا سِيْرُو اُو نُوْرُو هَغِهٖ كِتَابُو نُومُطَالَعِهٖ كُوْلُهٗ دَكُوْمُوْنِهٖ چِهٖ دَقُرْآنِ فِهْمِيْ بِهٖ بَارُو كِنِيْ مَدَدُ اَغْسِيْ شُوْءُو اُو كُوْمُو مَعَارِفِ چِهٖ دَاللَّهِ دَجَانِبِهٖ بِهٖ نَزْرُو اُو رُوْدُو كِيْدَالِ هَغِهٖ بَتُوْلِيْمِ بِهٖ خِيْلِ خِيْلِ وَخْتِ دَدَرِيْسِ قُرْآنِ شَرِيْفِ بِهٖ شَكْلِ كِنِيْ بِپِيْشِ كُوْلِ -۱-

الْحَمْدُ لِلَّهِ -۱- دَا اَحْقَرُ دَدِيْ دَرِ سُوْتُوْنِهٖ قَدِيْمِ اُو جَدِيْدِ دُوَا طَبَقُوْتِهٖ دَا مِيْدَنِهٖ زِيَاةُ فَاوْدَا اُو سِيْدَا، دَدُوْسْتَانُوَا صِرَاا رُو، چِهٖ حُهٗ تَقْسِيْرُ اُو لِيْكُرُ، لِيْكُنْ مَا دَا مَنَاسِبُ اُو كُنْرُ لِهٖ، چِهٖ دَقَسِيْرِ بِهٖ حَا ئِيْ دَقُرْآنِيْ عِلُوْمُو بِهٖ مَخْتَلَفُو شَعْبُو كِتَابُو نُوَا نِيْكُمُ چِهٖ بِهٖ مَخْتَصِرُ وَخْتِ كِنِ نَاظِرِيْنِ هَغِهٖ اُو سِيْ شِيْ، اُو دَلِزْجَسَامَتِ بِهٖ وَجِهٖ مَا لِيْ تَوْفِيْقِهٖ حَضْرَاتِ هُمُ دَهْفِيْ نَهٗ مُسْتَفِيْدِ شِيْ، لِيْكُنْ تَا لِيْفِ كِنِيْ دَدِيْ خِيَالُ سَاتِلِيْ شُوْءُو

۱) چِهٖ دَمَطَالِبِ قُرْآنِ بِهٖ تَعْيِيْنِ كِنِيْ دَسَلْفُو طَرِيْقِهٖ نَهٗ وِيْ پَرِيْسِيْنُو دِيْ شُوْءُو، اُو دَبِيَانِ شُوْءُو مَعَارِفُو اُو حَقَا تَقُوْبِهٖ شَانِ نَاوِيْ چِهٖ دَسَلْفُو تَا لِيْدِ كُوِيْ نَهٗ چِهٖ دَهْفِيْ مُخْرِيْفِ -۱-

۲) دُوْمُهٗ دَا چِهٖ دَا دُوْرُو دِ عَقْلِيْتِ اُو فُلْسَفِيْتِ دِيْ، دَدِيْ وَجِيْ نَهٗ مَقَا صِدْ شَرْعِيْهٖ نَقْلِيْهٖ دِ دَعَقْلِ اُو فُلْسَفِيْهٖ بِهٖ رَنُكُ كِنِيْ بِيَانِ شِيْ، چِهٖ دَمَغْرِبِ زِدَا طَبَقِيْ دَهْدَا يْتِ سَا مَانِ هُمُ اُو شِيْ -۱-

۳) دَرِيْمِهٖ -۱- دَا چِهٖ دَمَقَا صِدُو بِهٖ تَعْبِيْرُ اُو تُوْ كِنِيْ دَا صِطْلَا حِي

شماره	عنوان	صفحة
۱۴۳	دغوريزاوناغوريزو پيژندل	۲۸۵
۱۴۳	د تول مقام، د پل صراط تيريدل اونور	۲۸۶
۱۴۵	د صراط حقيقت	۲۸۸
۱۴۶	د صراط اونور حڪمت	۲۸۹
۱۴۷	د نور اسباب	۲۹۱
۱۴۸	په كومه وجه د صراط پورې وتل اسانېږي	۲۹۱
۱۴۹	جنت او دوزخ	۲۹۲
۱۸۰	د جنت او دوزخ د وجود دلائل	۲۹۳
۱۸۱	د آدم عليه السلام د كبر، دوخائې	۲۹۵
۱۸۲	د آدم عليه السلام په راكوزولو كېنې حڪمتونه	۲۹۷
۱۸۳	د جنت د ژوند حقيقت	۳۰۲
۱۸۳	د آخرت د ژوند اجمالی نقشه	۳۰۳
۱۸۵	د عيسيٰ عليه السلام راكوزيدل	۳۰۳
۱۸۶	د مسيح عليه السلام ژوند	۳۰۶
۱۸۷	ختم نبوت او د عيسيٰ نزول	۳۲۶
۱۸۸	د ذوالقرنين ديند متعلق د كفارو د عذاب هميشوالې	۳۳۲
۱۸۹	تتمه	۳۳۶

تعبیرات کردی، اور بیات تَرْدِ هغه تعبیرات استعمال شی چه
د جدید مذاق مُطابق وی، احقر دیرزیات مصروف دے، د دے
وجے د بے ضرورتہ بسط او تفصیل نہ مِر دہہ اُکڑا، او پہ مطلب
خیز اختصار مِر اکتفا اُکڑا، کہ چرے د موجودہ دور د مصنفینو پیا
طرز مِر کتاب لیکل نو د دے نہ خو چندا نریات غت کتاب جو پریا دے
شود کتاب ترتیب پیا دے دے دے۔

① ضرورت القرآن :- یعنی دنوع انسانی د پارا دوحی الہی او د قرآن
پہ ضرورت عقلی او فلسفی دلائل :-

② صداقة القرآن، یعنی پہ دے خبرہ عقلی دلائل او د مستشرقین
یورپ تر دیدا چه قرآن د اللہ د جانبہ دے، او معجزا دے :-

③ تنزیلِ قرآن او د هغه تدوین :- د نزولِ قرآن او جمعِ قرآن
تحقیق :-

④ محفوظیة القرآن :- د قرآن د محفوظیت دلائل او د مستشرقینو د
شُبہا تو نتر دیدا :-

⑤ مہنات القرآن :- یعنی د قرآن دا ہبو مقاما تو حل د هغه حکمتونہ
اور ازونہ او د شُبہا تو انزال :-

⑥ احکام القرآن :- یعنی د قرآن فقہی احکام او د هغه حکمت او د موجودہ
دور د شُبہا تو جوا بونہ :-

⑦ تعبیرات القرآن :- یعنی د قرآنی تعبیراتو حقیقی حل پیا دے
عرض چه صحیح مطالب قرآنی معلومہ شی او د جدید خیالوا اہل
قلمو خا میا نے واضحہ شی :-

رومی پنخہ بابونہ پہ کتابی شکل کینے شائع کومہ چه د هغه نومرہ
علوم القرآن وی، د عاکوم چه اللہ تعالیٰ د دے خدمت د

تکمیل توفیق مانتہ را کری، پہ خپل درکا کینے د قبول او منظور
کری، او دا خرت د نجات ذریعہ د کری، او محترم الحاج سید،
عبدالرشید شاہ مہتمم مدارسہ فاروقیہ بہاولپور د پارا د
اللہ جل جلالہ، دا کتاب د سعادت باعث جو پری او د هغه دینی
عبت او مجاہدانہ کوششونہ، د اللہ تعالیٰ د دے کتاب د اشاعت
سبب جو پری :-

احقر :- شمس الحق افغانی عفا اللہ عنہ :-

دوحی او دقرآن ضرورت

دانسان د سعادت او شقاوت حاصلولو خوښولو پاره انسان عقل ته خوډ دے و چې کافی نه دے، چه د عقلی معلوماً نو بنیاد هغه مخبر په او مشاهدات دی په کومو چه د سانسې اصولو مطابق بوره عنت او ژور غوراو فکر شوے وی، او د سعادت او شقاوت د اصولو بنیاد د عقائدو، اخلاقو او اعمالو د خصوصیاتو پیژندل دی، او د مشاهداتو او د محسوساتو د اثر نه دارنگ بهر دی چه په هغه باندے د تجربے او مشاهدے په ذریعہ هیڅ قسم غور نشی کیدے او نه د هغه د پامه، چه تجربہ کا ه شته دے.

۲) دویم د دے و چې چه عقلی فیصلو کینے د و هم دخل وی، او د دے کبله دغه فیصله اکثر غلط اُشی.

۳) دریم د دے و چې چه عقلونه مختلف دی، د صحیح عقل صورتونه گم او د فاسد عقل صورتونه په دے امور و کینے زیات دی.

۴) څلورم د دے و چې چه د عقل فیصله عموماً په جدا باتو بنا وی، نو ځکه دا اکثر غلط وی هر دغه وجه ده چه دا قوام عالم د عقلونو فیصله د معرفتِ الهی، د نبوت د حقیقت معلومولو، د عملونو د جزاگانو، د امورِ آخرت او د صحیح او غلطو عملونو په باره کینے یو بل سره متضاد دی یو قوم شرک صحیح گنری، او بل تثلیث، بل خدا پرستی، او بل مخلوق پرستی، یو قوم د غوا غوبنه خوړل گناه گنری، او څوک ئے نه خوړل، څوک خنزیر خوړل بڼه گنری څوک ئے نه خوړل، د چا د عبادت کولو او د رضائے الهی موندلو یوه طریقه ده، او د چابله، د چا د نبوت تصور یو ډی، او د چابل، څوک دا اعمالو جزا او سزا د جنت او دوزخ په

شکل کینے مینی، څوک ئے د روحانی درد او راحت په شکل کینے او څوک ئے د تناسخ په شکل کینے مینی، دا حال په ټولو روحانی امور و کینے دے، دے نه، واضح شوه چه په مذکور امور و کینے عقل کافی نه دے، اُس موښن! هغه دلائل عقلی پلش کو و کومونه به چه د معلوم پیری چه د دے امور و د پیژندلو د پاره د خالق کائنات وحی، د هغه کلام یا په نورو ټکو کینے د قرآن ضرورت دے، او د دے د پاره چه د انسانی سعادت او شقاوت د اصولو د ابع یقینی فیصله مقرر اُشی، چه په هغه کینے د شک ښه هیڅ گنجائش پاتے نشی، هغه دلائل په دے ډول دی.

د قرآن د ضرورت دلیل بقائی

۱) رُوم د دلیل بقائی دے، د هرا انسان فطری خواهش دے چه هغه ته د دائمی بقا او ژوند حاصل وی، ځکه چه د انسان د ټولو نعمتونو تړون ژوند سره دے که چرے ژوندانه وی، نو ټول نعمتونه مثلاً، مال، او جا، اقتدار، خوړل، اغوستل، او ښه د اټول بیکاره دی، د دے فطری جاذبے دلیل دادے چه د هرا انسان د ژوند په بقا باندے څوک دُشمن که چرے حله اُگری، نو هغه به د ذات او د بقا سره د محبت په وجه د مُدا فعت کوشش کوی او د ژوند او بقا محفوظ ساتلو د پاره به زور کوی، دارنگ کچرے په انسان د رنج بیماری حمله وی چه د هغه حیات او بقا ته تر خطر اُپینه شی نو هغه به دارو د ملوغت مال لکوی، او د ژوند د بقا کوشش کوی دے نه معلوم پیری چه بقا سره د محبت جاذب فطری دلا، اُس دے ختمیدونکی د نیا اوفانی جهان کینے هیڅ یو انسان ته دا فطری مقصد حاصل نه دے نو کچرے د ژوند په یو

دور کینے ہر انسان تہہ دوام حیات او استمرار بقا کا مقصد حاصل نہ وی نودلتہ بہ دا اویے شی چہ انسان دیونا ممکن خیر فطری خواہش اگرو، چہ ت علم نفسیا نو تہ صیحیح نہ دے، خکہ چہ نامکنتا فطری خواہش نہ شی کیدے، او نہ پہ یونا ممکن مقصد بانندی بتول انسانان متفق کیدے شی دا خبرہ نامکنہ دہ چہ دؤرہ پہ دؤر کینے پنچہ شی پیدہ توالے نری کینے دا سے یوروخ کس بہ ہم پینن نہ شی چہ دہغہ خواہش وی چہ دؤرہ پہ دوو کینے پنچہ وی، دا خوشونا ممکن عقلی داسر نلک نامکن عادی ہم فطرۃ تہ بتولوا انسانانو مطلوب نشی کیدے، تہ یوانسان پہ فطرت کینے ہر دانہ دی پراتہ چہ ہغہ، وتول عمر و خوراک خکاک او کساہ اغستونہ بے نیازہ شی ددے نہ دامعلومہ شواہ، چہ نامکین عقلی او فطری دواپہ تہ بتولوا انسانانو فطری مطلوب نشی جو پیدے، نودوام حیات چہ تہ بتولوا انسانانو فطری دہتولو انسانانو فطری مطلوب دے، ہچرے نامکن نہ دے بلکہ ممکن الحصول دے، اس دواہر بقا کا پارہ پہ دے نری دعالم تغیرات کینے داسے اشیاء موجود دی چہ کچرے دز خرابیدونکی اوسخا کیدونکی بل خیر سرہ اگلوے شی نوخہ زمانے پورے ہغے تہ بقا حاصلہ شی مثلاً یوتازہ مہی رقب، بانندے، چہ مالگہ امبزے شی او اوج کرے شی نوخہ مودے پورے خوباقی ساتلے شی، پہ چین کن دیومر سہری کالبوت تہ شہدو پہ دیک بس کینے پہ ایسودوخہ مودے تہ پارہ باقی ساتلے شی، تہ مصر یہ آثار قدیمہ کنس دا سے منرہ بیاموندے شوک دہ چہ پہ ہغے بانندے دیکلے سوری تاریخ نہ دامعلومہ شواہ چہ دا تہ پچوزو کالونہ دیو مسالے (مسی) پہ ذریعہ محفوظ دہ، ہرکله چہ پہ دے عالم تغیر کینے دبقا زیا تولو داسے سامان موجود دے

نوابدی اولاً فانی اشیاء کینے داسے مسالہ بہ نہ وی چہ تہ ہغے ترون دانسان رُوح سرہ اوشی اوپہ دے وجہ ہغہ تہ دوام بقا او استمرار حیات حاصل شی، ابندی اولازوال خیزونہ تہ اللہ تعالیٰ ذات او کدہغہ صفات دی، چہ انسان سرگلا تہ ہغے پہ لکیدوانسان تہ دوام حیات او استمرار بقا صلیدے شی اودا اول صفت الہی صرف دا اللہ کلام او دہغہ وحی کیدے شی، پہ دے وجہ اللہ تعالیٰ خیل کلام پہ پیغمبرا نو علیہم السلام نازل کہر وجہ انسان تہ ہغہ دانسی حیات او بقا حاصل شی کوم چہ، تہ انسان فطری مطلوب دے، کلام الہی پہ دنیا کینے نازل شوے دے، نودلتہ تہ ولے انسان تہ ہمیشہ ژوند اُنہ بخینلو؟ دا اعتراض یو خوپہ دے وجہ ناممقول دے چہ کُنیا پچلہ دار فناء دہ اوپہ دے کینے بتول مؤثرات تہ فنا ہم موجود دی، او ہمیشہ ژوند او بقا کا پارہ دداسے محفوظ جہان ضرورت دے چہ پہ ہغے کینے مؤثرات تہ فنا ہم موجود نہ وی، (۲) دویم پہ دے وجہ ددے کُنیا دتنگی دکیلہ تہ بتولوا انسانانو استوکنہ دلتہ نامکنہ وہ، ددینہ معلومہ داشواہ چہ تہ ہمیشہ بقا غوندے د فطری جذبے تہ تکمیل کا پارہ دکلام الہی اودوحی ربانی ضرورت دے، یوا اعتراض دا کولے شی چہ پہ آخرت کینے بہ دکلام الہی عالمینوتہ کہ ہویے تہ جنت پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی، نو دکلام الہی مکرینو تہ کہ ہم ددو زخ پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی تہ یو جواب دہ، چہ تہ دوزخیا نو ژوند تہ مرک نہ ہم پتزدے، ۱) دویم جواب دادے، چہ کلام الہی ابندی دے نو خکہ تہ دے اثر ہم جانہ ابندی دے چہ داد انسان ژوند ابندی جو رہ وی خواہ ہغہ مسالہ جنت دی او کہ کفکار ددو زخ دی مگرد ابندی ژوند دودہ تہ دی

یوسرہ دارام او بل سرہ دکلیف نو دوام خو پہ دو اوہو کئے دے فرق صرف
 د استعداد او دک عمل دے، جتیا نو کلام الہی سرہ د ایمان او منلو
 جد بے لاندے تپون لرو او دوزخیا نو سرہ دکفر او نکار دکندے لاندے
 نو فرق صرف د نوعیت شو لو اگر چہ دوام حیات دواہرہ دی، ددے مثال
 دا بے دے چہ نمرشے سپینوی دوی او جاموسہ دک نر تعلق یوشان دے
 مگر دوی خرمن پیر توہ بیزی او دکامورنگ پیر سپینیزی نو د فرق صرف
 د استعداد دے، ہم دغہ حال دکفر او ایمان دے لکہ خنگہ چہ قرآن
 واضح کہے دے :-

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَاءً مَّشَاءً وَ لَوْ كَفَرْنَا لَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ حُمْلًا مَّكْرًا
 رَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا : سورة بنی اسرائیل آیت ۱۰۸ : پیدا کولو دک بارہ نازل کپے دے ایکن
 دکفار و دمعاندہ نو ظلم پہ وجہ قرآن دکغوی دک بارہ دک نقصان سامان
 جوہر شی :-

دلیل قانونی

- ۲) دویم دلیل قانونی دے، دانسان پہ فطرت کئے دوا قوتونہ موجودی
- ۱) یوقوت شہویہ دنزوعیہ، چہ ہغہ دتدات دا بے عطا دک چہ پہ
 ہغہ انسان دک خپلو مفاد دک بارہ جد و جہد کوی :
- ۲) دویم قوت غضبیہ دے چہ پہ ہغہ انسان دد بے قوتونو مقابلہ مدافعت
 کوی چہ کوم دمذکور فوائدو پہ حصول کئے دک سرہ مزاحمت کوی
 دانسانی فوائد و کلیات، خو بل - حبیل، اغوستل، استوگنہ او دک بلوغ نہ
 پس منکو حہ دک دانیول دانسان محبوب جسمانی مقاصد دی، دوا نورس
 معنوی او روحانی مقاصد دی، دین او رتبہ دانیول او دانسان دا بے

مقاصد دی چہ پہ دے کئے ورتہ خہ ہم مانع، حائل یا مزاحم راجی نو بے
 ئے مقابلہ کوی دتبولو انسانی جنٹ جگرو بنیا دہم دا خیزونہ دی ،
 فطرت دا غواپی چہ ددے او مقاصد و د حفاظت دک بارہ دک عادلانہ
 دا بے قانون ضرورت دے، چہ پیر انصاف قائم شی، او جگرے
 ختمے شی، اس دا قانون دک چاوی دک خداوند تعالیٰ، کہ دانسان دک ظاہرہ
 دک چہ دے قسمہ قانون جوہرہ دکی دک بارہ دکخلود و صفا تو ضرورت
 دک علم محیط (۲) رحمت کاملہ (۲) قدرت تامہ (۲) غیر جانبداری :-
 علم محیط خو حکمہ ضروری دے، چہ دانسانی حقوقو دہراہخ علم دکری
 او دانسانی فوائدو او حقوقو سرہ تہلی دانسان نو ڈوند پہ بتولوا دوارو
 دکنیہ، قبر آخرت باندا دے دکدہ نظروی چہ دغہ عادلانہ فیصلہ دانسان
 ڈوند پہ دے بتولومنزولو کئے دگستہ وی۔ او دہم ضروری دہ چہ دغہ
 فیصلہ دک انسان دک بارہ دننا بھوپہ لحاظ ہم دگستہ وی خواہ ہنہ
 نتائج انفرادی وی، او کہ اجتماعی ظاہری وی، او کہ باطنی (ڈورے) مثلاً
 کچرے انسان دک سود دک جواز او دک زانیالوطات یا لرضاد جواز قانون جوہرہ کوی
 نو دے کئے خود خوشما شخصی آزادی لحاظ ساتلے شوے دے، لیکن دے بتولو
 کئے دپورا معاشرے دک اجتماعی ضرور لحاظ نہ دے ساتلے شوے دک سود
 نتیجہ پہ حرص کئے اضافہ او دانسانی ہمدردی فقدان دے، او نرنا او
 لوطت سرہ دصحت جسمانی او دک عملی قوتونو دک کمزوری غوندے، ضرورہ
 نظر انداز کپیشوی دی، او پہ دے کئے ہمدارنگ پہ، قبر او آخرت کئے دک
 عذاب خیال ہم نہ دے ساتلے شوے :-

د رحمت کاملہ پہ وجہ ضرورت دے، چہ دک عادلانہ قانون جوہرہ
 پہ موقعہ خد قسم غفلت انشی، او پہ قانون کئے عمدا دا بے اجزا شامل
 نکری چہ ہغہ دانصاف خلاف دی :-

قدرت کا ماہ پیدائے وجہ ضروری دے کہ وہ دجا زور دلا تھا ہے انصاف انگری یا مجرم نہ
 یہ سزا و کر کوئی کمزوری ظاہر نہ کری غیر جانبداری پیدائے وجہ ضروری دے :
 چہ دھم قوم، ہم وطن ہر رنگ اور دھم زبان خہ طرف داری انگری
 اور رنگ پہ قانون سازی کہنے دے کہ قسمہ خلق و خیال ساتھ پہ غرض
 بل قسم خلقتہ نقصان ورنہ کری، لکہ خنگہ چہ یورپین خلق واسے کوی
 داخلور صفتونہ چہ عادلانہ قانون جوہر و لوہہ پارہ ضروری وی
 صرف د خداوند تعالیٰ پہ ذات کہے موجود دی نہ کہ ہفہ پہ رنگ د چا
 علم محیط شتہ اونہ د جا رحمت :

اللہ ارحم رعبا دہ من الارم یولیدھا، ترجمہ :- د اللہ پاک رحمت پہ
 خیلر بندگانہ دوسرہ زیات دے، چہ د مور بہ پہ خیل اولاد دوسرہ نہ وی
 نہ د ہفہ پہ رنگ د چا قدرت شتہ چہ د چا زور پر اچلیزی، او پہ
 قانون جوہر و لو کہنے د ہفہ رعایت انگری یا مجرم نہ پہ سزا و کر لو کہنے د
 چاہے او کیریزی، صرف د خداوند تعالیٰ ذات غیر جانبدار کھکے کیدے شی
 چہ ہفہ پہ قوم او وطن کہنے چا سرہ شریک نہ دے چہ د ہفوی لحاظ انگری
 نہ چا سرہ پہ رنگ اور بہ کہنے شریک دے، بلکہ ہفہ خود سے ذات
 دے چہ کم یلید و کم یولید، اولیس کئلہ شی دے، ترجمہ :- نہ ہفہ نہ
 خوک پیدادی اونہ ہفہ د چا پیدا دے، اونہ د ہفہ پہ شان خوک
 کیدے شی

لہ دے وجہ د انسان فطری حق، یعنی عادلانہ قانون صرف د اللہ تعالیٰ
 ذات سرہ خاص دے : ع
 سروری زبیا فقط اسنات ہے ہننا کو ہے، حکمران ہے اک وہی باقی بتان آری
 برداری (حکمرانی) صرف دے دے پے مثله ذات حق دے، ہم دے یوازہ حکمران دے :
 نوریزولہ آذر بتان دی :

إِن الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ :- سورة يوسف : قانون جوہر و لو صرف د اللہ تعالیٰ
 آية ۲۹ : جل جلالہ حق دے :-

دے دے قسمہ قانون خداوندی، وحی الہی او حکام ربانی نوم قرآن دے
 پیدائے وجہ د قرآن ضرورت د انسان د پارہ ثابت شو، بھر کیف انسانی
 حقوق سرہ تولی قانون خداوندی نہ بغیر دیوانسانی قانون حکمرانی بہ
 د جاہلیت حکمرانی پیلے شی :

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ط وَمَنْ :- ترجمہ، ولے خلق د انسان جاہلانہ
 أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا الْقَوْمِ الَّذِينَ هُمْ :- قانون غواری، ہمہ حقیقت بانہ
 سورة مائدہ آية ۴۹ : یقین لرونکی قوم د پارہ د اللہ تعالیٰ نہ
 سوا د بل چا قانون دیرینہ دے ؟

غیر حق چون ناسی و آمر شور : زور بتان قاہر شور
 زیر گردون قاہری از آمری است : آمری از ماسوی اللہ کافری است
 د اللہ نہ بغیر چہ خوک قانون سازی، پہ زور ظلم سرہ پہ عاجزانو غالب شی، د انسان
 لاندے خوغلبہ صرف دیو حکمران (اللہ) دے، د اللہ تعالیٰ نہ بغیر بل حکمران
 کافر دے :-

د ضرورت قرآن دلیل غذائی

۳) دلیل غذائی - انسان د جسم اور روح نہ مرگب رجوبی دے او بیابہ دے
 دواہر و کہنے روح اعلا او اشرف دے او کدان د ہفہ پہ نسبت ادتے
 او خسیس دے ہم دواوجہ دہ چہ د جسم نہ روح ارحی نویدان بیکارہ
 تی، د روح دا قسمہ برتری دوسرہ واضعہ او بدیہی دہ چہ حیوانات او
 جمادات ہم دے نہ خبر داری مثلاً یوزوندے سرے چہ روح بگینے
 وی او خوردے پہ یوحائے کہنے اودہ پرورت وی نوہیغ خیز پر حملہ نہ کوی

نہ پکین چنبی کیری نہ کارغان او تپوسان ددہ غوبنہ شوکوی نہ زمکہ
دکدہ بدن خوری او نہ هوا او نبردے بدبو یہ کولے شی۔ لیکن ہم ددے
انسان بدن نہ چہ خہ وخت روح اوئی، نوجہادات او حیوانات بتول
پہ دہ حملہ کوی باوجود دے چہ دمرگ نہ وہا اندے دے پہ کا بنا تو کینے
حاکم وونہ چہ محکوم۔

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ: ترجمہ۔ او اللہ تعالیٰ ذرکے او د
سورۃ الحجاثیہ، آیۃ عتد: آسمانوں بتول خیزونہ ستا سوسینی کیری

بیانے زمکہ ہمدغہ جسم خوری، نمرے بدبو یہ کیری چنبی ہم ورتہ
پہ پوزہ او خولہ کینے ننوئی او کارغان او تپوسان ہم ترے غوبنہ شوکوی
دانول خیزونہ چہ روہے دانسان نہ مغلوب ووددہ دمرگ نہ
پس یہ دہ حکم غالب شول چہ دوی ءالہام الہی پہ ذریعہ ددے خبرے
نہ واقف وی چہ پہ انسان کینے دقوت او غلبے باعث دہغہ روح دے
دادروح دبرتری دلیل دے، ہرکھ چہ بدن کمنا اوروح بربر دے
انگتر دغذا دپارہ قدرت انتظام کرے دے، دانسان دخوراک دپارہ
دغذوانہ ہلہ جو پیری، چہ ددے بتول جہان وسیع کارخانہ پہ
دے محنت اکری، مزکہ اوایہ بوئے دمرکے نہ را ہتوکوی۔ ہوا شروتازہ
اساقی، ستوری دہغہ دشوونما خدمت اکری، نمرے دانے پنے کیری
تردے حدہ پورے چہ دانسانی بدن دپرورش دپارہ نبرد سمندرنہ
بجارات اوچت کیری دہغہ نہ ورع جورہ شی، او دبارن پہ صورت کینے د
اوبوانتظاماشی، دانول انتظام دکمتر انسانی جز (جسم) دغذا دنکیل د
پارہ دے د حکمت خداوندی تقاضا دے، چہ دبرتر جز (روح) دپرورش
دپارہ قدرت ضرور انتظا کرے دے دا حوکیدے نہ شی چہ دکمتر جز
بدن دپرورش دپارہ خود دومرہ لوکے انتظام وی اور دبرتر جز

(روح) دپارہ دہیج انتظام نہ وی دہغہ مثال پہ بیاد انصوی چہ پہ اس
سور یورئیس دچامیلہ شی، نوکور بہ داس دکیا وغیرہ مکمل انتظام
اکری، اورئیس دکوراک خیناک وغیرہ ہیج انتظام اکری، نو حکیم
مطلق دبدن (سور لئی) نہ نیات دروح (سائیس) دغذا انتظام کیری دے
حکہ چہ دوارہ بہ خیلو فرا نضواد اکولو کین دغذا محتاج دی بدن اوروح
دوارہ پہ دے عالم تغیر کینے استوکنہ کوی او پہ چیل فرض پورہ کولو
کینے دغذا محتاج دی، کہہ دینے نہ وی توتو خو بہ اس دتو پورے نہ دے پہ
گرزیدے شی او نہ بہ ہغہ سور دلورے تندے پہ وجہ داس وایسے قابو کولے شی بلکہ کیری شی چہ
درخ خور لوسر دوارہ ہم بدن زمینی دے ددے غذا ہم زمینی دہ گوروم اپنی دے اور دتو دن
دعالم بالا سرہ دے لہذا دکدہ غذا اصم لطیفہ او دعالم باہر ہیکار دہ
اوداغذا وچی ربانی۔ کلام الہی یا قرآن دے۔ پہ دے کینے دغذا ایت دوا
(میلان طبعی، اولشونما) خصوصیات موجود دی، لکہ دبدنی غذا دا
خصوصیات پہ دودئی او غوبنہ کینے نہ دے دول موبودی چہ ددے
خوراک نہ دانسان شوق کیری کانری او اہیضے خوراک نہ فی شوق نہ
کیری، چہ دادوارہ اورہ کیری اووے خوری دغہ رنک پیما دودئی،
غوبنہ کن دشوونما صلاحیت شتہ پہ کانری او اسپنہ کینے نشتہ
بلکہ دہلاکت خطرہ دہ۔ قرآن دروح غذائے روحانی حکم دے چہ
پہ دے کینے دادوارہ خصوصیات موجود دی۔ میلان پہ دے دول دے
چہ قرآن دیرلوئے کتاب دے او بیایہ اجنبی ژبہ (عربی) کینے ہم دے
لیکن سرکدے خلق ددے تلاوت دیرکوی دایادوی (حفظ کوی) اوددے
یاد سائلوہ پارہ ورونہ او تکرار و نمرگہ پورے کوی، ددخت اور محنت
دقربانی ددے خبرے دلیل دے چہ پہ قرآنی غذا ایت کینے روحانی
کشش موجود دے حکم چہ دادروح غذا دہ، کچرے غذائے

جسمانی نہ وی نوہ جسم مرگ لا نرمی دے . ہمدارنگ روحانی
 غذا چہ نہ وی نوہ روح اصلی (حقیقی) مرگ یقینی دے ،
 غذائے قرآنی نہ حیاتی حقیقی پیدا کیدل پہ دے آبت کینے ذکر دی
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ تَرْجِمَهُ : اے مومنان تو تاسو د اللہ
 وَالرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ . اور رسول خیرہ منیٰ حکمہ چہ تاسو
 سورہ انفال ، رکوع آیت ۲۴ : ہفہ قرآن طرف نہ بنی کوم کینے
 چہ ستاسو حقیقی ژوند دے .

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ تَرْجِمَهُ . اعلان اکری چہ د قرآنی
 سورہ فاطر آیت ۲۱ : غذا نہ محروم مہ خلق مہی
 خلقو سر ، برابر نہ دی چا چہ د قرآن غذا بروحانی نہ حقیقی شو وند بیاموند
 دے :

۴ : دلیل دوائی

پہ دے عالم تغیر کینے انسان پہ بدن اور روح دوائی و تغیرات راجی
 د بدن د پارہ د تغیر سبب مخالفہ آب و هوا ، فاسدہ غذا ، یا نا
 مناسب فعل او حرکت کول یا خشہ بلہ حادثہ وی ہمدارنگ د
 روح د پارہ د مرضونو او تغیرات اسباب گندہ ، فاسقانہ ، ملیحدانہ
 مٹھکانہ ماحول ، خراب تعلیم ، خراب تربیت ، خراب قانون او
 خراب افعال او حرکات دی ، د دے دوارہ قسمہ بیمار و د پارہ مناسب
 م اکثر یا حکیمتہ رجوع کیدے شی بدن او د ہفہ دار و درمل
 دوارہ مادی خیزو نہ دی پہ دے وجہ انسان پہ خپلو تجربو غور
 او فکر سرہ د بدن مرضونہ معلومہ وی او د ہفہ د صحت د پارہ

د دے دار و درملو او علاج تجویز ہما کری کوم چہ قدادت دلہ
 پیدا کری دی ، او یہ دے سلسلہ کینے پہ خپلو تجربو او کوشش سرہ
 دے د پارہ قانون ہم جوہر لے شی ، لیکن روح انسانی ، د ہفہ
 صفات او امراض بتول دانسانی تجزیہ د اثرے نہ بھردی نہ نے
 د مرضونو خشہ تشخیص کولے شی او نہ دے د پارہ خشہ دار و درمل
 تجویز کولے شی ، روح پخپلہ امیر مہی دے ، او صرف عالم بالاسرہ
 تہ نے یو حقیقت دے لہذا د دے ، علاج بہ ہم د عالم بالانہ کیدے
 شی ، چہ ہفہ د مرضونو ازالہ کیدی زمینی علاج (دار و درمل)
 پرے اثر نہ غور کوی حکمہ چہ روح زمینی نہ دے ، د روحانی مرضونو
 علاج د بدن مرضونو د علاج نہ حکمہ دیرا ہم دے چہ د بدن مرض
 پہ وجہ انسان وقتی طور مرشی ، مگر د روحانی مرض پہ وجہ انسان
 دائمی مرگ او ہلاکت واقع کیدی ، ہم دا وجہ دہ چہ خالق کائنات
 د بدن د علاج انتظام انسانی تجربوتہ سپارے دے لیکن روحانی
 علاج د پارہ د انبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ نے پخپلہ انتظام اکری
 چہ ہفہ وحی الہی او کلام ربانی بلے شی او د روحانی علاج د پارہ تجزیہ
 او بے خط نسخہ دہ :

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ تَرْجِمَهُ . موبذ قرآن نازل کرو چہ پہ
 وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ مَبْنِي اسرئیل ایہ . ہفہ کینے د روح علاج او د ہفہ د قوت
 بخششی سامان موجود دے او یقین لوونکو د پارہ د اللہ رحمت دے ،
 پہ دے وخت کینے د روحانی امراض کرازالے او د دے د فیضان صحت
 د پارہ بل خشہ علاج یا نسخہ پہ کائنات کینے موجود نہ دہ حکمہ چہ
 ذمہ مینا علیہ . پہ رنرا کینے د قرآن نسخہ د بتولو انبیاء علیہم السلام پہ بتولو
 روحانی نسخو بان دے مشتملہ دہ ، او پہ دے کس د ابدی روحانی صحتا بدی

اصول موجودی ہم داو جردہ چہ یوپ خود علمونوا بنا روت
 اوستل اوڈ هغه په وجه دترقی آسمان ته اختل لیکن ددے روحانی
 شفا نه د محرومیت په وجه انسان شرافت نه محروم دی نه په دوی
 کینه خه نیکی شته نه خدا فی ویره نه انصاف، نه اطمینان قلب او نه امن
 بلکه ددوی دگندہ او بیمار وروحو تو په وجه دنیا هره ورح جمنو جو پیزی
 او پدے کینه د فواجشو، منکرانوا و دینو تو یولو دلسه یو سیلاب په چپو
 دے چه د هغه د خمید و هنج قسم امید نشته د بولے دنیا د تباہی خطرہ
 ده حکمہ چه خرابی ورح په نیا تیدردی۔

ه دلیل نوری

په دنیا کینه دوه قسمه خیزونه دی، یو هغه چه په سترگو لیدلے کتله شی،
 لکه د زکے نه نر آسمان نه بول خیزونه، دویم هغه چه په سترگو لیدلے نه
 شی، صرف په عقل معلومیری لکه ایمان، کفر، طاعت، معصیت د
 انسانی اعمالو حسن او قبح۔ د رومی قسمه خیزونو دپاره قدرت دوه نوره
 پیدا کیری دی، یو داخلي نور او بل خارجی نور، داخلي نور خود سترگو نور دے،
 چه انسان کینه دننه موجود دے، که دچا سترگه رنده وی او د داخلي نور
 محروم وی، نو هغه په مار او پری کتله فرق بلشی کولے
 دویم خارجی نور چه د انسان نه بهر دے، مثلاً، نمر، بجلی، لالین، دیوه
 وغیره کچرے دا خارجی نور نه وی، اگر چه د سترگو بینائی د رسته وی
 بیا هم هغه په نوره تیاره کتله د مار او پری فرق نشی کولے دواړه نورونه
 داخلي او خارجی چه جمع وی نو هله به علم او بیلتون حاصل وی۔
 دارنگ د دویم قسم خیزونو دپاره هم د اندرونی او بیرونی دواړه
 قسمه رنراگانو ضرورت وی، انه رونی رنراگانو آسمان ده

د دے دواړو ضرورت حکمہ دے چه دایمان او کفر، د نیک او بد، د خیر
 او د شر بیلتون اشی، هغه بیرونی رنراگانو روحانی امور و دپاره کلام الہی
 دے چه لکه د آسمانی رنراگانو په شان یو بله آسمانی رنراگانو،
 وَأَتَّبِعُوا النَّوَارَ الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ : اودوی د هغه رنراگانو بعداری کو پدے
 سورة اعراف آیت ۱۵۱ : کومه چه حضور سره نازل شویده۔

۴ : دلیل حبی

انسان د بدن او روح مجموعہ ده د بدن په وجه هغه د جسمانی محبوبانو
 مثلاً د خوراک، خبثات، او د مکان خواهشمند دے یا د دے محبوبانو حاصلو
 د ذریعے (مال دولت) خواهشمند دے، دے خیزونو سره هم د انسان
 محبت فطری دے، او خالق کائنات سره محبت هم فطری دے هم دا وجه ده چه
 انسان په خپل قول تاریخ کتله د محبت الہی د تقاضا نه خالی نه دے پاتے شوے
 دا بیله خبره ده چه کله د دے فطری تقاضے صحیح او درتقت اظهار شویده
 لکه د مؤمنینو او مؤجیدینو په شان یا غلط اظهار شوے دے، لکه د بت پرستو
 او مشرکینو په شان چه هغوی غیر الله د الله تعالی مظهر اگنر لو او د هغه
 عبادت لے اکرو، د دے دواړو صحیح او غلط طریقو اصلی محرک هر د فطری
 جذبہ (محبت الہی) وی تر دے حده چه د روس او چین خلق چه د خدا لے
 نه منکر دی د دے جذبے نه مجبور شول حکمہ چه دا ختمولے نشی چنانچه هغوی
 د دے فطری جذبے د تسکین دپاره د لین او ماؤزے تک مجسمه انصوری نه
 خائے په خائے نصب کول چه د هغوی تعظیم د عبادت په صورت کتله
 جاری آسانلے شی، ما په خپل بل یو کتاب، کیونرم او اسلام کتله د کیونرم
 دا خبره نقل کړے ده چه د خدا لے په خائے بل یو مصنوعی خدائے د خلقو
 دپاره تجویز کول ضروری دی دپاره چه د دے فطری جذبے تسکین پری

اُشی، اودوی دا مقام خپلو ممتاز و مشرانوته و رکړو. بھر صورت مُحبت
 الہی و فطری جذبہ دے دے دپارہ د یومظہر ضرورت دے چه د
 خدائی دخو بیے اونا خو بیے تابعداری اکر تھے شی کوم تے چه خوشوی
 هغه اکر او کوم تے چه نا خوشوی هغه اکر و. لکه څنگه چه دهر محبوب
 د محبت عامه تقاضا دلا، اُس د خدائے د خو بیے اونا خو بیے معلومول
 تر هغه نامکنه دلا چه خدائے پخپله دخپل کلام په ذریعہ نه وی خود دی
 حکم چه دیوانسان خو بیی اونا خو بیی تر هغه نشی معلومیدے تر خو چه
 هغه پخپله د هغه اظهار نه وی کړے لکه څنگه چه یوکور به د میلہ دخو بیے
 دخوراک انتظام تر هغه نشی کولے تر خو چه میلہ هغه نه وی نیکاره کړی،
 د الله ذات خود دے نه هُم دیر بلدا و بالا دے. خو حکم د هغه د محبت تکیل
 دپارہ دا ضروری دے چه هغه موثر نه اُبنائ چه فلا نئی عقیدے، اخلاق
 اعمال او اقوال د هغه خو بیی دی او فلا نئی نا خو بیی او ذاتم خود دل بغیر د
 کلام الہی نه نامکن دی دے دپارہ د وحی او کلام الہی ضرورت دے چه
 د هغه دخو بیے اونا خو بیے علم حاصل شی هغه کلام قرآن دے چه د هغه نه
 ضرورت د قرآن ثابت شوی.

دلیل اتباعی

په دنیا کینه اتباع او تابعداری موجوده دے، اولاد د والدینو، شاگردان
 د اُستادانو، رعیت د حکومت ما تحت عمله د خپلوا نسا اوا حسامند د
 احسان کورنکو تابعدار او فرما نبرداروی، دا صورتونه او د دے نه علاوه
 نور نول د تابعداری صورتونه فطری او معقول دی او د دے په وجه نظام
 تمدن قائم دے کچرے اولاد د والدینو تابعدار نه وی نو خاندانی ژوند به
 تباک شوی، شاگرد د اُستاد نا فرما نه وی نو نظام تعلیم به گپه و شوی، رعیت

د حکومت او ما تحت عمله د افسرانو تابعدار نه وی نو د حکومت
 انتظام به تمس نس شی، که زیر احسان دخپل محبت تابعدار نه وی نو دریا
 نه به د احسان وجود هم ختم شی، په دے د نیا کینه د هوشیز دپارہ علت
 او سبب موجودی دغه رنگ دے منکور تابعدار او فرما نبردارو د
 پارہ هم د عدت او سبب ضرورت دے، چه هغه د احسان او اقتدار
 دے. په اولاد د والدینو، په شاگرد د اُستاد اوا په زیر احسان د محبتانو
 احسان د فرمانبرداری او اطاعت فطری سبب دے، او په رعیت د سکر
 په ما تحت عمله د افسرانو اقتدار د فرمانبرداری فطری سبب دے د دے
 پنځو صورتونو نه علاوه نور د د صورتونه د فرمانبرداری هم شته
 مثلا، عاشق د معشوق اطاعت کوی او عوام د اهل علمو مثلا د امام ابوحنیفه
 امام بخاری رحیمہما الله اویا د اهل معرفت مثلا د شیخ عید القادر جیلانی یا
 دنور و بزرگان نور رحیمہما الله تعالی تابعداری هم کوی د دے دواړو صورتونو
 سبب حُسن دے هغه حُسن ظاهری دی لکه د معشوق حُسن د عاشق دپارہ
 یا هغه باطنی او معنوی وی. لکه د علمای دین او بزرگان دین حُسن د عوام دپارہ
 لہذا د دے ټولو اطاعتونو اسباب او علتونه صرف د دے دکت.

۱ قدرت ۲ احسان ۳ حُسن

په انسان کین چه د د دے و نه یو هم علت موجود وی نو د هغه اطاعت
 کولے شی حالانکه داد انسانی ذاتی خو بیی نه دی بلکه د الله عطا او بخشش
 دے هر کله چه خداوند تبارک د دے د دے وانه و س چشمه او جامع دے،
 او د اتول صفتونه د هغه ذاتی او قوی تر دی نو د هغه د و لے اطاعت اکر پخپلی
 فطرت غوازی چه د د ا یی ذات اطاعت د خا مخاوی طریقہ د دغه شی؛
 هغه د د اوی چه د هغه وحی او کلام د ک پیغمبرانو علیهم السلام په ذریعہ
 انسانانوته را اُرسی چه د دے لاس صحیح طور متعین شی، د دے وحی نوم

قرآن دے چہ ہمیشہ دپارہ محفوظ دے، لہذا ذنوع انسانی د پارہ
د قرآن ضرورت ثابت شو

۸: دلیل نفسیاتی

انسان کہ چرے د خپل نفس اور روح پہ آئینے نظر و اچری نوڈ کلام الہی
یا د قرآن ضرورت پچھلہ ددہ ذرہ دماغ و د ضمیر خاموش آواز دے
یوسلیم الفطرت انسان کہ ہنہ پہ صحرائے افریقہ کئے وی یا آزا د
قبائلو پہ غرونو کئے ہرکلہ چہ ہنہ یوبد کار مثلاً زنا یا قتل ناحق
کوی نو د ہنہ دماغ او ضمیر د دے جرم کولو نہ ضرورت متا شرکیزی او
ہنہ پہ خپل ضمیر کئے د دے، جرم دا ثریو نسمر د و نڈوالے تکدسا
او انقباض محسوسوی سرے د دے چہ ہلتہ پہ دے فعل د دہ کوفت کوئی
ہیچوٹ نہ وی نہ خوشہ حکومت موٹوی نہ خرعدالت یا پولیس او نہ پہ
دغہ خٹکے کئے شہ ضابطہ او قانون نافذ العمل وی بلکہ دا علاقہ
د ہر قانون نہ آنا دہ وی، اس سوال دا پیدا کیزی چہ پہ دے حالت
کئے د دے دروندانی، تکدسا، انقباض سبب شہ دے،

کچرے دا او ٹیلے شی، چہ دہ جرم کپیدے قانون مات کپیدے نو داسزا
حکے غلط دی چہ ہلتہ نہ قانون شتہ او نہ د سزا دیرہ شتہ بیاد
دے تاثر و چہ شہ دہ ظاہرہ دہ چہ دادہ د ضمیر ہنہ خاموش آواز
دے کوم نہ چہ دے دا محسوسوی چہ ضرور دہ شہ قانون مات کپیدے
کچرے ہلتہ انسانی قانون نشتہ نو پر حقیقی او الہی ضابطہ د انسانی اعمالو
د پارہ ضرور موجود دہ چہ پہ دے جرم د غنا ضابطہ ماتہ شوے دہ
او ہنہ حقیقی او الہی قانون چہ د کوم نہ پہ خلاف کولو دے مجرم
پہ ضمیر کئے دا تاثر پیدا شوے دے ہمدانہ کلام الہی یا پر بلو تکر کئے

قرآن دے، چہ د ہنہ نہ د قرآن ضرورت پہ نفسیاتی تاثر ہر ثابت شو

۹: دلیل تخلیقی

عالم د یعنی اللہ نہ بغیر نور بتول مخلوق صرف د د و خیزونو نوم دے
انسان او خادم انسان، عالم تخلیق الہی او فعل خداوندی دے نو پہ دے
کئے بہ ضرور خہ حکمت وی، حکہ چہ حقیر انسان بلا فائدے یا بلا حکمت
ہنچ یوکار نہ کوی، نو د ہنہ خالق بہ خنکہ بے فائدے او بے حکمت یوکار کوی
مشہورہ دہ چہ فعل الحکیم لا یخلو عن الحکیم، اس عقل دا ضروری گنہری
چہ د انسان یا د خادم انسان پہ پیدا کولو کین حکمت شتہ، د خادم انسان
حکمت خود ایسے ظاہر دے چہ د عرش نہ ترفرشہ پورے بتول خیزونو
دانسان د فائدے، پرورش او خدمت د پارہ دی، زمکہ معدنیات
نباتات، حیوانات، اور، ابرہ، ہوا، نمر او د ہنچ گرمی او سرنپا، ستوری و
غیرہ بتول د انسان پہ خدمت کین مصروفہ دی، لکہ خنکہ چہ د قرآن
کریم ارشاد دے:-

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ طسورة الجاثية آیت ۱۱
پہ زمکہ کئے دی،

خالق کائنات زمکہ او آسمان ستا سو پہ خدمت او پہ فائدہ کئے پہ دا ایسے زبرد
جبری ذمہ داری لگولی دی، چہ پہ ہنچ د نگران مقررولو خہ ضرورت نشتہ
او نہ د انسان پہ خدمت کئے د سستی یا د غفلت شہ ویرہ شتہ لہذا
دا واضحہ شوے چہ، د انسان نہ سوا بتول مخلوقات دانسان د خدمت او تربیت
د پارہ پیدا شوی دی، کچرے پہ دے کئے یو خیز ہم موجود نہ وی لو انسان

ژوند دے نه شو پاتے کيدے دا هم ثابتہ شوه چه ددے اشياؤ دتخليق مقصد او حکمت دانسان ژوند قائم ساتل دی اُس ددے ورگوتی انسان دتخليق حکمت خه ددے هرکله چه کارخانه عالم دانسان دپارده پيدا دوه نوذا ضروری خبره ده چه انسان دعالَم دپاره نه ددے پيدا دهغه دليل دادے چه دا بول عالم که نه وے نو انسان ژوند دے نه شو پاتے کيدے کچره انسان نه وے نو عالم باقی پاتے کيدے شو، خبره داده چه انسان اشرف المخلوقات دے دهغه دتخليق مقصد به هم اشرف وی لکه څنگه چه اُس دخرنه اشرف په ددے وجه ددے چه دهغه مقصد هم دخرنه اعلى ددے. خلاصه کلام داچه جهان انسان دپاره ددے او انسان خالق جهان دپاره، هغه به دنايب خدا او دخليفه خدا په حيثيت هغه کارکوی چه دهغه دآقائے حقيقي کومه منشأوی، په دغه منشأ الهی به پخپله عاجل وی او بل به پوره عامل کوی اور ددے تا وپیل شي عبدیت او بندگی:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ، سورة التَّوْبَةِ آيَةٌ ٥٤ : کائنات دعبديت او بندگي دپاره ده په ددے بندگي کيڼه د خداوند تعالی هېڅ فائده نشته او دانسان فائده کيڼه ددے ده چه هغه دچل مقصد تخليق تکميل اُکړی نو دحيات ابدی دخواست او نه به يفضيلا ب شي، اُس مقصد تخليق يا منشأ الهی معلوم وکود نو دپاره ضروری ده چه پخپله خالق دهغه وضاحت اُکړی او هغه بغيره کلام الله او وحی الهی نه ناممکنه ده نو ځکه دکلام الهی ضرورت ثابت شوچه هغه قرآن

۱. دليل ترحمی

رحمت او شفقت خوري ده او کمال صفات دی رحمت نه خالی کيدل نشي

دده چه دهغه نه دالله ذات پاک ددے ددے وچه قرآن کيڼه خاله پاتې درحمت الهی ذکر موجود دپه نورو آسمانی کتابونو کيڼه هم او د عقل نقاضا هم دغه ده چه په خالق کائنات کيڼه درحم ضروری، دعالَم کائنات یواکيڼه ده په ددے کيڼه رحمت الهی صاف بیکاسری، کائنات کيڼه صرف دوه خبرونه دی (۱) مرحوم، او مُنعم، په چاچه رحمت او انعام وی هغه انسان ددے (۲) رحمت او نعمت، دآسانو نوازو ددے هغه ټول مخلوق چه د خداوند تعالی دارخه دانسان دپاره نعمت او رحمت سامان ددے،

وَإِنْ نَعُدْ وَإِنْعَمَ اللَّهُ لَا تُحْصَوْنَ كَچهرے تا سود الله تعالی نعمتونه شميرل
إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّالٌ (طه) سورة : غواری نوده شئ شميرے بيشکه انسان
ابراهيم آية ٣٣ : بے انصافه او ناشکره ددے.

دالله تعلق درحمت خود احوال ددے انسان فی اعمال نه ټول خراب دی او نه ټول بڼه دی، بلکه څه مُضر او تباہ کُن دی او څه مفيد او نفع مند دی، ددنيا ټول قومونه په ددے متفق دی چه انصاف بڼه ددے او ظلم بد، لیکن اعمال ددے لطيف اشياؤ دی چه په انسان غور فکر یا لیبارتري (تجربه گاه) کيڼه دهغه فائده نقصان نه شي معلوميد ددے دغه اعمال عام دی عقائد وی که اخلاق که عبادات که معاملات، کچرے په ددے اعمالو کيڼه دالله تعالی هديت همره وی او انسان په تباہ کُن او زهر آلود عقائد او اعمالو کيڼه مبتلا شي، او خالق کائنات صرف قماشه کولے نو دا به دده دشان رحمت دخالف وده لکه څنگه چه یو انسان ته دا علم وی چه په طعام کيڼه زهر کم دی بل بے خبره انسان ئی خوری او ددے پیر غلے پاتے شي، نو دا به بے رحمی وی، دارنگ کچرے یو ژوند په گنده یا کوهی کيڼه خپه اگدغه او ورپر یو وحی، خوبیا انسان کوری او پیرچپ پلته شو نو دا بے رحمی ده، نو ددآ حکم الحاکمین او ارحم الراحمین شان خوبه اتها اُچت ددے هغه کله دا بے کولے

شی چہ انسان خود پہ مہلک اور تباہ کن اعمال کو کئے مبتلا وی اودے د پیر
 چپ وی، حالانکہ انسانان بے خبرہ دی اوددہ ذات پہ ہر شہ خبر دار دے
 نوددہ در حمت تقاضا دہ چہ دہغہ د جانہ دے دا سے ہدایت نامہ مہجرو وی
 چہ پہ ہنہ کئے د نجات د ہندا او مہلکو عقائد او اعمال نو تشریح او بیلتو
 مہجرو وی، ہمدغہ ہدایت نامہ کلام الہی یا قرآن دے چہ ددے انسان
 تہ ضرورت دے۔

دقرآن صداقت او اعجاز

دقرآن د اعجاز یاد دہ د معجز کید و مطلب دادے چہ قرآن کلام الہی
 دے آسانی اور تانی ہدایت دے، ددے علوم او معارف د اللہ تعالیٰ د ذات
 علیہ و عرفان د لامل د دسر چشہ ابدی قوانین دی دیوانسان د بعد د
 اوناقص فکر او دما غو نتیجہ ن دہ او نہ دا د انسانی انکار او نظریات نو پشان
 د وکم خیال، جذبات او خواہش نفسانی نہ اثر او تبدیلی قبل و نکو تصور اتو
 مجموعہ دہ، د فطرت او حقیقت دے چہ کلمہ نہ بدلیزی او نہ پہ ہنہ کئے د
 غلطی شہ گنجائش شستہ ن ددے پہ قوانین کو کئے د ترمیم او تبدیلی ضرورت
 شتہ او نہ د ہولو پشتری قومونو د حقو فوسرہ تری د عدل او انصاف
 دلونے لارے نہ د آورید و احتمال ممکن دنے، چہ د ہنہ متعلق دقرآن
 کریم پچہلہ ترتیب وار دعوے دارنگ دہ :-

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ ط تَنْزِيلٍ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ دہنخ باطل د نونو ہنخ گنجائش شستہ
 سورہ حم السجدة آیت ۴۱ :- دہنغہ ذات نازل کردہ کتاب دے
 چہ د حکمت او دانایی سرچشمہ دہ او پہ ہولو صفات کاملہ د موصوف د
 لَمْ يَكُنْ لَكَ الْكَلِمَاتُ د سورہ انعام آیت ۱۱ :- پہ قرآن کئے دہنخ ترمیم او تبدیلی گنجائش

وَقَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَ : قرآن ہدایات پہ ہشتی او
 عدل لاط سورہ انعام آیت ۱۱ :- انسان عدل کئے پورہ او مکمل دی
 اس یواغے دا خبرہ پاتے شوہ چہ ایاد رشتیا د اللہ تعالیٰ کتاب د یاد انسان
 ذہن د خواری نتیجہ دہ، کچرے اولہ خبرہ صحیح وی نوبیا بہ ہر یو غیر
 الہی طاقت ددے پہ ورا ندے عاجز وی اودے کئے بہ ہنخ شک ہاتے نہ شی
 ... اچو د کلام الہی ... دے او کچرے دویمہ خبرہ صحیح شی نوبیا بہ پہ
 دے کئے ضرور شک وی چہ دا کلام الہی دے او کہ نہ ؛ موبز بہ ورا ندے
 دا ثابتو چہ قرآن معجزہ دہ او تول انسانی طاقتونہ ددے ہتول شہ
 چہ دیور و روک جزر حصے جزر و لونہ ہم پلتے دی، ہم دا وجہ دہ چہ
 دا کلام الہی او معجز دے او دا لکہ دنورو پیغمبرانو علیہم السلام د معجزو
 پشان د یو وخت دیارہ معجزہ نہ دہ بلکہ تل د پارادہ چہ
 ددے جواب ددے منکرین ترقیامتہ ہم نشی ور کولے او دیور پی عیسائی
 جارح سبیل ددے خبرے نہ پورہ ر شینی کیدے شی لکہ چہ ہنہ لیک
 چہ دیوانسان قلم د قرآن پہ شان معجز کتاب ہنخ کئے لیک بلکہ د معجز
 د مرور دندی کولونہ ہم لویہ معجزہ دہ د تاریخ اسلام جلد ۳۲۴
 از عبد القیوم ندوی) د ہولو نہ اول موبز دقرآن د اعجاز او معجزے کیدو
 تشریح کوو چہ پہ دے خبرہ پومیدل آسان شی :-

د معجزے او اعجاز تشریح

پہ دنیاکئے خومرہ خیزونہ چہ ظاہریزی د ہنخ ہتول درے قسمہ دی
 ① عادیات ② عجائبات ③ معجزات
 عادیات ہنہ خیزونہ دی د کومرہ چہ ترون ہنہ مادی اسبابوسرہ
 دی چہ عام خلق نے پیڑنی لکہ د غنمو کولونہ غنم را لکو کیدل ادد ہلک وکی

کولونه د جُورے اونه را تو کیدل، د داروپه استعمال مرض لورے کیدل، دودئی خوراک سره لوبزه او اوبو خبشلو سره تنده ماتیدل د تجارت نه کته موندل او په سامان جنک سره برے موندل دا امور عادیه دی او د عام رواج مطابق دے نه ذکر شوی نتیجے حاصلیږي

عجائبات

عجائبات هغه یزونه دی چه د مادی اسبابو په نتیجه کینه پیدا کیږي، مگر د مخصوصو او ماهرینو نه بغیر عامو مخلوقو ته د دغه اسبابو او د هغه د پیدا شوو نتیجو هېڅ علم نه وی، مثلاً ساکنسی نوی مصنوعات د مشین په زور او رکاو دے زفلول الوتکه او خوول، سمندری جهاز چکول، ریډیو سټیشنونه آوازونه او تقریرونه خوړول، میزائل، آتم بم او هائیډروجن بم جوړول دا ټول په عجایباً توکینه داخل دی، دارنگې سمجری عملیات د مادی اسبابو او د مهارت پیدا واری، لیکن د دے مخصوصو مخلوقو نه بغیر عام خلقونه دا اسباب او په دے اسبابو او د انږه نتیجے معلومه نه وی نوڅکه ورتا دا څیزونه عجیبه علومیږي، بیا په عادیاتو او عجایباً توکینه یو خاصیت مشترک دے :-

مشترک خاصیت

د دے دواړو قسمو په ډول نور خلق هم جوړولے شی فرق صرف دوسره دے چه په عادیاتو کینه د مهارت فن ضرورت نه وی، څوک هم چه غمړ اگری، نو غمړی پیلے شی، لیکن عجایباً توکینه د مهارت فن ضرورت وی صرف یو ماهر انسان د هغه ایجاد اگری او نور په زړه کوونو ماهران ئے بیا جوړوی، لکه څنگه چه امریکه ایتم بم او هائیډروجن بم جوړ کړو بیا چین د دے په ډول لیکړو، دینه ثابتہ شوه چه عجایبات هم دا ځیزونه نه دی چه بل یو ماهر انسان ئے نه شی کولے نوڅکه دے

عجایباً توته معجزه نشی ویلے :-

معجزات

معجزات هغه دی چه یو خوپه هېڅ قسمه عامو عادیاتو خاصو عجایباً توکو مادی اسبابو باندے او انږه نږی بلکه د هغو وجود خالق کائنات یه مخفی قوت او مشیت او انږه وی او دا بغیر د نبی علیه السلام نه بل هېڅوک نشی حاصل کولے مثلاً الوتکه هم الوحی، او د سلیمان علیه السلام تحت هم الوتولیکن اوله معجزه نه ده او دویمه معجزه ده الوتکه هر انسان جوړولے او الوتخولے شی لیکن د سلیمان علیه السلام تحت صرف په مشیت الهی الوتلو چه دا ټول نه خوچا وړاندے اکرے شونه اوس څوک کولے شی او نه به آندک څوک اکرے شی :-

قرآنی معجزه ، بلاغی دلیل

په دنیا کینه دوه قسمه مصنوعات دی : یو الهی مصنوعات لکه نیر، سلېو، مئی وغیره او بل انسانی مصنوعات مثلاً موټر، سائیکل وغیره اوس مونږ چه غور اگریو نو بنکاره غټ فرق دا دے چه الهی مصنوعات د انسانی طاقت نه بهر دی، او انسانی مصنوعات دا ځیزه دی بلکه بل یو ماهر انسان ئے هم جوړولے شی، مصنوعات الهی نه خو بل انسان جوړولے شی نه دے د پاره په دنیا کینه کارخانه شته او نه خو په بازار کینه خرڅیږي هم دغه حال دکتا بونو هم دے د انسان جوړ شوی کتابونه دا ځیزه دی چه د هغه په شان یاد هغه نه بسنه بل څوک نشی جوړولے مگر د قرآن متعلق دادعوئده چه دا د خالق کائنات د علم او قدرت نتیجه ده د دنیا ټول انسانان په جمع د دے پشان څه چه د دے دیو وړوکی سورت الکوثر چه یو کرښه نږه نیات نه دے، پشان هم نشی جوړه کولے دلته هېڅ شک پاتے نه نشو چه دادالله تعالی کلام دے، لکه څنگه چه هر په دے معیار قرآن

کریم پچھلہ د خپل اجماعاً و دکلام الہی کید و پ، با سہ کئے د عربو فصحاء و
او بلغاوتہ د مقابلہ دعوت و رکړے دے، فرمائی،

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَيَّ : کچرے ستا سو پ، قرآن کئے داشب
عَبْدِنَا فَإِنَّا نُنزِّلُ الْكِتَابَ مِّن مِّن لَّهُ : وی چه دا کلام الہی گوندی نه دے نو
وَادْعُوا شُرَكَاءَ كُفْرِهِمْ مِنْ دُونِ : تا سرتوک یو خائے شی خپل بتول
اللَّهِ إِنَّ كُنتُمْ صِدِّيقِينَ ○ سورة : امدادیان هم را ا بلئی او د دے دیو
البقره آیه ۲۲ : و وړوکی سورت غوندے یو بل سورت

جوړ کړی، کچرے تا سو پچھلہ دعویٰ کئے، شتی بی،
اودائے هم ورسه افرمائی:

وَكُنْ تَفَعَّلُوا، سورة البقره، آیه ۲۲ ریض تا سودا سے هچرے نشی کولے
په دویم آیت کئے د دے نه هم زیات مضبوط تھوکن فرمائی :-

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْإِنْسُ عَلَيَّ : کچرے بتول انسانان او حیوانات دے
أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَآيَاتُونَ : د پاره جمع شی چه د قرآن مثل
بِمِثْلِهِ وَكُلٌّ كَانِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ : جوړ کړی او را وړی، نو نشی را وړی
ظہیراً ط) سورة بنی اسرائیل آیه ۱۰۸ : کچرے دا بتول په دے کئے د تیریل
ملا تیرا کړی :-

په دے آیت کئے د اے یو قوم ته خطاب د دے د کوم چه پخپل ادبی قابلیت او
په فصاحت او بلاغت باندے ناز ووهغوی د قرآن د شنان و و او اول
مقصود دهغوی قرآنی دعوی غلطول او ما تکل و و او دا اعلان د حضور
علیه السلام په خوله مبارکه ا کړے شو کوم چه ا می و و نه شعرو شاعری
نر د و او نه دے فصاحت بلاغت کئے خه تجر به او مشق لولو بلکه د دوی
دا خلوی نبت کاله عمر دا ے تیر شوه و و چه د دے زبان په ما هرینو کئے :
د د هېخ شہرت نه و و په د اے حالت کئے د اعلان د هغوی تا وړ و

هم زیات کړ و کچرے کیدے شوه نو هغوی به په دیره آسانه قرآن او
صاحب قرآن ته په دے سخت ماته ورکړے و ه چه کم با کم یو
کر بنه عبارت خوبه دے د قرآن پشان جوړ کړے و ه، حکم چه د قرآن
پچھلہ هم دا اقرار دے کچرے دا ے ا شونو قرآن بیا کلام الہی نه
دے او صاحب قرآن به د خدائے رسول نه وے لیکن هغوی په خپل ادبی
ذوق او د فطرت سلیمه په بنیاد د قرآن مثل جوړول ناممکن ا کنړل او د دے
آسانے لارے په خائے د قرآن د مقابلے د پاره د جنکو نو د پیره کړانه او طول
تیرینه طریقہ اختیار کړه چه په هغه کئے دے مالونه او خائونه تبا کړل
او هه خو پکئے د خپل ملک او وطن نه هم لاس او ونخلو سره د دے
چه په دے کئے هم ور ته کامیابی نصیب نه شوه، د تورے او خونریزی د
مالی جانی قربانی و رکول او د ژبے او د قلم خوزولو آسانه طریقہ
پرینودل د دے دلیل دے چه دوی سره د قرآن د دے چیلنج هېخ
جواب نه و و حالانکه دا هغه خلق و و چه د دوی د فصاحت او بلاغت جواب
به ترقیامته ا کړے شی دا خود قرآن د اجماع بلاغی دلیل دے
چه د یو آسان دے لیکن د یورپ و وغیره مستشرقینو د اسلام د
مقابلے د پاره صرف د غټو ننځو اکاڼو او معاضو هضمولو په فرض بیا هم
خوگه و د بے بنیاد ا اعتراضات کړی دی هغه به موبن په وار وار
نقل کوو او جواب به کړ و کړو :-

اوله شبه

اوله شبه اهل استشراف دا کړید ه چه کیدے
شی د عرب فصحاء و په دے وجه بل قرآن نه جوړه
چه دا می ضروری نه کنړله نه دا چه د بل قرآن جوړولو نه عاجز و و لکه چه
یو انسان نیو یارک ته خو تلے شی لیکن د غلته د نللو ضرورت نه کنړی، د د
جواب دا دے چه بیشک د نیو یارک سفر د پاره یو اے قدرت کافی به

دے بلکہ دتلو باعث ہم ضروری دے، نو کچرے دقرآن پہ مثل زورلو
 باندے دعر بو بلفاء قادر دے، نو دے نہ بلہ نریا ته کومہ موقعہ
 کیدے شوہ حکمہ چہ قرآن ته شکست و رکولود پارہ ددوی اودقرآن منزکر
 پہ مینج کینے مقابلہ پہ دے وجہ جاری وہ چہ قرآن ددوی دپلا مگنی دین
 باطل کولو، نو دے مقابلے ضرورت دے دپارہ ووجہ خیل پلا دگنھ دین بہے
 ہم بچ کرے وے اودقرآن مثال پیش کولو سرہ بہے پہ دے مذہبی
 مقابلہ کینے خیل حریف بتوی مسلمانانوا صاحب قرآن ته ماتے و رکریے
 وہ، دقرآن پہ مقابلہ کینے دوی ته خیلہ بریانی دومرہ عزیزہ اوضروری
 ۱۰ چہ دھنے دپارہ دوی بے کچہ مالی او جانی قربانی و رکولے چہ پہ ہنے
 جنگ بدر، احد، خندق او حنین واقعات او پہ قرآن متونکو باندے پہ
 مکہ معظمہ کینے ددوی ہنے ظالمانہ کارنامے کوا ہانے دی، ہغوی پہ دے
 سہ ہوہ ووجہ قرآن ته پہ ماتے و رکولوبہ دہغوی دین بریالی شے او د
 ہغوی د فصاحت بلاغت بے مثلی بہ ہم اہنے شے او د دے مذہبی جنگ
 یوفریق (مسلمانان) بہ ہم خوار اوزار شے اُس دلتہ داشبہ داسے
 عبث دہ لکہ خنگہ چہ پہ صحرا کین دتندے نہ مرسری پہ بارہ کینے او پیلے
 شے چہ دے خوبزے و وہ او بو خیلوئے قدرت ہم وولیکن دا بو خیلو
 ضرورت دژنہ وور آنری بہ نکر غلام جان) ددے نہ علاوہ حضرت مولانا محمد
 قاسم نانوتوی رحمہ اللہ تعالیٰ دآریہ ساج بانی پنہات دیانندتہ دمنظر
 چیلنچ و رکولونہ پس ہرکلمہ چہ ہنے تہ و رخلو، نو ہنے تہ د حضرت مولانا
 علی مقام پہ رُو مبومنا ظرو کینے بنکارہ شوے وونو جو پ انکارے او کپرو
 او دے ویل چہ مال را دہ دمنظرے نہ دہ کرے نو حضرت مولانا افرمایل
 چہ ارادہ غم دا ختیار شے دے کہ اول دہ دہ کرے اُسے اکہ بہ دے
 خبرہ ہنے خاموش شو داحال ددے شے ہم دے، مو بزوایو کچرے

مشرکین مکہ دنظیر قرآن پیش کولو ارادہ نہ دہ کرے، نو د عواق مصر
 شام لبنان او د بیروت ہنے گنہ شمیرہ عیسایان د اُس دقرآن دنظیر پیش
 کولو ارادہ اکرے، حکمہ چہ دہغوی مورنئی شریہ عربی دہ او پہ دے ژبہ
 کینے دوی گنہ شمیرہ کتا بونہ لیکلی دی او پہ دیرو جلد و نر کینے عے عربی
 لغتوںہ جو رکری دی، د عربی ژبے لوئے لوئے شاعران ہمدی عیسائی،
 غت غت حکومتونہ او قومونہ کدورونہ رو پی ہرکال دقرآن او
 داسلام پہ خلاف خرخ کوی، کہ دقرآن نظیر پیش کول آسان وے نو د
 دے دومرہ کرانے مقابلو او منصوبہ پٹائے بہ ئی داکری وولیکن ممکنہ
 دہ چہ عیسائی قومونہ خوشبود مئی تہ اُرسی مکر دہ ہجرے نشی
 کیدے چہ دوی دقرآن ماتونے پیش کرے:

دویمہ شبہ

اہل استسراق دادویمہ شبہ کرے دہ چہ
 کیدے شے دعر بو فصحا و سہ ہنے اسباب
 موجود نہ وکومر چہ دقرآن جو پ ولود پارہ ضروری و، داشبہ ہم حکمہ
 بے خایہ دہ چہ دیو خیز جو پ ولود پارہ ضروری اسباب صرف خلور غیزو پری
 ۱) قدرت یا مہارت (۲) مادہ یعنی ہنے مسالہ کومے نہ چہ دا جو پری
 باعث او محرک، یعنی داسے مقصد چہ ددے پہ جو پ ولو مادہ کوی (۳) نمونہ د
 ہنے خیز چہ کوم جو پ ول غواری مثلا دمیز جو پ ولود پارہ اول دا ضروری
 دہ چہ جو پ ونکے دترکانر اولو ہاروی ددے قدرت او مہارت د لری، یو
 عام سرے لے نشی جو پ ولے،
 ڈویم۔۔ داچہ لورکے و موجود دی، حکمہ چہ پغیر لورک میز نشی جو پ پے
 ۲) درم۔۔ خیز ہنے باعث دے چہ پہ کوم دمیز جو پ ولو مقصد حاصلیرے
 مثلا دمیز قیمت حاصلول یا پخبلہ دہنے د استعمالولو ضرورت۔۔
 ۳) خلورم۔۔ خیز دمیز نمونہ دہ:

داخلہ ہر دہ چہ د عرب فصحاء و سرہ داخلہ و اسباب موجودوں
 ان اول قدرت او مہارت د دوی خود و سرہ و وچہ د نظم و انثر د واپر و صورتوں
 کہنے د دوی جواب نہ و وکہ دوی ہم دغہ مشغلہ و کہ، مادہ د قرآن ہغہ
 آتہ و نیشٹ حرفونہ دی، چہ ہغہ ہم موجود و و دوی بتول کلام د دے نہ
 جو و و، د بقل قرآن جو و لو باعث او محرک ہم دوی سرہ موجود و و حکم
 د قرآن مقابلے د پارہ ہغوی سر و نہ پہ تل کہنے ایسی و و، چہ د دوی زوہ دین
 محفوظ شی۔

رم، خلوص د چہ نمونہ د قرآن ہم موجود و و نبی علیہ السلام ورتہ بار بار
 قرآن آؤر لو، بلکہ د اسے قرآن جو و لو د پارہ لے ورتہ چیلنج و سر کرے و و،
 نو حکم دا شبہ ہم بے حجابہ دہ۔

دریہ شبہ

دریہ شبہ دادہ چہ کیدے شی، فصحاء و دغز
 د قرآن ماٹون جو کرے وی خصوصیت نہ دی
 دار سید لے، ذام صرف دما شو ما نو خبرے دی، حکمہ چہ دغہ وخت
 کہنے سیوا د خو کسا نو نورہ تولہ د نیا د قرآن خلاف وہ او اس ہم د قرآن
 منو کو پہ نسبت د قرآن د مخالفینو شیر پہ د نیا کن دیر زیات دے
 ہر کلمہ چہ ددغہ وخت ہغہ لب و مؤمنانو قرآن تر موجودہ د مؤمنانو
 آرسو لو نو دیر و مخالفینو ددغہ وخت د موجودہ وخت دے دیر و مخالفینو
 تہ وے را ا نہ رسو لو، کا د دے خبرے دلیل دے چہ د اسے ہیغ نہ و و شری
 حکمہ خو بنکارہ قدرے ہم نہ شوہ،

خلوصہ شبہ

خلوصہ شبہ د اسے دہ چہ یوسائس دان
 یونوے خیر ایجا د کبری بل سا نئس دان د اسے
 نشو کوے دا د دے خبر د لیل نشی کیدے چہ د قرآن پہ مثل بل نہ جو پر بدل
 د دے معجزہ دہ، د دے جواب دادے چہ نو مصنوعات کیتھو خیر و نہ دی چہ

چہ یوماہرے جو کر کبری بل لے خواہ مخواہ جو رہ و لے شی اقرآن کیتھو نہ
 دے حکمہ خو تراوسہ چا جو نکرے شو۔

پنجمہ شبہ

پنجمہ شبہ دادہ چہ د قرآن او سحر یو مثال
 دے سحر ہم بغیر د سا حرنہ بل شوک نشی
 کو لے نو حکمہ داد خالق کائنات فعل او معجزہ نشی گنرے، د دے جزا
 دادے چہ سحر او معجزہ کہنے د غر کے آسمان فرق دے سحر کسبی او د
 اسباب بولاندے دے اگر چہ د اسباب بنکارہ نہ دی کہ بل شوک ہم د غصے
 اسباب استعمال کبری نو ہغہ، ہم د سحر عمل کو لے شی لکہ چہ پہ ہرہ
 زمانہ کہنے دیر سا حران موجود دی د موسی علیہ السلام د ہمساکار کسبی نہ
 دے نو سمدستی د دے اقراریان شول چہ دا معجزہ دہ۔

شپڑمہ شبہ

شپڑمہ شبہ دادہ چہ اہل استشراف وائی چہ
 د پیغمبر علیہ السلام فصاحت او بلاغت بے مثلہ
 و و حکمہ بل چا دے مقابلہ ا نشوہ کرے کیتھو نبوی ہے خو قرآن د محمد صلی اللہ
 علیہ وسلم کلام دے د دے جواب دادے چہ عربو پچھلہ و لے دا شبہ پیش
 نکرے چہ ہغوی د قرآن اولنی بدترین د شمنان و و د ہغوی اہل استشراف
 زیات خبر داری، بلکہ دا تیر شوی بتول شہادت ہر کلمہ چہ پھیلہ فصیحاً نو د
 عرب پیش نکرے نو معلومہ شوہ چہ تہ لے غلط او بے حجابہ دی۔
 دویمہ وجہ دادہ کچرے قرآن د رسول اللہ صلی علیہ وسلم کلام کونو د ہغہ
 پہ احادیث مبارک و قرآن کہنے بہ بیا ہیغ فرق نہ و و، حکمہ چہ ہغہ رنگ
 او شان پہ احادیثو کین قطعاً نشتہ کو مچہ پہ قرآن کہنے موجود دے دلتہ،
 مستشرقین بل مذہب پیش کوی چہ د نبی علیہ السلام کلام د وہ قسم و و یونوری
 بے تیاری چہ معکونی بہ و و بل د تیاری او غور و فکر والا چہ ہغہ بہ بے
 مثلہ و و، نو دا عذر ہم حکمہ غلط دے چہ دیر کرتہ یوسائل تپوس کپیتھ

ظاہری و نہ ہم کار کیدے شی، او مججزہ غیر اغلبہ نہ، دہ، "اکتوارو"
 "سسم ان لاجک" کینے لیکے چہ دیبا بان پہ ترو کو تو کینے کچرے ت پنخہ
 ویشو کنجیا نے ملاؤشی نو دا ضروری نہ دہ چہ دنہو سو پنچہ او یا وُو
 کنجیا نے دہم دغسوی، مطلب دادے چہ علتو نہ او اسباب چا بیانے دی
 چہ انسانی عقل معلومہ کپی دی او کوم اسباب چہ نامعلوم دی ہغہ،
 نسبتاً دیرزیات وی، لہذا دہرے واقعہ حل ددغے معلومہ علتو نو پہ
 کنجیا نو پرانستل صحیح نہ وی، پروفیسر ہکسلے لیکے، چہ مونزہ د فطرت
 حد بندی نہ شو کوئے، ددے مطلب دادے چہ مونزہ پہ فطرت دا پابندی
 نہ شو کوئے چہ کوم قانون دلاندا ہغہ ذات کار کرے دے نو دہغے
 نہ بغیرے نہ شو کوئے، "دانگلستان ولیم جیونس لیکے چہ" پہ کارخانہ
 فطرت کینے خداوندی مداخلت نہ مونزہ باطل نہ شووٹیلے دکاتنا تو خالق
 کبول او زیاتول ہم کوئے شی، دادے رائے دمغرب دیو فلسفیا نو دہ
 او کما پہ نزدہم دارائے حکمہ صحیح کیدے شی، چہ قانون تعلیل بنا پہ ناقص
 لتون دہ چہ ہغے نہ یقینی علم نشی حاصلیدے، او دنولو سائنسدانانو مننے
 شوے قانون دے چہ تجربہ اولتون چہ پورہ محیط نہ وی نو ہغے نہ یقینی
 علم نہ شی حاصلے دے، مثلاً خونز پہ تجربہ کس چہ خومرہ اور نہ
 ماخلی دی نو ہغہ سوزول کوی خوبیا ہم آیا مونزہ دیو لو اور نو تجربت
 کریدہ او دہغے اور ہم مونزہ تجربہ کریدہ کہ خہ چہ کوم کن حضرت ابراہیم علیہ
 السلام غور زولے شوے و، کچرے نہ مودہ کرے نو دا ناقص لتون شو چہ دہغے
 نہ د آتش ابراہیمی، فیصلہ نشی کیدے ددینہ علاوہ ہر علت چہ کوم یومعلول
 پیدا کوی نو دخپل ہومرہ طاقت پہ ذریعہ ئے پیدا کوی چہ۔

کوم ددکینے موجودوی خودا قوت دخالق کائنات بخشیش او ورکری دہ
 چہ ہغے اغستے ہم شی چہ ئے داخل نو ددہ ہغہ صلاحیت ختم شوا و
 پہ داسے علت باندا ہے بیا معلول ہچرے نہ شی مرتب کیدے، ہم دغہ
 رنگ کچرے یومعلول بغیر د علت نہ موجود شو مثلاً پہ عصائے موسیٰ
 علیہ السلام سرہ د سمندر بیلیدل دا ہم دخالق فطرت کار دے چہ
 پہ ہمساکین ئے کربیلو لو طاقت کیشود و کوم ذات چہ بہ دے کینے ورا ندا ہے
 د طاقت نہ وُو ایینودے نو دے وخت دا معلول با علت شو نہ چہ معلول
 ہے علت، داخو مونزہ د فلسفے مطابق لیکل اکری، ورنہ اصل جواب خودا
 چہ د علت معلول خبرہ بالکل غلط دہ خالق فطرت چہ خنکہ اغواری ہر
 ہم ہغے کوئے شی، کلمہ د علت معلول مطابق کارا شی نو تا ثیر او طاقت
 ایینود و ئے ہر دغہ ذات دے، او کلمہ بغیر دے نہ چہ اشی ہغہ صرف
 پہ ارادہ الہی کیزی اصل خیز ارادہ الہی دہ، معجزات ہم ارادہ الہی
 سرہ حکمہ تعلق لری چہ دا صرف افعال الہیہ دی او دغہ دخدا ئے او د
 انسان منبج کینے فرق دے، چہ انسان یوا ئے د عمل الادہ نہ کوی بلکہ ادا دے سرہ
 ہغہ اسباب ہم استعلما لوی مثلاً یوانسان پہ او بویا و و دئی مریدل
 غواری نو دا بہ یوا ئے پہ ارادہ نہ بلکہ دے سرہ بہ ہغہ دودئی خواری او
 اوبہ بہ خبندی نہ ہلہ پہ مریری خو خالق فطرت دادے نہ دہ ہغہ اسباب
 نہ ضرورت نشتہ بلکہ د ہغہ بتول کار و نہ صرف د ہغہ دارا دے تابع دی۔
 إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ. سورہ یس رکوع ۸۱
 کینے ہم دے مضمون تہ اشارہ دہ، آیا آسمانونو او زمکہ جو کہ ولو کین صرف
 ارادہ الہی کافی نہ وہ کہ مزدور انو خہ ضرورت ہم پینش شوے و و ؟
 ہچرے نہ دغہ معاملہ د معجزانو دہ چہ ہغہ دعادی اسبابو نہ بغیر صرف
 پہ ارادہ الہی سرہ وجود تہ را غے دی،

آتمہ شبہ

اہل استشرق وائی چہ کہ چرے قرآن معجزہ وی، نو دابہ وحی الہی وی دا پچھلہ او ددے

پہ ذریعہ د علم و الفاء د عقل نہ بھر دے، ددے تہو جہ جواب خود اے

چہ پچھلہ پہ بائبل کئے دانبیاء علیہم السلام د وحی ذکر موجود دے

نوحی او نبوت دا دوارہ دا سے اُموردی چہ اہل کتاب ر یهود او نصاری

دوارہ کے، منی صرف د پیغمبر اسلام د پارہ د منلی شوی حقیقت نہ انکار

محض صدا او عناد دے :-

دویم جواب دادے، چہ ڈ اللہ تعالیٰ د جانبہ د پیغمبر پہ زرہ بانڈے

ڈ الفاظ و یا د معانی القاء بالکل معقولہ خبرہ دہ چہ ددے، تاہد د

سمیزم د عمل نہ کیری گوم چہ یورو حانی عمل دے، صاحب د مناہل

العرفان پہ علوم القرآن کئے لیکلی دی، چہ عیسائی مبلغین ر کوموتہ چہ

مبشرین ہم وییلے شی، مصرتہ تلغدا او پہ یوحنا بانڈے د تنویم

مقتناطیسی عمل اُکرو، د ہفہ نہ ئی اول د خیل نومی تپوس اُکرو ہفہ ورتہ

خیل اصلی نومی اُبنود و بیا د غہ عامل ہفہ معمول خوان تہ توجہ اُکرو

او وے وییل چہ دا نومی ستا نہ دے بلکہ ستابل نوم دے پہ دے عملے

د ہفہ د ذہن نہ اصلی خیل نومی لورے کپرو اوبل فرضی نومی د ہفہ

پہ ذہن ورا تپلو او ددے عمل پہ ذریعہ نورے خبرے ہم ددہ پہ ذہن

کئے و اچرے نتیجہ دا شوا چہ ڈ غہ خوان پہ ذہن کئے د غہ الفاظ او علوم

دا سے کلک پریو تل چہ عمل اثر د ختید و نہ پس ہم پہ کئی پاتے شول

دینہ معلومہ شوا چہ انسان پہ یوحفی طریقہ د بل انسان ذہن تہ الفاظ

را اُروے شی نو آ یا خدا کے پاک دیو منتخب رسول ذہن تہ دوحی الفاظ

او قرآن نہ شی را اُروے؛

دویم جواب دادے چہ تیب ریکارڈ دا حقیقت نور ہم دیو سان دا سے

کرو چہ انسانی الفاظ یو بے رُوحہ تیب ریکارڈر تہ دا سے اُروے او

پکئے ئے محفوظ کولے شی نو آ یا خدا کے پاک دانسان نہ ہم عاجز دے چہ

یو بے رُوحہ آے تہ ہم نہ بلکہ دیو منتخب نبی روح تہ وائی وی او پہا ہٹ کئے

محفوظ کیری؛

سَنَقِرُ لَكَ فَلَا تَكْفُرْ : سورة : مونز بہ ستا پہ ذہن کئے دوحی الفاظ

اعلیٰ آیہ عہ : واچو د چہ ہفہ بہ تہ نہ ہیر دے :-

اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْانَهُ ؕ : ستا پہ ذہن کئے دوحی الفاظ جمع کول بیا

سورة قیامة آیہ عہ : : پہ تا بانڈی لو کول مونز ذمہ واری دہ

نہم شبہ

اہل استشرق وائی چہ د قرآن مضامین

پہ ترتیب نہ دی، نو حکمہ دا اعجاز نہ شی

کیدے، ددے تہو جہ جواب دادے، لکہ خٹک چہ شاہ ولی اللہ رحمہ

اللہ بیان کرے دے، چہ قرآن د نور و مصنفینو پہ طرز نہ دے بلکہ د

قدیم عربو د دستور پہ طریقہ دے لکہ چہ د سبہ معلقات“ پہ یو

قصیدہ کئے گنر مضامین بیانیری کلمہ پکین د محبت اظہار، کلمہ د باران

تعریف او کلمہ د آس د تیز نگ بیان ہو یا کلمہ، قرآن یو شاہی مکتوب دے

پہ کوم کئے چہ یو گور نہ تہ د م یرو خیر و نودا انتظام حکم و رکوی چہ پہ

ہفہ کئے ترتیب لتول خہ عقلمندی نہ دہ :-

دویم جواب دادے چہ د مصنفینو پہ نو کہ لتول مضامین پہ سبیل بیل باب کین نہ موت کول

خہ نقص نہ دے بلکہ د یو بیل قسم اعجاز دے چہ ہر کلمہ د کتاب د بیخہ د خدا ئی شہ کتاب شد انسان

جو کر کے نہ دے نو ددے شان پہ ترتیب کین ہم د نور و مصنفینو نہ بیل دے کچرے دا

انسانی کتاب دے، نو پہ دے کئے بہ خاندان انسانی ترتیب پینے شوا دے

دریم جواب دادے لکہ خٹک چہ امام رازی رح پہ تفسیر کین لیکلی دی

چہ قرآن پچھلہ معجزہ دہ چہ ڈ ہفہ نور ترتیب ہم یو پورہ معجزہ دہ

اود ترتیب، قسم، مجازے، دہول قرآن لانرما بیان کریدے، نور و مفسرینور ہمد غے کرے دی لکہ بیان القرآن، سبق الغایات فی نسق الایات، کئے دترتیب قرآن چہ بیان شوے دے او اہل استشرافو پہ ستریزو پتئی لکولی دی اودانہ کوری، احقر پہ دے دول دقرآن داخری منزل تفسیر پہ عربی کئے جمع کرے دے چہ دہولونہ کوان دے اوتر اوسہ چاپ شوے نہ دے،

۴۳) خلورم جواب دادے، چہ پہ قرآن کئے بے ترتیبی چہ جانہ بشکارکا دادہغہ د نظر قصور دے، حکم چہ دقرآن مقصدیوانکے تعلیم نہ دے، بلکہ تعیل (عمل کول) ہم دی چہ انسانی ضمیر د عمل کولونہ پارہ تیار شی چہ دہغہ دپارہ قرآن کلام امر اونہی نہ پس د جنت اودوزخ اودہغہ دنعوتونو او تکلیفونو ذکر دے دپارہ کوی چہ د تعیل حکم نتیجہ بہ جنت اودہغہ راحتونہ اودعدم تعیل نتیجہ بہ دوزخ تکلیفات دی کلام الہی اوصاف دے دپارہ ذکر کیری چہ د اللہ تعالیٰ لوئی پہ زرہ کئے یککھ شی، اوددے بہ زور انسان د حکم تعیل نہ تیار شی، کلام پہ انسان دخیلونہونو ذکر کوی کئے دپارہ چہ دے شرمندہ شی اوددے دہغہ عمل نہ آحادہ شی، کلام ہنہقصے اواقعات ذکر کوی پہ کومو کئے چہ بہ تا بعداؤ

مؤمنانزباندا انعام شوے وکے، اوپہ ناقرمانو عذاب نازل شوئے وی دادے دپارہ چہ انسان میلان اورغبت د فرمانبرداری تہ وی اود ناقرمانئی نہ دے نفرت اوکو کہ وی داخلورا اصول معلومہ وی، نوپہ قرآنی مضامینو کئے بہ دے ترتیبئی شک ہچہرے ہم پیدا نشی،

لسبہ شبہ

اہل استشراف وائی چہ دقرآن پہ بعض ایونو کئے د عربی ڈبے دعاموقاعدو نہ خلاف شوے دے چہ ہغہ تہ لحن وویلے نشی، اودا مجاز نہ خلاف دے لکہ چہ عروہ

دحضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نہ روایت کوی، چہ مادہ ہغہ نہ د لحن قرآنی پہ بارہ کئے تپوس اکر و مثلاً راء ان ہذین لیسجین ط سوده طہ آیہ ۷۱، ۷۲) وَالْمُؤْمِنُونَ بَيَّا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ سوره النساء آیہ ۷۱، ۷۲) رَأَتْ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِقُونَ سوره المائدہ ۷۱، ۷۲) نو ہغوی افرمائل:

يَا ابْنَ أُخْتِي هَذَا عَمَلُ الْكِتَابِ أَخْطَأُ وَفِي الْكِتَابِ رَوَاهُ أَبُو عَبِيْدٍ فِي فَصَائِلِ الْقُرْآنِ وَأَخْرَجَ ابْنُ الْأَثَرِيِّ فِي كِتَابِ الرَّدِّ عَلَى مَنْ خَالَفَ مَصْحَفَ عُثْمَانَ عَنْ عِكْرَمَةَ لَمَّا كَتَبَتْ الْمَصَاحِفَ عُرِضَتْ عَلَى عُثْمَانَ فَوَجَدَ فِيهَا حُرُوفًا مِنَ اللَّحْنِ فَقَالَ لَا تُعَيِّرُوهُنَّ فَإِنَّ الْعَرَبَ تَسْتَقِيمُنَّ بِأَلْسِنَتِهِنَّ

گویا کئے ر دے ذکر شوی ایتونو کئے بظاہر چہ لحن ر بے قاعدگی بشکاری دحضرت صدیقے رضہ نہ دے چہ تپوس اکر و زہغوی افرمائل چہ دادا کتاب غلطی دہ، ددویم روایت نہ معلومیزی چہ دقرآن لیکلے شوے نشی چہ حضرت عثمان رضہ تہ پیش شوے نو ہغوی افرمائل چہ دے کئے ہغہ لکہ شتہ، لیکن عرب بہ ہغہ بہ خیلوڑ بوسرہ صحیح کوی،

د دے شبہ روئے جواب دادے چہ دادوارہ روایتونہ، ضعیف الاسناد منقطع اومضطرب دی، علامہ آلوسی رح فرمائی چہ دروایت دحضرت عثمان رضہ نہ حکم صحیح نہ دے چہ دے دوار و تردید ہنہلہ دے روایتونو کئے موجود دے، چہ حضرت عثمان رضہ ہر کلام چہ دے نشی دقرآن الیڈے نو دے فرمائل، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا وَآجِلُوا، مطلب دا چہ لیکونکو صحابہ کرامرضہ دیر پہ خائستہ طریقہ دامرتب کرکے دی، نو دے نہ پس بیبا داخنگہ وییلے شی چہ پہ دے کئے غلطی دی؟

د صحابی رم پہ یورواپت کئے دینہ اوبدا و جمع کیدال ددے جوگہ دی
چہ داروایت د منلو قابل نہ دے، البتہ حضرت عثمان سم پہ دغہ نسخو کئی
صرف در یونو خایونو تصحیح کرے۔

۱) لَمْ يَسْتَنْ لَمْ يَسْتَنْ كَرُو سورة البقرة آية ۲۵۹

۲) امهیل الکفیرین کے مہیل الکفیرین کہ لو، سورة المطارق آیت ۷
۳) لَا تَبْدِيلَ لِلْخَلْقِ سَ لَا تَبْدِيلَ لِحَلْقِي اللّٰه كَرُو سورة الروم آیت ۲۰
ہر کلمہ چہ ہغوی د قرآن د تصحیح دومرہ فکر کولو چہ یوم معمولی غلطی
تے ہم در سنہ کولہ نو پہ مذکور روایت خنکہ اعتباراً را کرے، شی چہ د
لحن او غلطی اقرار کولو سرہ بیا ہم ہغہ پخپل حال پر لبینودہ چہ د عقل نہ
خلاف دہ لہذا د اس روایت د عقل او نقل دواہونہ خلاف دے چہ د قبلو لو
جوگہ نہ دے۔

۴) دویم جواب دادے، چہ د لحن نہ مطلب ہغہ رسم الخط د ہند عام
رسم الخط نہ خلاف وی ابو عبیدہ پہ فضائل القرآن کتے لیکلی دی، چہ
د لحن معنی د مشہور رسم الخط نہ خلاف کول دی، لکہ لا اذ بحتاً او لا
او ضعوا خلائکم۔

۳) دریم جواب دادے، چہ لحن نہ مطلب طرز تلفظ دے، نہ غلطی،
لکہ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ط، سورة محمد آیت ۳۶۔
آئے تہج التلفظ مثلاً الصراط بالصراط المبدلة من السین کہ
کوے دہرے غلطی یا بے قاعدگی چہ ذکر شوی دی د ہغہ دویمے جواب دادے
کچرے پہ قرآن کتے د عربو د قاعدونہ خلاف خہ لفظ وے نو د قرآن مخالفینو پہ
پہ دغہ ومانہ کتے د غلطی خامخا پہ گو تہ کرے وے، ماو د قرآن ا ہجاز پہ
صامت کرے و ر وفتح بہ تے حاصلہ کرے و ۷۲، چہ ہغوی دا سے ا نہ کہل
تہ مناہل العرفان جلد ص ۳۰، تہ مناہل العرفان جلد ۳ ص ۳۰، تہ مناہل العرفان

نو داشبہ نامعقولہ دے، بیا ہم محہ پہ واروار دے جواب و رکوم۔
ان هذان د قاعدے پہ موجب ان هذین، پکاروو حکمہ چہ ان
نصب و رکوی۔

۱) نور ویمے جواب دادے چہ قاعدہ د زبان تابع وی او ہر د ہغہ نہ جو رہ
شوی وی، قرآن چہ کومہ طریقہ استعمال کرے دے دا ہم پہ عربو کتے د
کنا تہ بنی احبارت قبیلے لغت دے، نثنیہ پہ دواہو حالتو نو کتے بہ الفسره
لولی لکہ چہ مناہل العرفان کتے موجودی۔

۲) دویم دا چہ ان پہ ضمیر شان مقدار کتے عاھل دے چہ ان تہ
دے او هذان لسحران پہ خلو کتے سرہ مبتدا او خبر دی۔

۳) دریم دا چہ د هذان الفارولار زورم سحران سرہ د مناسبت پہ وجہ
دے، لکہ سلا سلا، وَاغْلَا لَار سورة دھرا آیت ۷۷ او دا ہم یوقاعدہ دہ لکہ
خنکہ چہ د قرآن پہ آیت من سبأ نبیاً یقین، د سبأ کسرہ او تنوین د
سبأ د مناسبت دوجے دے۔

۷) د و المقیمین، منصوب کیدال د مدح پہ بنا دی،

۳) وَالْقِسِيُّونَ مرفوع کیدال یا خود مبتدا کیدالو پہ وجہ دی چہ د
ہغہ خبر محذوف وی، یعنی وَالْقِسِيُّونَ كَذَا لِكَ يَاعْطَف دے پہ محل د ان
سرہ دا اسم د ہغہ او یاعطف دے د هادوا پہ ضمیر مرفوع بانداے
یولسمہ شبہ یولسمہ شبہ دادہ چہ بعضہ انہنا نانو۔

ہم بے مثالہ کلامونہ پہ عربی کتے جو رکری
دی لکہ مسیلمة الکناب، ابن الراوندی الزندیق، ابو العلاء المعری
ابو الطیب المتنبی او د قبضی تفسیرے نقط چہ د ہغہ ہول حروف بے
تکولہ نقطوم دی مثلاً، ح - در - س - ص - ط - ع - ک - ل - م -
و - لا، ہری، نو داشبہ حکمہ بے غایہ دہ چہ د

ذیفی تفسیرے نقط

ذیفی داتفسیر پھلہ کذیفی پہ نظر کنے
معجزہ نہ دہ او دتولوبلیغاً نوپہ نظر کنے

ہم داسے کارڈ منبئی نہ شپہ سوہ کالہ ورا نداسے پہ عدبوکنے یومعمول او عام
شیوہ ذیفی نہ دیرورا نداسے پہ مقامات حریری کنے داسے عبار تونہ
موجود دی چہ بعضے خالص پہ حروری مہملہ کنے او بعضے پہ حروری معیہ
کنے او بعضے عبار تونوکنے یولفظ ذحروری مہملہ رے نقطوم او دویم لفظ ذ
حروری معیہ ر نقطہ دارم دے، ددے نہ علاوہ چہ ذیفی خیل دا کار
دقرآن ماتون نہ دے کنرے اونہ دے دادعوے کرے دہ، بلکہ ہغہ تراخر
عشرہ دقرآن داجازا قائل پاتے شوے دے اوپہ خیل ہم دغہ تفسیرکنے
دقرآن اجازار تعریف پہ زورداروالفاظوکنے پیش کریدے لکہ لیکے۔
کَلَامُ اللَّهِ لَا حَدَّ لِحَامِدِهِ وَلَا عَدَّ، دالله کلام داسے دے چہ دہند تعریفون
لِکَافِرِيهِ وَهُوَ مَا لَا سَاحِلَ لَهُ؛ ہدواوہ حدنشہ او دہغہ دفضا نلو شپہ
ہم نشہ داداسے سمندار دے چہ غارہ دے نشہ، ذیفی دداسے اقراربا
دجوہ ہغہ تفسیر سوا طع الالہام اجازکنرے مدعی سست اذکواہ چت
جو پیدل دی،

د مسیلہ توکرے

ذیفی نہ علاوہ د مسیلہ ہغہ توکرے
چہ پہ ہغہ کنے دانسانی ہدایت بونئی تدر

ہر نشہ نہ خوہنہ پھلہ دغہ دقرآن پشان معجزہ کنرے دہ اونہ بل چا کنرے دہ، بلکہ
ہغہ یولین ماہرزبان ہغہ دذکر کولو و ر ہم ا نہ کنرے موبز دناظرینو د
ضیافت طبع پہ خاطر ہغہ خہ لک نقل کووہ۔

وَالْمَبْدَاتِ رَزَقًا وَالْحَصِدَاتِ حَصْدًا؛ خاد دسروی پہ ہغہ بنحو چہ تخونہ کوی
وَالذَّرِيَّتِ مَحَاوِرَ الطَّيْنَاتِ طَيْنًا؛ اوپہ ہغہ بنحو چہ لوو نہ کوی اوپہ ہغہ
وَالغِيْنِيَّتِ مَجْنَاوِرَ الْخَابِرَاتِ خَبْرًاو؛ بنحو چہ غم صفا کوی اوپہ ہغہ بنحو چہ

الشَّرَاذِاتِ تَرْدًا وَاللَّقِمَاتِ لُقْمًا؛ چہ اورہ دمجین کوی اوپہ ہغہ بنحو
إِهَالَةً وَسِنْمًا؛ چہ اوہ اغزی اوپہ ہغہ بنحو چہ دودی
پنوی اوپہ ہغہ بنحو چہ بنوہوا کنے دودی ماتہ وی او دواز دے او کچو پہ
نوری اغستونکو باندا دے / دلفظ خامیا نونہ علاوہ ہغہ پہ ہر خائے کنے
وآوہ استعمال کرے دے حالانکہ بعضے خایونہ دنا او دتم استعمال
دی بیادا چہ کوم کارونہ دسروویا د بنحو او دسروپہ کماہ و و ہغہ دے ہم
صیرف بنحو نہ منسوب کرل دامضمون پھلہ دیر لغواو بے فائدے دے
چہ دیوانے درجے سری دبارہ شرم خبروہ دامرنگ دانوکرے
هُمُ الْفَيْلُ مَا الْفَيْلُ وَمَا أَذْرَبُكَ مَا الْفَيْلُ لَهُ ذَنْبٌ وَبَيْلٌ وَخَرْطُومٌ
طَوِيلٌ، جاحظ دہغہ دل سے توکرے ہر نقل کوی دی
بَا ضِفْدًا عِ بِنْتٌ ضِفْدٌ عَيْنٌ نَقِيٌّ مَا تُشَقِّينَ بِنْفِكَ فِي الْمَاءِ وَبِنْفِكَ
فِي الطَّيْنِ لَا الْمَاءُ تُكْفِّرُ بَيْنَ وَلَا الشَّارِبُ تَمْتَعِينَ
دادوارہ توکرے دآئی رہا نفی او دچیند خے پہ بارہ کنے دی

ابن الراوندی ز ندیق یہودی

ابن الراوندی یہودی النسل
المتوفى سنة ۳۲۰ھ دہ بہ د

یہود او نصاریٰ ونہ غتے پیے اغتے او دقرآن او اسلام پہ تردید کنے بہ
کتابونہ لیکل دہغہ دکتا بونونومونہ دادی، التاج والفريد، والزمر دہ،
وقضيب الذئب، دکتا بولیکونہ پس بہ دے یہود او نصاریٰ ونہ نورے
پیے غونے چہ نہ بہ دے وکولے نورہ دے دے کتا بونو تردید بہ لے بیاکولو
ابوالعلاء المعری ددہ دکتا ب تاج پہ بارہ کنے لیکل دی،

لَا يَصُحُّ تَاجٌ أَنْ يَكُونَ تَغْلًا رَد تاج دومرہ حیثیت ہم نشہ چہ ہارہ ترورہ
شہ داد ہغہ ابوالعلاء المعری قول دے، چہ د ابن الراوندی پہ شان پھلہ
ہم ملحدو ابن الراوندی د بغداد پہ بول یومعتزلی ابوعلی جیائی سرہ

ملاقات اُکرو اور تھے اُوئیل چہ حُما قرآن اُوڑے ، جُبائی اُوئیل
چہ حُہ ستا د شرمناک علوم نہ خبر کیم ، بیا هغه اُوئیل چہ اے ابن
الراوندی ته پچپله منصف شه چہ ستا په دے کلام کتے د قرآن پشان
فصاحت ، بلاغت ، خوب و لے او هیت در هبه ، د اب ، نشتہ ۴

هغه اُوئیل چہ نشتہ ۱

د صنبی توکرے

متنبی د پیغمبری د دعویٰ کو لوبه دخت اُوئیلی وو
اُو قسم بحالِق اللیل وَالرَّیْحِ الْهَابِئَةِ بِاللَّیْلِ
اِنَّ الْکَافِرَ لَطَوِیْلٌ اُوئیل و اِنَّ الْکُفْرَ لَمُکْفُوْفٌ الدَّیْلِ . بیا اے توبه
کرة او مخلص مسلمان شو ، د دے تولو ما خد د مصطفیٰ صادق الرافعی
اعجاز القرآن نومی کتاب من تر ص ۳۰ دے ، د دے خیزونو د نقل
کو لوبو مطلب د قرآن اعجاز صفا بنکاره کول دی ، دویم داچه صنبی و
غیره د مسیلمه او ابن الراوندی وغیره نه دیر زیات لور ادبی مقام لولو
لیکن هغه هر کله چہ په دے میدان کتے قدم کینو دو نو د هغه
کلام داچه بنکاریدا و چہ د هغه معتقدینو پچپله هغه پورے خندا کوله
اود د هضمیر هم په دے دلره ملامت کولو .

دویمه خبره داچه د قرآن په جواب کین چہ چا خد اُوئیل مسلمانانو
بے له تعصب هغه نقل کول ، دریمه خبره داچه د قرآن دامقابله
په بغداد کتے په هغه وخت شویده چہ پچپله مقابله کوونکی درعیت
په حیثیت دیو مخ پر ترقی اسلامی حکومت کتے استوگن وواد آزادی
کتے دومره وه چہ حکومت تپوس هم اُنکړ وچه غالباً د هغه وجه
داکیده شی ، چہ اعجاز قرآن یو نمر دے په دے توکړ و دے ته هېڅ
نقصان نشی رسیده ،

د اعجاز القرآن پوه

مشاهدات او معنویات

د قرآنی اعجاز اگر چه بلاغی
حیثیت سره ذوقی خیز د دے

لکه د ترخو او خوبو او بوبو پېژندل او د فصاحت و بلاغت ذوق لورونکو
د بارکه د ایوب د یهی خیز دے لیکن مو بز تيو خو خیزونه په گونه کوو چہ
د هغه په وجه به معمولی فهم لورونکو حضراتو ته هم د قرآن اعجاز واقع
شی ، خه مضامین خود مشاهداتو سره تعلق لری چہ هغه بنکاره
خیزونه دی لکه آسمان یا نور د لیس خیزونه او خه معنویات یعن د
لیدلو نه بهر خیزونه دی ، مثلاً . اخلاق اعمال قلبیه دا حکامو
عقائد او د غیبیا توقوانین ، د عرب او د عجم د شاعرانو د فصاحت
بلاغت میدان مشاهدات وونه چہ معنویات ، د دوی کلام ټول
غورزگونه هر به مشاهداتو کین وی معنویاتو کین به هېڅ د دکی لیکن قرآن
مشاهدات هم بیانوی او غیبیات او معنویات هم اوسره د دے په زور بیان کتې فرق ندری
د دے عربو او د عجمو شاعران درشتیا دروغو پابندانه وی خو
خپل بیان او فصاحت و بلاغت کتے به اے خپل زور بنکاره کولو هم
د غه وجه ده چہ د عربی شاعر ی په باره کتے دامقوله مشهوره وه
چہ اَحْسَنُهُ اَكْدَابُهُ ، یعن هغه شعر دیر بینه دے چہ په هغه
کتے دروغ دیر وی مگر د قرآن مضامین ټول د درشتیا و پابندادی
چہ په هغه کتے د واقعاتو خلاف هېڅ مضمون نشته په دے وجه
د قرآن دائره تنگه وه خو بیا هم د دے په فصاحت او بلاغت
کتے فرق را نغلو او که یو شاعر صرف د درشتیا و چا پابند کولو ته
هغه کلام به بے خونداه پلته شی ، او بلاغت به ئی هم ختم شی
دا یواکے قدران دے چہ درشتیا و پابندادی سره د هغه خوند مزه
نوره هم زیاتیری او بلاغت کتے هروخت چا نوز کین وی .

۲۷ انسان اودھے تو تونہ محمد ودی پہ دے وجہ بلیغ شاعر پہ
 یو خاص میدان کتے دخیل فصاحت زور بنودے شی لکہ دامرو القیس
 دشاعرئی زور دے بنخوا واسونو پہ تعریفونو کتے محمد ودے، دنا بخت
 دیبان جوش د ویرے دمضامینو سہ مخصوص دی، داعشی، د
 شرابوسہ، دغہ رنگ فیردوسی اونظائی د جنگ پہ مضامینو کتے لا
 جواب دی، شیخ سعدی پہ اخلاقو کتے بمثالہ دے خوبہ قرآن کتے د
 ہر قسم مضامینو باوجود دغہ پہ فصاحت بلاغت کتے ہیج فرقانہ راجی
 رم، د قرآنی بلاغت خصوصیت دادے چہ پہ لزو تلو کتے داسے اعلیٰ
 مضمون بیان کدی چہ دغہ بہ کتا بونہ جو ریدے شی، خوبیا ہمد
 قرآن پہ خوب والی کتے ہم فرق نہ راجی اونہ پہ مضمون بانڈے دلالت
 کولو کتے کزلیج اوکر کچینی راجی مثلاً، وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ
 رسورۃ الذریت، آیت علی

(۵) سل کالہ پس ہرہ ژ بہ بدل بزی، حکمہ دھر کتاب سئل کالہ پس ہغہ
 مزہ وی، بلکہ دغہ د مضامینو نہ پہ مطلب اغستو کتے گوانی راولا ریزی
 د حضرت شاہ عبدالقادر رحمہ اللہ، ترجمہ قرآن بے مثالہ دہ لیکن دزملنے
 پہ تیرید و سرہ دغہ د بعضے اردو الفاظو استعمال پاتے شو نو ددے
 وجہ دغہ افادیت کمزورے شویا حضرت شیخ الہند رحمہ اللہ دغہ ترجمہ
 دنووالفاظو پہ قالب کتے دغہ د افادیت قائم ساتود ہارہ واچولہ، لیکن
 د قرآنی الفاظو پہ افادیت خوارلس سوہ کالہ پس ہم ہیج فرق رانغلو د
 دے نہ معلومیری چہ د قرآن د الفاظو انتخاب خالق کائنات دے
 د پاراکریدے چہ داہہ ترقیامتہ دیرے مو دے د ہارہ برقرار دی،
 ددے غلور و امور و ملاحظہ کولونہ پس دے کتے ہیج شک نہ ہلتے کیری
 چہ داہول کلام د بلاغت داسے حد نہ رسیدے دے چہ ہفتہ د انسان

رسائی ہجرے نہ شی کیدے ہم دغہ وجہ دہ چہ قرآن خہ وخت
 نازل شو نو خانہ کعبہ کتے ہغہ آویزان اودہ بمثالہ اومشہ ہورے قصیدے
 دشاعر انو خپلو انورا کوٹھے کرے یواٹھے دامرو القیس یو قصیدے
 ہر ہغہ آویزان حکمہ پاتے شوہ چہ دغہ خور دغہ دراکو خولونہ
 انکار کرے وو، لیکن ہر کلمہ چہ ہغہ د طوفان نوح علیہ السلام متنتز
 د قرآن د آیت واوریدو،

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَ : اے مزکے خیلے اہا حیرے کبرہ،
 يَسْمَأْ اَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءِ : او اے آسانہ ادریزہ او اہہ کے شوہ
 سورۃ ہود آیت ۵۳

نو د امر و القیس خور سمدستی دغہ قصیدے ہم ہر اکو حکمہ کرہ،
 (راجاز القرآن اللانی) :

جارج سیل لیکی چہ دیوانسان قلم ہم داسے معجزانہ کتاب نشی لیکی
 اودا د مروڑ وندی کولونہ ہم لویہ معجزہ دہ : ارمیکسوئل کنگ لیکی
 کچرنے وحی خہ شی وی، نو بیشک قرآن یوالہا ہی کتاب دے (تاریخ
 اسلام عبد القیوم ندوی جلد ۷ ص ۳۳۳)

قانونی اعجاز د قرآن بلاغی اعجاز خوبیان شو اس ددے خبرے
 چہ قرآن د اللہ تعالیٰ کلام دے دویم دلیل
 قانونی اعجاز دے، انسانی قانون کہ یوتن جو پکڑے ری کہ کتے و تانا نو
 (پارلیمنٹ) اودوی دیر ماہران ہمدوی خوبیا ہمدغہ قانون پہ
 مختلف قومونو، و ملگونو کتے دیرہ مودہ نشی چلیدے او خاٹنا پہ دے
 کتے داسے یو کمزوری بنکارہ شی چہ پہ ہغہ کتے د ترمیم او تغیر ضرورت
 راولی، ہم دغہ وجہ وہ چہ کیو حکومت او بادشاہی پہ قوانینو کتے
 دغہ قانون سازے اسمبلی او پارلیمنٹونہ دیمار بد لئی راولی او

اوسم غہ د انسانى قانون د خامى او کمزورى دليل دے ليکن د قرآن قانون چه هغه د انسانى ژوند د بنو لو او خبرو سترون لرى او د هغه بنکاره کوونکے هم صرف د پيغمبر عليه السلام هغه يو ذات دے چه ليکل لوستل لے نه وکړى او اقمى رناخوانده بللے شو، د هغه وطن بتول خلق نايکلى او نالوستلى وو پکوم کيڼے چه دورى بنکاره شوى وو په دغه وطن کيڼے نه د تعليم زور شور ورواونه دغه قانون نه خلق خبر وو خوسره د دے د ايشيا، ميورپ او افريقه په درے وارو براعظمو نو کيڼے د زرق کالونه زياته موده په دے فيصله کيدے نه په دے کيڼے چا نقص بنکاره کړ و او نه په کيڼے د تر مير او تبدیلی ضرورت پيښ شو په موجوده زمانه کيڼے چه تعليم عام دے او د بتولے نړی خلق د يو ټبر په لوگه يو بل سره نړی دی خو صرف مسلمانان نه بلکه د يورپ مخالفين هم د قرآن قانون بے مثال معقول او جامع بولی حالانکه په دے خوار لس سوه کاله تير شوى دى،

۱۶) داکټر سوسويل ليکلى، چه د قرآن کريم مطالب دا سے همه گيراو د هرے زملنه په مناسب دى چه بتول آوازونه لے خامخا قبلوى او بخانو - شگلنو، بناړونو او باد شا هوکښه کړي نكيږي؛

۱۷) مسټروف ليکلى، د رشد وهدايتا وسیع جمهوريت، انسانى او عدالت نوحى تنظيم، ماليات، د غنرباؤ د حمايت او د ترقى اعلا آيين په قرآن کيڼے موجود دے،

۱۸) د فرانس داکټر مويں ليکلى، د قدرت مهر يا نوحا کوم کتابونه انسان ته ورکړى دى قرآن د هغه بتولونه بهتر دے د تاريخ اسلام عبد القیوم ندوى جلد ۱ ص ۳۱ تا ۳۲ نقل شوى صرف په درے حوالو مونږه اکتفا کوو، د دے نه تا سواندازه ا لگوئى چه دا دول د

کتاب د انسانى فکر پيداوار کيدے شى؟ هچرے نه بلکه د دے کتاب ماخذ د الله تعالے هغه بے اندازه علمى سرچشمه ده چه هغه ته د بتولو قومونو او د بتولو زمانو د ضرورى او علم وواو په دے کتاب کيڼے بتول را خائے کړه،
ايات اقبال مرحوم

<p>حکمت اولايزال است و قدیم معنى اش شرمندۀ تاويل نے بے ثبات از قوتش گير ثبات عصر با پيچيده ر آفات او حایل اور حمت للعلين !!</p>	<p>آن کتاب زنده قرآن حکيم حرف او را ريب نے تبدیل نے سخه نکوين اسرار حیات صد جهان تازه در آيات او نوع انسان را پیام آخريں</p>
---	--

۱۹) د دينه علاوه سردامند بربکى، د قرآن قوانين د تا جدار نه تر کتر فرد پورے، بانده حاوى دى او دا دومره معقول دى چه مثالى نشته، د حواله بالا تاريخ عبد القیوم ندوى
۲۰) آرئلد ليکلى چه قرآن هغه اصول پيش کړه چه د سائنس هغه مخ په وړاندے ترقى هم دے، ته ماته نشى وړ کولے،

د تارخ عبد القیوم ندوى هم دغه حواله
تأثيرى اعجاز (۳)
قرآن حکيم د خپلوتا تيرا تو دمخه هم يو معجزه ده حکه چه په هيڅ انسانى کتاب کيدا

دول تأثير نشته کوم چه قرآن خور کړو، او بتوله نړی پر وړهنا کړه
دا اثر اچولو اولنه ترون د انسان روح سره دے، حکه چه دا بدل شى نو انسانى تصورات، گفتار او کور د کيڼے پخپله تبدیلی راغى، د دے درے وارو مرکز روح يا زره دے، لکه شنگه چه حديث دا حقيقت بنکاره کړيدے چه

پہ بدن کینے یو تو پتہ دے چہ ہنہ درستہ وی نو بقول بدن درست
 وی د بخاری شریف، اصلاح مرکز روح دے خوروج امر ربی او آسمانی
 خیز دے، زمینی نہ دے لہذا اکوم کتاب چہ آسمانی وی نو کلام ربی بہ
 وی پہ ہنہ بہ ذروح اصلاح کیزی کوم چہ امر ربی دے، قرآن حکیم
 کوم قوم او ملک (عرب) کینے چہ بنکارہ شو ہنہ دے نوے نری د خرابو
 مرکز وو، اعتقادی خرابی دومرہ وے چہ د خدا پرستی، پیکنے خہ
 تلبہ ہم نہ وے بلکہ ہر خائے بت پرستی وے انصاف ورک و بقول
 ظلم ظلم وو، ہرزور آور پہ کمزوری بوخت وو او بنیرد لوٹ مار نہ د
 ہغوی بلہ ذریعہ معاش نہ وے ددوی دظلمو نو نہ ددوی اولاد ہم
 خلاص نہ وو، تر دے چہ خیلے ژوندائی لونرہ بہ ئی پہ خاور و ور
 مندے او ویاہ بہ ئے پر ہکو لوٹنے بہ ئی دومرہ کولے چہ د ہغوی ہیخ
 مجلس بہ دشرا بوخبلو نہ خالی نہ وو، داتفاق بونی ہم پہ دوی
 کینے نہ وو، او د ہرے قبیلے او قوم خلیق بہ دہر بل سرہ پہ جنگ کینے بیت
 وواو دائے پہ تو لو کینے زیاتہ خوبنہ مشغلہ وے، د اصلاح تولے در پیے
 (تعلیم، تربیت، قانون) دوی کینے نہ وے، جمالت لاقانونیت او خود سری
 عامہ وے، داحالان انسانی ذرائع او وسائلوسرہ پہ زرکو نو کالہ کینے ہم
 نہ شو بنہ کیدے دچا پہ خوب خاطر کینے ہم نہ راتلہ چہ دصد و جری
 نیوونکی خرابی بہ چرتہ ختم شی، حکم چہ د اصلاح دذرا لبعو نوم و نشان
 ہم دغلته نہ وو، اس چہ داہر خہ شتہ تعلیم عام دے، د نشر و
 اشاعت تولے ذریعہ شتہ، قانون موجود، د اصلاح معاشرہ انجمنو
 قائم، اصلاحی فلیونہ ہم شتہ خوبیا ہم پہ خرابو او شر و فساد کینے
 اضافہ کیزی او دجرمو تو نوی نوی صورتونہ راجی، اس ددے
 منظر او د قرآنی اصلاح د منظر نسبت آکرہ۔۔

چہ ہنہ پہ دودہ دودہ نیم کالہ کینے دا مشکل ترین کار پہ دیر آسانی حل
 کرو او ہنہ اصلاحی انقلاب ئے پہ عربو کینے را و ستوکوم چہ تولے نری
 نہ معلوم دے، د تاریخ پہ صفحہ کینے بنکارہ دے او دوست دشمن د
 دے اقرار کوی، پہ عربو کینے بت پرستی، د بیخہ ختم شوہ او کور پہ
 کور د خدا پرستی او توحید دا سے شور بیت ا شوچہ دغہ بت پرست
 بت شکن شول، سرے صرف وحداء لا شریکاتہ تبت شو، پہ ژبوے
 ہروخت دا اللہ توحید جاری شو، پہ زرو نو کینے دا اللہ خوف خائے شو
 دغیر اللہ خوف ئے ذرہ نہ او تو۔ دغہ قوم چہ د خپلو سکہ رو نو و دشمنان
 وو د اسلامی او قرآنی پیرون پہ دجہ ئے بلال حبشی، صہیب رومی، او
 سلمان فارسی غوندے پردی خلق د خپلو سکہ رو نو نہ ہم زیات
 آکرل، خانہ جنگی ختمہ شوہ، او بقول عرب قوم دینے اور و دلئی
 پہ مزی کینے پیٹلی قولادی دیوال جو رہ شول، جوار کی او سود خورل شول
 خیل۔ غلا۔ داکہ۔ قتل، او ظلم نہ بولے، د عربو نہ ورک شول، بلکہ دوی
 قدم چہ کوم خائے نہ، ارسید و دغہ خائے نہ دا تولے خرابی ختہ
 شوے، دیورپ یواہل قلم لیکي چہ د قرآن نازل کید و نہ پس عرب
 دانسانانو پہ شکل کینے فر بنیتے جو بہ شوے، دا یونانی حقیقت دے
 چہ دا سے اصلاحی کار نامہ چہ سرتر یا یہ معجزہ دے صرف د قرآن
 پہ وجہ ا شوہ چہ دتو لو انسانی کتاب نو رہ پہ جمع او د نری دتولو۔
 حکومتونو د طاقت رہ جمع نہ بھر وہ نو دا دے خبرے دلیل نہ دے
 چہ قرآن کلام الہی دے او د خداوندی تاثیر پہ وجہ دا ہتہ اصلاحی
 کار نامہ ئے آکرہ؟ وے نہ دا خود دے خبرے تاثیر دلیل دے، چہ
 قرآن کلام الہی دے، دا کوم چہ ما لیکل د موجودہ دور اسلام دشمنان
 عیسایانو ہم د ہنہ اقرار کرے دے د ہنہ تفصیل بیا تولو نہ ویا ندے

دا وضاحت کول غرارم چہ ما دودہ دودہ نیمہ کالہ ولے اُلیکن حالانکہ
قرآن خود بیرویشٹ کالہ نازلیدو، دھنے وجہ دا دلچہ دکھنے
دیارگی کالہ خوگفارو پہ خپل ظالمانہ طاقت دقرآن آواز بند کپیو
اوددے دتبلیغ تیلے لارے لے ہم بندے کرے وے دہجرت بجہ
پس اتہ کالہ کفارو دغہ کار دجنگ پہ زور دفتح مکے پورے جاری اُسانلو
دایویشٹ کالہ خوقرآن نازلیدو لیکن کفارو دسے تبلیغ اوآواز نہ
مذکور طریقو بند اُسانلو اوباقی پائے زمانہ ریعنی پہ دیرویشٹو
کالو کینے، صرف دودہ دودہ نیمو کالو کینے دا کار اُشو، ددے وضاحت نہ
پس بیا خپل مقصد تہ را کپو:

دیورپ پہ نظر کینے دقرآن تاثیر

ڈاکٹر مارین لیکی، چہ قرآن
پہ دنیا ہنہ اثر اُخو رتولو
چہ دھنے نہ بہتر مسکن نہ وو، دفرانس یسبان لیکی چہ قرآن دا سے ڈونڈا
اوپر زور ایمانی جوش پیدا کوی چہ بیا پکس دسنگ گنجائش نہ پیدا کیدی
سرولیم میورلیکی۔ چہ قرآن دکالنا تو دظورت پہ دلائل سرہ خداکے
پاک دتولونہ اعلیٰ ہستی ثابتہ کرکے او انسان لے دھنہ پہ اطاعت
را نیست کولو۔

مستر جی۔ ٹی لیکی چہ قرآن پہ بیشمیرہ انساناوا اثر اوجولو و دسانس
دنیا دقرآن ضرورت نورہم واضح کپو۔

مستر عمانوئل دی انش لیکی، چہ دقرآن رنرا پہ یورپ کینے ہنہ وخت
دابشکارہ شوہ چہ تیرہ خورہ اوپہ دے دیونان سر علم او عقل تہ
ژوند حاصل شوہ

مستر ایچ۔ ایس لینور لیکی چہ دقرآن دتعلیم تہ دحکمت او فلسفہ
ظہور اُشو او دا سے ترقی لے اُکری، چہ د خپل وخت دتولونو

لوئے یورپی حکومت نہ زیات اُچت شو
انجذاب تاثیر

دقرآن کوم اصلاحی تاثیر چہ موبن بیان
کپو ہنہ ہم دا سے یومعجزہ دہ چہ بوانسان
کتاب نہ ظاہریدے نشی، لیکن داصلاحی اعجاز نہ علاوہ دقرآن انجذاب
تائیر ہم یومعجزہ اوددے خبرے پختے دے چہ قرآن کلام الہی دے،
دہ حکمہ چہ قرآن دیر غب کتاب دے دھنے یاد دل دیر گران دہ،
دویم داچہ دغیر عرب مسلمانانو دپارہ دکہ ڈبہ پردئی دہ چہ دھنے
پہ یادولو کینے دویم بنداش دے خپلہ ڈبہ کس کتاب یاد دل آسان او پورڈی
ڈبہ کینے یاد دل دیر گران دی،

دہمیدہ خبرہ دادہ چہ پہ دے کینے یورنگ آیا تونہ دیر دی چہ پہ
دھنے سپری پزل کیری، او غلطیری، داہم دھنے پہ یادولو کینے یوبنداش دہ
دہم غلوسرہ داچہ دقرآن حافظ دپارہ دقوم یاد حکومت نہ خہ تقضواہ
نہ دہ ترے شوے نہ لے پہ دوی کینے خہ خاص عزت شتہ دہ

دہم پنچمہ داچہ دقرآن یادولو دپارہ دیر وخت پہ کار دے اویا دیا د
سانلو دپارہ لے بول عبرت مرکہ ددورا و تکرار ضرورت دے،
دوسرہ خواری کچرے ددنیاوی دگری حاصولو دپارہ کرے نو دیر

مال او عزت بہ ئی گتلا، دا بول دحفظ قرآن پہ لا دتغبت غب
خندان دی، لیکن سرہ ددے پہ مسلمان قوم کین لکھو نہ حافظان د

قرآن موجود دی اوددے دحفظ رواج پہ دے بے تپوسہ حال کینے ہم مخ پہ
ترقی دے چہ دا ددے دلیل دے چہ دقرآن پہ ذات کینے معجزانہ او انجذاب
دا سے کشش موجود دے چہ ددے بنداشو تیرہ ہم مسلمانان خپل
خان تہ را کبزی او ہیخ یوبندیز پہ دے اثر نہ غریجوی داکشش او انجذاب
تائیر دقرآن یومستقلہ معجزہ دہ اوددے دلیل دے چہ قرآن کلام

الہی دے حکم چہ بل بو کتاب دومہ حفظ کوونکی پہ مخ دز کے نشستہ
نہ دا سے کشش پہ بل کتاب کینے شتہ تردے حدہ چہ دتوریت او انجیل
بو حافظ ہم نشستہ :-

دقرآن اعجازی تاثیر پہ شخصیت در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
دا صلاحی او انجذابی تاثیر نہ علاوہ دا شخصیتی تاثیر ہم دقرآن یومستقبلہ
معیزہ دہ، دقرآن پہ بارہ کینے صحیح او غلط دوارہ رائے دی، یوصیح
رائے دہ چہ دا کلام الہی دے اوبلہ غلطہ رائے دہ چہ دا کلام الہی نہ دے
دصحیح رائے ثابتو او دغلط رائے دیکارہ کولو دپارہ مؤثر قرآن د شخصیتی
تاثیرا عجازی دے کور :-

د شخصیتی تاثیر اعجازی دے صورتونہ دی :-

① نزولی اثر ② قلبی اثر ③ قالبی اثر

① شخصیتی نزولی اثر :-

مخالفین وائی، چہ قرآن دا اللہ تعالیٰ کلام حکم نہ دے چہ دا رسول اللہ
محمد صلی اللہ علیہ وسلم کلام دے، کہ دا غلطہ رائے امنتے شی نو بیباچیل ہنہ
کلام چہ پہ ہنہ کینے پہ خدا کے تعالیٰ دروغ و پیلے شوی وی حکم بہ زور
اثر پہ دغہ انسان اغرضوی لکہ خنکہ چہ د عربو دہنہ مشہور اوتو
قصید و خاص اثر پہ ہنہ شاعرانہ نہ پر یوتو کو موچہ دا پیلہ جو رہے
کرہے وے کہ دا سے وے نو تاریخ کینے بہ گے خہ قدرے ذکر شوے وے
لیکن دقرآن وحی :-

پہ یخنئی کینے خولہ

بہ چہ پہ حضور علیہ السلام شہ وخت پہ
یوعامہ جمع کین کیدہ نو د بیخ موسم
باوجود ہغوی د بیخ مبارک نہ بہ د خولو غت خا خکی پہ دیر زور
خشیدل د حضرت صدیقہ رحم نہ پہ اول د بخاری کین منقول دی :-

لقد رأيتہ ينزل عليه الوحي في
اليوم الشديد البرد فيصم عنه
وإن جبينه ليتفصد عرقا
ما حضور علیہ السلام ایلد وچہ پہ
سخنہ یخنئی کینے بہ برومی نازلیدہ او
ختمہ بہ شولہ نو د ہغوی د تند و مبارک
نہ بہ دا سے خولہ را خنیدہ لکہ خنکہ چہ و ہلی رک نہ وینہ دارے وھی
پہ یخنئی کینے دا سے سخنہ خولہ دا تلل غیرا اختیار دی دہ چل وول پہ دہ کینے
نشی کیدے اس دا بناکارہ خبرہ چہ دا سے تاثیر پہ انسانی کلام کینے نشی
کیدے معلومہ شولہ چہ دا د حضور علیہ السلام خیل کلام نہ ووبلکہ
الہی دے :-

دروند والے او پینے

کلام د الفاظونہ جو روی پہ ہنہ کینے دروند
والے او پینے لہ گہ، لکہ چہ دا خوبہ اجسامو
کینے خاص وی او قرآن خوا الفاظوی جسم خوند وی بیباہر پہ حضور علیہ
السلام بہ چہ قرآن نازلید و نو د ہغوی پہ شخصیت کینے بہ د معجزے پہ
دول دروند والے او پینے پیدا کیدہ او لگ ہم بلکہ دیر زیات :-
بخاری شریف کینے زید بن ثابت رحم نقل کوی :-
كَادَتْ فَخْدِي أَنْ تَرُصَّ، ترجمہ: قدریہ وہ چہ خما د پتون ہلوکے د پیتی
د زورہ چورہ چورہ شوے وے :-

دسورہ مزمل پہ تفسیر کینے مستدرک حاکم د صدیقہ رحم نہ نقل کوی،
چہ حضور علیہ السلام پہ سفر کینے پہ اربنہ سورروان دو، چہ وحی قرآنی
نازلہ شولہ، ہنہ اربنہ دوحی قرآنی د پیتی د زورہ کینا ستہ، د اشکارہ
خبرہ دہ چہ پہ زید بن ثابت رضا وہ اربنہ دا دول اثر نہ دوحی راتلونہ
وراندے او نہ وڈ ستو چرے شوے وے، دا صرف دقرآنی نزول اثر و
چہ دا پہ قرآن کینے ہم نوکر دے :-

أَنَا سَلِّقُ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ○ اے پیغمبرہ علیہ السلام موہنہ تاباند

یو دروند قول دروا چوؤ :-

ھر کلمہ چہ دا خیر قرآن او حدیث کینے را غلو عام و مخلوق اکتلو کچرے دا
تاثیر دا قضا تو نہ خلاف وے نو د قرآن مخالفین کو کفار و بہ خاندان اعتراض
او انکار دوا رہ کرے وے، ھر کلمہ چہ ہغوی دا سے نہ کرے، نو دا دلیل شو
و دے خبرے چہ دا تاثیر واقعی پہ نواتر سے ثابت دے، دا تا تیر صرف
قرآن سرہ سترے نہ دے بلکہ دھنے قرآن سرہ چہ د جبرائیل علیہ
السلام پہ واسطہ نازل دے نو دا سے شوے، لکہ چہ د وخت دنا زلیدا و د جبرائیل
علیہ السلام د فعل او عمل ہم پہ دے کینے داخل وی دا د قرآن د تاثیر
محرر، دہ چہ بل السانی کلام کینے نشتہ:

۲- د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر

د صاحب قرآن حضور علیہ السلام پہ ذرہ مبارک باندا دے د قرآن دا
انرو چہ د حضور علیہ السلام پہ فرمائش حضرت عبد اللہ بن مسعود
دوی پہ ورا ندا دے قرآن شریف تلاوت کھو، نو خلقوا کتل چہ د
ہغوی دستر کو مبارکونہ بے اختیار اے وینکے جاری وے۔ وَعَيْنَاهُ تَذَرِّقَانِ
⑤ مطرب بن عبد اللہ بن شخیر رض نہ نقل دے، ہنہ وائی چہ د شیے
پہ تہجد و کینے حضور علیہ السلام یواھے دھنوک ہم نہ وو، قرآن
لو سنلو خہ پہ لارہ تیریدم نو د حضور علیہ السلام د ذرا پہ وجہ د
ہغوی سینے مبارکے دا سے جوش و ہلو لکہ پہ دیمکی کینے ویشیدے پہ
چہ جوش وھی، فَلَجَّوْهُ اَزِيْرًا كَاذِبًا لِمَرْجِلٍ، بنہ! چرے د چل دل د
خبروہ چلوئی سری پچیلہ د شیے پہ تیرے کینے پہ یواھے، دا سے اثر
کیدے سی، دا تا تاثیر خود کلام الہی کیدے شی۔

۳- تاثیر قلبی

پہ وینا کینے دوسرہ تکلیف نہ وی خومرہ چہ بہ عمل کو لو کینے وی د

چل دل خبرے یواھے د خلقو بنو د لو د پارہ وی چلوئی سرے پچیلہ
دل ترنلہ دہر د ویکے عمل پر نشی کو لے تر خوچہ ہنہ کلام الہی اے گنری
او دھنے مضامین حتی اے گنری لیکن د حضور علیہ السلام پہ قالب اوبدا
مبارک باندا دے د قرآنی احکام موخہ اثر بہ کیدے و چکوم وخت چہ دا
آیت نازل شو :-

فَاِذَا كَرَعْتَ فَاصْبِرْ وَارْلَيْ رَبِّكَ اے پیغمبر علیہ السلام تہ چہ خہ
فَاَرْعَبْ: سورہ الانشراح ایت ۷ وخت د ضروری کار نہ فارغ شے نو
خپل خان د اللہ تعالیٰ پہ عبادت کینے سترے کرے، او اللہ طرف تہ پڑتیت شہ
د دے نہ پس حضرت صدیقہ رض فرمائی چہ ہغوی بہ بولہ شپہ عبادت
کو لو تر دے حد اے چہ (تَوَكَّرَمَتْ قَدَمَاهُ) د ہغوی قدامونہ مبارک بہ اُپرسید

② بخاری شریف کینے دی چہ د صدیقہ رض نہ د حضور علیہ السلام دا خلقو
پہ بارہ کینے تپوس ا نشو نو ہغوی اُخر مایک چہ پورہ قرآن د ہغوی اخلاق
وو لکہ ختنگہ چہ شوک خپل عادتونہ او اخلاق نشی پر بیود دے د غم
شان د حضور علیہ السلام اخلاق او عادات قرآنی احکام جو رہ شوی و وچ
خہ پہ قرآن کینے وو ہم ہنہ د ہغوی پہ عمل کینے موجود وو، بنہ! چرے
پہ یو انسان د خپل چل دل د کتاب پہ دے مول نالی، جسمانی او عملی
تاثیر کیدے شی؟ کچرے نشی کیدے نو دا دلیل د دے خبرے دے
چہ قرآن کلام الہی دے او پچیلہ حضور علیہ السلام پہ دے د کلام الہی پہ
حیثیت دہو لو نہ زیات عمل کوونکے وو :-

د قرآن سیاسی اعجاز

قرآن عربو کینے نازل شو او دوی د ہولو قومونہ کمزوری بے علیہ او بے
ہنرہ وو، د سیاسی غلبے حاصلو لوھیخ ذرائع دوی سرہ نہ وو، خکک چہ
سیا بی غلبے او اقتدار حاصلو لو د پارہ اول دا فزا روزیا تولے ضروری وی

اودوی گنر نہ وو۔ عرب بہ پہ ہنہ وخت کینے صرف سعودی عرب
 اوین تہ و ییلے شو، عراق، شام، فلسطین، اردن، لبنان، بیروت
 مصر او شمالی افریقہ دا عرب ملکو نہ نہ وو، خود اسلامی فتوحاتو
 نہ پس عرب ملکو نہ جو رہ شو، (۲) دویم خیز تعلیم دے او عرب د ا میانو
 یعنی دنالو ستو ملک وو، دریم خیز اتفاق او یووالے وو، لیکن د عربو ہرہ
 قبیلہ د یلے د شنہ وک تہ دے چہ د مدینے منورے د انصارو د وہ مشہور
 قبیلے او س او خراج پخلو دیوبل د شیمان وو، (۳) خلورم خیز کار یگری
 دہ او بہ عربو کینے نہ کارخانہ وک او نہ کار یگری د تورے او د معمولی
 پوشاک د پارہ ہم ہغوی د ہندوستان او د شام د عیسائو محتاج وو،
 (۴) پنجم خیز زراعت او غذائی کفالت دے، او د قبور پو نہ بغیر ہغوی
 د نور و قومونو محتاج وو، حکم چہ د ہغوی وطن د کروندے جو کہ نہ دو
 چا پنچہ قرآن ہنہ تہ پخلہ "وَ اِدْعِیْ ذِیْ ذُرِّیَّتِیْ اٰ و یلے۔"

(۱) شپدم خیز معدنی دولت دے او پہ دغہ وخت پہ عربو کینے یو معدنی
 دولت نہ وو ا س چہ موبنزخہ کو رو ہنہ د ا سنی ذملے پیل او ار دے،
 (۲) او م جسمانی قوت دے، او دا ہم پہ دوی کینے حکم نہ وو چہ دغہ
 ملک چ پرگرم دے ضروری غذا اور تہ حاصل نہ وک، دا او بوہم بکوت
 وو د یختی او گرمی نہ خان ساتلو د پارہ دوی سرہ کو رو نہ وو نہیا تو
 خلقو بہ پہ تنبوا نو کینے گزارہ کولہ او د علاج خہ انتظام ہم ورسرہ
 وو، (۳) آتم خیز روحانی او اخلاقی قوت دے چہ د توحید اعلیٰ او پاکیزہ
 تصور نہ پیدا کیری، لیکن د عربو خلقو بہ د کانرویا د کانرو نہ جو
 بتانو عبادت کولو

پہ دے حالاً نو کینے قرآن پہ عربو کینے سبکارا او عربو پتو لو پہ جمع
 دے رہا دوز کولو بنہ زور ا لکلو د وہ د وہ نیم کالونہ زیات وخت

قرآن د آزادا شاعت (خوزولو) د پارہ وخت نہ وو مؤندلے شوے،
 لیکن دے لہزہ مود کا کینے قرآن عربو لہزہ د کوم خائے نہ تزکوم خائے
 ارسول د دے اندازہ د قرآن نہ ویرا ندے او د قرآن نہ وو ستود عربو
 د نسبت کولو نہ معلومیدے شی عرب نبیل القرآن ہنہ وو چہ د کومو
 مؤنزد کرا کرا وو عرب بعد القرآن دا سے یو قوم جو رہ شو چہ پہ تنظیم
 اتحاد، اخلاق، بلند خیالی، اولوالعزمی، ایثار، قربانی، خدا پرستی،
 شجاعت، سخاوت، عفت، پاکدامنی، رحم او شفقت، عقل و تدبیر،
 جہان بینی، جہانگیری، دیانت، امانت، صدق اور استی، د وعدے پورے
 کولو او پہ عدل و انصاف کینے د دوی یو قوم ہم سیال نہ وو، بلکہ د بشریت
 بتول تاریخ دوی د مثال پیش کولو نہ تش تو دے ہر دغہ وجہ دہ چہ
 د تیر شووا تہ کمزور و سرہ ہم ہغوی د مشرق او مغرب د وہ لو یو
 متمد نو او بے اندازے سامان نہ دک پک بادشاہور قیصر د کسرتے
 پہ یو وخت تکرہ او ہلہ او پہ دیر لہز وخت کینے ہغوی تار پہ تار کرا
 د ہغوی دورے تے والو خولے او د ہغوی لوئے او تخت و تاج تے کسی کسی
 کول۔

اوس سوال دا دے چہ د اسیا سی غلبہ عربو تہ پہ کومہ وجہ حاصلہ
 شوہ، چہ روزو د ہنہ طوفانی چہ پہ مشرق کینے کاشغرا و دیوار چین
 سہارا ا تمبیدے او پہ مغرب کینے مراکش او فرانس پورے
 د دے جواب دا دے چہ سیاسی اقتدار او غلبہ حاصلو د پارہ د وہ
 قسمہ اسباب کیدے شی، (۱) یومادی رہ او دریم روحانی او فیزی
 ا س ذکر شو چہ ما دی ہیخ اسباب عربو سرہ نہ وو، بلکہ د عربو
 دشمنانو او حریفانو سرہ وو، کچرے پہ ما دی اسبابو د غلبہ فیصلہ
 کولوے نو عرب بہ د مخ دز حکے نہ قطعاً اردک وو او نتیجہ بہ ا رولے،

(پہ عکس) وہ، تو معلومہ شوہ چہ دا ہر خہ پہ ہفہ غیبی اور وحا
 طاقت چہ کوم عربوتہ دقرآن او صاحب قرآن علیہ الصلوٰۃ والسلام
 دبرکتہ نصیب شوے وو اس بشکارہ خبرہ دہ چہ دا سے معجزانہ طاقت
 د کتاب الہی د طاقت نہ بغیر ممکن نہ دے ہم دے نہ معلومہ شوہ چہ
 قرآن کلام الہی دے او پہ کوم یا ک ذات چہ دا نازل شو ہفہ دیولونہ
 زیات کامل او خاتم النبیین ذات وو دمسلمانانو اوسنی زوال باعث
 ہم دا دے چہ دوی داسلام او دقرآن پہ ہدایا تو عمل پرینے دے ورینہ
 ددے دوارو اس ہفہ طاقت دچہ کوم وو۔ دقرآن داسخہ دذروکالونہ
 ہمزیاں وخت از مینیت شوے او تجربہ شویدا، او نَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ
 مَا هُوَ شِفَاءٌ۔ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَ شِفَاءٌ۔ لیکن پہ کاغذ
 لیکلے شوے او پہ خوے ویلے شوے بہترینہ نسخہ تر ہفہ اثر نشی کوے
 ترخوچہ پہ ہفہ عمل انشی دیورپ مستشرقین داراز بنہ پیڑنی چہ کہ
 چرے مسلمانانو اسلام او قرآن نہ رجوع اکرہ نونوی کہورہ۔
 مسلمانان پہ یوحائے شی پہ یومرکز کینے بہ راشی د ہغری خوارہ وارہ
 طاقتونہ او دترقی ذرائع بہ یوموتے شی او دکنیار و ہیمہ منبر طاقت
 بہ جوہر شی او چھونزدلاس نہ بہ دغہ بنکار اٹھی، نوخکہ خہ مودے
 را سے ہغوی مسلمانانو لورہ دقرآن او اسلام نہ دبیرونہ کولو کوششونہ
 شروع کری دی، او دا واتی چہ دمسلمانانو ذوال دقرآن او داسلام پہ
 وجہ دے او دا ہم واتی کچرے مسلمانانو د مغرب ہفہ گنداہ او خدائے
 ویزارہ تہذیب اختیار کرو نودوی بہ ترقی اگری او ہمدنا وجہ دہ چہ
 پہ اسلامی منکونو کینے زور او نوسہ جنگ جاری دے اوور ترورے پہ مسلمانانو
 کینے انتشار او مرکز نہ تہتید وکی جذبات پائتم مومی۔ موبنرہ خپلو
 لے سورہ بنی اسرائیل آیہ ۸۴ لے سورہ تم السجدة آیہ ۲۵

دوو کتابونو ترقی او اسلام اشترکیت او اسلام کینے دامسلہ پورہ حل
 کرے دہ چہ دہفے رُوح دوا خیزہ دی ہفہ دا چہ دیورپ کاریگری،
 ہزارو علم یو خیزدے او دہفہ طرز ژوند، معاشرت او تہذیب بل
 سینے دے، اول شے داسلام دے چہ یورپ پر قبضہ کریدا، یعنی یورہ
 ہغوی صنعتکاری چہ ہفہ واخلائ اودوم دہغوی کنہکاری دہ چہ
 پریندی پہ دے دزور تعلیم یافتہ ہفہ اعتراض نشنہ خکہ چہ ہفہ
 اسلام سرہ پچھلہ فتی دے دفت کولو ضرورت کے نشنہ دلائل خما پہ
 نور و کتابونو کین شتہ او دیورپ تہذیب کنہکاریانے پریندی چہ ہفہ
 داسلام او ترقی دوارونہ خلاف او پچھلہ یورپ دہفہ پہ وجہ دتنزل
 بنکار دے او دخنکدن پہ حالت کینے دے، دا سے خمو بنر خانہ جنگی
 ختمیدے شی، دنوی او زور تعلیم دوارہ وزرے دترقی د پرواز دپارہ ضروری
 دی دوارہ دے یوحائے کری جگہوی کے مہ۔

۴- غذائی اعجاز

النسان دجسم اورُوح نہ جوہر دے دا دوارہ پہ دے بدلید وکی او
 خرابید وکی جہان کینے آباد دی، خکہ پہ دوی کینے ہم بدلی او خرابے
 راخی، نو ترخوچہ دے دوارو دپارہ دغذا انتظام نہ وی نو ددوی باقی
 پاتے کیدل نا ممکن دی پہ دے وجہ قدرت دجسم او بدن دبقاد پارہ
 دغذا انتظام کرے دے، چہ دے دختمید و نہ بچ شی او ددے دپیدا کولو
 نہ چہ کوے فائدہ اخستل مطلب وو ہفہ ہم پورہ شی او دے کینے
 خہ نقصان را نشی او ددروح دغذا دپارہ کے ہم پہ دے غرض انتظام
 کرے دے چہ دے ہم ژوندے پاتے شی او ددہ دپیدا اٹس مقصد پورہ
 شی، قدرت دانسانی بدن دغذا دا سے لوئے انتظام کرے دے چہ د
 زکے نہ واخلہ تر آسمانہ او ترنرا و سپورمٹی پورے ددہ دغذا پہ

پہ تیار کی گئی تھی مثلاً بدن غذا رو دیتی، دپارہ ذمکہ غنم را
 اُبتوکوی اوبہ اوہوا ہفہ شہہ اونازہ ساقی دستور و پہ کشش ہفہ دانہ
 نیسی اوغٹیری، نمر د سمندار نہ براس اوجت کپی پورتہ ورچ شی
 اود ہفہ نہ تباران پہ شکل کینے د ا بوانتظام ا کپی او پینچے گرمی ہفہ د غنم
 دانے پغوی، بادونہ بوس او غنم جڈا کولو کینے مدد کوی شپہ ورچ یوبل
 پسے لکیدی دی نو دے کینے اعتدال پیدا کوی مطلب دا چہ بولہ کارخانہ
 د جہان پہ غنم جو رہہ لو کینے لگیا دہ چہ انسانی بدن لہ د خوراک تیار کپی
 حالانکہ د روح نہ بدن قیمت او قدر دیر لگ اولاندے دے چڑغہ
 لاندے او کمزوری جڑ دپارہ دومرہ لوئے او وسیع انتظام د قدرت د طرفہ
 موجود دے نو دا خو ہیچرے نشی کیدے چہ د روح د غذا دپارہ د شہ
 انتظام نہ وی دا خونہ عمل معنی او نہ لے حکمت خو بیلٹون صرف دومرہ
 دے چہ بدن ذمکہ شہ دے دے غذا سامان ہم ذمکہ نہ اُشو
 اوروح آسہانی او امر ربی دے لہ دے وجہ دے غذا اہم د غہ خائے نہ
 پکار دہ :-

د روح آسمانی غذا

د روح د ژوند دپارہ قدرت یو روحانی
 غذا بتجویز کپے دہ خو ہفہ دلے دہ
 چہ خوک د ہفہ کیفیت او مقدار نشی بنود لے حکم چہ د روح پہ دے
 کینے اللہ تعالیٰ سرہ مشابہت او مناسبت دے نو دے دپارہ بہ غذا ہم
 دا سے پکار وی چہ دا اللہ ذات سرہ تہذون لری، بلکہ د ہفہ صفت وی
 دا اللہ د غہ صفت صرف ہم د ہفہ کلام کید پشی چہ روح انسانی تہ منتقل
 شی اودے ژوندے اُ ساتلے شی نو د کلام الہی او وحی ربانی تہ بغیر انسانی
 روح ژوند نا ممکن دے، لکہ خنگہ چہ د جسمانی غذا تہ بغیر د جسم
 ژوند نا ممکن دے :-

د روحانی ژوند معیار

د روح اصلی ژوند او مرگ ہم ہفہ
 معیار لری کو مرچہ یو انسانی اندام لری
 دا فیصلہ بہ د غذا پہ مقرر معیار موقوف وی چہ واقعی کلام الہی یا قرآن

د غذائیت معیار

د غذائیت معیار دوہ خیزونہ دی (۱) طبعی
 میلان (۲) ترقی او نشوونما، (۳) مثلاً دو دئی

او غوبنہ جسمانی غذا دہ او اُ سپنہ اولرکے جسمانی غذا نشی کیدے د دوار
 پہ مینج کینے بنکارہ بیلٹون دا سے دے چہ دو دئی او غوبنہ خور ل د
 انسان طبیعت غواری او دائے طبیعت نہ غواری چہ د اُ پسنے اولرگی یو
 جو رہہ کپی او وے خوری :-

(۲) دویم معیار دا سے چہ دو دئی او غوبنے خوراک سرہ بد اغٹیری
 او ترقی کوی مگر اُ پسنے اولرگی خوراک سرہ دا سے نہ بلکہ نقصان
 کیری، د غہ رنگ قرآن ہم طبیعت غواری، حکمہ خوبہ لکھونو حافظ
 دیر غر لگیا وی قرآن یاد کپی او بیا د ہفہ د سا تلود دپارہ تہ مرگہ بول عمر
 ہ ہفہ دورونہ او تکرارونہ کوی۔ د دے قرآن د علم او عمل سرہ پہ لوج
 دا سے اصلی رحیقی، ژوند پیدا کیری چہ بیا یوموتے خلق پہ زرگونو نور
 خلقو تہ کیدے شی لکہ موبزہ سیاسی اعجاز کینے چہ بیان کپے کپے
 روح تہ قرآنی غذا اور تکرے شی نور روحانی ژوند دا سے ختمیری، لکہ چہ
 خنگہ بدانی ژوند د بدانی غذا نہ ہوندا لو پہ وجہ ختمیری :-

د روح مرگ او ژوند

دہر خیز ژوند د ہفہ د پیدا کولو د
 مقصد نہ معلومی :-

دا د ستر پے پیدا کولو مقصد لیدل، او د غوبنہ پیدا کولو مقصد اور بیدار
 ستر کہ چہ لیدل نشی کولے او غوبنہ چہ اورید لے نشی نو دا د دوی مرگ

دے دغہ شان درُوح پیدا کول دے معرفتِ الہی دپارہ دی خوپردے
چہ دامقصد حاصلیری نوز روح ژوندے گوندی مردے۔

۲۷) دالله پہ معرفت اودالله پہ تعلق سرہ روح کینے بولوئے دا سے
طاقت راشی، چہ دھے مقابلہ ددے قوت نہ خالی روحونہ نشی
کولے اُس ددے طاقت نوم روحانی ژوند اوددے نیشتوالے روحانی مرک
دے، داسے ژوند قرآن حکیم پہ دے الفاظویا نوی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ إِذْ عَاظَمْتُمْ لَهَا كَلِمَاتٍ خِزْيَةً
وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ط: أَمْئِي هغوی تا سوداسے خیزتہ
سورۃ الانقال - آیة ۲۳ : دابلی کومچہ تا سوتہ ژوند درکوی،

دے نہ معلومہ نشوہ چہ روحانی ژوند جسمانی ژوند نہ اعلیٰ اوزیات
اوجت دے ددے روحانی ژوند پہ برکت اوطاقت سرہ صحابہ کرامو
دخپل نہ خوچند لایات لبسکروتہ ماتے ورکریہ سرہ ددے چہ
هغوی سرہ بہ ہیج سامان نہ ووا و تحیرانی دل سے کارنایے بہ فی اکریہ
چہ صرف جسمانی ژوند خاوند انوبہ نشوے کولے دا ژوند هغوی تہ
دقرآن او اسلام نہ حاصل دوا دابن جریر طبری پہ تفسیر کینے۔

وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ لِرَسُولِهِ س: ۱۰۳۔
دحضرت ابوقتا دہ وضاحت داسے بیان شوے (دائے ترجمہ) چہ د
عربو خلق دیرذلیل خوار اودیتولونہ زیات کمراہ و هغوی سرہ نہ
خوراک اونہ پوتشاک و هغوی درومر او فارس غوندے ددووزمرو
پہ منبج کینے تری و دوی سرہ دپشخید و ہیج خیزنہ و و هغوی دخوراک
نہ محروم و و، نوردو گوانہای خلقوبہ هغوی خوپرد تردے چہ اسلام راغے
اسلام ورنہ یو کتاب رقرآن و رکرو چہ هغه دوی لره د قومونو
سرداران او حاکمان جو رکول۔

قرآن روحانی غذا دہ

دعذا دپارہ موبزوراندے ددوہ معیارہ
بیان کیری دی دا د طبیعت میلان ۲۷) او

ترقی را قرآن طرف تہ د ماتے خوداحال دے چہ دنرئی بل یو کتاب دومرہ
نشی لوستے خومرہ چہ دالو ستے کیری نرئی کینے د ہیج کتاب دومرہ خافظان
نشتہ خومرہ چہ د قرآن دی، حالانکہ دے غریبانو حافظانوتہ نہ د
مسلمانانولہ طرفہ خہ عیوضانہ ورکولے نشی نہ د قوم یا حکومت له طرفہ
اویا خود قرآن ژبه همر غیر عربود پارہ اُپرادہ چہ د مجبوری نہ بغیر
هغه تہ طبیعت نہ ورعی، هم ددے نہ معلومیری چہ قرآن روحانی غذا دہ
حکله خوددے تہ لومشکلا تو با وجود دے تہ د طبیعت میلان نشتہ .

۲۷) دویہ خبرہ دادہ چہ غذا خوپردونکی تہ د غذا نہ ترقی اوطاقت
حاصلیری نو د قرآن تاریخ هم دا بنائی چہ د قرآن پہ برکت کمزوری انسانان
طاقتور شول، بے اخلاقہ با اخلاقہ شول، لاندے خلق بڑا اوناپاک خلق
پاک شول، ددے نہ پس د هیچا همر پہ دے کن شک نہ پانے کیری، چہ قرآن
آسمانی غذا دہ چہ درُوح دپارہ د آسمان نہ نازلہ شوے دہ او قرآن باندے
یقین لرونکو تہ همر دے قرآن هغه عظمت او شان ورا بجنبلو چہ د هغه
مثال پہ انسانی تاریخ کینے نشی موندے اوداشان یواحے دکلام الفی کیدیشی

(۶) دلیل نظامی

قرآن حکیم د انسانی ژوند دپارہ داسے نظام قائم کپے دے چہ دهغینہ
چنپلہ دا یقین پیدا کیری چہ دا د خالق انسان له طرفہ دے دانسان
جوړ شوے نہ دے، هکله چہ د انسانی ژوند رازونہ اورمزونہ صرف
خالق حیات پیژنی نہ چہ بل خوک انسان چہ کله هم ددے لاسے نہ
داوریدو او په یوانسانی لاسے حیات باندے دنگ کو شش اکرونو
هغه تہ امن او آدام نصیب نشود قرآن نظام حیات دومرہ کامل اود

ژوند په ټولو اړخونو باندې خور دې چې کچرې د هغه تفصیل بیان
 شی نو د بیعت کتاب به تر جوړې لهندا مو بزد قرآن د صداقت په
 غرض یو خو نیا دی اصول پیش کوو،
 (۱) د انسان تعلق د خالق کائنات سره (۲) د انسان تعلق د خپلو هم جنسو
 انسانانو سره

(۳) د انسان تعلق د ټولو عالم د کائناتو سره -

(۴) د انسان د ژوند مقصد -

(۵) د انسان د ژوند اخیری پورې -

(۶) روحیه اصول — د انسان تعلق خالق کائنات سره -

خالق کائنات د انسانی ژوند مرکز دے، د انسان ژوند، د هغه د ضروریاتو
 د ژوند د ظاهری او باطنی فائدا اخری فیصله د خالق کائنات مرضی
 سره تړلې ده د خپل مرکز حیات نه د انسان جدا کیدل د هغه
 مرگ دے او د هغه سره یوځای کیدل د ده حقیقی ژوند دے لهندا د
 انسان پرمو بئی ذمه واری داده چې هغه د خالق کائنات په وړاندې
 په دے حیثیت رشان، یقین ا لری - د انسان دے حیثیت بشکاره کولو
 د پاره قرآن پوچې ارشاد فرمایلو:

حَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ رَسُوْرُهُ مَلِكٌ آيَةٌ عَدِيْعُهُ خَالِقُ كَائِنَاتٍ
 د انسان د مرگ او ژوند خالق دے، بیائے اعلان ا کرو -
 وَمَا بِيَكُم مِّنْ نَّعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ رَسُوْرَةُ النَّحْلِ آيَةٌ عِلْمُ الْاِنْسَانِ تَهْ تَوَلَّى حَصْلُ
 نعمتونه د خالق کائنات بخشش دے، بیائے ارشاد فرمایلو چې انسان
 خپل کوشش سره چې کوم څیزونه حاصل کوو د هغه آخری فیصله
 هم د قدرت په لاس کینے ده انسان له پخپل کوشش نیاز بدل نه دی پکار
 وَمَا تَشَاءُوْنَ اِلَّا اَنْ يُّسْأَلَ اللّٰهُ رَسُوْرَةُ التَّكْوِيْرِ آيَةٌ عِلْمُ سَنَّا سُوْخُوْرِيْنَه

د الله د خوښې تابع ده

قرآن د سید الکائنات د خوښې مبارکې نه دا اعلان ا کرو -

قُلْ لَا اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِعْلَانُ اَكْرَهْ جِهْ خَهْ د خپل خان د
 اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ ط رَسُوْرَةُ اِعْرَافِيَّةٌ ۱۱۰ پاره هم د سوادوزیان اختیار نه
 لر تر څو چې د الله خوښه د فیصله ا نکړی -

د دے خیالاتو لازمی نتیجه به داوی چې (۱) رب العلمین سره به د انسان
 د محبت یو مضبوطه ر شته پیدا شی، چې کله هم نشلیزی،

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ ط د ټولو نه زیات محبت د الله سره د ایمان

سورَةُ الْبَقْرَةِ آيَةٌ ۱۶۳ : ا و یقین د خاوندانوی هم د دے محبت

د اثر وی چې د هغه فکری او عملی ژوند د الله سره ا تړلے شی او د هغه

ظاهرا و باطن د الله په محبت سر چیتے شی، د هغه ظاهرا و باطن د الله

به یاد ا باد شی او په کائناتو د هغه نظر د ا سے وی چې هغه د ا د جمال

د محبوب صرف یو آئینه کزوی، هغوی په ولاړے په ناسته او په ملاسته

يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيَامًا وَرُقُوْدًا و اللّٰهُ يَادُوْیْ ا و په دے خیال او فکر په

عَلَى جُنُوْدِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ : آسمانونو او زمکے نظر ا چوی چې له

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ : د عالم خالق نه تا د عالم بے مقصد نه

هَذَا يَا ط لَّا ط رَسُوْرَةُ ا ل عِمْرَانُ آيَةٌ : دے پیدا ا کرے :

ا و اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ه : په تصور کینے دے د دین د نیاد کامیابو

چشمه رب العلمین کسری او اعتقاد دی، قولى او عملی عبادت صرف د هغه

کوی، او د خپلو منبها و تر و نه پس د دین د نیاد خپلو مشکلا تو د حل د

پاره هم د هغه مدد غواړی هغه خپله رضا د الله په رضا کینے ورکه کړی

ا و د الله تعالیٰ په امر، نهی باندے عمل کول یعنې د هغه د حکمونو تعویل

د خپل ژوند ضروری حصه جوړ کوی، قرآن نه چې چا فائدا ر یض

حاصلہ کرے دہ قرآن پچھلہ ذہنوی حال پچھلو دے الفاظ کو کہے بیا نبوی
 وَ لَکِنَّ حَبَبَ الْيَکْمُ الْإِيْمَانِ وَ زَيِّنَا ۝ اللہ ستا سو پہ زہر و نو کینے دایمان مینہ
 فِي قُلُوْبِكُمْ وَ کَرَّهَ إِلَيْکُمْ الْکُفْرَ وَ الْفُسُوْقَ ۝ و اچولہ او ستا سو پہ زہر و نو کینے لے ور
 وَالْعِصْيَانَ ۝ اُولَئِکَ هُمُ الرُّشِدُوْنَ ۝ نَبُوْستوا و ستا سو پہ زہر و نو کینے دکفر
 گناہ او نا فرمائی کر کہ و اچولہ ہم خلق پہ سمہ لاددی رسورہ حجات آیہ ع
 داہم ہفہ خیز دے چہ پہ دے دخالق کائنات او د مرکز حیات سرہ
 تہرون پیدا کیری او داتہرون بیا ہفہ خیز دے چہ ہفہ سرہ دانسان زہرہ
 او د ماعوتہ نسل او آرام نصیب کیری او دہولو د نبوی پریشا نو خاتمہ اش
 الْاَبْدِ کَرِ اللّٰهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوْبُ ۝ الرّوعد آیہ ع ۱۱ ۝ صرف دا اللہ پہ یاد زہر و نو تہ
 (اطمینان حاصل کیری)

دویم اصول، دانسان دنور و انسانا نو سرہ تعلق

دانسان ژوند پہ تمدن او اجتماعیت بنا دے یعنی پہ گناہ وخت تیرولے شی
 بواجے نہ خپل ژوند ضروریات دنور و انسانا نو پہ مدد حاصلوی
 حجامت دپارہ د نائی ضرورت مندوی، جامو د پارہ د جولاً د لو بنو د پارہ
 دکولال د مکان جو رولو د پارہ دکلاما او علاج د پارہ دکطیب او دکتر محتاج
 وی دارنگ بے شمیرہ نور و ضرور تو نو د پارہ دبیشمیرہ نور و انسانا نو
 محتاج وی، ترخوچہ ددہ دنور و انسانا نو سرہ تعلق نہ وی نو ہفہ ژوند
 نشی تیرولے نو ضروری شوہ، چہ دانسانا نو پہ مینج کینے تعلق د پارہ د
 دا سے بنا نسلہ اصول دی چہ انسان پہ ہفہ دا اجتماعی ژوند فائدے
 حاصلولے شی، قرآن حکیم د حقوق انسانی متعلق دا سے بنکارہ احکام او
 جامع ہدایات و رکری دی چہ پہ ہفہ عمل کولو سرہ دانسان دکہا
 ژوند دبجو شحالہ او پرامن جو ریدے شی د تفصیلاً تو کجائش
 نگ کینے دانسان دکہا دے ڈژوند بوخو اصول قرآن

قائم کیری دی، (۱) د بشریت دی و الی اعتقاد یعنی د رنگ نسل او وطن
 دا اختلاف باوجود ہتول انسانی قومونہ دیو بہر مثال لری لہذا ایوانسان
 د ہتولوا انسانا نو سرہ ہم ہفہ سلوک کوی کوم چہ ہفہ دخپل بہر
 (خاندان) سرہ کوی، حکمہ چہ تول انسان دیو مو د پلا مر یعنی د آدم علیہ
 السلام او د حوا آبی اولاد دی،

رب) رنگ، نسل او د ملک اختلاف صرف د پیژندگلی د پارہ دے د جنگ
 جگرو یا دکوکے د پارہ نہ دے،

دریم اصول، دانسان دکائنات عالم سرہ تعلق

دانسان تعلق دکائناتو سرہ دخادم او د تختاومر پہ، حیث دے کل کائنات د
 انسان پہ خدمت کینے لگیادی انسان تہ معلومہ وی او کہ نہ خوشفلی
 عناصر ہتول یعنی زمکہ، باد، اوبہ او اور، د زمکے آسان مینج کینے وریج
 او باران او بکری نمر، سپور، مٹی او ستوری دا ہتول پہ خپل خپل خائے
 دانسان پہ خدمت کینے لگیادی او دوی ڈژوند ضروریات تو تیارولو کینے
 لگیادی ہمدہ حال دخناور، اونو بوتر او دمعدنیانو دے چہ ڈھریو
 دکفائد و تحقیق یو مستقل علم دے ددے حقیقت قرآن حکیم پہ دے
 الفاظ کو کینے اعلان کرے دے :-

خَلَقَ لَکُمْ مَّا فِی الْاَرْضِ جَمِیْعًا ۝ ط اے انسانہ د زمکے او د آسمان ہتول خیزونہ
 سورہ البقرہ آیہ ع ۱۱ ۝ ستا دکفائدے د پارہ پیدا دی
 وَ سَخَّرَ لَکُمْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَ مَّا فِی الْاَرْضِ ۝ او لگی کیری دی ستا سو دکفائدے
 سورہ الحجاثیہ آیہ ع ۱۱ ۝ د پارہ د زمکے او آسانو ہتول خیزونہ دکائناتو
 دے تعلق معلومیندوسرہ پہ انسان بانڈے شو حقیقتو نہ پرائے شی
 (۱) ددے جہان ہتول بکری اولاد بینی خیزونو کینے دانسان فائدے دی
 انسان لہ بکار دی چہ دا لیتوی ددے نہ دانسان پہ زہرہ کینے پہ

کائناتوں کی حاکمیت اور دھنے کا قبو کو لو جذبہ پیدا کیڑی، دانسان او
د کائناتوں پہ صیغہ کینے د فائدے وو کو لو او د فائدے ا غسٹو ترون .

قائمیڑی انسان دے نہ د فائدو او غسٹو کو ششونہ کوی، او د علوم کوینہ
پہ ذریعہ پہ دے فائدو قابو مووی او د دے فائدو د تخلیق حکمت پورہ کوی

رب (دوبہہ نتیجہ د عالی تعلق بہ داوی، چہ انسان بہ خان حاکم او
مخدوم او قبول کائنات بہ محکوم او خادمان کنری لہذا ہنہ بہ داوی

د نبوی فائدے د انسانی شرف خادم، محکوم او تابع جو کوی وی او شرف انسانی
بہ د دوی خادم محکوم یا تابع نہ جو کوی وی او دے پہ دے نظریہ عمل کوویکی

(جہان ہے تیرے لئے، تو نہیں جہان کے لئے) جہان تا د پارہ دے تہا جہان د پائے
نہے بلکہ د خالق جہان د پارہ ہے پہ دے بنا بہ ہنہ د نیاد انسانی شرف د تکمیل

ذریعہ جو کوی وی انسانی شرف بہ پہ د نیاد تقریباً نوی ہنہ بتا زرواں
حاکم وی دھنے بندہ او غلام کہ نہ وی پہ دے اصولو بہ دھنہ خودی

نورہ ہر گورہ شی ہنہ بہ دخیل روحانی شخصیت د لویبی اقراری شی
او د گنیا د ذیلو ضرمنو نو د پارہ بہ پہ انسانی شرف بانگ داغ نہ لکوی :-

رج) د کائنات عالم د قابو کو لو او دھنے د خاد میت یو نتیجہ بہ د اہم
وی، چہ انسان بہ د شرک نہ ہج شی خپل خان بہ اشرف المخلوقات او

نور قبول مخلوقات بہ خپل خادمان کنری ہنہ بہ د عبادت لائق نہ
کنری حکم چہ محذوم مکملہ ہم د خادم عبادت نکوی او نہ دھنہ نہ

مرا دونہ غواہی ہم دغہ وجہ د لاچہ قرآن د ہنہ انسانانو پہ بارہ
کینے فرمائی کو مو چہ آسمان یا زہکے خسیزونہ معبودان جو رکڑی :-

وَمَنْ يَشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَانَ شَاخِرًا مِّنْ جَانِبِ الذَّمِّ ۗ شَوْءٌ شَرٌّ مِّنْ عِبَادَتِ اللّٰهِ ۗ
السماء : سورہ حج آیت ۳ :- شواہ چہ ہنہ د انسانی شرف د آسمان
نہ خان راگدار کوی :-

او ہم د دے تعلق اثر بہ وی چہ انسان بہ د مخلوق د عبادت نہ ویزارہ
مصرف د خالق کائنات عبادت گزار شی، او ہم دا د قرآنی تعلیم نتیجہ دہ

۴- خلورما اصول، دانسان د ژوند مقصد

دانسانی زندگی خلورم بنیادی اصول دا چہ چہ انسان دخیل ژوند د
مقصد معین کولو غتہ پرا بیٹی د ہولو نہ ضروری علم دا دے چہ انسان

تہ د دخیل ژوند مقصد معلوم وی او دا د اعلیٰ وی، لکہ خنگہ چہ
انسان د ہولو مخلوقات نہ برتر او اشرف دے، نو د ہنہ مقصد حیات

دہم دا سے برتر او اشرف وی چہ پہ ہنہ کینے در سر بل یو مخلوق
ہم نہ وی برابر - د غوا، مینے او بڑے مقصد پئی دی پہ کومہ کین چہ

پئی د پیروی او بنہ وی نو ہنہ بہ زیاتہ قیمتی وی بڑے نہ غواو
غوانہ مینہہ زیاتہ قیمتی دہ د خرنہ آس خکہ زیاتہ قیمتی دے چہ

دخرنہ د ہنہ مقصد او چت دے پہ دے خبرہ کچرے انسان نکو
اگر و نوثا بتہ بہ شی، چہ دانسان نہ بغیر قبول مخلوقات دانسان د پارہ

دی انسان بہ دے نہ خادمت او فائدہ آخلی اُس د غور جو کہ دا خبرہ
دہ چہ دانسان د ژوند خد مقصد دے، او د دے سوال حل کول د
انسان د ہولو نہ رومی ذمہ واری دہ

دا خوکیدے نشی چہ معمولی خیزیونہ خود د مقصد بت نہ خالی نہ وی
دانسان غوندے د ہولو نہ دلوتے ہستی پیدا کول د بے مطلبہ وی؟

خکہ چہ د خالق کائنات پہ حکمتی بہ داغ اُلگی نوینا پہ دے دانسان د
پیدا کولو مقصد د پر غتہ دے لکہ خنگہ چہ انسان پھلہ یو غنہ ہستی

دہ، د مادہ پرستانو پہ خیال کینے خود دغہ مقصد صرف خون د و نہ
اعتقل ری د خوراک خون د وی او کہ د غرتہ یا د حکومت، روجے خبر

(خوراک) خود انسان د شرو نہ مقصد خکہ نشی جو نہ بدے چہ بعض

خناور لکھ مبینہ اور ہاکی دانسان نہ دیر نریات خوراک کوی اودہ لکھ
 ہم زیات ورکوی، حکم دیر خوراک کینے خوندا ہم دیر وی، لکھ خنگہ چہ
 یوکس دودہ آمونہ خوری اوبل کس شل آمونہ اُخوری نودے دویم
 کس لہ بہ خوندا ہم زیات ورکوی، داو نیل حکم غلط دی چہ دیمینہ
 اوہاکی نہ دانسان خوراک بنہ دسر ہاکی اومینہ وابنہ گیا خوری
 او انسان پولا داو چرکان اُحک کہ چہ دہاکی اومینہ دپارہ دغہ وابنہ
 گیا پولا داو چرکان دی دوی تہ داخیزونہ نریات خوندا ورکوی اُس
 دویم خیزر رُتبہ، عزت) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ دینا مطابق
 وہی خیزونہ دی حکم چہ عزت اور تبہ دمال دپارہ دہ اومال ہم د
 خوراک دپارہ خوفرق صرف دواسطے دے ورا ندے ہم مقصد خوراک
 ووبلا واسطہ او اُس ہم مقصد خوراک دے خوبلا واسطہ :-
 دغہ دپارہ دیر نیم خیزر حکومت) ہم یو مستقل مقصد، حکم نہ دے
 چہ دمال اور تہ دپارہ اومال ور تبہ دخوراک دپارہ مطلوب دی
 لکھ خنگہ چہ ورا ندے ذکر شو، خوراک خنگہ مقصد نہ دے، بلکہ دا
 چہ دانسان حکومت دگو نیش او د تکلیف دے، مال پر خرچ کیری
 منہ سے توریے پکینے وھلشی شرو نسا د پکینے کیری، ووتونہ دھغ
 دپارہ بکاروی حکومت آوری بدل پکینے راحی، مطلب دا چہ دزر کونو
 خپرونہ انسانی حکومت دک وی پہ دے پکینے خوددہ پیا زمرے بنہ
 دے چہ دھغہ حکومت قدرق دے ہول خناور کے قدرتی زیر فرمان
 دی اودا سے ہیغ قسم خطرے ہم پکینے نشتہ ہم پہ دے دور انسانی
 لذات او خوندا ہم دغونو او تکلیفونو نہ دک دے پہ دے خوندا و نو
 اغسٹو کینے کلہ سرو مال او ہول تہ ہم اُبیلی مگرد خناور ولذات
 ددے ہولو خطر و نہ خالی دے دھغہ رجہ دا دہ چہ دانسان بہ فطرت

کینے تیر شوے غم اود مستقبل فکر پروت دے ددہ پہ منگرو یا
 خپلوانو کینے خوک چہ ورا ندے سردی دہ تہ چہ ریا دشی خامخا
 غم جن کیزی او آندہ خطرے فکر ہم دسرہ خا مخاوی ددے وچہ
 دانسان ہول لذتونہ دغونو او فکر و نو نہ دک دی اود خناور وھیغ
 یولذات کینے ہیغ قسم غم فکر نشتہ ددے ہول تقدیر خلاصہ داشہ
 چہ انسان دخپل ژوندا مقصد پچپلہ نشی مقرر رولے دامقصد
 بہ ددہ خالق مقرر وی، لکھ خنگہ چہ دہوائی جہاز جورہ ونکے د
 ہوائی جہاز مقصد متعین کری نہ چہ پچپلہ ہوائی جہاز خپل مقصد
 متعین کوی ہر دامقصد پہ صفا و بلیغوالفاظ کون قرآن حکیم بیان
 کرے دے :-

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿۱۶۶﴾ دپیر یا نوا مبنیاً مود تخلیق
 مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا ﴿۱۶۷﴾ مقصد عبادت الہی دے مو
 سورۃ التدریات آیہ ۱۶۶ و ۱۶۷ :- ددوی نہ روزی گھنل دغوار

اونہ پہ بل خور دل :-
 دا سے لکھ خنگہ چہ انسان دا دودہ مقصدونہ پچپلو غلامانوا اپورہ
 کوی حکم چہ موزتہ نہ ددروزی حاجت نشتہ اونہ دخوراک ات
 اللہ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿۱۶۷﴾ بلکہ خداوند تعالیٰ دوا ندے
 نہ دانسانی مشین قائم ساتلو دپارہ ددروزی انتظام کرے دے، حکم
 چہ ہغہ دیر کوی اوزور آور دے،
 کچرے یومشین تہ درنگ روغن ضرورت دے دپارہ وی چہ ہغہ
 خراب نشی نو دادمشین دوجود مقصد نہ دے، بلکہ ددے مقصد ہغہ
 کار دے چہ مشین ساز کوم کار دپارہ جور کرے دے ہم دغہ مال
 دانسان او دھغہ دیر ذی دے دانسان دپارہ روزی بقاء سامان دے

مقصد تخلیق نہ دے، مقصد تخلیق بہ ہم ہفہ وی چہ کوم د پارہ
 انسان پیدا شوے دے، یعنی عبادت الہی۔ ذنیل اور و غن۔ ایشان رد
 مشین د پارہ (روزی ہم د انسان صحیح ساتلو د پارہ یوسامان دے د
 ہفہ د ثوندا مقصد نہ دے، پہ د نیا کئے د ہر مشین قیمت د ہفہ د
 مقصد مطابق متعین کولے شی مثلاً د چینو بہ ہفہ مشین زیات قیمتی
 گنرے شی چہ لیر۔ وخت کئے د پرچینی پیدا کوی ہم د غرنک دانسا
 مشین قیمت بہ د ہفہ د تخلیقی مقصد بہ مطابق وی چہ ہفہ عبادت
 الہی او تقوی دے فرمائی، اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ، او ہم دا
 انسان د الله پہ نزد د پر قیمتی د شرافت او عزت خاوند او دیر
 مقبول کئے۔

پنجم اصول دانسا فائز وند آخری منزل

دانسانی ژوند آخری پورے د الله سرہ یو خائے کیدل دی، قرآن دا وظیفہ
 دانسان ژوند متحرک دے ساکن نہ دے۔
 يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا، تَهْ فِي مَرْحَلَةٍ مِّنْ تَكْلِيفُونَ
 فَمَلِّقِيهِ ط سوره الانشقاق آیت ۷: تَبَرَّأْ وَلَوْ أَنَّ لِلَّهِ تَهْ وَرِدْوَانٌ لَّ اِ
 بیا بہ ور شکرہ یو خائے شے۔

- ① ددے آیت نہ معلومہ شوک، چہ انسانی ژوند متحرک دے۔
- ② پہ دے حرکت کئے ورتہ تکلیفونہ ہم خائے پینیری۔
- ③ ددے حرکت آخری پورے خدائے سرہ یو خائے والے دے۔

دا خبرہ دیرہ ہکارہ دے چہ انسانی ژوند متحرک دے انسان اول
 شوم وی، بیا ہلک او خوان شی، تر دے د ترقی حرکت دے بیا مرگہ
 پورے د تنزل حرکت جاری وی، د مرگہ نہ پس برزخی حرکت شروع
 شی، دا ہول قسمہ حرکتونہ ضروری دی دا ہنجوک نشی بندلے د

ترقی پہ حرکت کئے بہ ترقی کیری او د تنزل پہ حرکت کئے بہ
 خائے تنزل کیری خود ا ہول حرکتونہ د غمونا او مصیبتونہ د ک
 پاک دی۔

دا خود ہکارہ ژوند حرکتونہ وو، د پت حرکت، یعنی د قبر او د برزخ
 حرکت ہر شوک نشی بندلے دا ہکارہ او پتہ قسمہ ہول حرکتونہ
 پہ، ہلہ ختمیری چہ ددے حرکتونو آخری پورے راشی او دا آخری
 پورے کومہ دے، دا پورے ہفہ دے بہ کومہ کئے چہ دانسان ژوند
 نتیجے او غرے بیا موندلے شی،

پہ دنیا کئے ہر حرکت یو عمل نہ ویلے شی، چہ خد وخت د ہفہ عمل نتیجہ
 را اُشی نو د ہفہ عمل حرکت ختم شی، یوزمیندا رزمکہ چو کھوی
 تخم پکھے آجوی، د ہفہ ا بہ خورد کوی، سرہ پہ کئے آجوی۔ خیال نے
 ساتی، شو کیداری نے کوی، چہ فصل پوچھ شی بیا گیبی، پہ مشین
 یا پہ غوا یا نواو خروکے غولوی، بوس او غلہ بیلہ کری چہ د غلے
 درمن واخلی نو دا حرکت ختم شی، حکمہ چہ ہفہ د عمل نتیجے او حرکت
 آخری پورے تہ اُرسی او ددے نہ پس د غلہ حرکت ختمیدل ضروری دے
 ہم د غلہ حال دانسان دے ہفہ پچھل ژوند کنی تکلیفونہ تیرہ وی
 اوور سرہ حرکت کوی، شوک د خیر او نیکی د پارہ تکلیفونہ تیرہ
 او شوک د شر او بدی د پارہ خان خوری دا سلسلہ تر مرگہ
 جاری وی بیا و پاندا ہے پہ آخرت کئے چہ ہر گلہ دا دوارہ قسمہ
 خلق د خلو عملونو نتیجے او د خلو حرکتونو ثمرے د جنت او دوزخ
 پہ شکل کئے بیا مومی نو ژوند بہ خپل خائے او آخری پورے بیا مومی آویہ
 تہ بہ ا دریزی او دا ژوند د حرکت انتہا د لکہ خنگہ چہ پہ دے آیت
 کئے د عملونو نتیجہ بیان دے۔

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۖ فَسَوْفَ
يَحْسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۖ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ
مَسْرُورًا ۖ وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَآءَ
ظَهْرِهِ ۖ فَسَوْفَ يَدْعُو نُبُورًا ۖ وَوَضَعْنَا
سَعِيرًا ۖ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۖ

سورۃ الانشقاق آیۃ ۷ تا ۱۳

چاہتہ چہ عمل نامہ پہ بنی لاس
ورکپہ شہرہ، نوہفہ نہ بہ آسان
حساب آغستہ شی اوخپلو خلقوتہ
بہ خوشحالہ راشی اوچاہتہ چہ
عمل نامہ، دشاڈر سترورکپہ
شہرہ نوہفہ بہ مرگ غواہی او

یہ جہنم کینے بہ اغور خیری، حکمہ چہ ہفہ بہ کورکینے بیغمہ وو:
دانسان دا حالتونہ قرآن حکیم پہ دے آیتونو کینے بیان کری دی
وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَيَّ اللَّهُ: پر مخ دزمکے شوک گر خیدنے
رَزَقْنَاهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا: نشتہ مگر پہ اللہ دہفہ روزی
سورۃ ہود آیۃ ۱۶ تا ۱۹: دہ او دہفہ داستو کینے اوامانت
الینو خانے ورتہ ہم معلوم دے،

پہ دے آیت کینے دانسان ددرے وار و حالتو ذکر دے دُنُوٰی ژوند
چہ خہ وخت پہ زمکہ گرجی او حرکت کوی دآخرت منزل کوم بخا
چہ آستو گنہ کوی یعنی جنت یا دوزخ دقبر او برزخ حالت چہ کوم کینے
امانت وی تا اکتل چہ دانسانی ژوند پنچہ بنیادی اصولہ قرآن پہ
خہ بنہ طریقہ حل کریدی او دانسانی ژوند نظام ٹے پہ بنہ دول
پیش کریدے چہ داد ول بوغت فلسفی او حکیم ہر نہ دے حل کرے
نودا دلیل ددے خبرے دے چہ قرآن کلام الہی دے۔

۷۔ شمولی اعجاز

داعجاز شمولی مطلب پہ قرآن کینے دا سے خوشیزونہ دی کوم چہ
پہ انسانی کلام کینے نشی جمع کیدے ددے نہ معلومیزی چہ دانسانی
کلام دے نہ چہ انسانی ہفہ خیزونہ دادی:

۱۱) حِدَاتِ اسلوب مطلب داچہ دقرآن حکیم طرز بیان دانسان
کلام نہ مختلف دے پہ دے بتول ماحول کین دے مثال نشی مانت
انسان چہ خہ واخلی نوخپل ماحول نہ ٹے مراخلی نوکچرے دانسانی
کلام دے نودعربود ماحول نہ بہ ماخوذ دے خود ایسے حکمہ نہ دہ
چہ پہ عربو کینے خو خہ چہ پہ بتولو ژبو کینے دکلام دسے طرز
موندے شی:

۱۲) کلام منظوم یعنی شاعری رب کلام منشور مسجع رجم کلام
منثور غیر مسجع: دقرآن حکیم پہ دے دریاو وکینے یو طرز ہم نہ دے
اودوست دشمن دا قرار کوی چہ قرآن دسبع معلقات یا ددیوان
حماسہ پشان شعر ہم ندے حکمہ چہ دردیف، قافیہ او بحر وغیرہ
پابندی پہ دے کینے نشتہ او دمقامات حریری پشان منشور مسجع، یعنی د
بند و نوالہ نشر ہم نہ دے او دعام مصتفیبنو پشان بے بند
نشر ہم نہ دے، دینہ معلومیزی چہ پہ مخ دزکے دا سے کلام بل
هدا و شتہ نہ نود دے بئیا داوسر چشمہ انسانی اوزمینی ندا
بلکہ الہی او آسمانی دکہ:-

۱۳) پہ انسانی کلام کینے دمتکلم دجد با توجیر دخل وی چہ ہفہ د
قہر خبرے کوی نو، پکینے درحم بونی ہم نہ دی او چہ درحم خبرے
کوی نود قہر اخ: پکینے نہ وی حکمہ چہ انسانی جذباتو کینے اعتدالی نہ وی
پہ خلاف دقرآن حکیم چہ دے کینے پہ یو وخت دزیری او دویرے
دجنت او ددوزخ، او قہر او درحم ٹیکو پہ یو خانے وی دے نہ معلومیزی
چہ دانسان پہ شان دجد با تونہ مغلوب ہستی دقرآن نہ دہ فہائی
نَبِيٌّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَأَنَّ عَدَايَ هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ
سورۃ الحجر آیۃ ۷۷: پہ دے آیت کینے دمغفرت دا اعلان سرہ د

دردناک عذاب ہم ذکر دے، مگر انسان کے قصے اور یہ وقت
درحم او شفقت اظہار ہچھرے نشی کو لے اودہ دم او شفقت پہ وختے
د غصے خبرہ پہ خولہ فنی راتلے :-

اس دہر انسان د کلام چہ مطالعہ اُشی نو پہ ہجے کتے بہ خانما داسے الفاظ
بنکارہ شی چہ د بھرنی دُورے د باؤ پیداوار بہ وی چہ د ہجے نہ بہ
معلومیزی چہ متکلم د ویرے پہ وجہ داسے خبرے کوی، دینہ علاوہ
پہ انسانی کلام کتے خوکلہ د قوت اظہار کیزی مگر داسے قوت ہچھرے نہ
چہ ہجے نہ پہ زمکا آسمانوں بانداے د حکومت اظہار کیدے شی کہ
چرے چالبرہ مطالعہ د قرآن ہر اکرے، نو ہفتہ تہ بہ ہر ہر صفحہ دا
محسوسہ شی چہ دا داسے متکلم کلام دے چہ د کائنات عالم دیو خیز
نہ ہم ہجے نہ ویریزی اونہ د با ویزی ہلکے عظیم تو کجکل کائناتو بانداے
حکمرانی کوی۔ د طرفان نوح د بندیز بہ بارہ کتے د قرآن د الفاظ نور
جو اگورہ :-

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقْوَاهُ ۖ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ
آقِلینی : سورہ ہود آیت ۱۰۷ : اے آسمانہ دوریدونہ بنداشہ
چرے یوانسانی طاقت ہم داسے حکم و رکوع شہ :-

اسی کلام د انسان د دماغی قوت د محدود والی مظهر وی د ہجے
د بلاغت اس پہ ہر میدان کتے یوشان منہا ہر نشی د ہلے . ددہ
قابلیت پہ خاصو مضامین کتے د بلاغت نور بنو دے شی بل قسم مضامین کتے
د ہجے د بلاغت د ہجے زور نہ وی، یو عرب مشہور شاعر ابو نواس صرف
د شرا بو پہ تعریف کتے بہترین شعر خود ویلے شی پہ بلہ موضوع نہ
بل شاعر " ابوالصاہیہ " پہ دُھد و تقویہ، پہ فتاؤ د نیا او پہ شوق
آخرت بانداے د بلاغت نہ چک شعر ویلے شی خو بہ نور و مضامینو

داسے نشی ویلے، پہ فارسی شاعرانو کتے فردوسی نظامی پہ جنگی
مضامینو پورا زور سرہ شعر ویلے شی لیکن پہ بل میدان کتے ہجے
پس راجی، سعدی، اخلاق شاعر دے جنگی یا بل نہ دے، کچرے د
خوش قسمتی نہ یو شاعر پہ ہر موضوع بانداے شعر ویلے شی نو دا
فرق بیا ہم وی چہ پہ بعض مضامینو دیر بنہ کلام او پہ بعضو لڑکم
او پہ نور د ہجے ہم کم ویلے شی۔ دے نہ علاوہ د شاعرانو او بلیغانو
تول مضامین د فکر او د ما دیا تو کدائے نہ بھر نہ وی پہ دے
ہتو کتے غیبیات او د مادیاتو نہ پور نہ مضامین دیر کم وی، پہ
محسوسا تو کتے د شاعرانو خیالات کار کو لے شی، لیکن پہ غیبیا تو کتے
د تخیل پرواز ختم شی او دے ہتو نہ علاوہ شاعران د رشتیاؤ
او د واقعاتو یا بندنہ وی، حکم چہ پہ دل سے بیا پہ خیال یا بندی راجی
د شاعرانو کار دغہ وی چہ پہ خیال کتے خہ خبرہ ہر خنگ چہ داغلہ
ہجے د بارہ ہر خہ الفاظ چہ د ہجے پہ خیال کتے داغلہ نو د شعر پہ نقاب
کتے رنگینی سہارو ورا چوی پہ دے کب لے نہ وی چہ داسے کیدے ہم
شی کہ نہ او دارشتیا دی او کدے دروغ . ہر بہ دے وجہ د شاعرانو
پہ بارہ کتے یومقولہ دہ چہ، " أَحْسَنُ الْكَلِمَاتِ، چہ دیر بنہ
شعر بہ ہجے وی کوم کتے چہ دیر دروغ بیان وی، لیکن د قرآن حکیم
مضامین یو طرف نہ دوسرے وسیع دی، چہ دے کتے عبادات ،
معاملات، قوانین منزلیہ، د معاشرت احکام، د مملکت قوانین، بین
الاقوامی قوانین او بیا عقائد، اخلاق، تاریخ محسوسات، غیبیات ،
واقعات د نیا او حقائق آخرت تول مضامین دی بیا دے وسیع مقنا
د بیا نولو د پارہ دائرہ دوسرے تنگ دہ چہ ہیچ یو مضمون او عبارت
نہ دروغ او خلاف واقعہ نہ وی او سرہ دے د قرآن پہ فصاحت

او بلاغت کئے یو ذرہ فرق ہم نہ راسخی لکہ چہ فرمائی :-

وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا كُفْرًا وَخُدَاةً لَهُ سَوَادِيلَ فِيهِ إِخْتِلَافًا كَثِيرًا ○ سورة النساء : چاکلام سے نوزد ہم یہ مشابہت
"یہ عہد :- بلاغت اور مضامینوپہ صداقت کئے بہ خائنفرقا

راغلو

داسے شان دہندہ کلام کیدے شی چہ دہنے سرچشمہ لا محدود
قوت وی او ہندہ صرف خالق کائنات کیدے شی، نو دا دلیل ددے خبر
شوچہ قرآن ہم داللہ تعالیٰ رشتیا کلام دے :-

۸ - غیبی اعجاز

یہ قرآن کریم کئے دغیبی علوم یو یو لویہ ذخیرہ موجودہ چہ
ہفتہ نہ دیرغبت فلسفی اولو کے عالم رسائی نشی کیدے نو دا بہ کلہ
اشی چہ دنا لوستی قوم یو نالوستی ذات بہ ہفتہ نہ رسائی اشی ددے
غیبی علوم چہ یو قسمونہ وی :-

۱) کو با ندینو پیغمبرانو علیہم السلام او قومونو تاریخ، دہنے نتیجے او اثرے
۲) داتلوکے واقعے، دوخت نہ ڈو وجہ دہنے خبرورکول اور دہنے داسے
حقیقت بیا نول چہ ظاہری اسبابوا اثرہ نہ وی،

۳) دمرکراطبیعیاتونہ بعداموروپہ بارہ کئے داسے حقیقتونہ
بیا نول چہ دلوکے فلسفی اور تئولو فلسفیانور د مجموعی قوت نہ ہم
چہ براؤچت وی :-

(۴) دتیر شو پیغمبرانو علیہم السلام مثلاً آدم علیہ السلام حضرت
نوح ۲- حضرت ہود، حضرت صالح، حضرت ابراہیم، حضرت
اسماعیل ۳- حضرت اسحاق، حضرت یوسف ۴، حضرت موسیٰ
حضرت ہارون ۴- حضرت داؤد - حضرت سلیمان ۵، حضرت عیسیٰ

حضرت یحییٰ

او حضرت زکریا علیہم وعلی نبینا الصلوٰۃ والسلام
تاریخی واقعات اور ددے تئولو حضرت تو علیہم السلام د دعوت او تبلیغ
مقصدونہ اور ددے تئولو حضرت تو علیہم السلام مرد قومونو امتونو
واقعات اور دوی پیغمبرانو علیہم السلام د دعوتونو ارشادونو پید
خیل خیل امتونو بانڈے موافق او مخالف اثرات اور دوی انجامونہ
اور نتیجہ، ددے نتیجہ علتونہ واسباب، عبرتونہ اونصیحتونہ چہ شکلہ
تحقیق او حیرت انگیز صداقت اور بلاغت سرہ قرآن بیان کپیدی
دہنے مثال پہ انسانی تخریر کئے نشی موندے :-

دے واقعات یو جو حصہ پہ تو زیت کئے موجودہ او حصہ دتورنت
دعالمانو تاریخ پہ سینو کئے محفوظ وہ لیکن دصاحب قرآن علیہ
السلام پہ نول ٹوند کئے یو واقعہ ہم داسے نشہ چہ ہفتی نہ دانشانی
استاذ نہ دزکلی کپے خہ موقعہ پینہ شوی وی یائے تیر شکر کپے کپے
وی، یا چا استاذ داسے ویلی وی، چہ صانہ حضور علیہ السلام زکریا کپے
داسے علومو باقاعدہ حاصلو دپارہ بالخصوص دیوائی اونا لوستلی
سری دبارہ چہیرہ زمانہ او دپرلہ نیے زکریا کپے ضرورت وی، دے
دپارہ د خوکینتو یا خوملتو ملاقات کافی نہ وی لیکن د نبوت د زمانے
دقرآن دشنانو ہیخ وخت ددوی ددائی توب نہ انکار انکار واونہ د
تیر شو پیغمبرانو علیہم السلام یا دتیر شوی قومونو بہ واقعات کئے
خہ شک بنکارہ کپے ور دا خبرہ ددے واضح دلیل دے چہ نول دشنانو
اودوستانو دا حقیقت اور شتیبی منلہ چہ ہفتی علیہ السلام ائی دو
اوپانہ ہم ہفتی زکریا کپے نہ وہ کپے او قرآن کومر و صبی واقعات
دانبیاد یا دامتونو چہ بیان کپے وی ہفتہ ہم صحیح منل کہ منڈے
منل نوحانما بہ فی اعتراض کپے وے، پہ دے بتا موجودہ مستشرقینو

او اسلام هم سیاسی طاقت بیا مؤند او مضبوط شوا و اسلام په بقل جهان
 د خلفا و راشدینو په ذریعه خورشو، او د مسلمانانو نه د یو حکومت نه هم
 خدیو په پاتنه نشوه، د دے څلور وارو خبرو اعلان په څلور دے الفاظو
 کینه قرآن کریم وو، وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 لَيَسْخَرَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيَسْخَرَنَّ لَهُمْ
 دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا (سوره نور
 آیه ۳۱) په نادوغه حالا تو کینه قرآن حکیم داسه نور د پیر غیبی اعلانات
 دوخت نه رو وپه کپیدی او بیارشتیا اخیل مکره لهند والی په عرضی
 صرف هم دا مثالونه کافی گنرو.

۹- انجذابی اعجاز

د قرآن حکیم د جاز بیت داسه یو خاص شان دے چه په هیڅ
 انسانی کلام کینه نشته:
 دا د جاز بیت یو دلیل دا دے، چه غیر عرب خلق د پردی ژبے د قرآن
 په دیر تکلیف یا دوی یاد دے ساقی او د دے دورونه او تکرارونه کوی،
 حالا نکه د دے کین د نبوی هیڅ فائده نشته، دا جاز بیت یواځے د قرآن
 کیدیشی، د بل هیڅ کتاب نه،
 (۲) دویم دا چه د دے په معنی نه پوهیدونکی خلق هم بیا بیا ټول
 د دے تلاوت کوی او زړه ته پورته کیږی نه دینه معلومه شوه چه
 انسانی روح د پاره په قرآن کینه یو خاص جاز بیت مؤند د شی
 (۳) دریم دا چه د دے په مطلب نه پوهیدونکی خلق هر چه دا تلاوت
 کوی تو په هغه هم یو خاص اثر کیږی، او د دے تجربه شوه د دې په
 پوهیدو وگوځواثر خا هماغه کیږی، نو داسه کشش چه په بل یو انسانی کتاب
 کینه هم نشته، د دے خبر دے دلیل نشی جوړید دے چه قرآن کلام الهی دے

۱۰- تالیفی اعجاز

د قرآن حکیم په تالیف کینه هم اعجازی شان موجود دے، ځکه چه
 انسان یو کتاب جوړه وی، نو د هغه یو څو مضامین، د فصل، بیا څو
 فصلونه د باب، بیا څو بابونه د کتاب په عنوان سمه یا دوی او
 بل لیکن د قرآن تالیف بالکل د انسانی تالیف نه جدا ونه دے شان
 لری، او سره د دے دومره معقول دے، چه ما م را زی رح فرمائی،
 چه د قرآنی ایتونو ربط هم یو مستقلة معجزه دے، په قرآن کینه په
 یو ځلے احکام، واقعات انبیاء، امور آخرت، او صفات د باری تعالی
 بیا ټیږی، نو ظا هر بین نابوهه خلق دایه ربطی گنری خو قرآن حکیم
 خپل مضامین د دوو مقصدونو د پاره بیا کوی یو د داسه څیز ښودل چه
 انسان ته پوه د هغه علم نه وی، او دویم چه قرآن په دے عمل غواړی
 ځکه چه یو بهترینه نسخه معلومول څه کمال نه دے تر څو چه په هغه
 عمل نه وی شوه، نو قرآن دا دواړه غواړی، علم او عمل لیکن د هیل
 تر غیب د پاره قرآن حکیم نور مضامین هم بیا کوی چه هغه به د تاریخ
 منلی شوی واقعات وی با لخصوص د پیغمبرانو علیهم السلام او د هغوی د
 امتونو واقعات او یا به دا آخرت نتایج وی ځکه چه ښه عمل انسان
 هله کوی چه د هغه ښه نتیجه د هغه په دماغ کینه راشی او بد عمل پرینو
 په هله تیار کیږی، چه د هغه بدله نتیجه په وړاند د وی، او یا به دا
 صفات د باری تعالی وی د دے مطلب به دا وی، چه انسان به ځان د عالم
 اکمل، قاهر مطلق، عادل، ذات په وړاند د ذمه دار گنری نو نتیجه تی
 دا وی چه د داسه ذات د حکمونو خلاف ورزی به نکوی، د تالیف دا
 حیرت انگیز نظام د دے دلیل دے چه قرآن کلام الهی دے

مکرر دوا واره محد و دوی، اودا سے ہچرے نشی کرے چہ زمکے یا
آسمان غوندا سے یوغت مخلوق تہ حکم در کری، لیکن قرآن طوفان
نوح علیہ السلام کینے زمکے او آسمان تہ داسے حکم در کرو۔

يَا زُحَلْ اَبْلَغِي مَاءَ لِكَ وَنِسْمَاءُ : اے زمکے خپلے اہہ تیرے کرہ او اے
اَقْلَبِي : (سورہ ہود آیت ۷۷) : آسمانہ اہہ بندے کرے۔

اودا حکم کے جاری ہور کر و دد نیا لوئے باد شاہان د خلق و خور شامدا
تقریر و نہ او خبرے دے د پارہ کوی چہ ہعری چر تر بغاوت ا نگری او حکم
تروا نخلی، لیکن د یو یور پی مصنف پہ قول قرآن نہ دامعلومیزی،
چہ ددے مصنف چانہ نہ ویریزی دے نہ معلومیزی چہ قرآن د
خالق کلام دے۔

دریم فصل

د تفسیر او تاویل او ددے دوا و د متعلقاً تو بیان :
را د تفسیر او تاویل د لفظ نو معنوی تحقیق :-

تفسیر پہ عربی لغت کینے دفسر نہ جو رہے چہ د ہعے معنی دیو خیز بنکارہ
بیا تول دی او پہ دے وجہ فارورہ، تہ ہم تفسیر و ییلے شی حکم چہ د
ہعے پہ لیدو بہ د اکثر د مریض حال بنکارہ شی تاویل پہ عربی لغت کینے
د اول نہ جو رہے چہ د ہعے معنی را اگر خیدال دی، د تاویل اصطلاحی
معنی ہمد غیے د قرآن الفاظ تہ لو احتمال معنی کانو کینے یومعنی تہ
را کر خول دی،

د تفسیر او تاویل پہ شرعی او اصطلاحی معنی کینے خرا نوال دی
دا ابو عبیدہ قول دے چہ دوا رہ یومعنی لری (۲) امام راغب فرمائی
چہ تفسیر عام لفظ دے د کلام الہی تشریح او د کلام انسانی تشریح در دوا رہ
تہ وییلے شی، مگر تاویل یوائے د کذب الہیہ تشریح تہ ہر وییلے شی :-

(۳) دامام ابو منصور ما نزدیک داری دے، چہ تفسیر دے تہ وائی چہ
د قرآن مراد یقینی طور متعین کرے شی، او تاویل بہ دے تہ وییلے شی
چہ احتمال معنی کانو د قرآن کینے یوہ معنی غیر یقینی طور متعین کرشی، روح المعانی
جلد اولی الاقن، جلد اولی ص ۱۷۷) خمون بہ نزدیک دے او لو کینے تہ اختلاف
نشتہ صرف د اصطلاح کانو اختلاف دے د متقدمینوا اصطلاح دادہ چہ
تفسیر او تاویل دوا رہ پہ یومعنی کینے استعمالہ وی او د تفسیر پہ موقعہ لفظ
د تاویل استعمالہ وی، تفسیر ابن جریر دا طرز غورہ کرے دے ابو عبیدہ
دوا رہ ہم معنی بولی د ہعہ پہ جو راندا دے د غہ اصطلاح د متقدمینو دہ
اود متاخرینوا اصطلاح ہعہ دہ کومہ چہ ابو منصور ما نزدیک بیان
کریدہ، چہ تفسیر ہعہ دے چہ نو یقینی دلیل نہ مراد الہی متعین کرے
س او تاویل بہ ہعہ ییلے شی چہ بہ احتمال معنی کانو کینے یومعنی پہ ظن او
جنہا متعین کر بشی۔ دامام راغب فرق حقیقی نہ دے بلکہ د متعلق پہ
متبار یوا اصطلاحی فرق دے۔ چہ د تاویل تعلق د کتب الہیہ تہ تشریح
سورہ دے او تفسیر عام دے۔

(۴) دارنلث دا قول چہ روایہ د قرآن د معنی متعین کول، تفسیر او دوا رہ
تعیین کول تاویل دے :-

(۵) یا کومہ معنی چہ د قرآن د عبارات نہ واضح معلومیزی ہعہ تفسیر
کومہ چہ پہ اشارے د الفاظ سورہ معلومیزی ہعہ تاویل دے :-

تہ دے د متاخرینوا اصطلاح کانے دی کونڈی د قد ماڈ پہ اصطلاح کینے
دوا رہ یومعنی دہ چہ صاحب ناموس دا بنکارہ بیان کریدہ اود

متاخرینوا اصطلاح علامہ آلوسی پہ روح المعانی کینے بیان کریدہ :-
(۶) د تفسیر، تعریف، موضوع او غایہ (فرض)

علامہ آلوسی پہ روح المعانی کینے د علم تفسیر دا تعریف کرے دے، چہ

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظ ہر معلومی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و عربوں) تہ د
 دمفرداتو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افرادمی او تکریم ذولقران پہ وخت ددے علومو ضرورت نہ وو حکمہ دہغوی
 احوال اود بورومتعلقا تو بحث دی او پہ قول دصاحب ذمناهل العرفان بہ ہر دادہ پہ دے کینے دہغوی طبعی مہارت و وافرطری ذوق تہ ہم
 رجلد، اصلاً ددے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سرمد سے لرلو نو حکمہ ہغوی ددے علومو دمقاصد و ماہرو، لیکن دغیر
 تری دہفہ تحقیق نوم دے، چہ دہفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ربوا و نزول قران ذرمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپو
 دقدما و ذاصطلاح مطابق قران دتفسیر او تاویل یومعنی بنودے، پہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکمہ چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتِيَنَّكَ بِمِثْلِ الْاِجْتِنَاكِ بِالْحَقِّ وَالْخَبْرِ** بوجہ دنور قوم نو دکلموں پہ وجہ دا ذوق فطری باقی پاتے نشو
تفسیراً: آية عسى پہ بل خلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ** ددے شرط ضرورت پچھلہ دقران نہ ثابت دے:

اِنَّ اللّٰهَ رَآلْ عَرٰنْ اَبَہ عى موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المنذرين **بلسان عربی مبین** او
 غایت او غرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول دالله تعالی انا انزلنہ قرانا عربیاً لعلکم تعقلون
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے دہفہ تا بعداری اکرے ستی۔

د تفسیر او دمطالبو دقران دپوہ آداب او شرائط

روح المعانی، الاتقان، برهان، مناہل العرفان او پہ تور و کتابون کینے
 تفسیر کاہلیت او استعداد اود قران دپوہ دقاہلیت دپارہ
 شرطونہ ذکر دی موبزہ داسرکہ ددلائلو بہ ذکر کو:

علم اللغة یا علم اللسان

(عربی) مہارت دپیر ضروری دے۔ علم السنہ
 اودامہارت پہ دے علومو حاصلیری، دمفردات قران دمذلولات تو
 دموقوع استعمال تحقیق چہ داہہ پہ علم اللغة سرہ کیری، دقران
 مفردانولسانی تغیرات اوتصرفات چہ داہہ علم الصرف والاشتقاق پہ
 ذریعہ حاصلیری، دمرکبا تو اود قران دجملود تغیرات او تصرفات
 حرکات او اعدا با تو دبدال چہ داہہ علم النحو سرہ معلومی، دقران کو
 الفاظو دانتخاب اود محل استعمال دنکتو اود آسرار و چہ داہہ علم البلاغہ
 دہرمنونج وخت دکوم خلتے نہ شروع کیری

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظ ہر معلومی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و عربوں) تہ د
 دمفرداتو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افرادمی او تکریم ذولقران پہ وخت ددے علومو ضرورت نہ وو حکمہ دہغوی
 احوال اود بورومتعلقا تو بحث دی او پہ قول دصاحب ذمناهل العرفان بہ ہر دادہ پہ دے کینے دہغوی طبعی مہارت و وافرطری ذوق تہ ہم
 رجلد، اصلاً ددے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سرمد سے لرلو نو حکمہ ہغوی ددے علومو دمقاصد و ماہرو، لیکن دغیر
 تری دہفہ تحقیق نوم دے، چہ دہفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ربوا و نزول قران ذرمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپو
 دقدما و ذاصطلاح مطابق قران دتفسیر او تاویل یومعنی بنودے، پہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکمہ چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتِيَنَّكَ بِمِثْلِ الْاِجْتِنَاكِ بِالْحَقِّ وَالْخَبْرِ** بوجہ دنور قوم نو دکلموں پہ وجہ دا ذوق فطری باقی پاتے نشو
تفسیراً: آية عسى پہ بل خلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ** ددے شرط ضرورت پچھلہ دقران نہ ثابت دے:

اِنَّ اللّٰهَ رَآلْ عَرٰنْ اَبَہ عى موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المنذرين **بلسان عربی مبین** او
 غایت او غرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول دالله تعالی انا انزلنہ قرانا عربیاً لعلکم تعقلون
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے دہفہ تا بعداری اکرے ستی۔

علم السنہ

(عربی) مہارت دپیر ضروری دے۔ علم السنہ
 اودامہارت پہ دے علومو حاصلیری، دمفردات قران دمذلولات تو
 دموقوع استعمال تحقیق چہ داہہ پہ علم اللغة سرہ کیری، دقران
 مفردانولسانی تغیرات اوتصرفات چہ داہہ علم الصرف والاشتقاق پہ
 ذریعہ حاصلیری، دمرکبا تو اود قران دجملود تغیرات او تصرفات
 حرکات او اعدا با تو دبدال چہ داہہ علم النحو سرہ معلومی، دقران کو
 الفاظو دانتخاب اود محل استعمال دنکتو اود آسرار و چہ داہہ علم البلاغہ
 دہرمنونج وخت دکوم خلتے نہ شروع کیری

او کله ختمبیزی، بیا د هر منوخ د کتونو شمیر خومره دے د منوخ او
 ترکیبی خومره دی او څنکه دی د منوخ شرائط خومره دی، او کوم کوم
 دی دغه رنگ د زکوٰة حال دے چه زکوٰة په کوم کوم مال کښه دے او په کوم
 کښه نشته. د میاشت دے که د کال د مال په هر جنس کښه د دے منوخ
 خومره دے، د زکوٰة شرطونه څه دی او د هغه مصارف کوم دی
 دے ټولو تشریح چه حقیقت کښه د قرآن تشریح دے بغیر د سنته نامکده
 د دغه حال د حج روغے او د نورو احکامو دے، څنکه چه مونږ
 د قرآنی الفاظو په مطلب د پوهیدو د پاره د هر بودلغت محتاج یو
 دغه رنگ د قرآن عملی شکل متعین کولو د پاره د حدیث او سنت
 محتاج یو، او دا خوینږ محتاجی د قرآن محتاجی نه د څکه چه
 مونږ ته د قرآن نه د فائده اغستو د پاره قدرتی طور د دے
 امور و ضرورت دے، مونږ چه اوبونه فائده اغستل غواړو
 مونږ ته د کومې کښتو یا د و لے جوکړولو ضرورت وی، د دے
 دا مطلب هرگز نه دے، چه اوبه محتاج دی، یا کوه یا و لکه محتاج
 د څکه مونږه فائده اغستو د پاره د دے دواړو محتاج یو او په
 بے نیازه دی، همداغه وجه د څه پخپله قرآن د خپل پوهه د پاره
 د حدیث او د سنت ضرورت بنود لے دے کوم چه د حضور علیه السلام
 قول او عمل بللے شی ارشاد دے،
 وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ط (سورة جمعه آیه ۵۷) د حضور علیه
 السلام منصب داد دے چه هغه خلقوته د قرآن او د حکمت تعلیم ور
 کړی، دا د قرآن د مطالبو تعلیم بنیاتی، څکه چه د قرآنی الفاظو ته
 ژوبه ذکر دے، بَتَلُو عَلَيْهِمُ آيَاتِنَا، څکه د عامے قاعدے له مخه
 کچرے یو ا ستانز صرف د کتاب علمت و اوږدی نودانسی و بیله چه

د کتاب تعلیم ور کړی و تدخو چه هغه د کتاب د مطالبو تعلیم
 نه وی ور کړی په بل ایت کښه دی :-
 لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ ط (سورة النحل آیه ۱۰۶) د پاره چه ته
 واضح کړی، خلقوته هغه کتاب چه دوی د پاره نازل شوی دے
 علی هذا القیاس په دے باره کښه د پرايیتونه موجود دی چه د هغه
 د قرآن پوهه په علم الحدیث باندے موقوفه ثابت شوی د څه
علم الآثار د قرآنی معنوی پوهیدو د پاره د صحابه او تابعینو
 د آثارو علم ضروری دے صحابه خو براه راست
 د حضور علیه السلام شاگردان دی او تابعین په یو واسطه
 شاگردان دی، د دوی د قرآن پوهېدو رو شتو خلقونه زیات
 صحیح دے، امام شافعی رحمه الله تعالی په الرساله کښه بیکي چه هر
 اجتهاد هُم فَوْقَ اجْتِهَادِنَا، چه د صحابه کرامو رض اجتهاد خوینږ
 د اجتهاد نه د پیر غوره د ښه، د صحابه کرامو په باره کښه د قرآن
 کریم ارشاد دے،
 رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ط (بینه آیه ۵۷) الله تعالی د هغوی
 نه راضی او دوی د الله تعالی نه راضی دی
 د رضائے الهی دا آسمانی سند دومره اوجت (اعلی) دے چه دے
 سره دا احتمال نه پاتے کیدی چه مجبوری حیثیت سره به دوی نفسیر
 غلط شی او د امت د پاره به د گمراهی سبب جوړ شی، څکه چه د رضائے
 الهی نه پس د دے قسمه احتمالاً تو گنجائش نه پاتے کیدی، دے نه علاو
 د علم الآثار نه د صحابه رض او تابعینو روحه او احوالو علم را تلے شی او
 مفسر قرآن د داسے تفسیر کولو نه محفوظ پاتے شو چه د دے ټولو خلاف
 دی او د تحریف قرآن غوندے د بیعت جوړ منبج جوړ شی په

چہ پہ ہفتے ہاںدے قرآن کینے دوزخ و عید را غلے دے
 وَمَنْ يَشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ اُو دَمُومِنَانُونَه پَه خِلَاف لَارْمِي
 تُولَّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ طَوَسَاءَت ۚ نُوْمُوْمِنَانُونَه پَه هَعْمِي دَه هَعْمِي د
 مَهِيْرَا ط ر سُوْرَه النَّسَاءِ آيَه عَه ۚ حُوْمِنَه پَه لَار تَلُوْتَه پَرِيْزُوْ اُو
 جَهَنَّمَ كَيْنَه بَه تُوْ رَا تُوْمُوْ جَه هَعْمِي دَه بِر خِرَاب خَائُوْ دَه ۚ دَدَه آيَت
 نَه مَعْلُوْمَه شُوْرَه چَه خُتْكَه مَخَالَفَت دَر سُوْل هَلِيَه السَّلَام جُرْم دَه دَغَه
 رَنَك دَه صَحَابَه كَرَامُوْ مَخَالَفَت هَر جُرْم دَه ۚ خُتْكَه چَه دَنزُوْل قُرْآن
 مُؤْمِنَان هَمْدَغَه دِي ۚ لَه دَه وَجَه دَايَسَه تَفْسِيْر چَه دَه صَحَاب كَرَامُوْت
 مَجْمُوْعِي رَا تُوْ نَه خِلَاف دِي هَفَه تَخْرِيْف اُو جُرْم دَه ۚ چَه دَه هَفَه سَزَا
 دوزخ دے ۚ

۴- علم القواعد و اصول استنباط ۱-

د مفسر د پاره د عربی زبان د هفتے توانینو علم هم ضروری دے
 چہ پہ هفتے هَعْمِي دَه جَمَل ۚ مَفْضَل ۚ عَام ۚ خَاص ۚ مَطْلُق ۚ مُقَيَّد ۚ اَمْر
 نَهِي ۚ وَغِيْرَه حَقِيْقَتُوْنَه اُو مَقْتَضِيَات مَعْلُوْمَه كَرِيْ شِي چَه د تَفْسِيْر
 كُوْلُوْ پَه وَخْتَل اَحْكَام اُو نِيْجُوْر اُو سَلْزَكِيْنَه غَلْطِي اُنْكَرِي ۚ دَا قَوَاعِد
 دَا اَصُوْل فِطْهِي دَعْلِم نَه مَعْلُوْمِيْرِي ۚ دَا دَعْرَبِي تُوْ بُوْ ثُوْر عِلْم دَه
 چَه خَاص اَهْل عِلْم تُوْ بِيْزْنِي اُو دِيْنَه اَهْل اسْتِنْبَاط و بِيْلَه شِي دُوِي
 پَه دَه قَاعِد و كَيْنَه مَاهِرُوِي ۚ اُو دَدَه پَه زُوْر د اَحْكَامُوْد اِسْتِخْرَاج
 جُوْكَه وِي قُرْآن كَيْنَه دَدَه خَاص طَبَق دَكْر دَه ۚ

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ يَخْفَىٰ ۖ وَمَنْ يَخْفَىٰ بِهِ فُلْيَسْخَرْهُ
 إِذَا عَاوَبَهُ وَاكُوْر دُوْر اِلَى الرَّسُوْلِ رَا لِي ۚ حَادِثَه پِيْسِنَه شِي نُوْ كُجُوْ هَفَه
 اُوْلِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُوْنَ ۚ اِنَّ هُوَ سُوْل هَلِيَه السَّلَام تَه حَوَالَه

منهم سورة النساء الآية ۵۷ كرى نودا استنباط خاوندانوبه د هفتے حقيقت
 پيژندالے وسے ۚ
 شرعي احكام كچرے اوامر دے اودامن خيزدے اوكچرے منهيآت وى
 نونهي دة اود خوف خيزدے ۚ خه معامله كينے دا تحقيق كول چه مامور
 دے كه منهي نوددے به دامطلب وى چه داامن كينے داخل دے كه
 خوف كچرے اودا الله اود هفتے در سول صلى الله عليه وسلم كتاب الله
 اوحديث طرف تارا وپل بكاردى ۚ دے د پاره چما اجتهاد كو نكي
 د كتاب الله اوسنت منصوصا توسره ددغه معامله موازنه اكرى اُو
 د هفتے حكم تارا باسى ددے د پاره د عربى په عامه ژبه د پوهيدنه
 علاوه د عربى ژبه د مخصوص قواعد و معرفت رپيژندل ۚ هم ضرورى
 دى چه په هفتے د قرآن د صحيح قانونى اندازے فكر دارومدار دے
 اود اصول فقه د علم ننه ددے قانونى قواعدا و پيژندل كلى حاصليزى

۵- علم قواعد الالهيات

د مفسر فرض دى چه هفتے ته ذات الهى سه كه تر لوجا كز وانا جائزو
 علم حاصل وى ۚ اوهغه په دے پوهيزى چه الله تعالى يودا يسه هستى
 ده چه د جسميت ۚ طرف اومكان اوزمان ندمنزه اوپاك دے اود
 دے قيدونونه بالكل بهردے ۚ هفتے دايسه ذاتي كمالا توسره موصوف
 دے چه لا محدود دى داد دے د پاره چه د هفتے آيتونوپه تفسير كينے درج
 انخوري كوم چه الهيات اودا الله ذات اوصفا توسره منعلق وى ۚ اوبيا دے
 امورود د پاره د علم العقائد اوعلم الكلام ضرورت دے ۚ چه الهياتو
 په مسئلو كينے د كراهي ننه محفوظ پاتے شى ۚ

إِنَّ اللَّهَ شَهِيدٌ كَيْدِهِ شَيْءٌ ۚ دَا چَه پَه زُرْ كَيْنَه دَا شَبَه وِي چَه د تَفْسِيْر
 قُرْآن د پاره به كومر علمو كينے د مَهَارَت شَرَط اِيْخُوْمَه

شوے دے نو ہفغہ علوم خود نزول قرآن پہ زمانہ کہتے نہ ووبلکہ دہفغہ تہ
 تداوین شو لکہ علم الصرف، علم النحو، لغت، بلاغہ علم الحدیث والاثر
 علم العقائد او علم الکلام او اصول فقہ۔ اُس ددے ضرورت ولے پیدا
 شو او کہ ددے ضرورت وی نوذول پرانداینی صحابہ کرام او تابعین تو تفسیر
 بیاختگہ ووجواب دادے چہ د علم وجود او دہفغہ تداوین کہتے فوق دے دا
 بتول علوم مذکورہ، د نزول قرآن بلکہ دہفغہ نہ ہم ویرانداے موجود و
 عربی ژے سہ دا گندہلی وواو پہ عربی خبر و اترو کہتے بہ استعمال لیدل میں
 ددے علوم تداوین او تصنیف نہ ووشوے ہے خو فاعل مرفوع و نیل
 مفعول منصوب و نیل، عام، خاص، مطلق او مفید دغہ رنگ و صرف
 او نحو تغیرات، دا استعمال بلاغتی موقع دا بتول د نزول قرآن پہ
 وخت کہتے موجود و او عربو بہ استعمال تول صرف د تصنیف او تداوین
 پہ سانچہ کہتے پس و اچولے شو۔ علم الحدیث او علم الآثار د قرآن د تشریح
 پہ حیث قرآن سہ سرہ وجود تہ رافل خو صرف تصنیف او تداوین تے
 رستوا شو نو دا شبہ حکم بے حایہ دہ۔

۶۔ علم الموهبة

دقرآن د پوہے او د تفسیر د مہارت د پارہ علم
 و ہبی او د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ پہ قول علم لدنی
 ضروری دے، چہ د نور ایمان او تقوی نہ پیدا کیزی، دقرآن ارشاد دے
 لَا يُمْسِكُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ○ (سورۃ الواقعة آیہ عشر) دقرآن ظاہری الفاظ
 او نقوشوتہ صرف پاک لاس لگولے شی، یعنی دکوم، کس چہ طہارت او
 اودس نہ وی، نو ہفغہ ظاہری قرآن تہ لاس نشی لگولے دغہ رنگ چہ د
 چا طہارت باطنی او قلبی نہ وی، نو ہفغہ دقرآن باطن او دہفغہ معانی
 نشی موندے۔ دا طہارت باطنی او قلبی نور پہ طاعت الہی او تقوی سرہ
 پیدا کیزی، چنانچہ امام سیوطی رو پہ اتقان جلد ۷ ص ۱۸۱ کہتے دامام

ذکرشی د البرہان فی علوم القرآن نہ نقل کپیدی،

إِعْلَامَاتُهُ لَا يَحْصِلُ لِتَأْخِرِ فَهْمُ مَعَانِيهِ: دقرآن معانی او اسرار داسے کس
 القرآن وَلَا يَظْهَرُ اسْتِزَادَةً لِمَنْ فِي قَلْبِهِ: تہ نشی حاصلیدے د پاپہ زرہ
 بَدْعُهُ أَوْ كِبَرًا أَوْ هَوَى أَوْ حَيْثُ الدُّنْيَا: کہتے چہ بدعت، تکبر، خواہش
 أَوْ مَصْرَعًا عَلَى ذَنْبٍ أَوْ غَيْرِ مَلْحَقٍ بِالْإِيمَانِ: پرستی یا محبت د دنیاوی، یا پہ
 أَوْ ضَعِيفُ التَّحْقِيقِ أَوْ يَعْتَمِدُ عَلَى: کناہ معرووی یا دہفغہ ایمان
 مُفَسِّرٍ كَيْسَ عِنْدَهُ عِلْمٌ أَوْ رَاجِعًا إِلَى: مضبوط نہ وی یا دہفغہ تحقیق کبریہ
 مَعْقُولِهِ وَهَذَا كُلُّهَا حُجُبٌ وَمَوَالِجٌ: وی یا پہ غیر عالم مفسر یا ندے
 بَعْضُهَا أَكْبَرُ مِنْ بَعْضٍ وَهَذَا مَعْنَى: اہتمام دکوی یا دخیل عقل منہ
 قَوْلِهِ تَعَالَى سَأَصْرَفُ عَنْ آيَاتِي: کوی دا بتول امور د قرآن پس
 الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ: پوہہ کہتے ہندا وندا وی او خد دلورہ
 الْحَقِّ، قَالَ سَفِيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ: نہ لوٹے وی ہمدام معنی دہ دقرآن
 يَقُولُ أَنْزَعُ عَنْهُمْ فَهْمَ الْقُرْآنِ: ددے ارشاد چد سٹہ بہ دقرآنی
 أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ قَالَ: مقاصد و نہ ہفغہ خلق آتہ و مچہ
 سَفِيَانُ الشُّورِيُّ لَا يَجْمَعُ فِيهِمْ: پہ زمکہ کہتے ناحق لوئی کوی ابن ابی
 الْقُرْآنِ وَالْإِشْتِعَالُ بِالْحُكْمِ: حاتم د سفیان بن عیینہ نہ نقل
 فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ ط: کہتے دی چہ دوی نہ بہ دقرآن د
 پوہہ نوررا باختم، سفیان ثوری فرمائی چہ حکام پرستی او دقرآن

پوہہ دواہہ د مؤمن پہ زرہ کہتے نشی جمع کیدے۔
 دے نہ معلومہ شوہ چہ دقرآن د پوہے د پارہ زرہ درنہ ضرورت
 دے، چہ خوک دے نہ محرومی نو ہفغہ بہ دقرآن د پوہے نہ ہم محروم
 دی او دارنہ دہفغہ امور نہ پیدا کیزی کوم چہ پور تہ عبادت کہتے ذکر
 دی او داللہ تعالی نہ د فیض حاصل وود پارہ شرط دی ددے نوم

”عِلْمُ الْمَوْهَبَةِ“ دے چہ پہ دے دَقْرَانِ دَرَوَازَةِ پِرَانْتِے شِیْءِ

پہ حدیث شریف کہتے دی چہ چا پچھلہ رائے دَقْرَانِ صَحیحِ تفسیر
 هُمْ اَكْرَمُ رُتَبًا هَرَدَهْ فَهَلْ اَكْرَمُ رَابِدًا وَاوَدَ تَرْمِذِي، نَسَائِي (د
 ابوداؤد پہ یوبل روایت کہتے دی، فَلْيَتَّبِعُوا مَتَعَدًا اَوْ مِنَ النَّارِ يَعْنِي پچھلہ
 رائے تفسیر کوونیکے ددوزخ مستحق دے پہ دے وجہ بتول علماء پہ دے
 متفق دی چہ تفسیر بالرأے یوبدکار دے

د تفسیر بالرأے بتحقیق

د تفسیر بالرأے نہ دامعنی قطعاً
 مُرَادُ نَهْ دَهْ چہ دَقْرَانِ پہ تفسیر
 دہندورائے او فکر استعمال نشی، حُكْمُ چہ دے نہ خوبیر تفسیر
 کیدے نشی او پچھلہ قُرْآنِ پہ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ چہ خلق د
 قُرْآنِ کہتے فکر کوی او پہ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنِ چہ دا خلق
 پہ قُرْآنِ کہتے ولے غور نکوی) قسم الفاظوسرہ پہ قُرْآنِ کہتے د فیکراو
 تذکر کو لو ترغیب ورکپے دے پہ دے وجہ رائے اَوْ نَكَّرْتَهُ بَدَنَهُ دے
 بلکہ د تفسیر بالرأے مطلب دادے،

را، چہ پچھلہ رومی قائمہ کرے رائے بنیاد جو رکری او تک آن دے
 رائے نہ ذرا آکر ولو کو شنش کوی پہ دے صورت کہتے رائے اصل شرہ
 او قُرْآنِ تابع شو، چہ موضوع پہ سب کول دی او بددی او ددوزخ
 باعث دی، پہ دے صورت کہتے تفسیر بالرأے کہتے داسپ، سبیت
 د پارادہ سیاق سیاق او د عربی قواعد و مطابق درائے پہ استعمال دے
 تفسیر کول چہ د قُرْآنِ او د اسلام د بنیادی مقاصد و نہ خلاف نہ
 وی ہغہ محمود“ دے مذموم نہ دے او دے تہ تفسیر بالرأے ہم
 نشی و بیٹے، بیا ہر کہ دے نہ خوک تفسیر بالرأے اوائی نو د گتہ
 بِالْقَلَمِ“ کہتے استعمال شوے، پ، پشان رائے بہ صرف یو آلہ د تفسیر

د تفسیری عمل مجتہد اور مرجع بہ ندوی،

دویم صورت دادے، چہ پہ قرآنی تفسیر کہتے د عمل او نقل
 دود جہدا دائرے دی، د قُرْآنِ د مفسردا تو معنی متعین کول اسباب
 نزول، ناسخ، بیان د جملاتو او مختلف قرائتوںہ، دا بتول داسے خیزو
 پہ چہ صرف پہ نقل معلومی ری رائے پہ دے کہتے نشی چلیدے۔ لہذا
 پہ دے امور و کتب د رائے د دخل تفسیر بالرأے وی، چہ ہغہ بد دے
 باقی پچھلہ رائے ذالیت جیرو معنی یومعنی متعین کول یا د ہغہ نہ د
 حکم استنباط د قواعد و استنباط مطابق یا د قُرْآنِ حکم د حکمت
 اودراز وغیرہ استخراج دا بتول تفسیر بالرأے کہتے داخل نہ دے،
 حُكْمُ چہ دا بتول امور د عقل او درائے دائرے سرہ تپلی دی نہ
 چہ دنقل اودرایت سرہ رالاتقان جلد ۲ ص ۱۰۱ و ص ۱۰۲ نو د
 تفسیر بالرأے بہ دامطلب وی، چہ رائے د نقل پہ دائرہ کہتے مدخلت
 اگری، او د نقل اوروایت پہ موقعہ نقل اوروایت پہ حائے پہ راجح
 سرہ تفسیر اگری، نو داد حد نہ تجاوز دے،

د شبہی ازالہ، د صوفیہ و اباطنیہ و د تفسیر پہ منہج کہتے فرق
 د اسلام صوفیہ و ہم د قُرْآنِ تفسیر و نہ کوی وی، اباطنیہ ملاحظہ
 ہم لیکن اول تہ تحریف او تفسیر بالرأے نشی و بیٹا او دویم قسم پہ
 تحریف کہتے شامل دے، ددے فرق دادے، چہ صوفیہ کرام د قُرْآنِ
 ظاہری معنی مینی او د ہغہ سرہ د مناسبرا و مہائلو خیزو نو ذکر کوی
 چہ د ذہن د پرواز دائرہ وسیع وی، او دہنہ مناسب خیزو نہ د اسلامی
 مسلماً تو نہ خلاف نہ وی، ددے نہ د اسلامی تو انکار نہ لازمی
 مگر باطنیہ ظاہری معنی نہ مینی او د خپلے خوبنے دغہ باطنی معنی
 اصل مراد د اللہ گنری، لکہ حُكْمُ چہ دا فرق روح المعانی بلکہ تفتازانی

ہم بیان کریدے، علامہ اوسمی فرمائی

وَأَمَّا كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي الْقُرْآنِ فَهُوَ
 مِنْ بَابِ الْإِشَارَاتِ تَسْكِنُفَ عَلَى
 أَرْبَابِ السُّلُوكِ وَيُمْكِنُ التَّطْبِيقُ
 بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ الظَّوَاهِرِ الْمُرَادَةِ وَ
 ذَلِكَ مِنْ كَمَالِ الْإِيمَانِ وَمَعْضُ
 الْعِرْفَانِ لَا أَنَّهُمْ اعْتَقَدُوا أَنَّ
 الظَّاهِرَ غَيْرُ مُرَادٍ أَصْلًا وَأَمَّا الْمُرَادُ
 الْبَاطِنُ فَقَطْرٌ أَوْ ذَلِكَ اعْتِقَادٌ
 الْبَاطِنِيَّةِ الْمَلَاحِدَةِ تَوْسَلُوهُ
 إِلَى نَفْسِ الشَّرِيعَةِ بِالْكَلِمَةِ وَحَاشَا
 سَادَاتِنَا مِنْ ذَلِكَ وَقَدْ حَضَّرْنَا عَلَى
 التَّفْسِيرِ الظَّاهِرِ وَقَالُوا الْأَبْدُ مِنْهُ
 أَوْلَا إِذْ لَا يُطْمَعُ فِي الْوُصُولِ إِلَى
 الْبَاطِنِ قَبْلَ أَحْكَامِ الظَّاهِرِ وَمَنْ
 إِذْ عَلَى فَهْمِ آسْرَارِ الْقُرْآنِ قَبْلَ أَحْكَامِ
 الظَّاهِرِ فَهُوَ كَمَنْ إِذْ عَلَى الْبُلُوغِ إِلَى
 صَدْرِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُجَاوِزَ الْبَابَ
 (روینوالی) نہ دریا نڈلغیرد قرآن رازونہ حاصلون غزالی نوہغہ داسے دے
 لکہ دکوم، صیغ نہ لغیرد رواسے در سید نو دعوی کوی۔

د علامہ اوسمی ددے بیان نہ معلومیزی، چہ د صوفیہ کو پہ تفسیر کینے د
 خوا مؤردو لجاظوی، چہ ہغہ د باطنی تفسیر نہ جگا کوی،
 را د اللہ مراد صرف ظاہری تفسیر دے نہ چہ باطنی اشارات (۴) صرف پہ

ظاہری تفسیر کینے د مہارت پہ وجہ باطنی اشارات توتہ ساسائی کید یثی
 (۳) باطنی اشارات ظاہری تفسیر سہ مطابق کیدل ضروری دی (۴)
 د معرفت الہی پہ نتیجہ کینے د باطنی اشارات تو مطلب، د مناسبو خیر و ذواکشان
 دے، نہ چہ الحداد و خواہش نفسانی پہ نتیجہ کینے۔ د حدیث پہ دے
 الفاظ: لِكُلِّ آيَةٍ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَكُلٌّ حَيْثُ مَطْلَعٌ. کینے د ظاہر نہ مراد
 ظاہری معنی دے اود باطن نہ آئینہ مراد دی (روح المعانی جلد ۱ ص ۶)
 د صوفیہ و اوباطنیہ و پہ معنو کینے د بیلٹون پہ عرض مؤربن یومثال پیش
 کو وجہ د بیلٹون بینہ بنکارہ شی، حدیث شریف کینے دی: إِنَّ الْمَلِكَةَ
 لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَ صُورَةٌ: یعنی پہ کوم کور کینے چہ سپے یا تصویر ی
 نو پہ ہغے کینے د راحت فرشتے نہ داخلیری، دا حو ظاہری معنی شوہ اس
 کچرے، خوگ دا معنی پہ چہل خاگے ہر دل سے داخلی اوبل یومناسب مطلب
 لے دا ہم داخلی: چہ دکور نہ مطلب ذرہ
 اود سپی نہ مطلب د ذرندگانو خوگور نہ دی اوتصویر نہ مطلب محبت دنیا
 دے نوچہ پہ کوم ذرہ کینے محبت د دنیا اود سپی پشان اخلاق وی،
 نو ہغے کینے ملکی نور نہ داخلیری، اوسہ ددے حدیث د ظاہری الفاظ
 پہ جو رہے ضرورتہ سپے اود سناہ والہ خیز تصویر پہ کور کینے حرام گنوی
 دامثال د صوفیہ و د باطنی تفسیر دے، لیکن کچرے اس خوگ ددے دا
 مطلب بیان کوی، چہ دے نہ ظاہری کور ظاہری سپے اوظاہری تصویری
 مراد نہ دے اونہ ہغہ پہ شریعت کینے منع دے، بلکہ ددے مطلب پہ حدیث
 کینے د سپو خوگور نہ دی، اود تصویر نہ مطلب یواغے محبت د دنیا دے نو دے نہ
 بہ مؤربن ہغہ باطنی تفسیر رالو کوم چہ الحداد و تحریف دے، دغہ رنگ
 پہ سورت بقرہ کینے د بنی اسرائیلو پہ سلسلہ کینے دا غل دی، إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ
 أَنْ تَذُجُوا بَقْرَةَ: سورۃ بقرہ آیة ۷۱ د بنی اسرائیلو دیکو

مقتول سہی د قاتل معلوم نہ ہو د پارہ دوی تہ حکم اُترچہ غواذ کبریٰ
 اویا د ہنہ یوجز مقتول سرہ اُ مبنیٰ نو مقتول بہ ژوند ہ شی او خیل
 قاتل بہ اُ بنائی، اُس د دے ایت داسے تفسیر کول چہ د بقرة تہ غوا یا
 غوے تہ دے مَراد بلکہ نفس بہیمیہ ترمُراد دے بنکارہ مطلب ہرے دا
 وی، چہ خیل نفس بہیمیہ د عبادت او ذریعہ صنت پہ چارہ ذبح کبریٰ
 یعنی مرے کبریٰ ہر گلہ چہ نشا سو پہ عبادت اور یا صنت سرہ د نفس سہی
 ختمہ شی نذر و حانی ژوند بہ نصیب شی، او اصل قاتل یعنی خواہشات
 نفسانی بہ پہ گو تہ کبری، د مطلب د اچہ د خواہشات نو مغلوب انسان
 مرے دے، د غوا/ غوی تہ مطلب ہنہ نفس بہیمیہ دے، ا کومر چہ د
 خواہشات نو مرکز دے، د دے ذبح کول پہ ریاضت او عبادت سرہ د دہ
 خواہشات مغلوب کول دی، چہ ہنہ قاتل بولی، د ژوندی کید و مطلب
 جسمانی نہ، بلکہ روحانی ژوند مراد دے، (مترجم)

د تفسیر کول چہ غوا/ غوے تہ دے ذبح شوے او نہ خولے
 مقتول بیبا ژوند ہ شہر او خیل قاتل تہ اُ بنودلو، نو دا تفسیر بالرا
 دے چہ چوہب الحاد او زندیقیت دے،

کہ اصل واقعہ او د ایت ظاہری معنی پہ خیل خائے صحیح اگری اویا
 د غے باطنی تفسیر اگری نوخہ بدیت تہ نشتہ لکہ خنگہ چہ قاضی
 بیضاوی پہ خیل تفسیر کینہ دغہ ذکر شوے اشارے د معرفت الہی د
 نکتو پہ درجہ کینہ نقل کبری دی:-

د تفسیر بالرائے قسمونہ امام سلو طی رح پہ اتقان کینے دا بن
 النقیب رح نہ نقل کر تہ دی:-

مَا تَحْصِلُ فِي مَعْنَى حَدِيثِ التَّفْسِيرِ: بِه شَرِيعَت كَيْفَ دَمَع شَوِي تَفْسِيرِنَجَه
 بِالرَّأْيِ حَسَنَةً اَنْوَالِ اَحَدًا هَا: صُورَتُونَه دِي

التَّفْسِيرُ مِنْ غَيْرِ حُصُولِ الْعُلُومِ
 الَّتِي يُجُوزُ مَعَهَا التَّفْسِيرُ وَالثَّانِي
 تَفْسِيرُ الْمُتَشَابِهِ الَّذِي لَا يَعْلَمُ
 إِلَّا اللَّهَ وَالثَّلَاثُ التَّفْسِيرُ الْمَقْرُونُ
 لِلْمَذْهَبِ الْفَاسِدِ بَأَن يَجْعَلَ
 الْمَذْهَبَ أَصْلًا وَالتَّفْسِيرَ تَابِعًا
 فَيُرَدُّ إِلَيْهِ بِأَيِّ طَرِيقٍ أَمَكَّنَ
 وَأَنَّ كَانُ ضَعِيفًا الرَّابِعُ أَنَّ
 مَرَادَ اللَّهِ كَذَا بِالنَّقْطِ مِنْ غَيْرِ
 دَلِيلٍ، أَلْحَاسِ التَّفْسِيرِ
 بِالِاسْتِحْسَانِ وَلَهُوِي الرِّبَاطِ

جلد ۷ ص ۱۳۳
 او خواہش اگری:-

داہول صورتونہ بہ تفسیر بالرائے کین داہل دی اپہ کوموچہ د
 دوزخ د سزا وعید را غلے دے، د لوی رنگ پہ تفسیر و لؤ کینہ بہ ویر
 کم داہل دی، چہ پہ دے ہجو صورتونو کینہ بہ پہ خہ طریقہ داہل نہ
 وی، العیا ذبا لله،

اقسام تفسیر: ابن عباس رضی اللہ د تفسیر خلو ر قسمہ بنودلی دی
 دا چہ صرف د عربی ژبے پہ خاص مہارت او د

ہنہ پہ قواعد و پیرند و معلومیدے شی رہ، ہنہ اعتقادی او عملی بنکارہ
 احکام چہ د تراوی الفاظو بہ آوری د سرہ معلومیدے شی، لکہ چہ
 فَأَعْلَمُ أَنَّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سوره همدایہ ع: ہو شہ چہ بغیر د الله بل معبود نشتہ
 أَنْبِيُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ رالبقرہ آیت ۳۱، نوح قائموی او زکوٰۃ و رکوی

چہ داد عربو عوام ہم معلومونے شی اودے د پاره د عربی دباریکو ضرورت نہ وی اونہ پہ دے بانڈے دنہ پوہید و خہ عذر قبول دے، (۳۳) چہ صرف مجتہدین علماء پر پوہیزی او عموماً دے تہ تاویل و تیلے شی مثلاً د فقہی احکاموا استنباط بیان د مجمل تخصیص د عام او تقید د مطلق حقیقت لغویہ بانڈے حقیقت شرعیہ تہ ترجیح ورکول او حقیقت عرفیہ تہ پہ حقیقت لغویہ بانڈے ترجیح ورکول خوہلہ چہ پہ خلافے دلیل قائم نہ وی، لکہ وصل علیہم ط ان صلواتکے سکن لهن: چہ دلیل پہ معنی لغوی ستہ نو معنی عرفی بہ تر مطلب نشی اغتہ :-

(۳۴) غلور مرہغہ چہ د هغه علم الله سرہ خاص دے، لکہ دمتشابہاتو د وخت د قیامت او درروح وغیرہ علم رالاتقان جلد ۱ ص ۱۱۷) وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ كَيْتَمَدَّ كُورَه آسانئی نہ مطلب دویم قسم دے لفظ د ذکر دے قرینہ دہ چہ یولخے هغه قرانی مضامین آسان کرے شوی دی چہ وعظ او نصیحت سرہ تروون لوی او هغه هم دغه دویم قسم دی امام زرکشی د التفسیر خوبن کریدے، او پہ دے تقسیم کئے علماء سرہ چہ کوم قسم خاص شوے دے هغه پہ عامہ اصطلاح کئے تاویل بللے شی خون تاویل محمود پہ دے لاندینی شہا طوف مشروط دے کہ دا سے نہ وی نو بیات تاویل مذموم او بخریف دے :-

(۳۵) د کومر ایت تاویل چہ کیبری هغه بہ دوپا ندینی آیت سرہ جوہر خوری (۳۶) دُر ستنی آیت سرہ بہ هم جوہر خوری (۳۷) دلغت پہ اعتبار سرہ د آیت پہ مطلب کئے د دے خائے وی (۳۸) د کتاب الله او سنت رسول نہ بہ خلاف نہ وی :- الاتقان جلد ۲ ص ۳۱۱ کئے وی :-

قَالَ قَوْمٌ مِّنْهُمْ الْبَغْوِيُّ وَالْكَرَائِيُّ التَّوِيلُ صَرَفُ الْآيَةِ إِلَى مَعْنَى مُوَافِقٍ لِمَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا تَحْتَمِلُهُ الْآيَةُ غَيْرَ مُخَالِفٍ لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ (۳۳) د کتاب الله او سنت سرہ مخالف

کیدل امام زرکشی د علامہ زمخشری نہ دانچم شرط ہم نقل کرے دے، چہ د دے تاویل او تفسیر نہ د قرآن پہ معجزا نہ بلاغت کئے خہ نقصان نہ پیدیزی، بلکہ اعجازی بلاغت پہ خیل خائے باقوی قال الزمخشری من حق مفسر کتاب الله الباهر و کلامه المعجز ان يتعاهد في مداهيه بقاء التظلم على حسنه والبلاغة على كمالها (۳۴) البرهان جلد ۱ ص ۳۱۱

(۳۵) د مفسر قرآن د پاره د اضروری دہ، چہ هغه د تفسیر پہ بولو لارو کئے دا خبرہ پہ نظر کئے ساقی چہ د قرآن د نظم رعبارت، خوبی او د قرآن د بلاغت کمال پھیل خائے پلے وی، دے نہ پنجم بشرط ہم معلوم شود علامہ زمخشری رائے بالکل صحیح دہ د قرآنی ایت اصلی مقصد د پاره پہ قرآنی تفسیر کئے اعجازی شان موجود دے کچرے معنی بدلہ شی او د خیلے خوبنے معنی اکرے شی نو د قرآنی تفسیر اعجازی شان پختہ شی او پہ قرآنی الفاظ کئے د نظم قرآنی او د سیاق سباق د ارتباط او د دلالت شان د دغه خانی معنی راہو مبلو پہ ر جہ کمزورے شی، (۳۶) کتاب او سنت کئے چہ کوم بیان شوے دے هغه یونا قابل تقسیم آسانی حق دے نو د قرآن د کوم ایت چہ تفسیر کیبری نو د اہ کتل بکاروی، چہ د تفسیر یا مطلب پہ بل خائے کڈ قرآن یا سنت نبوی د مطالبوسرہ خو تکرہ نہ وی

x

کہ نگرا وہی نودا بہ ددے خبرے دلیل وی چہ ڈا تفسیرخپل خانی او تحریف
 دے حتی یو د بل سرہ نہ تگرا ویری نو تفسیر بہ ہم ہنہ صحیح دی چہ
 پہ ہنہ کنے یو بل سرہ تگرا و تعارض نہ وی خو تعارض نہ مطلب حقیقی
 تعارض دے ہسے خو ظاہری تعارض مضر حکم ندے چہ ہنہ پہ قرآن
 کنے غور کولو سہ ختمیری، ہم دغہ وجہ دچہ ڈھرایت پہ تفسیر کنے
 ڈہ مفسر نظر دپہ ہتول کتاب او سنت وی دے ڈپارہ چہ ڈہنہ تفسیر
 ڈ مجموعی کتاب او سنت نہ خلاف نشی، دارنگ ڈ خیر القرون (یعنی صحابہ
 تابعین او تبع تابعین چہ ڈ قرآن ڈ پوہ یوغنہ او ممتاز، برخ لری) ڈ
 تفسیر و نو ڈ مجموعی روح پچہ ر ستنے کوم تفسیر خلاف وی نو ہنہ بہ
 تحریف وی او ڈ قبکو لو قابل بہ نہ وی، البتہ کچرے یوما ہر مفسر تفسیر
 ڈ شراطلو پہ رہنرا کنے داسے مطالب قرآنی بیان کبری، چہ سلفونہ وی
 بیان کبری خود ہنہ خلاف کے ہم نہ وی کہے، نو ڈ داسے معارف
 قرآنیہ و دروازہ ڈر سٹو خلقو ڈ پارہ بندہ ہم ندہ او پہ قرآن
 ڈ صحیح غور او فکر پہ زور ڈ معارف و اسرار و استخراج کار بہ تزیامتہ
 جاری وی، پہ حدیث شریف کنے راجی، لا ینکلی عجاہبک؛ ڈ قرآن
 عجیبہ مضامین نہ ختمیری ڈ دے متعلق ڈ امام شافعی رح ارشاد دے
 جَمِيعُ مَا تَقُولُهُ الْأُمَّةُ شَرْحٌ لِلسُّنَّةِ
 وَ جَمِيعُ السُّنَّةِ شَرْحٌ لِلْقُرْآنِ وَ
 جَمِيعُ الْقُرْآنِ شَرْحٌ لِأَسْمَاءِ الْحُسْنَى
 وَ صِفَاتِهِ الْعُلْيَا : یا شرح دہ او قدآن ڈ اللہ تعالی ڈ اسماء
 حسنی او ڈ صفات عالیہ و شرح دہ : او ددے اسرار و متعلق ڈ حضرت
 ابن مسعود رضہ ارشاد دے :
 قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ مَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ : خُوكَ چہ علم غواری نو ڈ قرآن

فَيْشُورُ الْقُرْآنَ فَإِنَّ فِيهِ عِلْمٌ : ڈ مضامین و لیتون ڈ ان کبری حکہ
 اکا و لاین و الآخرین ر رواہ : چہ پہ دے کنے ڈ اولینو او آخرینو
 البیہقی فی المدخل : علم دے مراد اصول دعلم دی
 او ہر پہ دے بارہ دار شادات ڈ باری تعالی دی، تَبَيَّنَتْ لِكُلِّ شَيْءٍ
 تَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ، غرض داچہ ڈ دین ہتول اصول پہ قرآن حکیم
 کنے موجود دی او پہ فیضان الہی سہ ڈ اللہ تعالی پہ خاص بند کا نو ڈ
 قرآن نہ ددین اسرار پرانے کیزی ددے فیضان ڈ کر پہ روح المعانی
 جلد صک اگوری، دے قسم فیوضاتو تہ تفسیر اشاری و بیلے شی
 ڈ باطنیہ و پہ تفسیر اشاری کنے چونکہ ڈ ظاہری معنی انکار دے پہ دے
 وجر ہنہ مردود دے، ڈ اهل السنة صوفیہ و چہ کوم اشاری تفسیری
 کبری دی پہ ہنہ کنے آہم خلود دی، تفسیر نیشا پوری، تفسیر الا لوسی
 المتوفی سنہ ۱۲۰ھ تفسیر التستری سہل بن عبد اللہ التستری المتوفی
 سنہ ۳۱۳ھ و لم یتیم (یعنی پورہ نہ دے) او تفسیر ڈ محی الدین بن
 عربی المتوفی بد صنف سنہ ۵۰۰ھ دا ہتول صاحبان ڈ قرآن ظاہری
 معنی تسلیم کولو نہ، پس اشاری تفسیر و نہ کوی چہ ڈ ہنہ متعلق ڈ رکھی
 پہ برہان کنے لیکھی :
 كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ : ڈ صوفیہ و کلام تفسیر نہ دے بلکہ
 قِيلَ لَيْسَ بِتَفْسِيرٍ وَ إِنَّمَا هُوَ مَعَانٍ : ہنہ واددات او وجدانیات دی
 وَ مَوَاجِدًا يَجِدُونَ عِنْدَ التَّلَاوَةِ : چہ ہنوی ڈ تلاوت پہ وخت
 محسوسوی بن الصلاح پہ خیلہ فتاوی کنے لیکھی :
 وَ جَدْتُ عِنْدَ الْأَمَامِ أَبِي الْحَسَنِ الْوَاحِدِيِّ : ما ذابوا الحسن الواحدی
 أَنَّهُ قَالَ صَنَّفَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيُّ : نہ معلومہ کرہ ہنہ او بیلے
 حَقَائِقُ التَّفْسِيرِ فَإِنْ كَانَ اعْتَقَدَ أَنَّهُ تَفْسِيرٌ : چہ عبد الرحمن السلمی

فَقَدْ كَفَرَ قَالَ ابْنُ الصَّلَاحِ أَنَّهُ لَمْ
يَذْكُرْهُ تَفْسِيرًا أَوْ لَا ذَهَبَ بِهِ
مَذْهَبَ الشَّرْحِ لِلْكَلِمَةِ فَإِنَّهُ لَوْ
كَانَ كَذَا لَكَ كَانُوا قَدْ سَلَكُوا مَسَلَكَ
الْبَاطِنِيَّةِ وَإِنَّمَا ذَلِكَ مِنْهُمْ ذِكْرُ
نَظِيرٍ لِيَأْوِدَ بِهِ الْقُرْآنُ فَإِنَّ النَّظِيرَ
يُذَكَّرُ بِالنَّظِيرِ

حقائق التفسیر لیکلے دے کچرے
ہغہ دا تفسیر گنری نوکا فردے
ابن الصلاح فرمائی چہ ہغوی دا
د تفسیر پہ توگہ نہ دے ذکر کرے او
نہ تے دغہ لفظ تشریح گنری، کچرے
داعے نو دا باطنیت دے،
دا خو یوگے د قرآنی مدلول نظیرے

ذکر کرے دے، حکم چہ یونظیر نہ بل نظیر یا دپزی:

د دے اقوالو نہ معلومہ شوہ چہ صوفیہ دا سے قسم تفسیر نہ بولی بلکہ د
قرآنی مقاصد و نظیر بیا: ہغوی او دے سرے د باطنیہ و او د صوفیہ و
د تفسیر بیلتون دا علو اول د قرآن د ظاہر نہ انکار کوی لیکن صوفیہ
د قرآن ظاہری معنی مفلونہ بعد دا سے قسم بیان کوی، پہ منا اهل

العرفان جلد ۱ ص ۵۵۵ کہنے دی:

وَمِنْ هُنَا يُعْلَمُ الْفَرْقُ بَيْنَ
تَفْسِيرِ الصُّوفِيَّةِ الْمُسَمَّى بِالتَّفْسِيرِ
الْإِشَارِيِّ وَبَيْنَ تَفْسِيرِ الْبَاطِنِيَّةِ
الْمَلَاحِذَةِ فَالصُّوفِيَّةُ لَا يَمْتَعُونَ
إِرَادَةَ الظَّاهِرِ بَلْ يُحْضِرُونَ عَلَيْهِمْ
وَيَقُولُونَ لَا بَدَمْنَهُ أَوْ لَا ذَمَّنْ
إِدْعَى فَمِنْ أَسْرَارِ الْقُرْآنِ وَ
وَلَمْ يُحْكَمْ الظَّاهِرُ كَمَنْ إِدْعَى: داعے دہ لکہ چہ خوگ د طوی ا لری
بلوغ سطح البیت قبل آت: چہ پہ دروازا د ننو تو بغیر حما
مجاود البابت: د: د: دنسہ کورتہ لارم

د دے خاکے نہ د صوفیہ و د تفسیر اشاری
او د باطنی ملحدینو د تفسیر فرق
معلوم شو، صوفیہ د ظاہری معنی
انکار نہ کوی، بلکہ د ہغے ترغیب ورکوی
او وائی چہ دا دیرہ ضروری دہ، حکم
چہ د ظاہری مراد د پختگی نہ بغیر
د قرآن پہ اسرار و د پوہ دعو
داعے دہ لکہ چہ خوگ د طوی ا لری
چہ پہ دروازا د ننو تو بغیر حما
مجاود البابت: د: د: دنسہ کورتہ لارم

صاحب د منا اهل د تفسیر اشاری قبلو لود پار لا پنچہ شرطو نہ بیا کریدی
۱) ظاہری معنی د قرآن خلاف نہ وی۔

۲) دادعوئی د ہر نہ وی چہ معنی مراد کا یولگے معنی اشاری دہ نہ چہ
معنی ظاہری۔

۳) د قرآنی الفاظو د پیر لے تاویل د نہ وی چہ د الفاظو عربی حیثیت
د ہغے خلاف وی۔

۴) تفسیر اشاری د د شرع او عقل مقابل او معارض نہ وی۔
۵) اشاری مضمون د پہ شرعی دلیل مضبوط او مؤید وی۔

مناهل العرفان جلد ۱ ص ۵۴۵ بانڈے امام ابن تیمیہ رح د قرآن
ہر ہغہ تفسیر غلط بنودے دے چہ د صحابہ و او د تابعینو د تفسیر نہ
خلاف وی، اصول التفسیر کہنے لیکي:

وَفِي الْجُمْلَةِ مَنْ عَدَلَ عَنْ مَذَاهِبِ
الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَتَفْسِيرِهِمْ
إِلَى مَا يَخَالِفُ ذَلِكَ كَانَ مُحْطًا فِي
ذَلِكَ بَلْ مَبْتَدَأٌ عَالًا لَيْسَ لَهُمْ
بِتَفْسِيرِهِ وَمَعَانِيهِ كَمَا أَنَّهُمْ أَهْلُ
بِالْحَقِّ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ رَسُولًا
آتَمَى:-

ہر ہغہ تفسیر چہ د صحابہ و
او تابعینو د تفسیر نہ خلاف وی
نو د دے مفسر پہ غلطہ دے
بلکہ بد معنی دے، حکم چہ د قرآن
پہ تفسیر او د ہغے پہ معنود وی دیر
بنہ پوہ وونکہ خنکہ چہ ہغوی د
حضور علیہ السلام در او رلی شوی حق

دیر زیات عالمان و:

امام سیوطی رح پدا نقان جلد ۱ ص ۵۵۵ کہنے ہم د دے پہ بار کہنے لیکي
وَهُوَ نَفِيسٌ جِدًّا چہ د ادیرہ قیمتی او اعلیٰ خبرہ دہ لیکن دے سرے
لیکی چہ د صحابہ و او تابعینو د سند د صحت تحقیق پکار دے حکم
چہ پہ دے قسم روا یا تو کہنے ضعیف او موضوعی ہر موجودی ہر دغہ

يَا اِلٰهَ عُلَمٰمٍ فِيْ خَفَاٍ رَفَعَ الْبَارِيْ اِبْتَدَا جِلْدَاوَلِ يَعْنِيْ بَلْ نَهَيْتَ خَدَّ
بنودل، دادوحي لغوی معنی دی، اود دے شرعی معنی اِلَّا عُلَمٰمٍ بِالْشَّرْعِ
یعنے صرف شرعی احکام بنودل وحی دے۔ دوحی لغوی، درے قسم دی

۱) فِطْرِي ۲) اِيْجَادِي ۳) عِرْفَانِي
لکہ د خدا ئے پاک پہ الہام د نورو مجوگین جوہر ول
اوپہ ہنے کہنے شہد جمع کول د غہ رنگے د نورو حیوانانہ

کارنلے خود اقسام وحی صرف حیوانانہ (خورخارو) د پارہ وی، پہ
قرآن کو پیر کہنے دی :
وَاَوْحِيْ رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اِنَّ اِتَّخِذِيْ مِنْ مَّوْبِنٍ د شہد و مجو تہ پہ وحی
مِنَ الْجِبَالِ بِيُوْتًا رَسُوْلُ النَّحْلِ اِيْتًا : فطری سرے ا بنودل چہ تاسو

پہ غرو نو کہنے گبیونہ جوہر کبریٰ
لکہ د یورپ سائنسدان چہ یو آرخ تہ مخہ کبریٰ او
ہنے د پارہ کوشش کوی نو د د غہ مطلوب خیز صورت

اوقنتہ اللہ پاک د دہ پہ ذہن کہنے راوی اود غہ خیز بیا جوہر شی، مثلاً
ہر وہمی سری ہوائی جہاز جوہر بول غو بننہ ہنے اول ذالوہیکے شکل نورو
لید لے د یو آلو تو نیکی خیز شکل لے پہ خیال کہنے راو سنوا و کار لے پر
شروع کرو ہجرے لے کولے او تکلیفونہ اوتوا و نو نہ لے برداشت کول نورو
چہ قدرت د آلو تک مکملہ نقشہ د د ہ پہ ذہن کہنے و اچولہ، د موجد
کار خیل ذہن متوجہ کول و او د خدا ئے کار د مطلوب خیز نقشہ اچول
دا ہنے وحی او الہام د دے چہ عاموانسانانوتہ کیری ہنے د کافر ولے
نہ وی:

كَلَّا تَتَذَكَّرُ اِنَّ هُوَ لَآءٍ وَّ هُوَ لَآءٍ مِّنْ عَطَاٍ : یعنی مؤمن او کافر دو اچہ کوشش
رَبِّكَ وَاَمَّا كَانَ عَطَاٍ رَبِّكَ لِحُطُوٰتِكُمْ كوی نومونہ ہنے مدد کو و ستا

سورہ بنی اسرائیل آیت ۹۱ : اَدْخُلْنٰهُ بَخْتِشْ اَوْ فِضْ بِہ چا بند د دے
دا قسم وحی عاموانسانانوتہ پارہ خاص دہ اگر چہ ہنے کا فرہم وی:

عِرْفَانِي دریم قسم وحی عرفانی دہ چہ اولیا و سرے خاص دہ
ہلہ چہ یو ولی د شریعت پہ تابعداری او پہ ریاضت سرہ

ذکرہ صفاتی بیاموی نو پہ، دہ باندا لے خاص علوم د الہام پہ ذریعہ
د اللہ د طرفہ وار دیری چہ ہنے تہ قرآن اشارہ کوی:

وَالَّذِيْنَ جَاهَدْنَا وَاٰمِنَّا كَتَبْنَا لِيَوْمِهِمْ : خوک چہ د دین پہ لارہ کہنے او د
سُبَلْنَا رَسُوْلُهُ عَنْكِبُوْتِ اِيْتِۙ ع : اللہ پہ فرمان برداری کہنے محنت کوی
نومونہ پہ ہغوی د ہدایت خاص لارے پرا نیجو:

د دے ہدایت مطلب الہامی معارف دی چہ د ہدایت ایسانی زیوا
دی، خکہ چہ ایسانی ہدایت خود محنت کولونہ ورا ندی ہم حاصل دے
دادرے وارہ قسم الہام پہ لغت او پہ معنی عامہ کبی وحی دہ دا حیوان
انسان اولیا و کراموتہ کید لے شی اگر چہ د صرتیو فرقت پکتن ہنے دے
چہ کور ماورپاندا لے بیان کرو او دا وحی یو لے د پیغمبرانوتہ دہ
بلکہ د پیغمبرانوحی خاص وحی شرعی دہ :

وحی شرعی

خلورم قسم شرعی دہ چہ انبیاء علیہم السلام سرے خاص دہ
خوہر نبی ولی ہم وی نو ہنے ترو حی عرفانی ہم کیری چہ د ہنے نو
حیت دوحی شرعی دے، چہ د قانون او احکام و حیثیت لری، بخلاف د
ولی دوحی عرفانی چہ ہنے قانونی حیثیت نہ لری او دا د علم کلام یو
عامہ مسئلہ دہ : وَاللّٰہَامُ کَیْسٌ بِحُجَّةٍ عِنْدَ الشَّرْعِ : یعنی د ولی
الہام قانون شرعی نشی جوہر ہے : دوحی شرعی حقیقت دا دے
چہ دا اللہ د جانبہ د فرشتے پہ واسطہ یا بیغ پہ نیغہ پہ خوبیا پہ

۱) د یو جسم په یو مکان کېنې لکه او کیدل لکه
 نَزَلَ الْأَمِيرُ الْمَدِينَةَ : (امیر په ښار کېنې بکا و شو)
 رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُّبَارَكًا : ترجمه : اے خدایه ما د برکت
 سورة مؤمنون آیه ۷۵ : وَاللَّهُ خَالِعٌ كَيْفَ يَشَاءُ
 ۲) د یو جسم باندې نه لاندې را تلل، لکه
 وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا : موبز د آسمانه د برکت اوبه را کوڅې
 کړی دی :

د قرآن حکیم الفاظ د جسمیت او مکانیت نه بهر د پاک (دی په دے وجه
 د نزول قرآن مطلب اعلام ربنودل) دے مطلب دا چه قرآن په فریدم
 د فریسته رسول علیه السلام نه بنودل دا نزول قرآن دے او په
 دے تعبیر نزول (کښ د قرآن د شان لوی ښکاره کول مقصود دی
 (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۲) چه انسان ته د لوړ مقامه پر خیز
 را غلے دے، یا قرآن باندے د نزول اطلاق په دے اعتبار دے چه
 جبریل علیه السلام دیو لوړ مقامه په زمکه را کوڅ شو دا خو حقیقت
 دے نو په دے واسطه قرآن ته هم نزول منسوب شو.

(۳) د یمه معنی د نزول دا هم ده چه پخپله خویو خیز را کوڅ نه شو
 خوا سباب ته د عالم بالا سره تړون لری چه اراده الهی هم کیدای شي
 یا آسمانی تاثیرات او هم په دے اعتبار سره اُسپنه خاروواو انسانی
 لباس د پارده هم قرآن د نزول لفظ استعمال کړی دے.
 وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ : موبز اُسپنه را کوڅه کړه چه د هغه
 وَمُضَلِّعٍ لِلنَّاسِ : سورة الحديد آیه ۲۵ : نه د جنگ سامان هم جوړیږی
 وَأَنْزَلْ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ تَمَایُنًا : موبز ستاسو د فاندے د پارده
 اَشْرَاحًا وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا یُؤَارِي : خارووا ته جوړے را کوڅه کړی دے

سَوَاءٌ تَكْمُرُ، سورة الاعراف آیه ۷۰ : موبز لباس را کوڅا کړو چه د هغه
 په اغوستو ستاسو د حیا حایونه پرده شی،
 د دے درے وار و خیزو نوا سباب آسمانی وی تودے د پارده هم د
 (نزول) لفظ استعمال شو :-
 نزول نه بیا دوه نور لفظونه، انزال او تنزیل جوړیږی، (۱) تنزیل
 په وار وار را کوڅیدو ته وائی، او انزال په وار وار او په یوځل را کوڅیدو
 د پارده استعمالیږی، لکه چه عذاب د پارده هم د دے استعمال شو :-
 دے :-

إِنَّمَا نُنزِلُكَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ : موبز په دے کلی د آسمان نه عذاب
 مِنْ سَمَاءٍ مِّنَ السَّمَاءِ : سورة منکوت : نَزَلُوا نَكِيحًا
 آیه ۳۳ :
 ښکاره خبره ده چه عذاب په یوځل نازل شویدے. او قرآن په
 وار وار د دے د وار و د پارده در انزال) لفظ استعمال شو، نورمانی
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ : توعے خوبی د هغه الله دی، چه په
 الْكِتَابِ (سورة كهف آیه ۱) : خپل بند دے دا کتاب نازل کړو
 د مفردات امام مراغب ص ۳۰۰

د قرآن درے تنزیلات

۱) نزول اول : د بارگاه خداوی نه لوح محفوظ نه نزول، چه هغه
 دے آیت لیکه ذکر دے :- بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي
 لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ سورة البروج آیه ۲۱ :
 ۲) دویم نزول : د لوح محفوظ نه د لاندینی آسمان د بیت العزة
 مقامه نه نزول چه په سورت د خن سورت
 قدر او سورت بقره لیکه ذکر دے :-

اودویم کرت دَرُومبی آسمان پہ بیت العزت مقام کئے اودریم کرت
 نزول سے پہ واروار پہ حضور علیہ السلام اُشو، نور آسمانی کتابوں
 پہ یوخل پہ کتابی صورت کئے نازل شوی دی دَقْران دوارہ قسمہ ریپو
 خل، پہ واروار نزول دابنائی چہ دَحْدائے حکمت فرستوتہ را
 بنود و، چہ دا آخری کتاب دے، یارُومبی آسمان تہ دَنازِلوومطلب
 ذہبی علیہ السلام شوق زیاتنول وور، حکم چہ دَحْوَجے شے رانزدے کیدل
 شوق نُورہم زیاتنوی، یاد احکمت دوچہ دَقْران د مکمل حفاظت
 یقین راشی اوشک شبہ بالکل خترشی (مناہل العرفان جلد
 ص ۳۶ تا ۴۰)

دَاحقرداخیال دے، چہ دَقْران دحفاظت مکمل انتظام کول پہ دے
 وجہ مقصود ووجہ دا آخری کتاب دے، یوخل دَعومی انتظام پہ صوت
 کئے قُرآن پہ لوج محفوظ کئے محفوظ کرے شوچہ د حکومت الہیہ
 مرکزی محافظ خانہ دے - دویم خل پہ بیت العزت کئے دَآسمانی حفاظت
 انتظام اُشو اودریم خل دنبی م پہ زرہ نازید، سرہ د زمینی حفاظت
 انتظام اُشو، پہ خلورم خل دامت پہ سینو دے دحفاظت انتظام اُشو
 لکہ فرمائی: **اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ اِنَّا لَهُ لَحٰفِظُوْنَ** رسوہ الحجر آیت (۱)
 ونحوم خل د حضرت ابوبکر، عمر و عثمان رضی اللہ عنہم اجمعین پہ ذریعہ
 تحویر پہ صورت کئے دے دحفاظت انتظام اُکرے شو پہ زرہ وور
 بے خبرہ اچوونکے اوپہ سینو کئے محفوظ کوونکے یوائے اللہ دے،
 جبرائیل علیہ السلام قُرآنی الفاظ خٹکے حاصل کرل،
 صحیح خبر د اده چہ جبرئیل علیہ السلام اللہ نہ قُرآن واوردید اود
 دے الفاظ پئے حاصل کرل، لکہ خٹکے چہ بیہقی د **اِنَّا أَنْزَلْنَاهُ**، بہ تفسیر
 لیکلی دی اود دے تاہد د طبرانی ہفہ حدیث شریف دے چہ د

اِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ ۝ ہم موبز دا پہ مبارکہ شبہ کئے نازل
 سورہ دُخان آیت (۴) : کرے دے،
اِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝ ہم موبز دا پہ شبہ دقدر کئے
 سورہ القدر آیت ۱ : نازل کرے دے،
شَهْرَ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ ۝ د رمضان میاشت ہفہ دہ پہ کومہ
الْقُرْآنُ (سورہ البقرہ آیت ۱۸۶) : کئے چہ د قُرآن نازل کرے شو دے
 دے دے دوارہ ورنزل و مطلب پہ یوخل نازلیدل دی، شبہ دقدر اوشبہ
 مبارکہ دوارہ لودی اویر رمضان شریف کئے دی نوایتونو کئے ہیج تعارض
 نشہ لکہ خٹکے چہ مستدرک، حاکم اوسانی اوبیہقی ہم دا بن عباس
 نہ نقل کری دی۔

(۳) دریم نزول د جبریل علیہ السلام پہ واسطہ
 د نبی علیہ السلام پہ زرہ مبارک شویدے، لکہ

فرمائی اللہ جل شانہ
نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ ۝
لَتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ۝ بَلِّغْ
عَرَبِيَّ مَبِئِينَ ۝ سورہ الشعراء
 آیت ۱۹۳ تا ۱۹۵

دانزل تقریباً پہ دروئیت کالہ کئے مکمل شو، دلته داشبہ کول بے خایہ
 دی چہ د نبی علیہ السلام پہ زرہ مبارک د قُرآن دنزل و مطلب داچہ صرف
 معانی پہ نازل شوی وی الفاظ بہ نہ وی نازل خٹکے چہ د قُرآن **رَبِّسَانَ عَرَبِيَّ**
مَبِئِينَ ۝ الفاظ داکواھی و رکوی، چہ د قُرآن الفاظ ہم نازل شوی وو،
 حکم چہ الفاظ د زبان رثبے م وی،
 قُرآن دوا کرتہ پہ یوخل نازل شویدے اول گوت پہ لوج محفوظ کئے او

نوا س بن سمان رضی اللہ نہ تے مرفوعاً نقل کرے دے :-

إِذَا تَكَلَّمَ اللَّهُ بِالْوَحْيِ أَخَذَتِ السَّمَاءُ رَجْفَةً شَدِيدَةً مِّنْ خَوْفِ اللَّهِ فَإِذَا سَمِعَ أَهْلَ السَّمَاءِ صَفَعُوا وَخَرُّوا سُجَّدًا فَيَكُونُ أَوَّلُهُمْ يَرْفَعُ رَأْسَهُ حَبْرًا نَّيْلٌ فَيَكَلِّمُهُ اللَّهُ بِوَحْيِهِ مَا رَأَدَ فَيَنْهَى بِهِ حَيْثُ أَمَرَ

خہ وخت چہ اللہ تعالیٰ دوحی کلام کوئی نوا سمان د خدا تے دویرے نہ رچیری خہ وخت د آسمان فرینتے تے ووری نویں شی او پہ سجدا پر یوحی د تلو نہ رو ہے جبرئیل علیہ السلام

را اچت کوی نوا اللہ تعالیٰ دوحی کلام ہغہ سرہ اگری چہ کوم خائے نہ ورت حکم اشی ہلتہ د خدا تے وحی ارسوی :-

د جبرئیل علیہ السلام دوحی حاصلو یوغیبی معاملہ دہ بہ ہغہ کئے درائے خہ خدے نشتفر لہذا ادا صورت د تلو نہ نہایات غور دے ، پہ مناہل العرفان جلد ۱ ص ۱۱۱ کئے اللہ تعالیٰ نہ د جبرئیل بیغ پہ نیغہ رو حانی حصول او د لوح محفوظ نہ حاصلو ہر ذکر دی دقران تازل شوی الفاظ کلام د انسان پہ ذہن کئے وی بیائے پہ ثبہ د الفاظو پہ شکل کئے ادا کوئی

دا کلام کہ کرو پونہ خلق ہروائی نو دغہ رو مبی کس کلام بہ بلے شی مثلاً کو امر و القیس قصیدہ یا د حریری مقامات چہ خوک ہم لو اووائ نو دابہ ہم د امر و القیس او د حریری کلام گنرے شی ، دغہ کہ اللہ تعالیٰ خپل کلام د قرآنی الفاظ پہ شکل کئے ظاہر کرو بی جبرائیل علیہ السلام اوستو حضور علیہ السلام اوستو پہ اربونز انسانا اوستو اولوی بہ تے مگر کلام بہ د اللہ گنرے شی نہ چہ د جبرئیل علی یا د محمد علیہ السلام پہ قرآن کئے دی رحتی یسمع کلام اللہ اویلسان عربی مبینی دہنہ بنکارہ ثابت پیری چہ د

لِغَاظِ دَاللّٰهِ دَجَانِبِهِ دِي ۱۰ اودا د اللہ کلام دے ، کچرے مضمون دیوزید وی اود دغے مضمون ادا پہ الفاظو د بل (عمر و) وی نو دے نہ بہ دزید کلام نہ بلکہ د عمر و کلام و بیٹے شی پہ دے وجہ د قرآن الفاظ اومعے دوارہ د اللہ د جانبہ دی او قرآن له ہم دے ذات ترتیب کچرے دے ، موبز نور زیات د خبرو پہ ولو نو کئے خان نہ تسکو و حکہ چہ خہ دیرہ فائدہ تے نشتہ ، پہ مناہل العرفان کئے داپور اتہ ذکر مضمون شبتہ دے :-

دقران ، سُنَّت او د حدیث قدسی بیلتون

مام سیوطی رحمہ اللہ د امام جوینی نہ نقل کریدی ، چہ د قرآن الفاظ اومعے دوارہ د جبرائیل علیہ السلام پہ واسطہ د اللہ تعالیٰ د جانبہ نازل دی او د حدیث مضمون د اللہ د جانبہ دے مگر الفاظی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی ، اتفاقاً جلد ۱ ص ۱۱۱ د حدیث قدسی بہ ہغہ وی چہ الفاظ تے ہم د اللہ د جانبہ وی لیکن معجز نہ وی ونہ د ہغے د الفاظو پہ تلاوت ہغہ ثواب حاصل پیری کوم چہ د قرآنی الفاظو پہ تلاوت حاصل پیری او نہ پے منوئج کئے د دے لوستہ کیدیشی مناہل العرفان فی علوم القرآن جلد ۱ ص ۱۱۱

د آحقر پہ رائے کئے د حدیث نبوی او حدیث قدسی دوا لہر مضمون د اللہ د جانبہ دے لیکن د حدیث نبوی نسبت اللہ تعالیٰ نہ کول معنوی دی ، مطلب د جانبہ د اللہ خو مضمون دے لیکن پہ بنکارہ الفاظو کئے تے نسبت اللہ تعالیٰ نہ نہ دے شوے مگر د حدیث قدسی نسبت پہ بنکارہ الفاظو کئے اللہ تعالیٰ نہ کول حکہ ضروری دی چہ دا د اللہ تعالیٰ حکم او امر دے او ہم پہ دے وجہ د حدیث قدسی الفاظ بل لول اوروایت بالمعنی جائز نہ دے او د حدیث نبوی جائز دے

خوبہ شرط دے چہ اصل معنوی کے فرق را نشی ہمدغم
 وجہ دہ چہ حدیث قدسی تہ کے حدیث اوتیل چہ الفاظ نبوی د
 پارہ دار حدیث خاص دے (قدسی) لفظ زیاتے د بکارہ نسبت پر
 وجہ شوے دے چہ حدیث نبوی نہ د دے زیات اہیت او
 خصوصیت ثابت شی، واللہ اعلم :-

دوہی دنازید و قسمونہ

دوہی نازلیدل بہ یا پتہ ذریعہ د فرینتے دی یا بیغ پہ نیغہ د اللہ د
 جانبہ

دروہی قسم بیادریے قسمہ دی

۱۲) وحی متصلی ۱۲) وحی تمثلی ۱۳) وحی روعی
 ۱۲) وحی متصلی کہے جبرئیل علیہ السلام پہ خیل اصل حقیقت (ملکیت)
 باندے قائم وی او وحی راوری چہ پہ حدیث د بخاری کہے دے تہ دیو
 سختہ وحی ویلے شوے دہی فرمائی (وہو اشدک علی) داشتات پہ دے
 وجہ دے چہ بشریت او ملکیت دوارہ یوحائے کیدل دیو لے پیتے حکہ
 دے چہ فرینتہ او انسان یوجنس نہ دے او بلہ وجہ دے دادہ چہ
 نبی علیہ السلام د بشریت نہ ملکیت تہ عروج اگری گویا کن دوارہ
 حضرت جبریل او حضور علیہما السلام فرشتے خیل منیع کہے یو
 جائے شی اودا حکہ پیتے دے چہ گویا کہے د حضور علیہ السلام جنس
 بدل شی د بشریت نہ ملکیت تہ اودا خہ آسان خبرہ نہ د :-

۱۳) دوہی وحی تمثلی دہ چہ جبرئیل علیہ السلام د انسان پہ شکل کہے
 راوری پہ دے صورت کہے حضرت جبرئیل علیہ السلام د ملکیت
 بشریت نہ تنزل اگری اود و وہم جنس یوحائے کیدل خہ پیتے نہ جنس
 دادوارہ قسمہ وحی او دروہی قسم وحی شدت د بخاری پہ ابتدا کہے د

او قرآنی وحی عموماً پہ دے دو طریقہ غلط دہ :-

۱) دریم قسم وحی روعی دہ : چہ جبرئیل علیہ السلام وحی پہ خبرہ
 مبارک د نبی علیہ السلام د اللہ پہ حکم نازل لہ کہی او د حضور علیہ
 السلام د آوری د رہ غوب و مبارکی ہن سہ خہ تعلق نہ وی :-
 (اخرجہ احکام)

د بالذات رنیغ پہ نیغہ وحی دوہی قسمہ دی

۱) پہ ویسہ لکہ د معراج پہ شپہ د اللہ د جانبہ بیغ پہ نیغہ (بلا واسطہ)
 پہ وحی شوے و د :-

۲) یا پہ خوب کہے لکہ د حضرت معاذ رض پہ حدیث کہے دی :- اتائی ربی نقال
 نیرم یخصم الملک الا علی ، یعنی خوب کہے ماتہ اللہ تعالیٰ راغے اووے
 رومائیل چہ د عالم بالا فرینتے پہ خہ کہے بحث کوی (اتقان جلد ۱ ص ۱۲۵)

پنجم فصل

د قرآن جمع کول او د ہن تدوین

قرآن د خالق کائنات اخری کتاب دے، حکم اللہ تعالیٰ د دے د
 محفوظ ساتلو مکمل انتظام اگری و عالم بالا کہے تے پہ لوح محفوظ
 بیت العزت کہے محفوظ کرو او پہ زمکہ تی د دے د حفاظت دوہی قسمہ
 نظام اگری، یو حفاظت صداری، چہ د نبی علیہ السلام او د امت پہ زہونو
 د ماعون کہے تے محفوظ کرو، چہ د قرآن پخیلہ ذکر کہیدی پہ بخاری
 د ابن عباس رض نہ منقول دی، چہ د قرآن د نازلید او پہ وخت بہ
 جبریل علیہ السلام سہ سہ حضور علیہ السلام لوستہ او تلاوت کولو
 قرآنی وحی محفوظہ شی نو د آیت نازل شو :-

لَا تُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَكَ لِتُجِبَلَ بِهِ ۗ ذُرِّيَّةً مِمَّنْ دُونِكَ ۗ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ۗ إِنَّ عَلَيْنَا لَلْأَيُّمَ ۗ الْقِيَامَةَ ۗ وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ النُّجُومِ سَاقِطًا فَلْيَأْكُرُوا ۗ النَّارَ ۗ إِنَّهَا هِيَ الْمَأْوَىٰ ۗ وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاوَاتِ سَاقِطًا فَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَكُنُوا هُنَّ حَامِلِينَ ۗ لِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ۗ

دے نہ پس بہ دوی علیہ السلام پہ چہ خولہ د قرآن وحی آوریدہ او ہم د غیبہ بہ ئے یا دیدالہ او نور و خلقتہ بہ ئی رسولہ دارنگ د قرآن د حفظ ذمہ واری یو بل خائے کئے اللہ بچلہ افسیتہ دہ فرمائی، سَتَقَرُّوْا رِجْکَ فَلَا تَنْسُوْا: موبن بہ تانہ (قرآن) لوکو بیابہ تانہ ہیریری دامت پہ سینو کئے د قرآن محفوظ کولو ذکر ہم قرآن کئے شتہ فرمای بل هُوَ اِلْتِمَاسٌ فِي صِدْقِ الْوَالِدَيْنِ اَوْ نُوَ الْعِلْمُ زِدْ قُرْآنَ سِنَاةً اَيْ تَوَنُّوْا لَدَوِي چہ دا ہل علو پہ سینو کئے موجردوی۔

قدارت دا آخری کتاب پہ سینو کئے محفوظ سا تل غو بنتہ نو دے د پارہ د رومی نہ داے قوم چورن کپو چہ د ہغوی حافظہ بیمثالہ ولا د ہغوی سینے د قومی واقعات و قبائل نسبو نو خزانے وے او دوی بہ یوخل د سورنو شعرو نو قصیدہ چہ و اوریدہ نوور تہ بہ یادہ شوہ او د عربو تاریخ پہ دے گواہ دے، اوبیا دانالو بستے قوم وود دوی دہراوریدہ شوی شی ہول دارومدار پہ قوت حافظہ بانڈے وونو دوی دے قوت حافظہ قرآن او اسلام نور ہم ترقی و رکیرہ اودانور ہم زیات شوہ دے نہ بغیر عربوسہ د قرآن محفوظ سا تلود پارہ د ہغوی ذرہ لکولو، او شوق زیاتولو نور اسباب او محرکات ہم شوجہ د ہغے بہ زور دوی د خپل ذہن او دماغ قرآن یا دولونہ دہنو زیاتہ ہغہ کمرہ چہ ہغہ دادی

اول محرک د عربو سادہ او د تکلف نہ خالی وو، د ہغوی د

ضروریات دیر مختصر و وجہ ہغے د پارہ د دیدعت او مندا و تدر و ضرورت نہ دو چہ کوم بہ ئے بیامونداہ نو ہم پہ ہغے بہ ئے قناعت کولو او نور و پسے بہ ئے ہغہ نہ اوریہ ہم پہ دے وجہ د ہغوی ژوند فارغ و او د قرآن د حفظ د پارہ دوی سہ دیر ا زکار وخت و مطلب دا چہ د ا زکار وخت زیاتوالے ہم یو سبب او محرک وو: د

دویم محرک قرآن او وحی سرہ د دوی د حد نہ زیاتہ

میںہ او عشق و و او دا دوارہ داسے خیزونہ دی چہ د یو خیز را بنکلا و حاصل کولو د پارہ د ہولونہ لوئے محرک دے چہ دوی ئے، د یو عاشق پشان پہ قرآن یا دولو مجبورہ کول د صحابہ کرام و قرآن سرہ د عشق او محبت دیر تاریخی واقعات موجودی چہ دے کئے د شک کولو ہند و خہ خائے نہ پائے کیری ہر کلمہ چہ یو خیز سرہ د مضبوط حافظہ والا قوم پہ عاشقانہ دول محبت پیدا شی نو یا دغہ خیز دیر زیادے شی۔

دسیر محرک د قرآن حیران کن او تعجب پیدا کونکے رنگ دریم

محرک وو، خصوصاً چہ ہول د عربو فصیحان اوبلیغان د دے د مثل را وونہ پائے را غے و و او دا ہم د صحابہ کرامو خپل خانہ د را بنکلو یو باعث وو، محکمہ چہ د انسان پہ طبیعت کئے دا پراتہ دی چہ ہغہ د ہر عجیبہ اونا آشنا خیز دیا دولو کوشش کوی لہذا دے محرک ہم د صحابہ کرامو زبونہ د قرآن یا دولونہ را تہیت کرہ او دوی پہ پورہ توجہ سرہ دے پہ یا دولو کئے لکیدا او د قرآن حیران کن اعجاز پہ دوی کئے د دے دیا دولو زبردستہ جن بہ او اشتیاق پیدا کرہ

خلورم محرک پہ حدیث کئے د قرآن پہ زکا کرے د دے پہ یا دولو او پہ دے د عمل کولو نرغیب و رکیرہ

شوے دے چہ پہ ہنخہ صحابہ کرامو ایمان او کامل یقین و وتردے حد
چہ پہ قرآن عمل کولو بانڈے بہ ہغوی پچپل حائونو قربانوںو فخر
اوویار کولو، اوکلہ بہ چہ صحابہ کرامو د ترغیب الہی آیتونہ و او ریدل
نود ہغوی د شوق اور بہ نور زیات پہ لمبو شو مثلاً دا آیتونہ۔

وَأَنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَهُ سوره فاطر آیت ۷۷
۲۳) كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ
د صحیح مسلم پہ روایت د حضرت عثمان رض یوحنا پت شریف دے
خَيْرُكُمْ مَن تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ؛ پہ تاسو کینے دے تلوونہ زیات بنہ
ہنخہ کس دے چہ قرآن زدہ کری او بل تہ تے اذدہ کری۔

او بل حدیث د عبد اللہ بن مسعود رض پہ روایت د ترمذی دے
مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِّنَ الْقُرْآنِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا
لَا الْقَوْلُ الْم حَرْفٌ بَلْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا م حَرْفٌ وَمِثْرٌ حَرْفٌ ؛
پہ دے حدیث کئی د قرآن پہ یدرو لفظ د سولسونیکو د بد لے او ثواب
موند لو وعدہ شوے دہ نو داسے قسیم ترغیباً تو او تشویقاً تو نہ بہ پہ
صحابہ کرامو یدر غنبا اثر غور کید و کوم نہ چہ قرآن او حدیث
چک دے، ہمدغہ و جدوہ چہ صحابہ کرامو خپل نول ژوند د قرآن
پہ حفظ کولو کینے نیکو و۔

پنجم محمّد

د صحابہ کرامو د دین د نجات راگی یوہ ذریعہ
ہم دا قرآن و ودوی بہ خپلہ بتولہ کتہ او کامیابی
ہم قرآن سرہ تر لہ او دا عشق جد بہ او یقین د دے باعث شو چہ ہنخہ
بہ قرآن د دے د عاشق پہ توگی یا دولو۔

شپنم محمّد

صحابہ کرامو بہ قرآن حکیم پہ نما خنہ کینے پہ

تراویحو کینے لوستلو د ژوند پہ تلو کارونو کینے بہ تے ہم پہ دے فیصلہ
کولے پہ عقائد و عباداتو، اخلاقو او اعمالو کینے بہ د دے پہ ہدایت
تلل غرض دا چہ اسلامی ماحول او معاشرہ کینے د قرآن حفظ د یر
عزت او شرافت ذریعہ وہ نوحکہ د دے باعث شو چہ قرآن حفظ
یاد کرے شی۔

د قرآن یا د اول او صحابہ کرام

د دے تیرو شوو محمّد کاتو اثر و وجہ صحابہ کرامو خپلہ بتولہ ہنخہ قرآن
یا د ولونہ کرے وہ۔ د عربو قبائلو یر لہ لہ مزلونہ کول او د
قرآن د یا د لو د پارہ بہ ملوینے منورے تہ راتل او بتی علیہ السلام بہ
ہم قاریان او حافظان د قرآن، قبائلو تہ پہ دے غرض لیزل چہ
قرآن ہغوی تہ و زیاد کری پہ صبر سکھ د ابو براء پہ در خوا
نجد یا نوتہ د قرآن د تعلیم او تبلیغ بہ غرض د حضرت منذر بن عمرو ساعدی
پہ مشرئ کینے داویا د قاریانو یوتولے حضور علیہ السلام ورا لیزلو
خود عامر بن طفیل پہ تکی سواد د و صحابہ کرامو منذر بن محمد رض
او عمرو بن أمیہ رض بتول شہیدان کرے شو د شہید کید و پہ وخت
چہ حرام بن ملحان رض نہ نیزہ پورے را پورے او تہ نو ہغوی افریابیل
اللہ اکبر فزت وکبت الکعبۃ را اللہ اکبر حجاب د کعبہ پہ پروردگار قسم
وی چہ خد کامیاب شو م۔

د دے بتول نوم د سیرتہ القرآن (ط) و او ہم د دینہ پہ دغہ دخت کینے
د قاریانوا و حافظانوا د گنبر و الی پتہ لگی د فتح الباری جلد ۱ ص ۲۹۶
علامہ ذہبی پہ طبقات القراء کینے دا و مشہور حافظانوا و قاریانوا
نومونہ بنودلی دی کومونہ چہ د قاریانوا د قرات سند سیرئ
ہنخہ دادی، (۱) عثمان بن عفان رض (۲) علی بن ابی طالب رض (۳) ابی بن

کعب رضی (۱۸) عبد اللہ بن مسعود رضی (۵) سالم مولیٰ رضی (۱۷) ابی حذیفہ
 (۱۶) معاذ بن جبل رضی چہ پہ دے کئے ابی بن کعب رضی قاریا نو سہ داردے
 پہ مفتاح السعادات جلد علی کتبہ وی چہ ابو موسیٰ الاشعری پورہ قرآن
 یاد کرے ووا و حضور علیہ السلام تے واورولو، پہ صحابہ کرام کیتے سن زہ
 حافظان صحابہ کرام دیر مشہور ووجہ پہ ہغوی کیتے اوہ دیر شوتہ اعلیٰ
 مقام حاصل وود ہغوی نو موندہ دادی رب ابو بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ عثمان بن عفان رضی اللہ تعالیٰ عنہ علی بن
 ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ طلحہ رضی
 اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن ابی وقاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ حذیفہ بن الیمان
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبادہ بن الصامت رضی اللہ
 عنہ معاذ بن جبل رضی اللہ تعالیٰ عنہ مجمع بن حارثہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۳)
 فضالہ بن عبید رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۲) ابو موسیٰ اشعری رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ (۱۵) عمرو بن العاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن عبادہ رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ (۱۶) عبد اللہ بن عباس رضی (۱۸) ابویوب انصاری رضی اللہ (۱۹) عبد بن ذو
 ذوالحارث رضی اللہ تعالیٰ (۲۰) عبید بن معاویہ بن زید بن ثابت رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ (۲۱) ابو زید رضی اللہ تعالیٰ (۲۲) سالم مولیٰ ابی حذیفہ رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ (۲۳) سلمہ بن مخلد بن الصامت رضی اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن عبید
 بن نعمان الانصاری رضی اللہ تعالیٰ (۲۵) زید بن ثابت رضی اللہ تعالیٰ (۲۶)
 ابی بن کعب رضی اللہ تعالیٰ (۲۷) عبد اللہ بن السائب رضی اللہ تعالیٰ (۲۸)
 سلیمان بن ابی حشمتہ رضی اللہ تعالیٰ (۲۹) تمیم الداری رضی اللہ تعالیٰ (۳۰)
 معاذ بن الحارث رضی اللہ تعالیٰ (۳۱) ابوالدرداء رضی اللہ تعالیٰ (۳۲) عقبہ
 بن عامر الجعفی رضی اللہ تعالیٰ (۳۳) عبد اللہ بن عمر بن الخطاب رضی اللہ
 (۳۴) سعد بن المنذر بن اوس رضی اللہ تعالیٰ (۳۵) قیس بن صعصعہ رضی

(۳۶) عبد اللہ بن عمرو بن العاص رضی اللہ (۳۷) ابو حلیمہ معاذ (۳۸)
 بحوالہ تہذیب، طبقات بن سعد، تذکرۃ الحفاظ ذہبی، مفتاح
 السعادات، اتقان، صحیح البخاری) دا خود پورہ قرآن د حافظان
 لندیان دے اوچا تہ چہ نیم گریے قرآن یاد وود ہغوی خوشمیر
 نشی کیدے اودا د قرآن د حافظان، رومیہ دور و نو اسلام چہ خورہ
 بہ خرید و ہومرہ بہ ورسہ حافظان د قرآن
 ہم زیاتیدل، سرولیم میور غوندہ اسلام د شمن ہم خیل
 کتاب "لائف آف محمد" کیتے اقرار اکر و چہ صحابہ کرام حافظہ
 زیاداشت) بے مثالہ وہ لکے چہ لیکے چہ ددوی حافظہ دیرہ اوچتہ
 وہ خود قرآن د پارہ بہ لے دا دیرہ زیاتر استغناء لولہ، ددوی حافظہ
 دومرہ مضبوط واد مجتہدے ہم دومرہ قوی ووجہ اکثر صحابہ و د پیغمبر
 علیہ السلام بہ حیات مبارک کیتے بہ وحی صحیح لوستہ او یاد وود، پہ شپیر
 صدی عیسوی کیتے عرب چہ ہولہ د نیا کیتے د لیکو لکولو ستونکو وخلقو
 شیر زدو کیتے یونہ ہم کم وود پریس اوچاپ خانے انتظام نہ ووپہ دتے
 ددوی نیات کار بہ پہ یاد وود روان و وگوندی پہ یو خوشخبری و نو کیتے خو
 زیاتے کیتے را و ستل چہ پرا سان وود ہم دغہ وجہ دہ چہ د نیا ہولو
 مذہبی کتابونو کیتے تحریف اشو۔ قرآن حکیم پہ زمانہ د پیغمبری
 کیتے پزیرگونو سینو کیتے پورہ محفوظ ووا و لکھونو سینو کیتے نیم گریے محفوظ وود
 دا بیان پہ سورہ عنکبوت کیتے شویدے،
 بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ: قرآن د واضح آیتونو مجموعہ دہ چہ
 اَوْ نُؤْتِ الْعِلْمَ (سورہ عنکبوت آیت ۱۰): ذاہل علویہ سینو کیتے محفوظ دی؛
 د قرآن د یاد وود او د تلاوت کار تلو و مسلمانا ناو جاری ساتلو، مسلمانا نو بہ
 حکم قرآن پہ نونج کیتے لوستو چہ ددے لوستہ پہ نمانجہ کیتے فرض وہ

تُرَدے چہ عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ اوتیم داری رضہ پہ یو یورکت
 کئے قول قرآن ختمولو (تہذیب التہذیب واستیعاب) عبداللہ بن عمر
 اوعبداللہ بن عمرو العاص بہ پہ یوشپہ کئے قرآن ختمولو (فتح الباری)
 سعد بن المنذر بہ پہ درے ورخو کئے قرآن ختمولو (اسد الغابتہ) دسلفو
 دقرآن دتلاوت دا حال ووجہ بہ بعضے شواروز کئے اٹھ کر تہ قرآن
 شریف ختمولو، یعنی خلور ختمہ دورے اوخلور ختمہ د شپے بعضہ دورے
 درے کر تہ او بعضہ بہ دوہا حلہ حالانکہ حضور علیہ السلام د درے ورخونہ
 کم وخت کئے دقرآن شریف د ختمولو نہ منع کویوہا، چہ دقرآن دمطالبو
 پہ پوہہ کئے خہ نقصان رانشی، ترمذی کئے عبداللہ بن عمر رض مرفوعاً
 روایت کہے دے :-

لَا يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۰)
 پہ سینو کئے د حفاظت دا انتظام ہیچ یو انسانی کتاب نہ نصیب شوہ
 نہ دے کوم کتاب چہ دمسلمان پہ غور بنہ خرمن خہ چہ پہ رگ رگ
 اوپہ زہا اودماغو کئے نتوتے وی اومشرق اومغرب دواہو کئے ددے داسے
 حافظان موجود وی چہ دہغوی الفاظ اوحروف بالکل یوشان وی، خہ
 کئے زیاتے پکئے نہ وی، ددے بیمثله انتظام باوجود دقرآن پہ حفاظت کئے
 بیامہ دچاشک شبہ کیدے نہی :-

ذکر قرآن حکیم تحریری حفاظت

پہ اتقان کئے دمسند رک حاکو بہ حوالہ نقل دی چہ قرآن پہ تحریری صورت
 کئے درے کہ تہ جمع شوہ دے (۱) د پیغمبر علیہ السلام پہ زمانہ کئے (۲)
 دا ابو بکر صدیق رضی اللہ پہ زمانہ کئے (۳) د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 پہ زمانہ کئے دا رومی دوہا جمع پہ بخاری وغیرہ کئے د خرید بن ثابت الانصاری
 د روایت نہ ثابتنے دی (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹ تا ۱۱۰) اودا دہمہ جمع،

یعنی عثمانی جمع د حضرت حذیفہ بن الیمانی د روایت نہ منقولہ دہ دے
 دکر وارو جمعوہ نوعیت کئے فرق وو، د رومی قسم ربنوی جمع مقصد
 دا ووجہ قرآن ضائع نشی نو حکم قرآن پہ مختلفو خیزونوا لیکلے شوہ -
 خہ خود سپینو کانرونہ جو رہے کرو تختو باندا، خہ د سپینو خرمنو پہ
 تکرر و اوخہ دکرگی پہ ہوارو تختو باندا، نو دا جمع دیو کتاب پہ
 شکل کئے نہ وہ د صدیقی رض جمع مطلب قرآن د کتاب پہ شکل یوخلے
 کول ووجہ د خان خانان لہ تکرر د ضائع کیدو ہیچ خہ خطرہ پاتے
 نشی دا جمع پہ کاغذ شتوے وہ چہ د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کئے نہ وو
 (کاغذ) اودا ابو بکر صدیق رضی اللہ پہ زمانہ کئے د شام نہ مدینہ منورہ
 تہ دارسید لے وو۔ موطا امام مالک رکھے د سالم بن عبداللہ نہ
 روایت دے :-

جَمَعَ أَبُو بَكْرٍ الْقُرْآنَ فِي الْقُرْآنِ طَبِيسٍ، ابو بکر رض صدیق قرآن پہ کاغذ
 جمع کویوہو) معازی موسی بن عقبہ کئے دی :-

حَتَّى جُمِعَ عَلَى عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ فِي الْوَرَقِ (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹) دا ابو بکر
 پہ زمانہ کئے قرآن پہ کاغذ لیکلے شوار جمع شوہ :-

د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ پہ زمانہ کئے دقرآن جمع کولو مطلب داوہ
 چہ د مختلف قسما تلفظ نہ دا محفوظ کرے شی، چہ دے نہ فساد
 پیدا نشی، دا فرق امام سیوطی پہ اتقان کئے د ابن تین نہ نقل کویوہ
 (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹) :-

صدیقی جمع

دے جمع صحیح فاروق اعظم رضی اللہ عنہ بخاری کئے د خرید بن ثابت نہ
 روایت دے، چہ کلہ پہ جنگ یمامہ کئے او یارہ، حافظان شہیدان
 شول نو ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ، خہ لایم نو ہلنتہ حضرت عمر رضی

ہم موجود ہو، حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ فرمایا یہ ہے:

۱) مَا تَعْمُرُونَ رَاغِلًا وَاوَعِي وَبَيْل
 قَدْ اسْتَحْرَجَ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرَّاءِ
 الْقُرْآنِ وَرَأَيْتُ مَنْ أَخْشَى أَنْ
 يَسْتَحْرَجَ الْقَتْلُ بِالْقُرَّاءِ فِي الْمَوَاطِنِ
 ذَهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرَّانِ وَرَأَيْتُ
 آرِسَهُ، (۳) أَنْ يَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ
 فَقُلْتُ كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ
 رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 نَهَ أَوْ بَيَّلَ جِهَ مَوْبِنَ خَنِكَ هَعَه كَارًا كَرًا كَوْمَ جِهَ بِيغِيْرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَا كَرًا
 ۴) فَقَالَ عُمَرُ بْنُ هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ قَلَمٌ يَزِيلُ : حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ
 ۵) بِيْرًا جَعْنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صُدْرِي لِذَلِكَ : أُوْبَيْلُ جِهَ خَدَائِعِي مِ دَقْمِ وَي
 جِهَ دَعِي كَيْفَ خَيْرِ دَعِي، نُو هَمِيْشَه بَهَمَ : ۵) مَا تَه هَم دَا سَعِي وَبَيْل تَر دَعِي جِه
 جِهَ خُأَسِيْنَه اللّٰه دَعِي كَارًا دَا رَا عِي پَرَا نَسْتَه :

مؤنبر و جمع لیکن دی چہ نبی علیہ السلام بچیلہ زمانہ کہنے د قرآن لیکلو
 حکم ور کرے وو، لیکن ہعہ پہ کتابی شکل کہنے نہ وو خود حضرت عمر بن
 مطالبہ داوہ چہ دا د کتابی صورت کہنے جمع شی، حکم خو حضرت ابو بکر
 فرمایا چہ مؤنبر خنکہ دا سے کار کو لے شو کومر چہ حضور علیہ السلام
 نہ دے کرے لیکن حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ دے ہعہ ضرورت پہ
 ابو بکر رضی اللہ عنہ منلو کوم چہ دے وخت کہنے را پین وو د نبی علیہ السلام پہ زمانہ
 کہنے نہ وو پین شہ، د نبی علیہ السلام زمانہ کہنے قرآن چہ کتابی شکل کہنے
 جمع نہ وو د ہعہ و جہے داوے لا د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے ہعہ
 حالات نہ وو کومر چہ صدیق رضی اللہ عنہ پہ زمانہ کہنے را پین شو او د ہعہ پہ وجہ

قرآن تہ کتابی شکل ور کرے شو، (۲) د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے
 ہعہ خیز و نہ نہ مؤنبر کے کیدہ کومر چہ د صدیق رضی اللہ عنہ پہ زمانہ کہنے اؤنڈ
 شوہ ر لکہ کاغذا اونوز د لیکلو سامان وغیرہ :-

۳) د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے لا د تلاوت منسوخ کیدو احتمالاً او
 کچرے دغہ وخت د کتاب پہ شکل کہنے قرآن لیکلے شوے وے، نویابہ د
 بعضے تلاوت منسوخ کیدو پہ وجہ ہعہ ہول کتاب بد کو لے شو چہ ہعہ
 پیرگمان کار وو۔

۴) قرآن بہ د احوال و او فعاتو پہ تر نیب ناز لیدو او ایتنوز او سورتو
 بہ د مضا مینو پہ ترتیب لکیدل کچرے د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے
 قرآن د کتاب پہ شکل جمع شوے وے، نو د نوی ایتنو نویو خاکے کول بہ
 مناسبو ایتنو او سورتو نو سہ بیام پرگمان وو، دا صورت د حضرت
 ابو بکر صدیق پہ زمانہ کہنے ختم شو، حکم چہ وحی راتل بند شو، کاغذا و
 نو سامان د لیکلو بیامونڈے، شر حافظان د پیر شہیدان شول، نو
 حکم قرآن تہ کتابی شکل ور کرل ضروری شول:

د صدیقی جمع دستور

حضرت صدیق رضی اللہ عنہ د قرآن پہ جمع کہنے پورہ احتیاط کرے وو او دا سے انتظام
 لے کرے وو، چہ د قرآن پہ کتابی جمع کہنے د ہیرے یا بیلے غلطی خہ احتمال
 ہم پاتے نشی ہعہوی پہ جمع کو لو د قرآن کہنے صرف پہ دے اکتفا نکرے، چہ
 ہعہ یا تونہ د را جمع کرے کرے شی کومر چہ چا نہ یاد وی، یا پہ خہ خیز لیکلی
 وی، یا د حضور علیہ السلام نہ آوری دلی شوی وی، بلکہ دے بار لاکتے
 پہ دوہ قاعدو عمل کرے :-

۱) ہعہ لیکلی شوی آیتونہ د جمع کرے شی، چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 السلام د خیل و راندے پہ چالیکی وی او د دو عا د لا نو گواہانو پہ

ذریعہ دے ثبوتاً مؤندے شی، پہ ابوداؤد کہتے حضرت عروہ بن نہ
روایت دے،

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ لِعُمَرَ وَزَيْدٍ أَقْعَدَا
عَلِيَّ بَابِ الْمَسْجِدِ فَمَنْ جَاءَ كَمَا
بِشَاهِدَيْنِ عَلَى شَيْءٍ مِّنْ كِتَابِ اللَّهِ
فَاكْتَبَاهُ :

حضرت ابوبکر رحمہ حضرت عمر رحمہ اور زید
دواہوتہ اوسیل چہ تاسود جماعت پہ
دروازہ کہتے کیئی چہ دکتاب اللہ پہ کوم
لیکلی شوی ایبتونودہ کسان گواہان

تیسر شول نوہغہ ایبتونہ ا لیکئی،

دویم داچہ دغہ لیکلی آبتونہ دے دیرو صحابہ کراموہ پہ سینو محفوظ
ہم وی ہوناہل العرفان جلد ۲ ص ۲۳۵

دغہ رنگ ابن ابی داؤد پہ کتاب المصاحف کہتے سندسہ بیان کریدے چ
وَمَا كَانُوا يَكْتُبُونَ فِي الصُّحُفِ وَالْأَلْوِاجِ : صحابہ ورمہ پہ چہ کوم قرآن پھصحیفہ
وَالْعَصْبِ وَكَانَ لَا يَقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى : پہ تختو او دے جورو پہ، خا گولیکلی و
بِشْهَادِ شَاهِدَيْنِ : : : : : نوہغہ بہ دے وکسانو دگواہئی نہ
پس قبلوے شو

عثمانی جمع

د اسلام دائرہ ہرکلہ چہ لویہ شو نو کومو مسلمانا نو
قرآنی آبتونہ د کومر استاذ نہ پہ کوم تلفظ او قرآن

کہتے چہ زدہ کری وو، نو پہ ہغوی کہتے او بہ نورو ہغہ مسلمانا نو اختلافن پیدا
شو کوموتہ چہ پہ بل قرأت کہتے تعلیم ور کہتے شوے وو، لکہ خنکہ چہ مجازہ
کہتے د حدیف بن الہالی داؤد کو شوے خبر دے قسہ فتنے دلیل دے کوم چہ
دارمینیا او د آذربائیجان د فتح کولونہ پس مدینے منورے تہ واپستی کہتے
د حضرت عثمان رض پہ خدمت کہتے د اعرض و ہانداے کہو،

أَدْرِكُ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا : پہ دے امت کہتے دیہود دا و انصاف
اخْتِلَافِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَةِ : : : : : پشان اختلافن پیدا کیوں نہ و ہانداے

تاسود اسنبال کری:

تردے چہ پہ مدینہ منورہ کہتے ہم د استاذانو اشاکر جانو پہ مینخ کہتے د
قرأت د اختلاف فتنہ پیدا شوہ، نو خکہ خو حضرت عثمان رضی اللہ
پہ خطبہ کہتے ا فرسہ ل حہ ہرکلہ تاسو کہتے دا اختلاف دے رچہ پہ مدینہ
کہتے یئی) نو لہ بنارو نو کہتے خود دے نہ ہم د نیات اختلاف پیدا
کیدر خطرہ دہ ہغوی خیل الفاظ دادی،

أَنْتُمْ عِنْدِي تَخْتَلِفُونَ فَمَنْ نَأَى مِنَ الْأَمْصَارِ أَشَدَّ اخْتِلَافًا.
رناہل العرفان جلد ۲ ص ۲۳۵ واتقان ص ۲۳۵

نوبیا ہغوی دا قضیہ صحابہ کراموتہ و ہانداے کہو او د ہغوی پہ
اتفاق سرہ حضرت عثمان رض د حضرت حفصہ رض نہ د قرآن ہغہ
نسخہ را ا بللہ کومہ چہ د حضرت صدیق رض پہ زمانہ کن لیکلے شوے وہ
او د ہغہ نویر نقلونہ وے واغستل دے د بارہ چہ ہغہ مشہور و

x

بنارو نو تہ ا کیبری او ہم د ہغہ پہ مطابق دے قرآن ذکر کریدے
اوسود نہ جاری وی او د دے نہ علاوہ د نورو قرآن نو بنڈیزے
ا کرو، د دے عثمانی مجموعے نو مامر حکم کینو دے شو چہ ہغہ د قبلو
قرآنی نسخو پدشو او امام دے، پہ اجماع د صحابہ کراموسہ د دے لیکل
چہ د کوم مجلس (کیتقی) پہ حوالہ شو، ہغہ خلورت تہ وو، دے تیش
اویو انصاری وو د قریشو صاحبان داوو،

(۱) عبداللہ بن زبیر رض (۲) سعد بن العاص رض (۳) عبدالرحمان بن
الحارث رض (۴) اوزید بن ثابت انصاری وو۔

عثمانی جمع دستور رائین

پہ عثمانی جمع کہتے د دے خبر و خیال ا ساقے شو۔

(۱) پہ مصحف کہتے ہم ہغہ خیز درج دی کوم چہ یقینی قرآن منے شی،

۲) داہم معلومہ وی چہ حضور علیہ السلام پہ آخری دور کہنے دے سے تلاوت باقی وو۔۔

۳) ذکر صحیح والے چہ حضور علیہ السلام نہ ثابت وی او دھنے تلاوت منسوخ نہ وی (مناہل العرفان جلد ۱ ص ۲۵) : امام سیوطی رح نقل کریدی چہ دے نسخہ شہیرا وہ و وجہ او و بنا و نوسرہ تہرون لری، یوہ نسخہ حضرت عثمان رضیہ مدینہ منورہ کہنے اساتلہ اونورے مے مکہ مکرمے، شام، یمن، بحرین، بصرے، او کوفے تہ البین لے راتقان جلد ۱ ص ۲) بیاد دے نسخہ نہ مسلماً نانو پیشیرہ نسخے نقل کرپہ او حضرت عثمان رضیہ حکم اکرہ، چہ دے نہ سیاہ کومو نور و نسخہ کہنے چہ دقرات اختلاف وی نو ہفہ ضائع کرپی، دحارث مجالسی تہ پہ اتقان کہنے نقل دی چہ مشہورہ دادہ چہ حضرت عثمان رضیہ جامع قرآن دے مگر پہ اصل کہنے جامع قرآن حضرت ابو بکر رضیہ دے، حضرت عثمان رضیہ خلق دے تلفظ (قرآت) پہ یوہ طریقہ راجع کرل اٹکھ چہ پہ ویراند بیو نسخہ کہنے پہ قرآن تو نہ موجود و و خو پہ اصل مضمون دقرآن کہنے تہرنہ ہیخ فرق نہ را تلو، حضرت علی رضیہ فرمائی کچرے خہ پہ دغہ و خت کہنے امیر المؤمنین دے، نو ما بہ ہم ہفہ کول چہ کوم حضرت عثمان اکرل (راتقان جلد ۱ ص ۲)

دقرآن آیتونہ او سورتو نہ

عثمانی جمع پہ سہنہ م کہنے اشوہ امام زرکشی اونور و علماء و اجماع پہ دے خبرہ نقل کریدی چہ دقرآن دآیتون ترتیب توقیفی دے مطلب دا چہ داللہ پہ حکم شوے دے کہ کہن دچارلے او خیال کارنہ دے کہے دہر ایت پہ بارہ کہنے بہ جبریل علیہ السلام دا حکم را و روجہ فلانے ایت دفلانی ایت سرہ بوخائے اگلوئی، امام احمد دعثمان بن

العاص نہ پہ اسناد حسن سورا نقل کریدی، حضور علیہ السلام رضیہ نقل کریدی چہ فلانے ایت پہ فلانی سورت کہنے شامل کرئی ہمدغہ رنگ ابو داؤد

ترمذی اونسانی کہنے دا بن عباس رضی اللہ تعالیٰ نہ نقل شویدی، گات اذ نزل علیہ الشیء دعبعض : یعنی پہ حضور علیہ السلام بہ چہ من گان یکتب فیقول ضعوا ہذیہ : خدوخت خہ ایتونہ نازل شو نو الایات فی السورۃ التی یدکر : لیکونکے بہ فی راا بلوا و وے بہ نے فیہا کذا و کذا : فرمایل چہ دا ایتونہ پہ ہفہ سورت کہنے شامل کرہ پہ کوم کہنے چہ دا دا مضمون دے،

دسورتونو پہ ترتیب کہنے غور یزہ خبرہ دادا چہ ہفہ ہم توقیفی دے، مطلب دا چہ دا ہم داللہ پہ حکم شویدی، امام جلال الدین سیوطی رح دکرمانی رح دکتاب البرہان نہ نقل کریدی،

ترتیب السور ہکذا ہوعند اللہ فی اللوح المحفوظ : دسورتونو ترتیب ہم دفعہ شان د اعلیٰ ہذا الترتیب و علیہ گات صلی اللہ یعرض : اللہ پہ نزد پہ لوح محفوظ کہنے دے علی جبریل کل سنۃ : او ہم پہ دفعہ ترتیب بہ حضور علیہ السلام ہکذا لجزیل ۳۳ لہ آورلو :

دغہ شان د امام یحییٰ نہ ہم منقول دے امام بیہقی پہ المدخل کہنے ہم لیکلی دی،

گان القرآن علی عہد رسول اللہ : د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ زمانہ صلی اللہ علیہ وسلم مرتباً سورہ کہنے دقرآن سکورتونو آیتونہ وایتہ علی ہذا الترتیب الا البراءۃ : ہم پہ دے ترتیب و و، سواد سورۃ براءۃ او سورۃ انفال، و الانفال،

ابوجعفر نجاس نہ ہم دغہ منقول دی، امام سیوطی رح پہ اتقان

جلد ۶۳ کتبه د حذیفه ثقفی رضی اللہ عنہ روایت یوحیث دا سے نقل کرے دے کوم چہ پد مسند احمد او په سنن ابی داؤد کتبه هم موجود دے او د ابن ز شد د کتاب المصاحف نه هم په تائید کتبه دا سے روایت نقل کړیدا په چہ د قرآن د آیتونو او سورتونو ترتیب هم د الله په حکم شویدے رتوقیعی دے،

امام زرکشی رح په دربرهان کتبه لیکلی دی چہ خوگ د سورتونو ترتیب نه اجتهادی وائی نو هغوی ته هم رتوقیعی منی جکره یولای د لفظونو د حکم چہ توقیف عام دے که قول او که فعلی، بهر حال د حدیثو د خیرے نه ثابت د چہ د سورتونو نومونه په زمانه د نبوت کتبه مشهور او معروف و کوم چہ په اتقان کتبه شته او دا د دے خبرے ثبوت دے چہ د سورتونو ترتیب رتوقیعی دے،

د عثمانی رضی اللہ عنہ مصحفونو تاریخ

مصحف مدنی

د عثمانی مصحفونو کومه نسخه چر په مدینه مغوره کتبه اینود د شوه وه نو هغه د شهادت تر وخته حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د هغوی نه پس حضرت علی رضی اللہ عنہ او بیا د خلافت ملاویدا وسره حضرت معاویه رضی اللہ عنہ اسپار لے شوه بیا دا د اندلس ته ارسیده بیا د مراکش دار السلطنت د فاس ته ارسیده رتاریخ ادراسی تذکره المصاحف) بیا په خه طریقه مدینه منوره ته ارسیده په رومی جگ عظیم کتبه د مدینه کور، بز فخری پاشا نورو تبرکات سره قسطنطنیه ته یوره او تراسه هلته پرته دے،

مکی مصحف

مکی نسخه سنه ۶۵۴ هجری پورے په مکه معظمه کتبه پرته د محمد بن جبیر اندلسی په سنه ۵۹۸ هجری د هغه زیارت کرے د و،

مولنا شبلی نعمانی لیکلی دی چر دهغه د سیاحت په وخت دغه نسخه پر جامع دمشق کتبه پرته وه او هغوی ته غالباً د نولسمه صدی په آخر کتبه زیارت کړیو، کشف المهدی سنه ۱۵۰۰ کتبه لیکلی دی، چر سلطان عبد الحمید خان سنه ۱۲۸۰ هجری تر دیر شوکا لو پورے حکومت کړیو، په دغه زمانه کتبه جامع دمشق کتبه اورا لکیدا او دغه نسخه پکتنه سو حیده

شامی مصحف

مؤرخ احمد مقری سنه ۳۰۰ هجری د دے نسخه زیارت کړیو، دا د کوفه نه د اندلس د بادشاهانو بیا د سلاطین مؤحدینو، بیا د سلاطینو بنی مرین په قبضه کتبه راغله او جامع قرطبه کتبه پرته وه، قرطبه والو سلطان عبد المؤمن نه ورکړه او هم د دے په حکم ابن الشکوال د مراکش دار السلطنت ته په شول سنه ۵۰۰ هجری په سکنه کتبه خلیفه معتضد علی بن مأمون سره وه او هم په دغه کال د هره کله چر په تلمسان حمله اکره نود د په کتبه مر شو په دے هله کله کتبه دغه نسخه ورکړه شو، خو بیا د تلمسان بادشاهی خزانے ته را ارسیده د هغه خاگنه یوسو د کتبه بیعه واغسته او فاس ته راوره چر تراوسه هلته پرته دے

بصری مصحف

د انسخه د مصر په کتب خانه خدیو کتبه پرته وه، د سلطان صلاح الدین ایوبی یو وزیر په سنه ۵۰۰ هجری داپه دیرش زده اشرفواغسته.

یمنی مصحف

یمنی مصحف د مصر د جامع ازهر په کتب خانه کتبه اس هم شته د بحرین مصحف د آفرانس په یو کتب خانه کتبه پروت دے،

گوئی مصحف

ذاد قسطنطنیہ پہ کتب خانہ کچنے شتہ دے، حضرت عثمان رضی اللہ
 درے نور مصحفونہ ہم دی پہ دے کچنے دویم مصحف عثمانی دقاہرہ
 پہ جامع سیدنا حسین رضی اللہ عنہ کچنے شتہ۔ دریم مصحف عثمانی دینپہ جامعہ
 ملیہ ملی کچنے ووا کچرے دتفسیر پہ ہلک کچنے کلا و د شوعے نہ وی نو
 ہلتہ بہ پروت وی، غلور مصحف عثمانی د لندن پہ اندیا آفس
 کتب خانہ کچنے شتہ پہ دے لیکل دی، کتبہ عثمان بن عفان، دا
 د مغلوباد شامانوسرہ وو، د اکبر باچا مہر ہم پر شتہ پہ ہشتاد
 کچنے دامبجر راؤنس لہ گو تونہ و، غلو ہغہ د ایست اندیا با کتب خانہ
 تہ ور کرو۔ د دے یوسل یواتیا صفحے دی او پہ یوصفہ کچنے شادس
 کرینے دی

د قرآن محفوظو الے یو داسے حقیقت ہے، د ہغہ اقرار بحدہ د
 اسلام مخالفینو ہم کچے دے لیکن بعضے مستشرقینو مثلاً گولڈ لیتز
 وغیرہ دمسلمانانو د یقین او عقیدے کمزورے کولو د پارا دے سولویج
 سکو نو پیدا کولو کوشش کریدے، نومونز اس ددے نہ تا سوخو رور
 ددے خلقو اصلی غرض پہ قرآن کچے گپون او بدلون راوستل دی
 دغے گولڈ لیتز یہودی مستشرق خوبیا پہ دے د یوزور کولے دے
 پہ نقسیری مذاہب کچن ہغہ د بیشیرہ اسلامی کتابونو مطالعہ کریدے
 او داخیل کتاب کے د علمی تحقیق پہ نومرا لیکلو لیکن بیامہ د مستشرقین
 د عادت پہ تو گد ددوی ہر کتاب تحقیقی او علمی شان کہ لری خو
 سیاسی شان د یوزریات لری ددوی یقین دے، چہ مسلمانان د خپلو
 مرکز و نور قرآن او صاحب قرآن نہ د تیکارہ سیاسی طاقت پہ ذریعہ
 لریے سائل ممکن نہ دی نو د خپل اصلی مقصد د تکمیل د پارہے د جنگ

او سیاست د میدان پہ خائے علمی میدان فوراً کچے و او داستن
 پہ زہر جنہ و سلہ دے دمسلمانانو د یقین کمزوری کولو او پہ دو کچنے
 نے د شک د زہر و خور لولو د پارہ د اسلامی تحقیق پہ نوم کور و نہ
 روپئی لگوے او کتابونہ لیکل دے دکامیابی پہ امید شروع کرددی دکامیابی امید نہ ددی
 را، د مغربی طاقتونو سیاسی ترقی او دمسلمانانو سیاسی تنزل چہ دے
 نہ ہغوی دا پر شتونی نتیجہ را ا بنگلہ چہ پریوتی تو موندے د غالب قومونو
 ہر قسم د غلطہ ہم خبرہ منی او پریقین کوی:

۱) انگریزی دان یوازے نہ بلکہ تو مغرب زدہ خلق (چہ احساس
 کہتری کچنے مبتلا دی) دیورپ ہر مصنف محقق گنری او د خیل دینی
 عالمانو نہ کر کہ لری، خو بز نو ی تعلیم یافتہ خلق د دینی تعلیم نہ نا
 خبرہ د یورپی مصنفینو ہر یو خبرہ ہے تحقیقہ منی او دینی علما و تہ ذکرے
 پہ وجہ ہد او گوری نہ چنا چہ دمسلمانانو د اقسام کمزوری د مستشرقینو
 دکامیابی باعث شوے، او مسلمانان پخپلہ ددے نہ پہ شکوک او شبہاتو
 کچنے را کبر شو د قرآن د محفوظیت پہ بارہ کچنے ددوی شیعہ اصولاً دادی

- ① بعضے آیتونو اور وایتونو د قرآن د غیر محفوظ کیدو د لیلونہ نیول د
- ② د اختلاف قرأت او سبعا احرافونہ دلیل نیول د
- ③ د شیعہ و د روایتونو نہ حجت نیول د

موزیہ دایتول پہ لندون نقل کو او ددے جوا بونہ بہ ورا کو د
 بعضے آیتونو اور وایتونو نہ دلیل نیول
 دسورۃ اعلیٰ آیت **سَنَقِرُّكَ فَلَا تَنسَىٰ اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ** البتہ
 موزیہ تاتہ ا لووونو تہ بہ ہیر نکرے خوچہ کو م
 اللہ ا خوار ی،
 دد آیت نہ مستشرقینو دا نتیجہ را ا بنگلہ د چہ د قرآن خوا آیتونہ ہیر کچے

تَوْجُّهٌ بِيَاوَرْتَهُ أُشْوَهَ دَلَسَ نَهَ چہ حضور علیہ السلام نیا کل ہیر و
دا خوب عامہ محاورہ دہ خودے سرہ ہر کلہ چہ قرآن د لیک پہ شکل
کینے موجود دو، لکھو نو تہ یاد و، نوبیا خوکسانو نہ کہ ہیر ہم شی نو دے
سرہ د قرآن پہ محفوظیت ہیخ اثر نہ پریوخی ۔

یوعامہ ضابطہ یوعامہ قاعدہ دادہ چہ داسے قسم ہر جائے
کینے بکار راخی، ہغہ دادہ چہ قرآن یہ تو اترا و
قطعی اجتماع سرہ ثابت دے کا اعتراض دیارہ کوم روایتونہ چہ پیش کولے
شی ہغہ خریا ضعیف وی او یاریات نہ زیات خبر واحدی، خبر واحد
ظنی وی، او ظنی د قطعی پہ مقابله کینے بیکارہ دے، نو حکم داسے بقول قسم
اعتراضونہ بالکل بے حایہ وی۔

روایت مسعودی روایت

مسند احمد او طبرانی او ابن حبان کینے د حضرت عبد اللہ بن مسعود رضی
نہ منقول دہ، چہ ہغوی بہ قرآن کینے معوذتین یعنی قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ
الْفَلَقِ اَوْ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ السَّمَاوَاتِ د رارہ سورہ تونہ نہ لیکل، د غہ
شان ابو عبیدہ رح پہ روایت د ابن سیرین رح د ابن مسعود رضی نہ نقل
کوی چہ ہغوی بہ سورت فاتحہ پہ قرآن کینے نہ لیکلہ او حافظ
بن حجر د بخاری پہ شرح کینے دے روایتونو نہ صحیح و ثبلی دی خود دے
خوجوابونہ دی۔

د سورہ فاتحہ او د دوار و معوذتین و قرأت پہ یقینی تواتر سورہ
ثابت دے نو ظنی خبر دے مقابله کینے ہیغ نہ دے او کچے د ابن مسعود
دا انکار ثابت ہم شی نواجماع او تواتر دیو کس پہ مخالفت نہ ماتہزی کہ
داسے کیدے، شوے نوبیا خوب متواتر ہر ج نہ و پاتے او دین بقول کار
بہ بیارنگ و، قاضی ابو بکر رضی د ابن مسعود د انکار جواب د اور کینے

چہ داد ہغہ د قرآنیت نہ انکار ندے، بلکہ پہ مصحف کینے دنہ
د لیکلونہ انکار دے، حکہ چہ لیکل د ہغہ خیز ضروری دی چہ د کومود
ہیر یکتا ویرہ وی او سورہ فاتحہ او معوذتین داسے سورہ تونہ دی
چہ د دے د ہیرید و ہد و خہ امکان نہ و، ہر دا جواب ابن قتیبہ پہ
مشکلات القرآن، کینے و رکری دے اگر چہ پہ روایت کینے اَللّٰهُمَّ
لَيْسَتْ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ د دوارہ د کتاب اللہ نہ نہ دی راغہ دے خو د کتاب
اللہ: مطلب مصحف وی او پورہ مطلب بہ بی د اشی چہ د دے دوارو پہ
مصحف کینے د لیکلو ضرورت نشہ۔

(۳) ابن الصباغ رح جواب و رکری دے، چہ دا سورہ تونہ د ابن مسعود رضی
پہ زمانہ کینے متواتر و مگر ہغوی تہ د تواتر علم نہ وور سیدے
پہ دے وجہ تے احتیاط کولو خہ وقت چہ دوی تہ د تواتر علم ا شونو د
خپل قول نہ دے رجوع اکبر، لکہ چہ عاصم رح پہ واسطہ د ر د ابن
مسعود نہ قرأت نقل کریدے چہ دادرے وارہ سورہ تونہ کینے ثابت دی
نودا د خپل رومی قول نہ دے د رجوع کولو دلیل دے

د دے بقول جوابونو ضرورت ہلہ پینیزی چہ د ابن مسعود رضی نہ دے
انکار ثابت شی، لیکن دیرو محققینو د ابن مسعود رضی د انکار تردید کریدے
اودے روایت تہ فی موضوع، باطل او غلط و ثبلی دی۔

قَالَ النَّوَوِيُّ فِي تَرْجِيحِ الْمَهْدَبِ اَجْمَعَ امام نووی رح پہ شرح مہذب کینے
المُسْلِمُونَ عَلَيْهِ اَنَّ الْمُعْذَاتَيْنِ وَ لیکلی دی چہ د مسلمانانو پہ دے
الْفَاتِحَةَ مِنَ الْقُرْآنِ وَ اَنَّ مَنْ اتفاق دے چہ معوذتین او فاتحہ
تَحَدَّثَ شَيْئًا مِنْهَا كَفَرُوا مَا نَقَلَ عَنْ ابْنِ د قرآن حصہ د کہ چہ خوک دے
مَسْعُودٍ رَضِيَ عَنْهُ بَاطِلٌ لَيْسَ بِصَحِيحٍ وَقَالَ نہ انکار کوی ہغہ کافر دے او کوم
ابْنُ حَزْمٍ فِي تَدْوِجِ الْمُعَلِّ الْمَجْلِيِّ چہ د ابن مسعود رضی نہ نقل دے

هَذَا كَذِبٌ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ وَإِنَّمَا
 صَحَّ عَنْهُ قِرَاءَةُ عَاصِمٍ عَنْ زَيْدٍ
 عَنَّهُ وَفِيهَا الْمَعْوَدَةُ تَانِ وَالْفَاتِحَةُ
 رَاتِقَانِ جِلْدًا صَدْرًا : :
 روایت دزد در عاصم قرأت دے، چہ درے بکنی مادرے وارے
 سورتونہ دی

دغہ رنگ امام رازی پہ تفسیر کبیر کین لیکلی دی پہ اتقان جلد عا مشہور کین
 تفصیل شتہ، چہ درابن مسعود الکاکر کولوقہ نووی باطل ویشلی دی او ابن حنہ
 ورثہ دروغ او مہر ضوغ ویتلی دی

دَقِرَاتِ اِخْتِلَافِ اَوَاذِ اَحْرَافِ

مُسْتَشْرِقِينَ دَقِرَانَ دَخْرِيْفِ يُوْدَادِ لِيْلِ هَمْزٍ رَكْوِيْ چہ دے کئے کنر
 قِرَاءَتُوْنَهْ وَيْ رِيْعِيْ يُوْقِرَاتُ لَيْ نَهْ دَعَا نُوْدَادِ لِيْلِ حُكْهْ غَلَطُ دَعَا چہ
 تَحْرِيْفِ هَمْزِ دَعَا چہ پہ باد شاهی دستا ویز کئے دَا صِلِ مِتْکَلِمَا وَاوَدِ
 دَسْتَا وِيْزِ جُوْرُوْنِکِيْ نَهْ بَغِيْرِ بِلِ حُوْکِ زِيَا تَهْ کِيْ اَکْرِيْ کِهْ بَادِ شَاهِ
 پُجَلَهْ دَعَا کِيْ زِيَا تَهْ کِيْ اَکْرِيْ نُوْحِيْجِ عَقْلَسِدْ دَعَا تَهْ تَحْرِيْفِ نَهْ وَا فَا
 دَقِرَانَ پَاکِ قِرَاتِ دُوْکِ قَسْمَهْ دَعَا رَا مَتَوَاتِرَهْ اَوْ رَا غِيْرُ مَتَوَاتِرَهْ دَا
 دُوِيْمِ قِرَاتِ دَقِرَانَ حُکْهْ نَهْ دَعَا چہ دَا صَوْلِ اِمَامَانَ پَهْ دَعَا مُتَقِيْ دِي
 چہ قِرَائِيْتِ دَبَارَهْ تَوَاتِرُ شَرْطِ دَعَا اَوْ هَمْ قِرَاتِ مَتَوَاتِرَهْ قُرْآنِ دَعَا
 دَعَا نَهْ تَحْرِيْفِ نَهْ ثَابِتِ بِيْرِيْ تَحْرِيْفِ دَعَا تَهْ وِيْلِيْ شِيْ چہ غِيْرُ قُرْآنِ
 پَهْ قُرْآنِ کِيْ دَاخِلِ کَرِيْمِيْ اَوْ يَا دَقِرَانَ حَهْ بَرَحَهْ دَقِرَانَ نَهْ بَهْرِ کَرِيْمِيْ
 نُوْدِ قِرَاتِ اِخْتِلَافِ پَهْ دَعَا دَوَالِ وِکِيْ يُوْهْمُ نَهْ دَعَا لَانُوْرِ دَا چہ اِمَامِ
 زِرْکَشِيْ پَهْ بُرْهَانَ کِيْ يِکِيْ چہ قُرْآنِ دَا فَاظُوْنُوْمِ دَعَا وَاوَدِ قُرْآنِ
 قِرَاتِ دَا فَاظُوْدِ تَلْفِظِ اَوَاذِ اَطْرَزِ دَعَا نُوْدِ دَعَا پَهْ زِيَا تَوَالِيْ دَا

دَقِرَانَ پَهْ فَاظُوْکِيْ هَمْزِ کِيْ زِيَا تَهْ رَا حِيْ (اِتْقَانِ جِلْدِ عَا صِنْ)
 اَوْهْ قِرَاءَتُوْنَهْ

پہ برهان کئے امام زرکشی لیکلی دی چہ قرآن دوحی هغو الفاظونہ
 و ییلی شی چہ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام تہ دَا حکامو بیبا نولو د بارہ
 کوم چہ پہ معجزانہ انداز نازل شویدی او قِرَاتِ دَدِ تَلْفِظِ اَوْ
 دَا اَطْرَزِ تَهْ و ییلی شی، اَوْهْ قِرَاءَتَهْ تَرَاوُوقَا رِیَا نُوْپَهْ تَوَاتِرُ ثَابِتِ
 دی، اوبیا دَدِ غَهْ اَوْ اِمَامَانُوْنَهْ تَرَحْضُوْرِ عَلِيْهِ السَّلَامِ پورے سند
 دَقِرَاتِ پَهْ کِتَابُوْنُوْکِيْ مَوْجُوْدِ دَعَا چہ یولوی د بل نَهْ نَقْلِ کَرِيْدِيْ
 لیکن پہ اتقان کئے دَا بن جزری نَهْ نَقْلِ دَعَا چہ حضور علیہ السلام پورے
 هُمْ دَا اَوْهْ قِرَاءَتَهْ مَتَوَاتِرِ دِي

وَقَدْ نَصَّ عَلٰی تَوَاتُرِ ذَلِكَ كَلِمَةً : دَا صَوْلُوا مَامَانُوْبِنْ کَارَهْ بِيَانَ کَرِيْمِيْ
 اَنْتُمْ اَلْاَصُوْلُ كَقَاضِيْ اَبِيْ بَكْرٍ : چہ اَوْهْ قِرَاءَتُوْنَهْ سِرَاسِرِ وَحْضُوْرِ
 غِيْرَهْ وَهَوَا الصَّوَابُ لِاِنَّهٗ اِذَا : عَلِيْهِ السَّلَامِ پورے متواتر دی
 ثَبَتَتْ تَوَاتُرُ اللَّفْظِ ثَبَتَتْ تَوَاتُرُ : نُوْهْرِ کَلَهْ چہ الفَاظِ مَتَوَاتِرِ شُوْنُوْدِ
 هَيْئَةً اَدَا بَهْ لِاَنَّ اللَّفْظَ لَا يَفُوْمُ : هَمْزِ تَلْفِظِ اَوْ اَدَا هُمْ مَتَوَاتِرَهْ شُرْهْ
 اِلَّا بَهْ وَلَا يَصِيْحُ اِلَّا بِوَجُوْدِهٖ : حُکْهْ چہ تَلْفِظِ اَوْ اَدَا الفَاظُوْسِرْ تَرِيْ
 رَاتِقَانِ جِلْدِ عَا صِنْ : : دِي رَحْمَانَ لَهْ دَدِ وُجُوْدِ نَشْتِهْ

صَحَابَهُ رَمَّ قَارِيَانَ

هَمْزِ قَارِيَانَ اَوْهْ دِي کومو چہ نِيْخِ پَهْ نِيْغَهْ دَحْضُوْرِ عَلِيْهِ الصَّلَوٰةِ وَالسَّلَامِ
 نَهْ قِرَاتِ زِدَهْ کَرُوْ دَقَارِيَا نُوْپَهْ نُومِ مَشْهُوْرِ شَوْلِ دَرُوْسْتُوْ قَارِيَانَ
 اَسْتَاذَانَ اَوْ شِيُوْخِ دِي اَوْ دَدُوِيْ قِرَاتِ پَهْ تُوْلُوْ سَلْمَانَ مَلْکُوْنُوْ کِيْ
 خُوْرِ شُوْحَتِ چہ تَرَاوُوسَهْ دَا شْتِهْ رَا حَضْرَتِ عَمَّانِ رَمَّ رَمَّ حَضْرَتِ
 عَلِيْ رَمَّ رَمَّ اَبِيْ بِنِ كَعْبَرِ رَمَّ رَمَّ زِيْدِ بِنِ ثَابِتِ رَمَّ رَمَّ عِبْدِ اللّٰهِ بِنِ مَسْعُوْدِ

(۶) ابوالدرداء رضی عنہ ابو موسیٰ اشعری رضی عنہما اهل العرفان جلد

ص ۱۰
اَوْه قَرَاتُونَه

زل ابن عامر رحمہ چہ نومئی عبد اللہ بحصبی دے
 بحصب دحیر قبیلے دیو شاخ نوم دے دا ہفتہ
 منسوب دے، ابو نعیم و ابو عمران نے کنیت دے، تابعی دے، ذہ
 د مغیرہ بن ابی شہاب المخزومی نہ قرأت حاصل کرے و واو ہفتہ
 د حضرت عثمان رضی عنہ او ہغوی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ، دا
 عامر بہ ستلنہ ہ کتے پہ دمشق کوفات شو۔

(۷) ابن کثیر۔ نومئی عبد اللہ بن کثیر دارمی، ابو محمد یا ابو عبدتی
 کنیت دے، داد مکہ معظمہ د قرأت امام و ودی د مجاہد نہ قرأت
 حاصل کرے و ہغوی د ابن عباس رضی عنہما دوی د ابی بن کعب نہ او ابی
 بن کعب د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ حاصل کرے و، دا ابن
 عامر دہ بالواسطہ شاگردان ہشام او ابن ذکوان مشہور دی او
 دا ابن کثیر دہ بالواسطہ شاگردان النبزی او قبیل مشہور و، دا
 ابن کثیر رحمہ پہ ستلنہ ہ کتے پہ مکہ مکرمہ کتے وفات شو۔

(۸) عاصم، عاصم بن ابی النجود نے نوم، پہ قرأت، فصاحت او خوش
 آواز نے کتے مشہور و۔ دوی د زکریا بن حبیب او ہغوی د عبد اللہ بن
 مسعود رضی عنہما او ہغوی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل
 کرے و۔ یہ ستلنہ ہ کتے پہ کوفہ کتے وفات شو د دوی پہ خاصو
 (بلواسطہ) شاگردان کتے شعبہ بن عباس رحمہ او حفص بن سلیمان رحمہ
 زیان مشہور دی۔

(۹) ابو عمرو مازنی بن العلاء عمار البصری، دوی د سعید بن جبیر رضی
 او مجاہد رضی عنہما او بیا دے د وارو د ابن عباس رضی عنہما او ہغوی، دا ابی بن کعب

او ہغوی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و
 د یزیدی پہ واسطہ د ہغوی مشہور شاگردان د وہ ذی زان د کوری
 ابو عمر حفص بن عمر المقری العزیز البغدادی المتوفی ستلنہ ہ
 ابو شعیب صالح بن زیاد المتوفی ستلنہ ہ

(۱۰) حمزہ بن حبیب بن الزیات الکوفی مولیٰ د عمر بہ بن ربیع الیمنی دوی دا ہفتہ د ہغوی رضی
 و ثاب نہ ہغوی د زکریا بن حبیب نہ او ہغوی د عثمان، حضرت علی رضی
 عبد اللہ بن مسعود رضی عنہ او بیا دوی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 نہ قرأت حاصل کرے و۔ دے د عربیت د علم قرآن واد د علم حدیث
 ماہر و و پہ ستلنہ ہ کتے پہ حلوان کتے وفات شو، دا ابو عینی و واسطہ
 د دوی د وہ مشہور شاگردان سلیم بن عیسیٰ الکوفی خلف المتوفی ستلنہ ہ
 او خلا د المتوفی ستلنہ ہ و واو د دوی د قرأت سلسلہ پہ د وارو روانہ
 شوے و۔

(۱۱) نافع بن عبد الرحمن بن ابی نعیم المدنی، دوی د ابو جعفر القاری
 او دنور و یا و تا بعینونہ قرأت حاصل کرے و، کومو چہ د ابن عباس
 او د ابو ہریرہ رضی عنہما دے د وارو د ابی بن کعب نہ او ہغوی د رسول اللہ
 علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و، د نافع ہم کنیت ابو ریم دے د دوی
 دا قالون ابو موسیٰ، عیسیٰ بن منیا النخوی، د قالون معنی گرا دہ قرأت
 دیر گرا و و حکم ورتہ قالون و ییلے شی المتوفی ستلنہ ہ او رس و مرش
 نوم نے عثمان سعید المصری دے، پہ قرأت او خوش آواز نے کتے بیتا
 و و پہ مصر کتے ستلنہ ہ کتے وفات شو د وہ د وہ مشہور شاگردان دی و
 کومو چہ د دہ د قرأت سلسلہ چلیدے د۔

(۱۲) الکسائی، ابو الحسن علی بن حمزہ الکسائی النخوی پہ احرام کتے بی
 کساء (خادر) رنگ) آغوستو حکم پہ کسائی مشہور شو، پہ نوم بیت

او بل بہ ذ خیل محرومی پہ سبب د تعقب اوضد بنکار نشی د
 عثمانی رض جمیع قرآن پہ وخت کئے ہر کلمہ چہ اسلام دیر خور شود
 قبیلو خصوصیتو نہ او حان حانی ختمہ شوالہ تول مسلمانان یورونہ
 شول کوربے وغیرہ ہیچ فرق بہ دوی اثر نشو غور زولے نو پہ مصحف
 عثمانی کئے صرف د قریشو پہ لغت د نبی علیہ السلام پہ ہومی حکم
 او یا د مذکور علت او سبب ختمید و پہ وجہ انکفا کپے شوہ لکھنگہ
 چہ مؤلفۃ القلوب پہ زمانہ د نبوت کئے د زکوٰۃ مصرف وو لیکن فاروقی
 زمانہ کن د اسلام د طاقت اغستو پہ وجہ دا علت او سبب پاتے نشو
 حکمہ دوی بیام مصرف د زکوٰۃ نہ خارج کپے شود اسے نور ہم دیر
 احکام امام زرکشی پہ برہان کئے نقل کپیدی چہ د علت او سبب
 ختمید و پہ وجہ ہغہ ختم کپے شوی دی ۔

د قرآن تحریف نا بتولو د پارہ مستشرقینو دا وہ حرفو نہ یا اودہ
 لغثونہ ہم دلیل جو کپیدے ، خود ا حکمہ صحیح نہ دے لکھنگہ
 موبن و ہاندے ذکر کپل چہ تحریف د بل چا زیاتی کمی نہ ویلی شی
 کچرے متکلم د ملتہ اللہ پاک پخپلہ پہ خپل کلام کئے کے زیاتے خہ
 مصلحت د پارہ ا کپی نو دے نہ تحریف نشی ویلے لکھنگہ چہ د
 باد شاہانوا و دنور و حاکمانو پہ حکمونو کئے د ایو عام معمول دے او
 دغہ رنگ د تیر شوی مصلحت پہ بئیا دا ول پہ او و قرآنو نو د قرآن
 دلوسے اجازت او بیاداموقوق کول او پہ یو خاص لغت (د قریشو) د
 قرآن قرأت تحریف نہ دے بلکہ دا تصرف الہی پہ خپل کلام رقرآن
 کئے دے چہ پہ دے حق د بتولور و غوغو خلفوا اتفاق دے چہ پخپلہ خبرہ
 یا حکو کئے متکلم زیاتے کم کولے شی ، دغہ رنگ منسوخ التلاوت
 د د رجم ایت ہم ا گلرہ چہ اول د قرآن برخوہ او بیاد قرآن

نہ ددے تلاوت ا بشکل شو ، نو دا تصرف پہ قرآن کئے د قرآن دنازلو ککر
 پخپلہ وو نہ چہ د بل چا لکچہ فرمائی ۔

قُلْ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْفَاظٍ نَفْسِي اِنْ اَتَّبِعَ اِلَّا مَا يُوْحٰى
 اِلَيَّ (يونس آية ۱۵) | خپلہ خانہ نشم بدلولے ہر خوہم
 دہغے تا بعد اری کوم کوم چہ ماتہ
 وحی کپری ۔

دغہ رنگ د خلغ سورت چہ ا بی پہ مصحف کئے وو او بیام نسوخ
 التلاوت شو نو دا تصرف الہی وو د بل چا نہ بے سرہ سرہ دا ہم
 حقیقت دے چہ پہ اعجاز کئے منسوخ التلاوت آیتونہ د قرآن حکم
 مستقل آیتونو سرہ ہرگز برابر نہ دی بلکہ کم دی حکمہ خو معلومین
 چہ د رو جسے نہ ددغے آیتونو د مستقل پریندو اللہ تعالیٰ ارادہ نہ
 وہ او قرأتونہ

دا و و حرفونو د حدیث دویمہ تشریح او کہ متواتر قرأتونہ دی ، د
 تحریف اعتراض پہ دے ہم حکمہ نشی کیدے چہ د ا و ہ و ا ر ا قرأتونہ
 ہم قرآن دے پہ قرآن کئے دے سرہ ہیچ کئے زیاتے نہ راجی ، پہ دے
 صورت کئے دا و و حرفونو مطلب د تلفظ او ہ طرڈونہ دی ، د حرف ، تجوی
 معنی ، مطلب نہ دے بلکہ لغوی معنی مطلب دہ ، چہ معنی اے او کہ
 قرأتونہ دی ، قرأتونہ خود او و نہ زیات دی او پہ حدیث کئے او
 یاد پیری ، دا و لے ،

د دے جواب یو ہغہ دے کوم چہ اتقان د جزری نہ نقل کپیدے
 ہغہ وائی چہ ما د صحیحو ، شاذ او د ضعیفو بتولو قرأتونہ چانہ
 ا کرونو معلومہ شوہ چہ آخر کین دا بتول د او و نہ بھرنہ دی ر اتقان
 جلد ا صحت کچرے د او و نہ زیاتی ہم وی ، نو د دے ہم خہ پروا

دے حوالہ، مطلب داچہ د لحن نہ یوازے غلطی نہ مرادہ
بلکہ یو خاص طرز تلفظ مراد دے :-

پنجم داچہ د لحن مطلب درسم الخط لحن دے مزید تشریح نے
داد کاچہ پہ مصحف عثمانی کئے خہ رسم الخط د تلفظ سرہ مطابق
نہوی، لیکن د ژبے (عربی) والا بہ نے پچھلہ درسنہ کری، لکہ خٹکہ
چہ پہ انگریزی کئے دیر داسے لیکل دی، چہ د تلفظ مطابق نہ دی خو
دے ژبے والا نے پچھلہ درست کوی :-

د تحریف پہ بارہ کئے دابن عباس رضی اللہ عنہما

مستشرقینو دابن
عباس رضی اللہ

خہ روایتونہ نقل کریدی بلکہ روقضی رَبُّكَ پہ حائے ووصی رَبُّكَ
او د مثل نُورٍ پہ حائے مثل نُورِ الْمُؤْمِنِ : دد اسے روایاتونہ
نہ خود قرآن پہ معنی خہ خاص فرق نہ پرپووی خوبیا ہم صاحب
د مباحل العرفان ددے خو جوابہ ورکری دی :-

رَبُّكَ هَذِهِ رَوَايَاتٌ ضَعِيفَةٌ : داضعیف روایتونہ دحضرت عبداللہ
لَمْ يَصِحَّ شَيْءٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : بن عباس رضی اللہ تعالیٰ نہ ثابت نہوی
روایتونہ دقرآن دقراء متواترہ نہ خلاف دی حکہ پیکارہ دی
عام جواب ادابن عباس رض نہ داسلام مخالفینو خومرہ روایتونہ چہ نقل
کریدی دھے بتولو عامر جواب دادے چہ ابن عباس رض پہ قرآن
اوپہ قراءت کئے دزید بن ثابت او دابی بن کعب شاکر ددے اودادوار
حضرت دھے کمیٹی ارکان دی کوہ چہ حضرت عثمان رض دقرآن دجمع
دبارہ مقررہ کرے وہ، نو ددہ دے دوار و استاذانوا نو رولویو صحابہ
چہ د کوموا الفاظو دقرآن سرہ اتفاق کرپوی، نو ابن عباس رض دھے
ہیچرے مخالف کیدے نشی نو داروایتونہ اول خو ضعیف او بے اعتبارہ

دی کہ ثابت ہم نشی نو دقرآن د متواتر و الفاظو مقابله دیوکسی بیان
نشی کو لے لکہ چہ بغداد بنا رہ تواتر ثابت دے کہ یوکسی ددے خلاف
بیان ورکری نو ہفہ اعتباری او د منلو نہ دے، اصلی خبرہ دارہ
چہ خوگ صحابہ کرامونہ دا سے کچہ خبرہ منسوب کوی نو دا ددے
دلیل دے چہ دا نسبت کوونکے کچہ سرے دے او ددہ خبرہ د اعتبار
کولو او د منلو جو کہ نہ دہ :-

شیعہ او دقرآن تحریف

مستشرقین پچھلہ دقرآن پہ تحریف ثابت لوکئے پاتے راغلہ نو دا ہونہ
نے خوشی کرل چہ دمسلمانانو یوغتہ فرقہ (شیعہ) دقرآن دتحریف
قابلہ دی اواندا زئے و دلہ ہفہ کینو د کوم چہ دا بنائی چہ د شیعہ و
منلے عقیدہ دہ چہ قرآن کئے تحریف ستہ خودا حکہ غلط دی چہ د
شیعہ و ہم ہفہ عقیدہ دہ کومہ چہ د سنیانو دہ ہفہ داچہ قرآن
پورہ او مکمل محفوظ دے پہ دے کئے دیو حرف کئے زیاتے نشتہ د
شیعہ و د دیروکتا ہونو حوالے دا دی :-

۱) شیخ صلوق ابو جعفر محمد بن علی ہابویہ پہ رسالہ اعتقاد یہ کتبیکی
مَابَيْنَ الدُّفْتَيْنِ لَيْسَ بِأَكْثَرَ مِنْ كَوْمِ قُرْآنٍ چہ ددے ددو دقاویہ
ذَلِكَ وَمَنْ نَسَبَ الْيَتِيمَ أَكْثَرُ مِنْ مَنَعِ كَيْدٍ ددے نہ نورزیات
فَهُوَ كَاذِبٌ : : : : : نشتہ او خوگ چہ موبز نہ دے

نہ دزبات منلو نسبت کوی نو ہفہ ددو غٹن دے،

۲) پہ تفسیر مجمع البیان دابوالقاسم علی بن الحسین الموسوی کئے دی
إِنَّ الْقُرْآنَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ : قرآن د نبی علیہ السلام پہ زمانہ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مَجْمُوعًا : : : : : کئے ہمد غسے جمع و لکہ چہ
مُؤَلَّفًا عَلَى مَا هُوَ الْآنَ وَذَكَرَ أَنَّ مَنْ : اس دے او کوم امامیہ یا حشویہ

خَالَفَ مِنَ الْأَمَامِيَّةِ وَالْحَشَوِيَّةِ لَا؛ چه دے خلاف کوی نوپ هغه
يُعْتَبَرُ بِخِلَافِهِمْ لِأَنَّهُمْ قَبِلُوا الْأَخْبَارَ؛ حکم اعتبار نشتہ چه هغوی
الضَّعِيفَةَ؛؛ ضعیف خبر و نہ قبول کریدی :-

سید مرتضے شیعہ لیکي

إِنَّ الْعِلْمَ بِصِحَّةِ الْقُرْآنِ كَالْعِلْمِ؛ داسی قرآن دصحت علم داسے
بِالْبَلَدَانِ وَالْوَقَائِعِ الْكِبَارِ؛؛ یقینی دے لکہ دشہوور بنا رو نو
دموجود گئی او یا د لوپو لوپو تادیخی واقعاتو علم :-

قاضی نور اللہ الشوستری شیعہ پہ مآئب النواصب کن لیکي

مَا نَسِبَ إِلَى الشَّيْعَةِ إِلَّا مَامِيَّةٌ؛؛ کومہ خبرہ چه امامیہ شیعہ قوتہ
يُوقُوْعُ التَّغْيِيرِ فِي الْقُرْآنِ لَيْسَ؛؛ منسوب شوے دہ چه هغوی پہ
يَمَا قَالَ بِهِ جُمُوهُورُ الْأَمَامِيَّةِ وَأَمَّا؛؛ قرآن کینے تحریف متی داد تو امامیہ
قَالَ بِشَرِّ ذِمَّةٍ قَلِيلَةٍ مِّنْهُمْ لَا؛؛ قول نہ دے بلکہ ددوی دیورڈو کی
اعْتَدَا دَبَّهُمْ، وَقَالَ الْمَلْأَصَادِقُ؛؛ تولی قول دے کوم چه بے اعتبارہ وی
فِي شَرْحِ الْكَلْبِيِّ يَبْطُرُ الْقُرْآنُ؛؛ او ملا صادق پہ شرح کلینی کن لیکي
بِحَدِّ التَّرْتِيبِ عِنْدَ ظُهُورِ الْأَمَامِ؛؛ چه قرآن بہ ہر یہ دے ترتیب دولہم
الثَّانِي هَسَمًا؛؛ امام مظاہر دی :-

محمد بن حسن البحر العاملي د امامیہ شیعہ و لوئے محدث پہ خپلہ رسالہ کن
لیکی کومہ ئے چه د خط زملنے دیو عالم پہ رد کن لیکلہ دہ چه
ہر کسے کہ تتبع اخبار و فحوص تواریخ و آثارہ چاہم چہرہ اخبارو، آثارو اونوارینخولتو
نہورہ بعلم یقینی میداند کہ قرآن درغایت؛؛ اگر و هغه یقینا پوہیڑی چه موجودہ
درجہ نواثر بودہ و آلاں صحی بہ ضبط؛؛ قرآن پہ انتہائی نواثر سرہ ثابت دے او پہ
ونقل کردہ و آن درعمر رسول اللہ مجہوع و؛؛ زرگونو صحی بہ کرامو هغه نقل کرے او
مؤلف بودہ؛؛ ضبط کریندے او هغه د حضور علیہ السلام پہ زمانہ کن یوحثے شوے او جمع شوے

فروع کافی کتاب الروضة مشکن حضرت علی رضی نہ روایت دے

هُوَ كِتَابٌ كَرِيمٌ فَضْلُهُ وَفَضْلُهُ وَ قُرْآنٌ يُوْعَزُّمَنْدَ كِتَابٍ دے کوم لہر
بَيْتُهُ وَأَوْضَحُهُ وَأَعَزُّهُ وَحَفِظَهُ اللهُ تَعَالَى فَضِيلَتِ أَوْبُورِ كَرِيمِ
مِنْ أَنْ يَأْتِيَهُ الْبَاطِلُ بَيْنَ يَدَيْهِ أَوْ هَفَعْتِ دَبَاطِلُ دَكُونِ نَحْفُوظِ كَرِيمِ

شیخ صدوق دسالہ عقائد کینے لیکي،

الْقُرْآنُ الْمُنَزَّلُ وَمَا بِيَدِي التَّاسِ؛؛ نازل شوے او د خلقو پہ لاسرو نو
وَاحِدًا لِأَزْيَادَةٍ فِيهِ وَلَا نُقْصَانَ؛؛ کینے موجود قرآن یودے چه پہ
هغه کن کے زیاتے نشتہ

د شیعہ و ددے مستند وحوالو نہ پس د احقیقت بناکارہ کیری چه دیوخو
بے اعتبارہ خلقو نہ سواپہ شیعہ وکن ہم پہ قرآن کن د تحریف یادگی زیاتی قائل ددی
نور تفصیل دنعمان آلوسی پہ کتاب الجواب التیسج لہما لفقہ عبد المسیح،
کینے اگوری قرآن حکیمہ د مخیر او د ماغ پہ دولہر او خونو محفوظ دے او د
قرآن الفاظ او مطالب دوارہ معجز دی :-

د بائبیل تحریف

د دے پہ عکس د بائبیل نہ تاریخی بنیاد شتہ او نہ علی د انجیلونو خو
داحال دے چه د اصل انجیل یوو او اوس خلوردی، او بخار پہ قصص
الانبیاء کینے لیکلی دی چه دیورپ محققین دامنن چه روم بودے
صدور کینے د سکو نہ زیان انجیلونو، چه خہ مودہ پس د هغه نہ خلور
انجیلونہ د۔ نائسیا پہ کلیسا کینے دیو فال پہ بنا چورن کرے شو و نورا انجیلو
پرینوے شو،

د ۲۱ د پورپ سگتس د ذرے کتب خانے نورا انجیل برنا بازا او توجہ دسورت
صریم پہ مطابق د حضرت مسیح پیدائش او زیرے پہ پیغمبر اسلام مشتمل

د یو پ خاص شاگرد (فرامرشو) چه دا ایدو نوملمان شو دا
 انجیل المنار، پریس کئے چاپ شو دے دے د یورپ محققین په دے متفق دی
 چه په دے انجیلونو کئے یو هم د حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دے او
 نه د هغه ترجمه ده او نه د دے هغه سند شته، د مسیحیت مشهور
 دشمن پولوس دامشهوره کړه چه ماته صیح علیه السلام لاس
 را اړه دے، حکم چه هغه غور زید لے و ونه هغه او و نیل چه اُس بد
 میخ په هدایت د مسیحیت د دشمنی په خائے د هغه د تبلیغ کوشش
 کوم هغه او سینت پال مسیحیت گپ و د کړه د آثره المعارف مسیحی
 مصنف البستانی لیکي چه لوقا خود مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال
 نه مسیحیت راغیته دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او خنزیر
 حلالوالے په مسیحیت کئے شامل کړو او د اے د خرابو یو مجموعو
 جوړه کړه

انجیل متی د زرو نصاری و اتفاق دے چه دا اصلی انجیل نه دے
 او نه د هغه ترجمه ده کچرے ترجمه لے وی نو د ترجمے
 زمانه او د مترجم نوم نه دے معلوم، متی دا انجیل سنه ۳۰ کئی په بیت
 المقدس کئے کینا ستراو و لیکلو دے خود حضرت عیسیٰ علیه السلام
 صحابی هم ندے، زوین بغانی دا لیکلی دی:

مرقس پطرس گوانا گو په مروج الاخبار کئے لیکي چه مرقس یهودی
 و و د رومیانو په غوښتنه هغه دا انجیل غالباً سنه ۴۰
 کئی لیکلو :-
لوقا مستر کمال په رساله الهام کئی لیکي چه د لوقا انجیل الهامی
 حکم ندے چه د پخپله د دے په سر کئے لیکلی دی چه هغه
 دا انجیل شاه فیلس سره د خط و کتابت په پنا لیکل دے، لوقا په انطاکیه

کئے طیب وو، د مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال نه مسیحیت راغیته
 دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او د خنزیر حلالوالے په مسیحیت
 کئے داخل کړو،
انجیل یوحنا کیتھولک هیرالد جلد ۷ کئے پرو فیسریق نمونقول
 دے چه انجیل یوحنا د سر نه تر نیجه د اسکندر لیکلی دی

طالب علم تصنیف دے (الفاروق باجه زاده ص ۳۲۲)
تثلیث د دائرة المعارف مسیحی مصنف البستانی لیکي چه مسیحیانو
 د تثلیث لفظ د یو لونیرو و چه د سینت پال او پولوس ندوا
 وړید و کوم چه متعصب یهودی و او هغه مسیحی تو حید پر بشک کنده
 کړو او د کامیابئی سائے واغیسته په دے صنم پرستانه عقیده کئی
 مسیحی صداقت ورک شو :-

ختنه او د جنابت غسل نصاری منی چه ختنه یو لونیغیرانو
 علیم السلام کړیدله، علیه علیه السلام
 سنت و پولوس یهودی د کتاب په مخالف سننول بند کړه چنانچه
 (۱) وَلْيَحْتَضِرْ كَلًّا ذَكَرًا رَهْرًا رِينَ وَ سَنَتَ كَرِيْشِي) تورات تکرین
 (۲) قُلْ لَهُمْ فِي يَوْمِ الثَّامِنِ يُحْتَنُّ الصَّبِيُّ رَدِي تَرَاوَا يَه چه په اتمه
 ورځ د ماشوم سننولے شی رسفر الاخبار باب ۱۷۱) او حضرت مسیح
 فرمائی چه لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا فِي التَّوْرَانَةِ (چه هغه به په تورات
 کئے هېڅ تبدیلی نکوم د متی باب ۲۳)

(۳) کوم سری نه چه متی اوری تونبول بدن د په ابرو دینجی او
 حاضر د هم دا لیکلی دی
 (۴) خنزیر حرام د کسفر الاخبار (باب ۱۷۱) د دے تولو حوالو ند
 معلومه شوه چه دا انجیلونو او د هغوی د احکامو تحریف تر کوم حد شو دے

دبا ئیبل دتخریف داخلی شہادت
 کچرے تاریخی شہادتونہ او د یورپ د محققینوا اقرارونہ شانہ اُتوونہ
 شی نو بیا ہم بائبل کن چونہ دا سے مضامین موجود دی چه د هغه نہ
 ددے تخریف پے بنکاره دول ظاہر بیزی حکم چه دین مذہب کنے
 بنیادی مسہل درے دی :-

① د اوهیت تصور ⑦ د نبوت تصور ③ د عملونو د بدلو تصور یا
 آخرت د ہر مذہب دا بنیادی اصول دی :-

① د اوهیت پر تصور کن د الله تعالیٰ عظمت، پاکی او تزییہ ضروری دہ
 خکہ چه انسان د هغه صحیح معرفت بیا موندے شی او زرا د هغه د
 جلال او جمال پہ شان درنوا او آباد کیشی،

② د نبوت تصور پہ دل سے یواند از کن پیش کوشی چه د انسان زرد
 او دماغ د نبی د عظمت او عصمت پہ وړاندے ہیبت شی او د هغه د
 فرمانبرداری عشق د هغه پہ درہ کس پیدا شی :-

③ د بدلو تصور او د عملونو د جزا نقشہ د دا سے جوره وی چہ انسان
 د نیکی نہ بلی او بدی نہ و ورله کرکه او ویرہ پیدا کوی او د عملونو د
 نتیجہ دینی تصور د هغه پہ فرمانبرداری کولو تیاروی او د گناہ نہ وضع
 کوی، خکہ چه د نیکی د نتیجہ زیرے او د بدی د نتیجہ نہ ویرو لومقصد د
 انسانی شخصیت اصلاح او د جماعتی ژوند پایکی وک، په دے تلہ اُس
 مؤبذ د بائبل تعلیمات او هدايات تلو چه هغه د درے وار تصور
 مقصدونہ ترکوے پوره کوی :-

د اوهیت تصور او بائبل ① خداوند، په زمکه د انسان په
 پیدا کولو پشیمانہ او د لکیر شو

(نورات پیدا ائشی درس ۴۵) ② پشیمانہ پشیمانہ کیدو

سترے شو (کتاب پر سیا باب ۷ درس ۷) د خط کشید الفاظ
 نه د خدائے تعالیٰ جاہل کیدل - غمزن کیدل او ستری کیدل ثابت بیزی
 چه هچرے د الله د شان سره سمون نخوری :-

③ نه په بیشکه هغه زمکه ته ا نه د سیم، د کومے په بابت چه ما قسم
 خوړ لے دے، چه خه په هلته ستا د استوگنے بند و بست کوم رتولیت
 گنتی باب ۷ آیت ۷ بیا په آیت ۷ کن دی) تا ته به حما وعد
 ما تکل معلومه شی، د قسم وعدہ ما تکل یو شریف انسان سره
 نه بنائی تو خالق کا منات سره به خنکه ا بنائی،

④ تر صبا صادقہ پورے یعقوب خدائے سره پر زونے کولے او سحر
 چه خه وخت تلونو یعقوب پڑ هغه نه پریشو تر خو چه برکت لے تیز
 وانغستور پیدا ائش باب ۷ آیت ۷ :-

⑤ خدائے پاک به د هغه پلان د سمان د بیخه را ا یاسی ر کتاب یسعیا
 باب ۷ آیت ۷ :-

⑥ خدائے د خیم په دروازه ولا د هغه د خله نه اور او سپیر مونه
 لوړے را اوتو او سور شو او منډا کړه - خلق موسیٰ او هارون ۴ سره
 خدائے په گرسی ناست ا لیدو او خورل سبیل لے ا کړه، د هغه جاے
 د وارے پشان سپینے او د هغه د سرو لیسته ستره او د هغه پشان وولاول
 سلاطین باب ۲۲

⑦ خونی خدائے یهودا پیدا شو (عبرانیون باب ۷ آیت ۷)

⑧ د خدائے کم عقلی د خلقو د عقلمندی نه او د خدائے کمزوری
 د خلقو د زور نه زیات دده، اته خما خو لے او مانه نن پیدا شوے :-
 اعمال باب ۷ آیت ۷

د دے خوالو نه تا سو د خدائے بائیلی تصور اندازہ کړی، د دینه

نوره زیاتہ دَخْدَائے بیعزتی خہ کیدیشی، بیاد قرآن دا حکم چہ ،
لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ اَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ بنہ اگورئی چہ دَخْدَائے ہستی
دخہ پہ شان ندہ اونہ دہغہ خوک سیال شتہ ،

بائیبیل اوک نبوت تصور

۱۶) نوح شراب اُخنبیل او بدامستہ شو، دہغہ ستر بر بندہ شو خود
ہغہ خامنوپت کپور پیدائش باب ۷۱

۱۷) لوط علیہ السلام شراب اُخنبیل او خپلو نو نروسرہ ئے زنا اکرہ
او معاملہ دوہ کرتہ اُشوہ ، (پیدائش باب ۷۲)

۱۸) حضرت یعقوب علیہ السلام د بزے د بچو خرمن د لاسہ تاؤ کپہ
او دروغ ئے او نیل او خپل پلار تہ دوکہ و د کولو د پارہ ئے خپل نوم
عیص اُبنودور پیدائش باب ۷۳

۱۹) د جہور خو ئے سکم د حضرت یعقوب اور وساسرہ زنا اکرہ ،
ر پیدائش باب ۷۴

۲۰) د موبہنی علیہ السلام پہ غائبید و ہارون علیہ السلام دخلقوپہ وینا
د کالوہت جوہ کپرو او پہ خلقو ئے د عبادت اکر لو او د ہغہ د پارہ
د قربانی و د کولو حکم و کپرو او وے و نیل چہ داستاسومعبودے
چہ د مصر د مکہ تہ ئے تا سورا اویستی د خروج باب ۷۵

۲۱) داؤد علیہ السلام پہ چت اُختودحتی اور یا بنجہ ئے پہ لمبا لیدہ
نو پیر عاشق شورا وے بللہ او زنائے و د سرہ اکرہ چہ د ہغہ خیتہ
شوہ نو د ہغہ خاوند ئے پہ مکر او ژ لو د سمو نیل دویم کتاب باب ۷۶

۲۲) حضرت سلیمان علیہ السلام د ممانعت باوجود موابی او عمومی
بت پرستہ خپلے نیکے جوہے کرے او نفسانی خواہش ئے دومرہ پہ
چپوشو چہ او د سرو بیگمو او درے سوو خر مو تہ ئے خبرہ ارسیدہ

بیا پہ دی دومرہ عاشق اوزن مرید شو چہ بتولی تہ مائیل شواوپہ
آخری عمر کجے تہ ایمان تہ ہم سلام اکر ورا اول سلاطین باب ۷۷

ریوحنا باب ۷۸ آیت ۷۱

۲۳) یسوع اونیل چہ د آسان اوز مکے تپول اختیار مالہ را کپیشو
ر متی باب ۲۳ آیت ۳۱

۲۴) مانہ چہ خمیرہ ورا ندے راغلی دی ہغہ تپول غلہ او پاکوان
دی، ریوحنا باب ۷۸ آیت ۳۲

۲۵) امت د پارہ نبی د عمل نمونہ وی آیا د نبیا نو د اشان د نبوت
مقصد پورہ کولے شی

بائیبیل او دعوا نو بدلہ

۲۶) خمیرہ خلق چہ پہ شریعت تکیہ کوی، ہغہ تپول لعنت لاندے
دی (کلیتون باب ۷۸ آیت ۷۱)

۲۷) خدائے د چا عدا التونہ نہ کوی ہغہ د عدالت تپول کار خپل جو ئے
تہ اُسیار لو (ریوحنا باب ۷۸ آیت ۷۲)

۲۸) کوم مسیح چہ خمیرہ د پارہ لعنتی جوہ شو ہغہ موبز پہ بیوہ
اغسینوا و د شریعت د لعنت نہ ئے خلاص کپرو ، (کلیتون باب ۷۸
آیت ۷۳)

۲۹) ہغہ یوازے خمیرہ د گناہو نو گفارہ نہ دہ بلکہ د تپولے د نیا
گناہو نو ہم د ریوحنا و جے عام خط باب ۷۸ آیت ۷۴

۳۰) یاد دیا نو تہ د گناہ مجبستلو اختیار دے د چا گناہونہ چہ تا سو
بخشئی نو ہغوی اُبخیلے شو او د چا گناہونہ چہ قلکے پریز دئی نو
لکے اُساکلے شوے (ریوحنا باب ۷۸ آیت ۷۵)

آیاد بدے داسے تصوّر نہ پس دنیکی کولو او دکنا کہ نہ بچ کید جن بدے پاتے کیدے شی، دے نہ معلومہ شکر، چه دا قول تحریفات دی،

شپیزم فصل

مکی او مدنی سورتونہ او دے هغه شمیر او دے آیتونو کلو او دے حروف نو شمیر پہ بیان کینے

د مکی او مدنی متعلق درے اصطلاحات دی

راں کوم سورتونہ چه د هجرت شروع کید و د زمانے نہ ویرا ندے نازل شوی دی، هغه مکی دی او کوم چه دے نہ رستون نازل دی هغه مدنی دی (راں کوم سورتونہ چه په مکہ کینے نازل شویدی هغه مکی دی، خو مکے نہ مطلب خود مکہ او د هغه خواؤ شا علاقہ دے، لکه منی، عرفات او حدیبیہ او کوم چه مدینہ کین نازل شوی دی، نو هغه مدنی دی خو دلته هم خود مدینہ او د هغه خواؤ شا علاقہ مراد دے لکه بدر، احد، سلح، رس کومو آیتونو کین چه خطاب اهل مکہ ته دے هغه مکی او کومو کینے چه اهل مدینہ ته خطاب دے، هغه مدنی دی، خو مشهور ایدو قول دے، د مکی او مدنی پیژندل د صحابہ کراموله اقوالو معلومیری لکه چه ابو بکر بن عربی په «انتصار» کین لیکلی دی په دے بار کدے نی علیہ السلام هئخ قول نه دے نقل شوے په مکی او مدنی معلومو کینے دافائده دے چه په نزول کین د ویرا ندے رستو سورتونو پته لگی او دے سه دے شیخ او تخصیص مسئله په آسانه حل کیدے شی ابراهیم بن الحصار نه منقول دی چه شل خو په اتفاق سره مدنی سورتونہ دی د ولسو سورتونو کینے اختلاف دے، او نور قول بیا مکی دی، لیکن ابی بن کعب او ویشیت سورتونہ مدنی بنائی او نور قول مکی، زیان تفصل اتفاق جلد ۱ ص ۹۱ کتله شی،

قرآن د سورتونو شمیر د قرآن د سورتونو په شمیر کینے دوه مشهور احوال دی،

د قرآن سورتونو په یوسل خواړس دی، مطلب دا چه انفال او براءة خان له خانله سورتونہ دی،

دویم دا چه سورتونو په یوسل او دیارلس دی مطلب دے داشو چه انفال او براءة دواړه په یوسل سورت حسابیری،

د قرآن په سورتونو کین د تقسیمولو یو خو حکمتونہ دی، هر یو سورت مستقله معجزه په شکل کینے ویرا ندے کول،

د لوستونکو او یادوونکو ته یو قسم تسلی خوشحالی او همت ورکول په یو سورتو ختمولو سه هغوی د قرآن یو مستقله برینه ختمه کړه،

د متناسب مضمونونو په یو خا ئه کول (اتقان جلد ۱ ص ۶۶) کتله کار یوه فائده د مکی مدنی سورتونو پیژندلو یو خو ضابطه،

د کوم سورت کینے چه «کلا»، لفظ راغله دے هغه مکی دی، د ر کلا غ لفظ درے دیرش خایه په پنخلسو سورتونو کینے راغله دے چه ټول د قرآن په اخیری نیمه حصه کین دی کو اخیری نیمه حصه زیات مکی خو

مشتیات کین مدنی دی، په کوم سورت کین چه سجده د تلاوت د هغه مکی دے،

د سواد سورت بقرة او آل عمران دنور کومو سورتونو په سر چه حروف لقیجی دی هغه مکی دی،

د مفصل یعنی د قرآن اخیری اومه زیاته برخه مکی ده (طلاق، پریم او سورت نصر مدنی دی)،

په کوم سورت کینے چه حدود او فرائض دی، هغه مدنی دی، په کومو سورتونو کینے چه د جهاد بیان دے هغه مدنی دی،

۱۷۰) پہ کومو سورتونو کینے چہ دے مُنافقانو بیان دے ہخہ مدنی دی
رناهل العرفان جلد ۱ ص ۱۹۰-۱۹۱۔

دَقْرَان دَا ایتونو شمیر

د حضرت عائشہ رضہ د شمیر مطابق د
قرآن ایتونہ شیرزہ شمیر سوہ او

شیر شیبہ دی،

دقرآن د کلمو شمیر

د حضرت مجاہد د شمیر مطابق د شمیر او
زرہ او دوہ نیم سوہ دی

دقرآن د حروفو شمیر

د حضرت ابن مسعود د شمیر مطابق
د ادرے لکہ دوہ ویشت زرہ شیر سوہ یواہر

زورونہ پنجہ خلویبیت زرہ دوہ سوہ او درے خلویبیت دی (۲۳۳ ۲۳۵)
زیرونہ یوکم خلویبیت زرہ پنجہ سوہ او دوہ اتیار (۱۲ ۳۹۵) دی :-

پیشونہ آتہ زرہ آتہ سوہ او خلور (۱۰۳ ۱۰۱) دی :-

نقطے (۲) یولک پنجہ زرہ شیر سوہ او خلور آتہ دی

رتاریخ القرآن ص ۱۱۹ او فنون الافنان م د ابن الجوزی

د مختلفو سورتونو مختلف نومونہ

سبع طوال

اُدہ اُبدہ سورتونہ (۱) بقرہ (۲) آل عمران (۳) نساء (۴)
سورہ مائدہ (۵) سورہ انعام (۶) سورہ اعراف (۷)

سورہ انفال سورہ د سورہ توبہ :-

صِیْن

داہغہ سورتونہ دی، پہ کومو کینے چہ سل یا بزریات آیتہ وی
سورہ یونس نہ تر سورہ فاطر پورے :-

المثانی

داہغہ سورتونہ دی پہ کومو کینے چہ د سلونہ کما ایتونہ وی
د سورتِ یسین نہ تر سورتِ قی پورے :-

مفصل :- د زورہ بیلو بیلو سورتونو نوم دے د سورتِ قی نہ داخل د

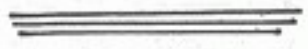
قرآن ترا خردہ پورے، یعنی د شیر ویشتے سپارے د دریم پاؤ نہ رُستو
واخلہ ترا خردہ قرآنہ پورے :-

طوال مُفَصَّل : بیادرے قسمہ دی :-

اُوساط مُفَصَّل : د سورتِ بروج نہ تر سورتِ لم یکن ربینہ پورے
بصار مُفَصَّل : د سورتِ ربینہ (لم یکن نہ تر والناس پورے،

بعضو علماؤ پہ نزد طول مفصل د سورتِ قی نہ تر د المرسلات پورے
واو ساط مُفَصَّل د سورتِ نبأ نہ تر د لکھنی پورے، او قصار مُفَصَّل

د آلم نشرح نہ تر والناس پورے :-

دَقْرَانِ مَهْمَات

اول فصل: دَباری تعالیٰ جلَّ مجداهُ ہستی

انسانی تاریخ سرہ دَباری تعالیٰ جلَّ مجداهُ ثبوت عقیدہ راوا نہ
تول قومونہ او ملکونہ پہ اکثریت پہ دے مسئلہ کنس اتفاق لڑ
اگرچہ پہ نور و خیز و نو کینے اختلاف شتہ پہ ہرہ ذمہ نہ کنس خف
پہ دے زمانہ کینے دَخدا گئے نہ مُنکر خلق ہر وی، خود اپہ شہ دلہ
یا علم ارا نرہ نہ لری بلکہ د بے علمی نتیجہ دہ، د ملحدانود اورو کے
تولے وائی چہ موبز د سائنس او د محسو ساتو پہ احاطہ کنس خد
ا نہ موندو بعضہ کم عقل خلق دے تہ علم بالعدم وائی خود اسے
بلکہ داعدم علم دے۔

دَباری تعالیٰ ہستی ہر کلمہ چہ د محسو ساتونہ بھڑدہ نو پہ دے کن
خدائے خنکہ بیاموندے شی خود دے دامطلب ہر نہ دے چہ خد
ہدو شتہ نہ او کہ خوک بے عقل گئے دامطلب واخلی نویا بہ دے
شی لکہ خوک وائی ہر کلمہ چہ پہ اوچہ مھے نشی موندے، نو پہ
دریاب کینے بہ ہر نہ وی، یا پہ دریاب کینے سمسرہ ا نہ دینی نو وائی
چہ پہ اوچہ ہم سمسرہ نشتہ، موبز چہ خنکہ ا لیکل ملحدان پخیلہ
ہم دے اقرار کوی پروفیسر لیٹیر (CETAE) چہ د ملحدانوسر
پینچ دے او ددی غت عالم دے لیک، چہ موبز د کائناتو د اول
اخرتہ ناخبرہ یونو موبز داکارندے چہ دیوانلی یا ابدی ہے
انکار ا کرو لکہ خنکہ چہ موبز داکار ہر نہ دے چہ دا ہستی ثابت
مادی مذہب خپل خان د عقل اول وجود د بحث نہ جگ

ساتی، خنکہ چہ ہغوی تہ ددے ہیج علم نشتہ۔ موبز د حکمت الہی خو
مُنکریو اونہ تے تا بتوونکی موبز کار بالکل د نفی او اثبات تہ میل وی
لیکن د سائنسدانانو اکثریت د خدائے د ہستی قائل دے راکلام
حصہ دوم ص ۱۱

(۱) ایزک نیوتن لیک چہ د کائنات پہ بر خو کنس کوم جو رخت او تناسب
چہ سرہ د زرگونو انقلاباتو د زمان او مکان دے دا بغیر د یو ذات نہ
قائم ساتل مکن بندی کوم ذات چہ اول دے او د علم او اختیار
خاوند دے،

(۲) ددے زمانے د یولو نہ لو گئے ہو بنیاس سائنسدان ہر برت پسند
وائی، د کومورازونو او پتو خیزونو چہ دا حال وی چہ موبز پر خومرہ
زریات غورا و فکر کو و ہومرہ ہغہ نور ہمدائے پتیز ی، دینہ یقینی
ثابتیز ی چہ انسان نہ پور تہ یوانلی او ابدی دا سے یو طاقت شتہ
چہ ہغہ نہ یول خیزونہ صاوری ی،

(۳) د فرانس یو فاضل کیمل فلامبربا وائی، چہ یول اُستادان پہ دے
خبر پو ہید و نہ عاجز دی چہ جو د موجود کیدل خنکہ ا شو او خنکہ
جاری دے پہ دے پنا ددے یو خالق خا مخا اقرار کول دی چہ ہروخت
د ہغہ موثر کیدل ہیشہ قائم دی۔

(۴) پروفیسر لینی لیک چہ قادرا و دانا خدائی خما پہ ورا ندے خپلو عجیب
غریبہ کار یگر و سرہ دل سے جلوہ گر کیزی، چہ خما ستر بے وازے
پاتے شی او خہ پاکل شم ہر خیز کینے خواہ ہغہ خومرہ وروکے وی
د ہغہ خومرہ عجیبہ قدرت، خومرہ عجیبہ حکمت او خومرہ عجیبہ
ایجاد موندے شی،

رہی فونسل پہ انسا ٹیکلو پیڈیا یا کینے لیک، چہ د علوم طبعیا تو مقصد

یوازے دانہ دے، چہ خمونبزہ عقل تندہ دمانہ کبری بلکہ دہے
 لوئے مقصد دادے چہ مؤنبزہ دخل عقل نظر خالق کائنات تہ و پروردہ
 کبرو، او دہغه پہ جلال و عظمت عاشقان شو،
 ر الکلام ص ۳۹۰

د نوى فكر په رنډا كېن د بارى تعالى ثبوت

د نوى فكر خاوندانوته د معرفت الهى په لار كېن د سره شېبه
 خندان جوړ شوى دى، د خدائى د انكار سره پېښ د امر يک يوم مشهور
 ملحد دا شېبه پلش كوى،

① د يقينى علم ذريعه يا جس دے او يا وجدان ريعنى جس باطنى (خو
 په دے دواړه ولاړو د بارى تعالى وجود نه ثابتېږي،

② د بارى تعالى ذات او حقيقت د تصور نه پورته دے او د كوم چيز
 چہ حقيقت نامعلوم وى، نو هغه به څنگه ثابت ا منل شي،

③ كچرے د خدائے هستى ا منل شي، نو په د نيا كېن موجود شر
 د هغه د حكمت نه خلاف دے لهدا داسے كائنات چہ هغه كېن شر
 هم شامل دے دغه ذات نه نشى منسوب كيدے،

د دروېمې شېبه جواب

تعالى په وجدان رحسى باطنى سره
 ځكه ثابت دے چہ انسانى اكثرين د وجود د خدائے اقرار كوى كچرے
 د يو څوكسا نوله دے انكار دے نو د هغه وجه داده چہ د هغه وجدان
 صحيح ندے، لكه څنگه چہ ظاهرى حواسو كېن نقصان راتلے شى دغه
 رنگ په وجدان يعنى باطنى حواسو كېن هم نقصان راتلے شى كچرے

د سترېرو نظر درست نه وى نو څه ورته نه ښكاري دغه رنگ كچرے
 وجدانى بينائى خرابه شى نو د وجدانى امور و احساس ورته نه كېږي
 مؤنبزېرېو يې هم و بېلى دى چہ ظاهرى جس سره خدائے څكه نشى
 معلوميدے چہ هغه د دے احاطه نه بگر دے، كه بيا هر څوك
 خاتمًا زورنگوى، نو د هغه به د مطلب وى، چہ هغه خوب او ترېخ په
 سترېرو معلومول غواړي، حالانكه هغه د دے احاطه نه بهر د مبصرانو
 په ځائے د مد وقتو په احاطه كېن داخل دے، نو د بارى تعالى ذات
 د ظاهرى محسوساتو نه بالاتر ك وجدان يا نو او معقولا نو په احاطه
 كېن راځي،

د دويمې شېبه جواب

د دويمې شېبه جواب دادے چہ د درې
 څيزو نو حقيقت معلوم نه وى خمونبزېرېو
 منو، نو د خدائى په منلو كېن د الاشكال و لے وى، لكه چہ شيخ نديم الحبر د
 خپل كتاب رقتة الايمان بين الفلسفة والعلم والقرآن په ص ۳۰ كېن
 ليكي چہ سانس دانان ماده، روح او حيات منى او حقيقت لے ورنه معلوم
 نه دے، دغه رنگ د عقل حقيقت او ادراك جيسى سره د هغه جوړخت
 هم معلوم نه دے، ليكن سر د دے، دا څومنى نو د خدائے له هستى په
 دے بڼاء انكار كول و لے دى چې

د دريمې شېبه جواب

د دريمې شېبه جواب دادے، چہ
 دا كچرے كائنا تو كېن د شر داسے
 واقعات شته كوم چہ حكمت خد او ندى سره اُس خمونبزېرېو علم
 كېن سمون نه خوړى، څوكيدے شى چہ ر ستوڅه وخت د دے سمون
 خمونبزېرېو علم كېن را شى، په دے خبره اُس خمونبزېرېو علم نه ساتل د دے
 دليل نه دے، چہ بل وخت به هم علم نه راځي، لكه څنگه چہ د ابو حقيقت

دے چہ زکوٰۃ کالہ ویراندے انسان تہ دے یروقوانین قدرت
 علم نہ وواوڑ ستور تہ دے علم شو،
 (۲) د عالی واقعات کو کرمی چہ موبز تہ شر بنکاری دھے وجہ
 داد چہ موبز تہ کہولو واقعاتو در تخریر علم نشستہ کچرے داسے
 کیدے شوے، نودا بنکاری و نکے شر بہ موبز تہ خیر معلومیدو،
 (۳) ابن سینا پہ شفا، کئے جواب ور کرے دے، چہ د دنیا درے حالت
 فرض کو لے شی، (۱) خالص خیر (ب) خالص شر (ج) پر خیر او
 بز شر، د قدرت پہ ویراندے داد ریوار لا صور تونہ وو، پر ہومی
 صورت عمل کیدے شو، دویم صورت حکہ نشو کیدے، چہ قلات
 داسے دنیا دہ پیدا کرے چہ تہول د شر شروی، دریم صورت
 کئے خبرے شتہ لکہ دا خبرہ چہ قدرت لہ داسے عالم پیدا کول،
 مناسب و وجہ پہ ہھے کئے خیر زیات او شر کم وے، کہ د شے
 بالکل کت کرے وے، نو تہول بہ خیر خیر پانے شوے وو، خود اسے حکہ
 نشی کیدے چہ د دغہ بز شرکت کو لو پہ وجہ بہ دنیا د پر خیر نہ
 محرومہ وے، لکہ چہ اور د سوخو لو پہ وجہ شر دے بدن، جامے آبادی
 سوخوی، کہ د بز شان شر نہ وے، نو پچھے کرمول اونور، پیرد فائدے
 کارونہ بہ ہرور سرہ ختم وو دنیا بہ خنکہ چلیدہ، یا لکہ او پہ چہ د
 شر اچھے (سیلاب وغیرہ) پیر کم دے مگر د خیر اچھے دیر زیات
 دے د دنیا د یروخیزو نوژو نند دے سرہ ترے دے اونور بیشہ پیرہ
 خیرونہ پکینی دی، یا لکہ ہوا چہ د شر اچھے (طوفان او بیابان
 اونے د بیخہ را گزایدل) کم او د فائدے اچھے دیر زیات دے
 پہ دے د ا بونہ زیات د یروخیزو نوژو نند و لا دے، اونور
 دیر خیرونہ پکینے، نو قدرت داسے اکرہ چہ بز شرے د دیر

خیر د پارہ پکن پرینبو، اور بہ بیا اور نہ ووجہ پچھے کولے شوے
 او جماعتے نشوے سبزے دے خوبہ بیا پچھے ہم نشوے کولے اونہ
 بہ پکینے داسے گرمی و کہ چہ پہ پچھنی کینے پر خان کرم کرے وے
 (۴) ابن رشد دے شرے دا جواب ور کرے دے، چہ دنیا کئے
 تہول شر و نہ خان لہ ندی بلکہ خیر سرہ د تابع پہ وول تہدی
 لکہ غصہ بدہ خودہ لیکن کہ دانہ وے، نو چاہہ ہمہ د قابل مقابله
 نشوے کولے اونہ بہ شے د خپل مال او عزت حفاظت پہ ہغہ وخت
 کئے کولے شو کو م وخت چہ چاہہ دے حملہ کولے، شہوت خراب
 دے خوبنکارہ غنہ فائدے داہم دہ چہ دنیا تیرا یاد دہ او تہول
 السانی نسل ہم پہ دے قائم دے د ملحدانود شبہو لریے کولونہ
 پس موبز د نوی فکر پہ نہرا کئے دباری جل مجدہ د اثبات دلائل
 پیش کو،

اول دلیل

د عالم وجود بہ یاری تعالیٰ تہ منسوب وی یا بہ مادے او دھ حرکت
 تہ بے لہ قصد او ارادے او یا بہ مادے او ارادے تہ منسوب وی خو
 سرہ د قصد او ارادے، د دے دریم صورت ہیچوک قائل نشستہ نہ د
 خدائے منونکی او نہ ناصونکی حکہ چہ مادے تہ پہ دے متفق دی چہ مادہ
 ارادہ نہ لری اُس صرف دویم صورت د بحث د پارہ پانے شو چہ عالم
 د مادے تہ بے لہ قصد او ارادے اتفاق طور منسوب وی، لیکن داصر
 ہم قطعاً باطل دے حکہ چہ عالم کس حکیمہ نہ ترتیب موجود دے
 او پہ دے د قدرت قوا تین دلیل دے، پہ عناصر و او مرکبات کئے تہ
 شتہ، د پتاتاتو او حیواناتو پہ تخلیق کئے مرتب نظام شتہ د موسونو
 او د شے ور لھے پہ تبدیلی کو کس د سیارو پہ حرکات کو کس یو خاص ترتیب
 دے، چہ د مادے یا دھ د حرکت مسادفہ یا اتفاقیہ نتیجہ نشی

کیدے حکم کچرے کاغذ پہ لسو جڈا جڈا تکرود تونہ ترلسو ہند سے
 ا لیکلے شی بیاپہ یونہیلہ کنس واچولے شی او یونا بینا ما شوم تہ او نیلے
 شی چہ دے نہ یو یو تکرہ را اباسہ نوکہ ہغہ کرو رو نہ واره دا پرچے
 بیاسی اباسی ہچرے بہ پہ ترتیب را و کئی، دغہ رنگ کہ دیو قسیدہ
 پیلے پیلے جیلے او تکی پہ یو بوجنگئی کینے واچولے شی او بیاد غسے یو
 اشوم نا بینا تہ دھنے د را و ستوا و نیلے شی نو ہچرے بہ د قسیدے
 پہ اصل ترتیب را و کئی اگرچہ پہ کرو رو نو واره دغہ پیلے پیلے پرچے
 را اباسی نو د د نیاد امر تبہ سلسلہ بہ دیونا بینا او بے شعورہ ماد نہ
 بے لہ قصد او ارادے خنکہ ظاہرہ شی، ددے نہ دامعلومہ شوہ
 چہ د عالم متعلق رو مے صورت د چہ داد یو حکیم خدا تے پہ قصد
 او ارادہ ظاہر شوے دے، صحیح او معقول دے (قصۃ الایمان بین
 الفلسفۃ و العلم و القرآن لابن ندیم المبرص ۲۶۷ ح)
دویم دلیل توے اوزرہ فلسفہ پہ د متفقہ دہ چہ د عالم مادہ
 علم، شعور او ژوند نہ لری او پہ کائنا تو کن دادر
 وادہ خیزو نہ موجودی، پہ ژوندی خیزو نو کن ژوند شتہ انسان
 علم او شعور لری پہ خنا و رو کن شعور شنہ نوے تحقیق خوداوائی
 چہ بعض اونیو بو تونے ہم شعور شتہ، نو دا خنکہ کیدے شی چہ دا
 خیزو نہ خود د مادے یا د ہغہ د حرکت نہ پیداوی او پچیلہ د مادہ
 د علم، ژوند او شعور درے وادہ نہ تشہ وی، حالانکہ د نفی محض
 نہ د اثبات، وجود ناممکن دے، لہذا کائنا تو سر چشمہ ہغہ ذات
 کیدے شی چہ ہغہ کینے ذاتی ژوند او علم وی داسے ذات صرف ہغہ
 خدا تے کیدے شی چہ اصل ژوند دے علم او حکیم دے،
دسایم دلیل دانسانیت جوہر فکر او ادراک دے ہغہ چہ پہ

ا نیو بو تونے اودہ و و پہ خنا و رو کن دے رخ و اہر لو او پہ انسان
 کنس را وین شو او یو اوچت مقصد تے ا غو بنسوا س د خا غا د دے ترقی
 سبب وی د علم الحیات مشہور ماہر د اکثر لائید ما رکن لیکے چہ دے
 ترقی ظہور د دے خبرے دلیل دے چہ د کائنا تو د تخلیق اصل
 او بنیاد شتہ چہ خدا تے دے حکم چہ ارتقاء و ترقی، د پارہ
 د منزل وجود ضروری دے، د علم تقاضا دادہ چہ د کوزنی علم
 رازو نہ پہ برنی علم کنس حل شوی وی، د طبعیا تو د پتورا نو کن بہ علم
 الحیات کینے او د دے د پتورا زونو حل بیاپہ علم النفسیات کنس د دے
 د پتورا زونو حل بیاپہ علم تحلیل او تعلیل منطقی کینے او بیاد د دے علم
 د پتورا زونو حل پہ مقاصد روحانی کنس وی۔

خلوہم دلیل

دانسانی عقل دا خصوصیت دے چہ ہغہ فیڈیت
 نہ کلیت را آخلی او تجر بیڈت او تصوریت پیدا کوی
 مثلا انسانی اشخاصونہ نفس انسانی، حیوانا تونہ نفس نباتی او بیاد
 عالی کنروالی نہ د عالم نفس کئی را آخلی، دانفس کئی روحیت اللہ
 دے چہ ہنول کنروالی ہم پہ دہ ختمیزی د مطلب دا چہ دا آخری
 وحدت دے دے نہ پس بل وحدت نشتہ مترجم

د باری تعالیٰ ثبوت د سلفی دلائلوہم رنرا کن

دویم دلیل

دے رومی دلیل نہ مونبر دلیل غرق، حکمہ و ایو چہ
 امام جعفر صادق رح نہ چا د اللہ د وجود دلیل ا غرتو
 نو ہغہ ورتہ ا فرمائیل چہ دریا ب کنس ستا کشتی د و بہ شی تاسہ د ہغہ
 تختہ قدرے نہ وی اولامبو ہم نہ د سخی نو ستا بہ د بیچ کید و خہ امیدای
 نو سائل او نیل چہ و لے نہ، ایامام موصوف او نیل چہ د بیچ کید و
 ظاہری اسباب نشتہ بیام د دے امید لرل د چا پہ آ سراخو بہ وی

دغه آسرا خدا دے، نو داد باری تعالیٰ کہ هستی نفسیاتی دلیل دے
دویم دلیل دے دویم دلیل تہ مؤنبر دلیل ٹلکی حکمہ و ایوچہ امام
 ابوحنیفہ رح یوسائل تہ بہ ثبوت باری تعالیٰ دادلیل
 پیش کرے وو، چہ بو بیروی پخبلہ دیوے غارے نہ کہ دریا ببلے غارے
 تہ نشی راتے نو کہ تول عالم دادومرہ غتہ بیروی بہ پخبلہ خنگہ چلیزی
 درے عالم کہ غتہ بیروی پہ انتظام چلیدل کہ دے دلیل دے چہ دے
 چلوونکے شتہ چہ ہنہ خدا دے دے،

دریم دلیل دے دریم دلیل تہ مؤنبر دلیل ثوقی حکمہ و ایو
 چہ امام شافعی رحمہ اللہ کہ اثبات باری تعالیٰ دیارہ
 پہ دے طرہ پیش کرے وو چہ کہ ثوت پانہے چہ بزہ ا حوری نو پچے
 کوی چہ کہ رینمو چینجے ا حوری نو دینم تر جوری شی او کہ شہد و
 چنی چہ ا حوری نو شات تر جوری شی نو دیو خیزہ درے مختلف خیزونہ
 جو ریدل دے اقرار تہ مؤنبر مجبور وی چہ داد ہنہ قادس مطلق کار
 دے کوم تہ چہ مؤنبر خدا دے و ایو :-

خلورم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل صوتی و ایو، حکمہ چہ امام مالک
 دادلیل داسے ورکپے وو چہ ہرکلمہ کیو انسان
 آواز بل سہ نہ ویلاویزی اودغہ رنگ شکل ہم نو معلومی چہ دا
 اختلاف دیو عظیم قوت کار دے کوم تہ چہ مؤنبر خدا دے و ایو :-

پنجم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بیضی داسے و ایو چہ دچرکے
 آگئی نہ پچے را اوچی او کہ آگئی ہنہ مضبوطہ قلعہ
 ماتہ کرمی او کہ پچی کہ را و تو نروختہ چرکہ ہمداسے پہ آگونا ستہ وی،
 چرکہ کہ دے کینا ستو پابند و ل کہ پچی کہ جو رید و وخت معلومول
 کہ آگئی کہ ماتول وخت معلومید دا بتول الہامی کارونہ دی چہ خداوند

تعالیٰ پہ الہام چرکے او پچو تہ ا بنودل، دے نہ کہ اللہ هستی ثابتہ نشوہ
شپنم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بناتی و ایو ا بنو نواس کہ سما قسم
 او نو بو تود ہنہ کہ سما قسم پانہرو میو و او کلو تونہ
 کہ اللہ تعالیٰ پہ هستی داسے دلیل بنوے دے چہ دے ہو لوما دہ
 یوہ دہ یعنی اوبہ او خاورہ) ادبیا دے نہ عجیبہ مختلف قسمہ خبرونہ
 پیدا کیدل دا بناتی چہ کہ دیو عظیم قوت کار نامہ دہ کہ ہ چہ
 خدا دے و بیلی شی،

دا قول دلیلونہ امام رازی رح بہ تفسیر کبیر جلد اول کین نقل کپیدی
 مؤنبر نور ہنہ واضح بیان کرہ : سعدی رح فرمائی :-

برگ درختان سبز در نظر ہوشیار	ہر ورقے دفترست معرفت کبر دگار
------------------------------	-------------------------------

اوم دلیل دے تہ مؤنبر لسانی داسے و ایو، چہ پہ دنیا کینہ
 دے وخت گزے ژ بے شتہ دا ژ بے اولاد کہ مو
 پلا سرباد خپل ماحول کہ خلقونہ از دہ کوری دی او دا سلسلہ تراخہ
 تلے دہ تردے چہ کہ اول انسان کہ دنیا پہ بارہ کین دا جواب ختم
 شی چہ آخر ہنہ کہ چانہ ژ بہ زدہ کرہ چہ بغیر کہ دہ نہ بل ہیشوک
 دغہ وخت کین نہ وو، نو دا بہ مجبوراً منلے شی، چہ دہ ژ بہ الہامی
 وہ او کہ دغے الہام کوونکی نو مر خدا دے دے، اس مؤنبر باری تعالیٰ
 پہ ثبوت فلسفی او کلامی دلیلونہ پیش کوو :-

دبازی تعالیٰ کہ ثبوت کلامی او فلسفی دلیلونہ
 ا: دلیل حدوتی : کائنات او عالم دد و خیز و نوم دے، یا بہ
 جسم وی یا بہ پہ جسم ا اشرہ بل خیز داد و اہ خیزونہ

بالذات وی، او کہ بالواسطہ لہ دوو حالتو بہ خالی نہ وی حرکت
 او سکون، کچرے جسم یا پہ دے ادا نرہ نور خیز و نہ پہ دوو
 وختو کین پہ دوو خالیو کین وی نو دامتحرک دے، او کچرے پہ دوو
 وختو کین پہ یو خائے وی نو ساکن دے بیاداد وارہ دیوبل ضدی
 چہ حرکت راشی نو سکون ختم او سکون چہ راشی نو حرکت ختم
 شی معلومہ شوہ چہ دو وارہ حادث (نو پیدا) دی، دغہ رنگے جسم
 او جسم سرہ تری نور خیز و نہ لہ دے دوو حادث حالتو نو خالی
 نہ وی بلکہ دا بہ ور سرہ نسبتی وی نو جسم او جسم سرہ تری خیز و نہ
 ہم دے پہ وجہ حادث شو، حادث د پارہ محدث رپیدا کوونکے
 ضروری دے کچرے ہغہ پخیلہ ہم حادث وی نو ہغہ د پارہ بہ بل محدث
 ضروری وی او دے نہ بہ تسلسل رد پندا نے قصہ جور شی داسے
 کیدے نشی نو ضرور دالمحدث بہ قدیم وی چہ ہغہ خدائے دے او
 دے نہ د خدائے وجود ثابت شوہ

۲: دلیل امکانی

دھر خیز درے حالتہ فرض کو لے شی مستح
 الوجود چہ د کید و جو کہ نہ وی لکہ دوہ پہ دوو
 کین پنٹہ واجب الوجود چہ د ہغہ وجود ضروری وی، یا ممکن الوجود
 چہ کیدل او نہ کیدل لے دو وارہ ضروری نہ وی لکہ ا بہ چہ رنگ دارے
 ہم کیدے شی او بے رنگ ہم ا س عالم مستح الوجود ٹھکہ نہ دے
 چہ دا موجود دے، او واجب الوجود ہم ٹھکہ ندے چہ دیر خیز و نہ
 پکین ختم شی او اخر بہ بتول ہم ختم شی دا خوشہ موبز بہ ستریز و
 او پینواو خہ پہ قیاس معلومو، نو عالم بیامکن الوجود شو دے
 وجود ہم ضروری ندے او عدم وجود ہم ضروری نہ دے لکہ ا بہ
 چہ د ہغہ رنگ ضروری ندے کہ را غلو پکینے نو د ہغہ وجہ بہ

بہر نی وی حکہ چہ دا خیل ہنچ رنگ نہ لری داشتن دعالم وجود
 ضروری نہ وو، کہ موجود شو، نو د اد بہر نی علت نتیجہ دہ دا
 علت کہ ممکن وی، نو ہغہ د پارہ بہ بل علت پکار وی او دا سے بہ
 تسلسل (د پندا نے قصہ) جور شی، چہ محال دے نو فیصلہ دا
 نوہ چہ داعلت بہ ممکن الوجود نہ بلکہ واجب الوجود وی چہ دا
 نور د خدائے دے چہ د ہغہ وجود دا سے ضروری وی چہ د
 بہر نی علت نتیجہ نہ بلکہ ہم د ہغہ دککات دا سے تقاضا دہ چہ د
 عقل د رک پکین نہ لگی :-

دلیل قاسمی

د یو خیز بل تہ چہ نسبت اشی نو دادوہ
 قسمہ دے یا بہ دادویم ترے خیز اصل خیز سرہ
 درخت وی تریہ نہ جد اگیری، لکہ د اور نہ گرمی او تاؤ دے تہ پہ
 بالذات، ویلے شی مطلب بہ لے دا وی چہ دا اور ذات دا غواری
 گرمی او تاؤ دو سرہ خامخاوی، یا یا بہ دویم د گرومی خیز لازم نسبتہ
 وی گلہ بہ وی او گلہ بہ نہ وی دے تہ رما بالعرض، ویلے شی لکہ
 د سرہ گرمی چہ گلہ پکین پہ بہر نی علت (اور، ضرور غیرہ) راخی
 لکہ پکین نہ راخی پہ دے رما بالعرض) خیز کین د علت تپوس
 لکہ بہ و لے گرمی وی او پہ ما بالذات کین د علت داسے تپوس نشی کیدے چہ اور و لے گرم دے
 قاعدے مطابق دکائنا تو وجود او پہ ما بالعرض، ٹھکہ د کچرے پکین یو خیز وی لکہ پکین نہ وی گلہ ریکہ
 پہ وی گلہ نہ وی، نو دلتمہ د سوال خامخا گیری، چہ د اکائیات
 موجود دی د دے جواب بہ دا اور کو لے شی چہ د اد داسے ذات
 نامہ دہ چہ ہغہ واجب الوجود دے وجود د ہغہ ذاتی او ضروری
 دے، او ہغہ تہ رب العالمین ویلے شی دلتمہ بیابل سوال رچہ اللہ
 موجود دے داسے ختم شی لکہ دا سوال ختم شی چہ اور و لے

اور تہ لکھو

گرم دے، نوپہ دے دلیل د باری تعالیٰ ک ذات اوصفات د وارو
ثبوت کیزی، مثلاً انسان او ک انسان ژوند، علم، لیدل، آوسا یدل،
قدرات، کلام او ارادہ بتول "ط بالعرض" دی، چہ ک دے فیضان ک
پارہ درما بالذات م او ذاتی سر جسٹے ضرورت وی، نو ک انسان بلکہ
ک بتول عالم ک وجود ک پارہ وجود ک باری تعالیٰ او ک صفا تو ک پارہ صفا
د باری تعالیٰ سر چشمہ او خزانہ ک چہ ہفہ "ما بالذات" او واجب
الوجود ک

۴۔ دلیل اتقانی

پہ کائنا تو کینے حکیمانہ قوانین شتہ، چہ ک
ہفہ پہ زور علنو نو نہ ک معلول اتوا و اسبابونہ
ک مسیبا نو علم مراحی، دا حکیمانہ قوانین دومرہ و سبع دی چہ ک مان
نہ تراوسہ ک سائنسی پہ ذریعہ خممرہ قوانین معلومہ شوی و
ک ا د ہفوقا نینوپہ نسبت چہ تراوسہ لا معلومہ ہم نہ دی دیرک
دی، بلکہ ک دے معلومہ قوا نینو نسبت نا معلومو قوا نینو سرہ ک
دہ کہ دیو خا خکی چہ سمند سرہ دے ہمدغہ وجہ دہ چہ پہ
سائنسی قوانینو کین ترقی لا ترا نہ دہ کچرے دا حکیمانہ قوانین کم و
نو سائنسی ترقی پہ تپہ ولا رہ کہ حکمہ چہ سائنسی ک قدرت ک قوا
معلومول او بنکارہ کولو نو م دے، دا بنکارہ خبرہ دہ چہ د
حدہ او بیجسا بہ حکیمانہ قوانین ک قادر مطلق حکیم کیدے شی
ہفہ خدائے دے، ک ا ہچرے ک مادے کار حکمہ نشی جو پیدے چہ
پچلہ ک علم، شعور، حیات او حکمت نہ نشہ دہ،

۵۔ دلیل حبی

ک شاہ رفیع الدین نور اللہ مرقدہ، ک آس
الحبہ، نوے رسالے مطابق ک بتولو کائنا
پہ خہیرا کین محبت آخلے شوے دے؛ او خصوصاً پہ انسان کین

دیر خریات محبت شتہ بیا ک دے محبت دوہ قسمہ دی :-

۱) یوم محبت ناقصہ :- (۷) دویم محبت کاملہ :-

دویم قسم کمال اولاد محبت دے، او دویم قسم ک اللہ محبت دے
بتول مذہبونہ ک اللہ پہ محبت قائم دی دے نہ معلومیزی چہ محبت
الہی پہ فطرت کین داخل دے، محبت ک موجود سرہ کیزی، مثلاً
مؤنر خیل ذات یا مال اولاد سرہ محبت حکمہ کوو چہ دا موجود دی
نیشٹ سرہ محبت خرمعنی نہ لری ک محبت ناقصہ دا حال شو
چہ ک ہفہ محبوب د موجود وی نو ک محبت کاملہ د لے محبوب
موجود نہ وی؛ ضرور موجود دے دا ہم دو وجود باری تعالیٰ دلیل
شو، او ک اللہ محبت تہ کامل حکمہ و پیلہ شی چہ د محبت ناقصہ بتول
محبوبات لکہ مال اولاد وغیرہ پہ محبت الہی قریا نو لے شی :-

۲۔ دلیل التجائی

دنیاطلم نہ ک دہ، او پہ ہرہ زمانہ کینے ک
مظلوما نو شیر ک ظالما نو نہ دیر خریات
وی، نو انسانی فطرت ک ظاہری بتولو اسباب او ذریعہ نا امیدئی کینے
د خیل زرہ مضبوط لو ک پارہ او دغنا امیدئی پہ امید کین بد کو لو پارہ
یوغیبی قوت سرہ ک رابطے او ترون پید او لو کوشش کوی چہ ہفہ و
ک بتولو نہ بالا اوقادیر مطلق وی او حالات بد لول و ک ہفہ پہ قابو
کین وی دا سے قسم التجا کانے ک ما کانے اوزاری پہ بتولو مذہبونو
کینے شتہ چہ ک ذات الہی ک وجود دلیل دے :-

۳۔ دلیل ترقیبی

بتول کائنات پہ ترتیب دی، یخنی گرمی
شپہ و رخ، سپر لے او خزان، دستر
حرکت ک حیوانا تو اونباتا تو نشو کما بتول پہ ترتیب دی، دا بتول ک
یوحکیم ذات ک موجودیت حکمہ دلیل دے چہ ک ہر ترتیب

سرے عقل مند دے ڈرومی بیان چوت غلط اور دروغ اور کدویم بیان بالکل رشتیا اور صحیح دے دغہ رنلیک د جہان د عبارت بارہ کتے د مادہ پرستو بیان د رومی کس پہ شان دروغ او غلط و کتے او د مؤمن او خدا پرست بیان بالکل صحیح اور رشتیا حکیمانہ او عاقلانہ دے دے لہذا عقل پہ موجب د جہان د عبارت د پارہ د خدائے وجود پر ضروری دے او پچھلہ د جہان د عبارت د خدائے ذات، صفات او کما لوند ثبوت یوغت دلیل دے

۹: حیاتی دلیل

پہ دنیا کین ژوند مؤمن و سیکو، وچہ شتہ مؤمن ژوندی یو دیر نور خیز و نہ ژوندی دی، نو دا دلیل دے خبر دے دے چہ دنیا عالمی حیات ر ژوند دے پارہ یو د ژوند سرچشہ او بنیاد شتہ چہ د حقیقی او اصلی ژوند دے ذات ہم د رب العالمین دے دے

۱۰: ذکری دلیل

د الله پہ ذکر کین کامل خون د، د انجذاب انبساط او ذرہ د اصلاح بننے شتہ، د نیشست پہ ذکر کین خون د خولا خہ کو دے سکرہ ذکر کتے وی نہ، نو دینہ معلومیری چہ د الله ذات موجود دے

۱۱: د اطلاق دلیل

د اقا نون دے چہ د هر مفید د پارہ د مطلق وجود ضروری دے محکمہ چہ د تقیید او تحدید مطلب د وسیع او مطلق خیز نہ یو محدود او مفید خیز حاصلول دی، مثلاً د مکہ حد بندی هلہ کیری چہ وسیع زمکہ موجودی نو کائناتو نیولو وجود محدود دے چہ زمان او مکان پہ حدود کتے مند اور اکیر دے دے د پارہ د حدود، قبود او مکان او زمان نه بالا تر د یو هستی ضرورت دے او د صرف در رب العالمین ذات دے

ترتیب و رکونکے وی، د دیوان حافظ د الفاظ ترتیب د ا بنا ئی چہ د دے ترتیب و رکونکے شتہ الفاظ پچھلہ یو پل سرہ ترتیب نحوکے همد عی د کائناتو داغت او حیران کن ترتیب د اکواھی و رکوی چہ دلته یو عظیم ترتیب و رکونکے شتہ چہ الله دے او هم دا د الله تعالی د هستی دلیل دے

۸: دلیل شعوری

دا جہان یولوئے عمارت دے چہ د دے ہرہ پرزہ د حکمت د کہ دہ او دا دلیل دے چہ د دے با فی او معمار د عقل او شعور خاوند دے نویا د دے نسبت بے شعورہ مادے کو دا سے نامعقولہ دے لکہ درہ کسان پہ یو بیابان کینے یو بنا شتہ کو تہ بیاموی ہفتہ دوارہ و در نوحی ہر شے پکینے موجود پہ ترتیب پروت وی اس دا دوارہ کسان پہ دے خیل خیال بنکارہ کوی یو وائی چہ دا ہر خہ پچھلہ شوی دی کچہ خستہ پچھلہ جو رے شوے بیا پچھلہ پچہ شوے او پچھلہ ماغلو، بل شو خستہ پچھلہ و رغلے پچہ شوے پچھلہ بیا یو خائے شوے دیوالو نہ چتو نہ وغیرہ پچھلہ جو رے شوے قالینو نہ پچھلہ جو شو د گدو بزونہ پچھلہ وری را او تہ یو خائے شوے پچھلہ رنگ ا بو رائے دا پکین پچھلہ رنگ شوے او بو تی کلونو پر پچھلہ ا شو او قالین تریار شو، او بل وائی چہ د ایے نہ دہ دا تبول پچھلہ نہ دی شو کا د ماہر انجینیر او کار یگر د پوھے او فکر نتیجہ دہ دے و چہ د عمارت نقشہ کتے پہ ذہن کین تیارہ کرہ، بیائے ضروری خیز و نہ او سامان راجع کر و او پہ ماہر انو او کار یگر انو کتے د نقشہ پہ مطابق جو رکڑ ا س د دے دوارہ بیان چہ د عقل پہ عدالت کینے پیش شتی نو فیصلہ بہ دا وی چہ ر و چہ سرے لیونے دماغ خرابہ دے او دویم

رَسْمٌ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدْ دَرَكَهُ تَقْدِيرًا
 لَا تَبْدِيلَ لِمَا خَلَقَ اللَّهُ ط
 كُنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۝
 هیچ تبدیلی نشی کیدے د خداے په طریقہ کس به ته هیچ تبدیلی نه
 موے

په دے آیتو لو کس قرآن د جهان د دے صفتہ بیان کریدی را کامل
 او بے نقصانه دے (۲) په ترتیب او مناسب دے (۳) د دے اصولو
 اوصوا بطو یا بند دے چه خوک ئے ما تنوے نشی به
 نن چه تحقیقات آخری حد ته رسیدلی دی او دکائنا تو په سو نورالو
 بیکاره شو، لو ئے لو ئے فلسفیان او حکیمان په دیرشور او فکر سره د
 خدا ئے د ثبوت هم دا استدلال پیش کوی :-

ارسطو د خدا ئے د وجود، د هغه د توحید او د نیامت قائل وورملل
 ونخل د شهرستانی جلد ۳ ص ۳۹

را ملین ایډ وروائی چه انسان هغه وخت حق دق شی چه دا
 خلق اوینی چه هغوی دا وائی چه د ناطق او مکرم مشاهداتوغون
 عجایب تو په لید و هم دا وائی چه دا صرف د بخت او اتفاق رچپله د پیدا
 کیدو نتیجه ده، دا فرضی احکامو نه او عقلی کمره ای کوموله چه خاند
 د علم محسوسات، نومرین د دے د لره علم حقیقی یا لکن باطل کوی
 دے په فزیکل سانس پوهیدونکی هچرے په دے یقین نشی کولے،
 (۲) هربرت اسپنس لیکي، دارازونه چه ورخ په ورخ نودم پارک، کیرنه
 هرکله چه موبز په هغه زیات بحث کوی، نودابه خامخا منله شی چه
 انسان د پاسه داسه یوازی او ابدی قوت موجود دے چه د هغه
 موجب د اتول خیزونه موجو دیني،

۲) پروفیسر لینه وائی، کومر لو ئے خدا ئے چه آزی دے، د تولو
 خیزونو عالم دے په هر خیز قاید دے، د خپل وکار یگرو په ذریع
 حیا په وړاند دے دا شان جلوه کرد دے چه حیران او بیخوده شم
 (الكلام جلد ۲ ص ۵۲ و ۵۳)

د باری تعالیٰ توحید

په کومو دلائلو چه د خدا ئے د وجود یقین راخی هم هغه د خدا ئے
 د یووالی دلائل هم دی، عالم دیر به برخه بیکاری خو حقیقت کس هغه
 یو خیز دے، لکه څنگه چه د انسان اندامونه مثلاً ستریزه غوړونه
 خو په لید و دیر بیکاری لیکن هغه حقیقت کس یو غر را انسان د دے
 اوس د دے پیدا کوونکے او چلوونکے هم یو ذات دے دوه ندی نود کوی
 نه به زیات څنگه وی، ځکه چه یو خدا ئے انتظام چلو ئے شی، نوبل خدا
 بیا بیکاره شو او بیکاره خدا ئے کید دے نشی او کچرے دواړو هم انتظام
 نه شو چلو ئے نود واره خدا یان ځکه نه شو چه دواړه به به د سر وی
 او بے وسه خدا ئے موبز چر نه نه دے لید لے، کچرے دواړه مختلف
 نظامونه چلوی، نو عالم به تس تس نشی او کچرے دواړه یو نظام
 چلوی نوبیا هم عالم ځکه به کما و د او ختم شی چه د عالم حقیقت
 یو دے او چلوونکی د یو حقیقت دوه زیات ځکه نشی کید دے چه د
 وجود او ذات په مینخ کس داسه نسبت وی، لکه د ظرف او مظر و مثلاً
 پنږه اونځه، اوس کچرے یو خدا ئے یو ذات ته یو وجود ورکوی او بل
 خدا ئے هم دغه ذات ته بل وجود ورکوی، نود غه یو ذات په دینخه
 ختم شی، لکه چه یو پنږه کس دوه څپه ور ا منډه نو هغه شلیزی
 او پنږه پاتے نشی، دغه رنگ د دواړو خدا یا نو په دخل ورکولو د
 عالم تبا هی ده او کچرے بل خدا ئے پکس دخل نه ورکوی نوداسه بیکاره

او عاجز خدائی نہ وی بل داچہ د اتفاق ضرورت ہلتہ وی کوم خائے
 کین چہ د اختلاف نہ ضرر پیدا کیری کچرے دواپہ خدا یان وی نو
 ضرورت او حاجت د اتفاق بہ ورتہ نہ وی
 نہ بہ ورتہ د ضرر ویرہ وی، حکمہ چہ دادواپہ کہ زورئی د خدائی
 خلاف دی، نو دواپہ خدا یان بہ خائفا پورہ تصرف کوی او کامل
 دخل بہ ورکوی، نو اس موبز و نیلی دی چہ کچرے دوی دواپہ مخالف
 تصرف کوی نو ہم عالم نس اس او کچرے موافق کوی نو ہم عالم
 تباہ بریاد لکہ چہ دواہ منیزہ بوجئی کین دواہ نتہ خان خان لہ
 دواہ دومنہ غلہ آجوی نو ہفتہ بہ پرق اشلیزی، دادلیل قرآن

داسے بیان کرے دے :-
 لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا ۖ كَچرے زمکہ آسمان کینے دیر
 سُورَةُ انْبِيَاءِ آيَةُ ٢٢ ۖ : : خدایان وے، نو دواپہ بہ بریاد
 شوی وو
 ہم دغہ وجہ دہ چہ دعوی د توحید پہ ہتو لومذہب نو کین شتہ مشرک
 قومونہ ہم یو ذات فادر مطلق منی :-
 وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ ۖ كَچرے د مشرکانونہ تپوس
 وَالْأَرْضِ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ طر سورہہ : ا کہے، چہ آسمانونہ اوزمکہ
 لقمن آیہ ۲۲ : چا پیداکری دی نو خائفا بہ داوائی چہ اللہ پیداکری
 عیسیان رمشرکان منی درے خدایان خووائی، چہ دادرے واپہ یودی
 خبرہ غلطہ دہ خوبیاہم حقیقی گنروالے ہغوی ہر نشی برداشت
 کوے، باری تعالی سرہ پہ صفتونو فعلونو او عبادت کین دوی نورشیونہ
 ہم شریک کرلے : حکمہ د کامل توحید نہ محروم شول، پہ ہتو لومذہب نو
 کینے بوازے اسلام داسے مذہب دے چہ ہفتہ د باری تعالی توحید

دہر قسم شرک د بوئینونہ پاک کرو :-
 د شرک مذمت

۱) شِرْكٌ دَمَغْفَرَاتٌ جَوْكُهُ نَهْ دَعَا، اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ
 وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَاءُ سوره النساء آیہ ۴۸
 ۲) پہ مشرکانونجنت حرام دے، اِنَّهُ مَن يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ
 عَلَيِّهِ الْجَنَّةَ وَمَا وُجِهَ النَّارُ ط
 ۳) د مشرکانونو لے نیکی بر باد دی: وَلَقَدْ اَوْحٰى اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ
 مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ
 سوره الزمر آیت ۲۵ :-

۴) د مشرک د پارہ د بھیننے د عاجزانہ دہ، مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ
 اٰمَنُوْا اَنْ يَّسْتَعْفِفُوْا اِلِلْمُشْرِكِيْنَ وَاَلَوْ كَانُوْا اٰوِيًّا فَرُبِّيْ مِنْۢ بَعْدِ مَا
 تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنْهُمْ اَصْحَابُ الْجَحِيْمِ سوره التوبہ آیہ ۱۷
 مشرکین ہم د اللہ پہ ذات او دعالم پہ خالقیت کین دہ سرہ پہ شریک
 نہ منلو متفق دی، لکہ چہ شاہ ولی اللہ رم بنکارہ فرما نیلی دی
 : مشرکانونو صفاتی، افعالی او عبادتی شرک کہیدے،
 مطلب داچہ د اللہ پہ صفاتو او پہ فوق الاسباب افعالو او عبادت کین
 تے ورسہ نورے مقصد سے ہستیانے شریکے کہے خود اسلام او
 قرآن کوئے خصوصیت دادے چہ دوی د باری تعالی توحید دہر
 قسم شرک د بوئنی نہ پاک کرے تزدے چہ دما فوق الاسباب نفع
 اوضر، مرکزے بوازے د رب العلمین ذات گزہ، ولو، قُلْ لَا
 اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ط سوره اعراف
 حاضر او ناظرے یو ذات خدائو ندی اگردہ ولو، و هو معکم
 ایتما کنتم در سورہ الحدید آیہ ۱۷ :-

علم غیب نے صرف ذات خداوندی سرہ خاص کرو، قُلْ لَا یَعْلَمُ
مَنْ فِی السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَیْبَ إِلَّا اللَّهُ طرسورۃ النمل آیت ۲۷
دہشکلا تو حل کر لو دپارہ نے بلل ہر ہفہ سرہ خاص کر کے :-
فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا طرسورۃ الجن آیت ۱۷ :-

ہر قسم عبادت او ما فوق الاسباب مدد دعو بنتل نے ہم داللہ
ذات سرہ خاص کر کے :- اِیَّتَاکَ تَعْبُدُ وَ اِیَّتَاکَ نَسْتَعِیْنُ طرسورہ
الفاتحہ آیت ۱۷ :-

تردے چہ سجدہ تعظیمی نے ہم اللہ سرہ خاص کر کے کومہ چہ
نورودینو تو کین دغیر اللہ دپارہ جائزہ اَنِّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ :-
سورۃ الجن آیت ۱۷

نذار لغیر اللہ، قسّم بغیر اسم اللہ، طواف لغیر بیت اللہ نے بند کرو
اودا سے د شاک تو لے دروازے بند کرے، حقیقت دا دے چہ
دخدا نے د اقرار نہ پہ زہرہ چہ کوم اخلاق اشرغور زیزی ہفہ بغیر
د دے توحید کامل نہ نشی کیدے، دا طاعت، انقیاد، اِحبات،
خشوع، استقلال، توکل او اخلص حالت پہ زہرہ ہلہ طاری
کیدگیسی چہ دا خیال او اعتقاد نے وی چہ خموبن دہولو حاجتو نو،
ضرور تو نو، امیدو نو، غرضو نو او مقصدو نو ہم یومرکز دے،
دا شان دآزادی، زبردتیا او بے نیازی صفتو نہ ددے توحید کامل
نہ بغیر نشی پیدا کیدے کومرگس چہ د یو ذات نہ سوا بل خوک
حاجت رواگنری دہفہ سر پہ ہرہ آستانہ د تیبیتید دپارہ تیاروی

نبوت

دنبوت لغوی بنیاد کچرے (نبی) خبر وی، نوذ نبی شرعی او عرفی
معنی پہ داللہ لہ طرفہ خبر و کونکے وی، او کچرے دنبوتہ پہ معنی د

رفعت نہ منقول وی نوذ نبی معنی بہ دتولونہ لوپا او وچت شان
والاوی، او کچرے دنبی بمعنی طریق، نہ منقول وی، نو مطلب بہ نے
داوی چہ پیغمبر عم اللہ نہ د رسید و لارا اوسیلہ دہ، پہ رومی
صورت کین مہموز اللام او پہ آخرو دو وصور تو نو کین بہ معتل
اللامروی، ددا شاعرہ و نہ دمواتف، شارح دنبی، شرعی او اصطلاحی
تعریف دا نقل کرے دے،

مَنْ قَالَ لَهُ اللَّهُ أَرْسَلْتُكَ إِلَى قَوْمٍ بِنَبِيِّ هُمْ خَوْكُومِ، کوم تہ
أَوْ إِلَى النَّاسِ جَمِيعًا :- چہ اللہ دا فرما تیلی وی، چہ
نہ ما یوقوم یا تولو خلقوتہ پیغمبر لیرے نے:

دنبی رومی دوہ لغوی معنی امام راغب رحمہ اللہ پہ مفردا تو کین
لیکلی دی، دنبی یو خو خصوصیات دی چہ پہ ہفہ دغیر نبی نہ چہ کبری

دنبوت خصوصیتونہ

۱) یوانسان دنبوت د عہدے دپارہ چو نہ کول داللہ کار دے، د
عہدہ وہبی دہ کسبی نہ دہ، اللہ تعالیٰ پہ ظاہریا ظن پہ حال او مستقبل
پورہ خبر دار دے چہ ہفہ کوم انسان تہ دنبوت فرض پہ غاہرا کوی
نو ددے فرضو دا کولو پہ ہفہ کین کامل قابلیت او استعداد موجود وی
اللہ اعلم حیث یجعل المرسلین طرسورۃ اللہ بنہ پوہیری چہ د پیغمبری
منصب چالہ ور کول پہ کار دی :-

۲) دنبی علوم ہر وہبی وی کسبی نہ وی، ہفہ ذرکے دکوم اُستاذ نہ
زد کرا نہ وی کری، بلکہ دآسانی اُستاذ نہ دہ دآسانی علومو
زد کرا کری وی، او ذرکے پہ تعلیم کینے ہفہ اُرمی رنالو سنے وی
امام غزالی رح داحیاء العلوم پہ رومی جلد کین د عقل دمرتہو
د فرق دا سے بیان کرے دے چہ د خلقو د عقل مرتبہ مختلف دی

بعضے دیر غبتی وی چه په بنود لوهم زد کړه نشی کولے، او بعضے
تیز د ماغی وی چه په بنود نه زد کړه کولے شی او بعضے هغه
حضرات دی کومر چه د انسانی بنود لے نه بغیر د خپل زړه په رانوا
علومر حا صدوی، دا پیغمبران علیهم السلام دی،

۳ په شکل و شباهت او په خوئے خصلت کبش دنورو نه ممتاز وی
بخاری وغیره کبش دی :-

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِصُورَتِ
أَحْسَنِ النَّاسِ خَلْقًا وَخُلُقًا: ۱۰ اوسیرت کبش له یتولو خلقو
بهتر و :-

۴ په علم او عمل دواړو کبش کامل وی، د علم کمال ته د اده چه
کبش غلطی نه وی او د عمل کمال ته د اده، چه کنا ه توهمه کبش
او د عبادت الهمی د حد نه تیریدال دده په عمل کبش نه وی، نبی د امت
د پاره د عمل نمونه وی :-

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ: نوحکه د کنا ه نه پاک
وی او د خپل عمل غلطه نمونه نه ورکوی، لکه انسان چه د خپل کبش
د پاره درزی ته غلطه نمونه نه ورکوی، الله تعالی چه نبی د عمل نمونه
را لیر له نو په هغه کبش د غلطی او کنا ه څنکه امکان کبش شی :-

۵ نبی علیه السلام د علم او عمل تکمیل کوی، مطلب دا چه څوک
د هغه تربیت کبش راشی نو هغوی په علم او عمل کبش کامل جوړ شی
د هغوی د علم او عمل شان د نورو یتولو خلقونه بلند او ممتاز شی :-

۶ د نبی د تعلیم او عملی ژوند نه دا بشاره معلومبزی، چه دده
اصل مقصد عام مصالح دی یعنی دده په وړاند ه، د یوکس یا د
بهر او یتولی د فائده په خائ ه به عمومی فائده وی :-

۷ د نبی اومر خصوصیت داد ه، چه د نبی معاشی ژوند او اخلاقی
کړدار د بے مالئی او مالدارئی په دواړو صور تو نو کبش یو شان وی
کوم خورا ک سینا ک استوگنه او آغوستنه چه د بے مالئی په

حالت کبش ته وی هم هغه ته د مالدارئی په حالت کبش وی، کوم ه
عاجزی او خاکساری چه د بے مالئی په حالت کبش وی هم هغه ته

د مالدارئی په حالت کبش وی لکه چه د حضور علیه السلام او نورو
پیغمبرانو علیهم السلام، د انبوت د تاریخ په پا نرو کبش محفوظ د
کویا ک پیغمبران علیهم السلام په عوامی مفاد و خپل ذاتی مفاد :-

قربا نبوی، او د غلبه او حکومت حاصلولو نه پس هم د هغوی د مجزو
نیاز د بندگئی د شان او د هغوی په تواضع هیڅ اثر نه پریوزی،

د پیغمبرانو علیهم السلام د زره ادر روح خدا داد پاکي او صفائی د
هیڅ ماحول نه خراببزی او کنا ه کبش نه دده مطلب دا شو چه
عامو انسانانو نه د هغوی فطرت مختلف د ه :-

۸ د نبی په ژوند کبش د تصنع تکلف، نمائش، خپل لویئی او د خان
بشاره کولو هیڅ نبنه نه وی، او د هغه محبت او بغض د خپل ذات
د پاره نه بلکه د رب العلمین د ذات د پاره وی، هغه خود
خپل خان حق معاف کوی، لیکن د الله حق نه معاف کوی :-

۹ نبی د الله د فرمانبرداری عملی نمونه وی، هغه په بشاره او پته
په دننه او بهر دو ستانواو د شمنانو سره، په قهر او په خوشحالی
کبش بلکه په هر حالت کبش د رضائ الهمی د لار په نه یو دزه هم نه اوږی
د کبش حالات او خائی کیفیات د هغه په استقامت کبش څه نقص
نشی را وسته کویا کبش د الله رضائ او د شرع تا بعداری د هغه په خبیر

آخه شوی وی،

۱۰) کہ غنہ پہ ذریعہ دے دے دے پارہ عجائبات اور معجزات ظاہریزی
 چہ دہ غنہ دے نبوت تائید پر اوشی۔ پہ شرح مواقف کینے دے معجزے
 اوہ رہے شرطہ لیکلی دی۔

راج دابہ دے خدائے فعل وی رن دے عادت خلاف بہ وی، (۳۲) دے ہفتے مقابلہ
 بہ نشی کیدے (۳۳) دے نبوت دے عویدار نہ بہ ظاہریزی رہے دے دعوے
 موافق بہ وی (۳۶) بل نبی تہ بہ دروغون نہ دائی رہے دے دعوے کو لو نہ بہ ورنہ
 وی رطیع نو لکشور ۲۷۵ تا ۲۷۸

دے معجزے اصولی قسمونہ دے دے دی راج معنوی معجزہ دے خاصا نو دے پارہ
 (۳۷) جسی معجزہ چہ عوامو دے پارہ وی دے حضور علیہ السلام معنوی
 معجزہ قرآن دے، او جسی معجزہ تے شق القبر، تکثیر طعام و میا ہ
 ریغے خوراک خبناک زیا تہول او دے خا رو و خنا ورو او نو بو تہو خبرے
 کول دی۔

پہ معجزے، کرامت اور کربن پیلٹون

معجزہ او کرامت دے پارہ دے اللہ کا روتہ دی، معجزہ کہ پیغمبرانو
 او کرامت لہ ولی، ظاہریزی دے پارہ اختیار ہی نوی پہ اکتساب
 حاصلو لے نشی، بنود نہ اوز دے کہ تے نوی، دے دے دے وار و سبب
 صرف دے اللہ الادہ وی، پہ خلاف دے سحر چہ دے ہفتے دے لغت امان
 او مفسرینورم دا بیان کریدے، مَا دَقَّ مَا أَخْلَقَ وَ لَطَفَ، یعنی کوم
 فعل او عمل چہ پہ مخفی اسبابو بناوی ہفتہ سحر دے، دے سائنس
 بعضے موجودہ مصنوعات ہم دے سحر پہ تعریف کین داخلیدے شی، جکہ
 چہ دانسانی فعل دے، دانسان پہ اختیار کین دے پہ بنود نہ اوز کرے،
 کسب او اکتساب، پہ مشق او تجربہ حاصلیری دے نہ علاوہ عادی
 اوردی دے دے اسباب لکہ دے عام کار کسب دا سے بشکارہ او ظاہری

چہ عام خلق پر ہم پوہیزی، کچرے لہ دے دروغون بنی یو خلاف
 عادت کار ظاہرشی نو دابہ معجزہ نہ وی، بلکہ پہ استدراج او سحر
 کینے بہ جکہ داخل وی، چہ دے ہفتے مخفی ہفتہ اسباب موجودی کوم چہ
 مادی وی او کہ غیر مادی وی، خو تعلیمیاتہ او مشق کو وکی خلق
 تے استعا لوی، عبد اللہ المقنع یا زردشت نہ کچرے دا سے کارونہ
 صادر شوی وی، نو ہفتہ ہم پہ دے قسم کین داخل دی، لکہ چہ دے شیخ
 الاشراف او سکاکی نہ ہم دا سے اُمور بشکارہ شوی دی چہ دے نبوت
 دے دعوے تے نہ لولہ زتاریج کین شتہ دے درنگ دے ابوالطیب المتنبی او دے نو
 متنبی نو نہ ہم دا سے کارونہ ظاہر شوی دی دا تہول سحر، استدراج
 تجربہ، او تعلیم سہ تعلق لری مثلاً دے شیونکی پہ لاس اچو لو دے شیخ الاضر
 لاس دے او بے نہ را بیکیدل او دے شیونکی تک نہ پس بیالاس جو رہیدل چہ
 پہ حقیقت کینے لاس نہ ووبلکہ رومالو، اولکہ دے سکاکی چہ بھدا کین اورد
 دا سے بند کرو چہ یونغرے ہم نہ بگیدو، دے طاش کبری زادہ روحی نہ نقل
 دے رجمالہ مسلمانوں کا نظام تعلیم و تربیت گیلانی جلد ۱ ص ۱۱۸ عاشرم ابن سینا
 پہ آخر دے اشادات پہ یو باب کین اگر چہ دے خوارقو دے خلاف عادت خیزونو
 طبعی اسباب ہم بیان کریدی او پہ تفہیمات کین شاہ ولی اللہ رح دے
 إِنَّمَا الْمُعْجَزَاتُ وَالْكَرَامَاتُ أُمُورٌ أَسْبَابِيَّةٌ غَلَبَ عَلَيْهَا السُّبُوحُ
 فَيَأْتِيَتْ سَائِرُ الْأَسْبَابِيَّاتِ، او خوارق تے پہ متازا سبایا تو کینے
 شمیر کریدی لیکن دے ہفتہ مقصد خوارق پوہے تہ تزدے کول اودانے
 مقصد تہ دے چہ دے درجہ دے عامو سبایا تو پہ شان کسبی او
 مشقی دے

دنبوت حقیقت

دے نبوت حقیقت خو اللہ تعالیٰ پیٹرنی یا پخپلہ نبی لیکن دے شکل

پہ ذہن کین را وستود پاره امام کا زوی رحمہ اللہ پر مطالب علم لید
 کچھ چہ خہ لیکلی دی دہے خلاصہ دادہ ۱۰ چہ انسان کین دودہ طاقت
 دی، (۱) د خیر او شر معلوم قول (۲) او دویم د خیر د عمل کو لو او د شر
 د عجز کید و طاقت، د رومی طاقت نوم قوت نظری دے او د دویم
 طاقت نوم قوت عملی دے دے دوار و قوتو نو پہ لحاظ د انسان
 دے قہ دی،

(۱) یو ہن خلق چہ پخپلہ پہ دے او صافو کین ناقص وی :-
 (۲) بل ہن خلق چہ پخپلہ خو کامل وی لیکن د ناقصا نو تکیل نشی کو
 (۳) بل ہن خلق چہ پخپلہ ہم کامل وی او ناقصان ہم کاملان کو لے شی
 دکمال بیا مختلفہ درجے دی دے آخری حد دادے چہ قوت نظری
 دومرہ کامل وی چہ ددہ پہ خہ علم راشی نو ہن د بالکل صحیح وی او
 غلطی امکان ہدیو پکین وی نہ او د قوت عملی دکمال آخری حد دادے
 چہ ہن تہ د داسے قوی ملکہ حاصلہ وی چہ پخپلہ تر بنہ کارونہ صادر
 او بدئی د صادرید و امکان تر بنہ وی، کوم یو انسان تہ چہ د نظری
 او عملی کمال دا انتہائی درجہ حاصلہ وی ہم دغہ پیغمبر او نبی وی
 (۴) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ، پہ (معارج القدر) اور (المنقذ من الضلال)
 کین د نبوت پہ حقیقت د پوھے لہ پاره چہ کوم تقریر کو
 دے د ہن خلاصہ دادہ چہ انسان د پیدائش پہ وخت جاہل وی
 د بتو نہ رومی پہ ہن کینے د مس قوت پیدا کیری چہ پرگرم، یخ
 او سخت پیڑنی، بیا پہ کہ کین قوت حاسہ او باصرہ پیدا شی چہ پہ
 رنگ او مقدار پیڑنی بیائے د آوری و او خلو قوت پیدا شی چہ پہ
 ہن آواز او مزے پیڑنی او پہ دے د محسوساتو د ختم شی
 بیا یوہ نوے د تیز دور شروع شی چہ پہ ہن دے د ہن خیز و نوے

صدا، چہ پہ کوموددہ لاس نہ رسی د آدور پہ او ممال د عجز
 شروع کیری کیری دے دور کین دے خیل، پردی د خوراک خکاک قابل
 بزور نہ او پیڑنی، بیا د عقل زمانہ راشی چہ پہ ہن انسان کین،
 مال، صحیح او غلط پیڑنی اُس دے نہ ویراندے یو بلہ داسے د
 د عقل رسائی ہغلنہ نشتر لکہ خنگہ د حواسو چہ د عقل درجے تر سا
 نہ، دے درجے نوم نبوت دے چہ د ہن پہ وجہ دوحی پہ رہنما
 ہن علوم او معلومات حاصلیری د کوموددہ کوندا و نہ چہ عقل

جز دے :-
 د نبوت تا بتو لو د پاره د امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ، دویم طریقہ
 چہ نہ بول کارونہ د کولو دی، اونہ د نہ کولو، بلکہ بعضے
 کولو دی او بعضے د نہ کولو، اُس دا سوال پیدا کیری چہ د کولو او
 نہ کولو د کار و نو فرق ہر انسان کو لے شی، او یائے ہن شوک نشی
 یائے شوک کو لے شی او شوک مے نشی کو لے رومی دوارہ احتمالونہ
 رابا بطل دی، یوازے دریم احتمال داسے پائے کیری، چہ بعضے انسانان
 چہ ہنوی دا حد و نہ متعین کو لے شی چہ فلا فی عملونہ د کولو او فلا فی د
 اولو جو کہ دی دغہ حضرات پیغمبران او صاحب شریعت دی :-
 (۱) د احقر پہ خیال کین د بعضے لطیفو خیزونو مثلاً د ایمان، کفر، د طلعت
 عصیت تا ثبات د عقل د حد نہ بہر دی، لکہ خنگہ چہ معقولات د حواس
 نہ بہر دی نو د وی علم د عقل پہ ذریعہ حکہ نشی حاصلیدے مگر د
 د تاثیراتو علم د یرنیات ضروری دے، حکہ چہ د کثیفو خیزونو
 د تریا قوا و زہر و نفع نقصان معمولی دے لیکن روح سہ د
 پہ وجہ د لطیفو خیزونو اثر قوی وی، مادیا تو کینے لطیف اشیا
 الاثر وی، لکہ ستیم چہ دومرہ قوی الاثر دے چہ ریل کا دے

پر منہ دے وہی، لہذا آدم انسان فلاح دے خیزونو د نفع او نقصان
 یوازے رب العلیین حکم کو لے شی چہ ہفہ پچیلہ لطیف او خیر دے
 انتہائی مشرف او عظیم دے او انسان بے حدہ کمزور ہے او ذلیل
 پہ دوارو کئے ہیج جو رخت نشووا تلے لہذا دے د پارہ یو واسطہ داسے
 چہ خہ قدرے نسبت لے د اللہ، ہ وی او خہ د انسان سرہ چہ پہ
 طریقہ د اللہ فیض انسانا نو پورے را ا ر سبوی اودا واسطہ د نبوت
 شی ددے واسطہ بہ داسے مثال وی لکہ داورا وا بو یو خائے کو لو د پارہ
 چہ د اور پشان گرم اولطیف ہم نہ دے او د ابو پشان یخ او بنید ویکے
 د اور فیض رگرمی) بیغ پہ بیغہ حکم ابو تر نشی منتقل کو لے چہ ددے
 سینخ کنی جو رخت نشہ ہر کلہ چہ د پچکے واسطہ شوہ نو دا اور فیض
 ہلہ ا د سی او ہفہ کرے شی، دغہ حال د محبت الہی اود نبوت د علوم
 چہ د نبی پہ ذریعہ امت او عامو انسانا نو نہ منتقل کو لے شی د روحا
 او ملکیت پہ اعتبار د نبی ذات اللہ سرہ نسبت لری اود بشریت
 انسانیت پہ اعتبار انسانا نو سرہ نسبت لری اودغہ رنگے دیو
 پہ تو کہ د نبی مناسبت مفیض د اللہ) او مستفیض د انسان) د
 سرہ دے :-

رہ) شاولی اللہ نور اللہ مرقدا، پہ حجتہ اللہ کنس د نبوت پہ انسا
 کوہ کلام کریدے د ہفہ خلاصہ حادہ چہ پہ نیاتا تو کن دہر یو
 جدا خاصیتونہ دی دغہ رنگ د حیوانا نو د ہر قسم خان خان لہ
 دی، داہول خاصیتونہ ددی د صور نوعیہ و فطری غوبنتنہ دہ
 نوعیہ پہ موجب حیوانا نو لہ چہ د ہغوی د ژوند د پارہ فطری او
 عنوی، نہ علاوہ بوبل قسم ادراک ہم در کرے شوے دے چہ ہفہ
 اکتسابی او نظری و پیلے شی اودا پہ تجربہ، غور، فکر او پہ ترتیب

بقدماتو حاصلیزی، ددے پہ ذریعہ انسان، تجارت، کار کسب او
 بلوم او فنون حاصلوی، خود اتول علمونہ د انسان بدنی حالت
 ترون لری، ددے نہ بغیر انسان نہ یوبل قسم ادراک ہم در کرے
 دے چہ د ہفہ د روحانیت فطری خصوصیت دے، او ہفہ نہ
 ملکیت ہم رو پیلے شی ہم ددے قوت پہ اثر ہفہ د کائناتو پہ کارخانہ
 کو ی چہ داخہ لہ جو رہ دہ، خہ چا پید ا کرے یم، شوک مالہ روزی
 ی، او خہ د پارہ لے پید ا کرے یم، او ددے سوا کو نو پہ جو ا بر تو کئے
 د یو دیر لو لے طاقت اقراری شی، او د ہفہ پہ ویراندے د زاری،
 زنی نہ توالی او د تا بعد اری آداب پہ خائے را ژبری خود مہ ا مود
 پہ یو قانون الہی موقوف دے، چہ د ہفہ د رضائو لے مقرر ہے
 ددے صورت د اجوز کری چہ لہ دیر و مود و پس خپل منظور نظر
 انسان پیدا کری کوم چہ ددے فطری غوبنتنہ (د فرما نبرداری
 تون) د ظہور سبب جو رہ شی دانی وی، پہ اصل مضمون موندے د پارہ
 ضافہ ا کرے، چہ عام فہم شی،

د قانونی دلیل د اللہ جل جلالہ، ددے صفتونہ نول قومونہ او

فیونہ منی، ① حاکمیت ② قدرت ③ حکمت
 او بار و صفتونو تقاضا د ادہ چہ خپل رعیت او انسانی مخلوق باندا
 قانون ا جلوی حکم چہ بے قانونہ حکومت ہسے شرم دے، قدرت
 حکمت ہم بے قانونی نہ منی، نو دا ضروری شوہ چہ د حاکم اعلیٰ او د
 العلیین د ذات یو قانون و موجودوی اودا ہم ضروری دہ چہ انسان
 قانونہ خبردار کریشی حکم چہ بے اعلانہ او بے خبرہ قانون بیکارہ

د قانون د اطلاع دوه صورت کید بيشی، یو عمومی او دویم انتخابی او عمومی داچه الله رب العلمین هر کس ته ځان ځان له په هر ملک زمانه کښ ددے خبر ورکوی، خودا د الله د شان او عظمت نه ځکه خلاف ده، چه یو حقیر انسان امیر یا بادشاه هم داسه نه کوی چه کور په کور دگرزی او هر هرتن ته د خبر ورکوی، نو دویم صورت اوس داسه مناسب دے چه الله تعالی یو غوره انسان اټاکي او د هغه په واسطه د خپل قانون خداوندی نه خبر کړی چه د خلقو دین دنیا بشی، او عدل او انصاف قائم شی، او د خیر او شر د عملونو د نتیجونه خبرشی د داسه منتخب او نمائنده حاکم اعلی هستی نوم د شرع په اصطلاح کښ ښی اور رسول دے :-

(۶) د جې د لیل د انسان په فطرت کښه د جسمانی ضروریاتو لکه خوراک، شیناک، نکاح وغیره) محبت هم پروت دے، او د روحانی ضروریاتو (د الله) محبت هم، په دنیا کښه د بتولو قومونو او مذاهبونو د ایشمیر، عبادت کا هونه ددے، صحیح یا غلط مظاہر دی، د عبادت طریقو وی او که غلطه خو مطلب ته الله سره د محبت ثبوت دے، هر که الله پاک د ټولو خلقو محبوب دے او د محبوب، ضالیتول هم فطری غوښتنه ده خود ارضایو پټ خیز دے چه د هغه اظهار به په کلمه نه چه په قیاس او انکل دغه کلام د الله کوم پالک او اعتباری ذات چه بنکاره کیری هغه ته ښی اور رسول وینلے شی، او په دغه کلام د اخوښی او ناخوښی متعین حدود و د شریعت په اصطلاح کښ خو باطله عقیدے، ښه او خراب خوښونه او نارا و عملونه وینلے (۷) عدلی دلیل، انسانان د خپل ذات باقی ساتلو د پاره د خیزونو محتاج دی، خوراک، شیناک، او ځان خاییکه، او د

نوعه د باقی ساتلو د پاره ددنه علاوه د نکاح او د ښه هم محتاج وی دا خلوس ضروریات ټول انسانان غواری او طلب کوی، هر کله چه هر انسان پرخپل شهوانی او په نزوی قوت د ضروریات لټوی نو ځان ځان په جگر ښه او کشمکش پیدا کیری او هر یو به خپل غضبی قوت غوښتند کوی، ددے جگر و او شر ختمولو د پاره د انصاف قانون په ښکار دے چه د هر انسان خپل خپل حق محفوظ کړی اوس به دا قانون د چا وی (۸) دیو انسان یا د گنرو انسانانو ر پار لیمنت او یا به ته خدا ته جوړی، په رومبی د ژو صورتو کښه د عدل مقصد نه پوره کیری، ځکه چه د عدل قانون جوړولو د پاره دا خیزونه ضروری دی :-

- ۱) کامل علم او کامل حکمت چه د خیر و شر حد نوم تعین کولو کښه غلطی ا نشی :-
 - ۲) رحمت او شفقت چه د بعض او عناد په وجه د قانون په جوړولو کښه بے انصافی ا نشی :-
 - ۳) پره داری به، پکښه نه وی چه د قانون په جوړولو کښه د خپل قوم د خپلو وطن دارو لحاظ ا نشی او د نور و حق ا نه و هله شی :-
- انسان کښه د درې واړه صفتونه نشته دده علم مکمل نه ددے د پوره شفقت شته او نه د پیره جښه نه پچ کیدے شی، خود خدا ته په ذات کښه د اداریاړه صفتونه پوره درل نشته، دده په علم کښه غلطی نشته د دنیا ټول انسانان دده پیدا شوی بندگان دی ددے د ټولو یوشان معبود دے، نور رحمت او شفقت ته هم په یوشان دے او پره جنبه، پکښه هم ځکه نشی راتلے چه الله یو قوم قبیلے یا وطن سره هېڅ تعلق نه لری دده شان دے تصور نه هم اچت او بالادے، قانون جوړولو هم ددے ذات حق دے او دا قانون د کوم پرگزیده بنده، معتمد

اور منتخب نمائندہ پہ ذریعہ چہ لیری دابئی اور رسول عم دے ۔
 رہے تو وسطی دلیل ، بتول مذہبوں ، دا خبرہ مئی چہ انسان ہندہ
 خدائے پیرندگی اور عبادت کو لے شی چہ ورتہ دہندہ ہنما ئی
 لیکن عامو انسانا نو او د خدائے پہ مینج کئے دمرتبہ پہ لحاظ ہیج مناسب
 نشستہ ، عامر انسان دیرلانداے او د دنیا خالق انتہائی بلند دے مزی
 شوہ چہ انسانانو کین کا اللہ د فیض حاصلو لو دا سے بگزید واسطہ
 دی چہ بیا دغہ فیض عامو انسانانو تہ ہفہ اکر سوری ، یو طرف تہ
 د بشریت پہ واسطہ انسانا نو سرہ ترے وی او بل طرف نہ درو حانی
 پاکیزگی او بلندی پہ برکت اللہ جل جلالہ سرہ مناسبت لری دی
 پہ حقیقت کئے د فیضان الہی واسطہ وی چہ د دی پہ ذریعہ د خالق
 کائنات فیض انسانانو تہ ر سبزی مثلًا موز د اور فیض د کرمی او تو
 سر سول عوار و چہ د ہفہ نہ چائے یا پخکے جو رکرو ، خود او بو
 او اور جو رخت نہ راحی یو کرم دے بل بیج یو اوچ دے بل گوند یو واسطہ
 دیکھے بکار دے چہ د ہفہ پہ ذریعہ د اور کرمی ابو کئے نوزی او مقصد
 حاصل شی یا داسے لکہ شاہ ولی اللہ رحم فرمائی ، روح انسانی رچہ لطیفہ
 ربانی دے دیر لطیف دے او انسانی بدن کثیف دے دے دوار و جو رخت
 بنشور اتلے اللہ د جو رخت را وستو د پارہ چہ درو ح انسانی فیض بدن
 انسانی تہ اوسی واسطہ د روح طبعی ر ہفہ براس چہ وینے نہ پیدا کیری
 بے پیدا کرے چہ د انسان پہ بدن کئے خو زوی ، ہمدغہ رنگ پیغبران
 علیہم السلام د اللہ او د عامو بندگانو پہ مینج کین واسطہ دی ، د ر شد
 او ہدایت دا شکل د اللہ د عظمت سرہ بنائی لکہ د نصاری و د عقیدے
 مطابق اللہ پہ شکل د عیسی علیہ السلام یا د ہندوانو د عقیدے مطابق
 اللہ پہ شکل د رام بشن مہادیو او اتل غلط او د فطرت خلاف دی ۔

اول دا چہ لرمجدود خدائے د انسان پہ شکل کئے محد و کیدل د عقل
 خلاف دی ، دویم :- خدائی د انسان پہ شکل کیدلو سرہ خیلہ خدائی
 قائمہ نشی سالتے او بل دا محمدائے پاٹ کین بہ ہم د بشریت حاجتوںہ
 او ضرورتوںہ راشی ، بیا بہ خدائے پاتے نشی ، دریم :- دا چہ د انسان
 پہ شکل سہی خو خدائے پخیلہ ہادی شو اس بہ چہ دے کوم عمل
 کوی ہفہ بہ د خدائے عمل گنرے شی ، نو انسان بہ د ہفہ تابع
 پہ دے عمل کین ٹکے نشی کو لے چہ ہفہ بہ دا عذر لری چہ انسان
 د انسان پشان عمل خو کو لے شی مگر د خیل خالق او خدائے پشان
 عمل کو ل ناممکن دی ،

خلو رم :- دا چہ پہ انسانی جامہ کین د خدائے را تلل مفید نہ دی
 حکم ہفہ د چار عیسی یا رام چندس پہ شکل کئے چہ را شی نو بتول
 تعلق بہ ئے ہم دے سرہ براہ راست وی ، او نورو انسانا نو سرہ بہ ئے
 بالواسطہ وی ، ٹکے چہ ہر انسان کین خوبہ د دغہ عقیدے مطابق
 خدائے نشی نتو تے ، لہذا پہ خائے دے چہ خدائے تعالی د انسانی
 تشکل ذلت پہ سر واخلی ، او پخیلہ د فیض واسطہ شی دا خبرہ دیرہ
 معقولہ دے چہ یو غورہ کرے انسان د فیض واسطہ جو رہ کرمی
 چہ د ہفہ عمل د انسانیت ر بشریت پہ وجہ د نورو انسانانو د پاسہ
 نمونہ جو رہ شی یو انسان بادشاہ پخیلہ کوخہ پہ کوخہ نہ گری او نہ
 د بل چاہے شکل کین گری ، صرف خیل ہونمائندہ وزیر وغیرہ مقرر کری
 چہ ہفہ د نہ احکام او قوانین نورو تہ ر سوری :- د اسلام د نبوت تصور
 د ہولونہ زیات معقول دے ہفہ د فطرت سلیمہ او د دنیا د روش
 بالکل مطابق دے ،
 پنجم :- دا چہ پہ شکل د بل ر عیسی یا رام چندس کین د را تلو مطلب دادے

چہ پہ ہننے ظاہر شوے دے نو دا خبرہ حکم غلطہ دہ چہ د خدا
 جلوه گاہ او مظہر دنیا ہر یو خیز دے :-
 ذرا نقدیسی دلیل : خداوندی احکام پیر بندل د ہننے منل او گول
 دہرے وارہ ضروری، دا حکامو پیر بندلو او پوہ د پارہ د معلّم د ہننے
 منلود پارہ د تقدّس رپا کئی، او د گولو د پارہ د مقدّسے رپا کے،
 نونے ضرورت ری، چہ د تعلیم، تسلیم، او تعیلل پہ ذریعہ دین
 الہی باقی پاتے شی، کہ دا سے نہ وی د دین سلسیلہ بہ کت شی او د
 دین جاری سانلو د پارہ د دے ربط او ترو ن دا سے یو محسوس شخصیت
 سرہ ضروری دے چہ د ہننے عظمت، تقدّس، محبوبیت، پہ زہرو
 کتے دا سے مضبوط وی، چہ کلہ ہم تر جہ اوزی او د احیثیت ہم دہنی
 کیدے شی، حکم دہنی تصور دین د پارہ ضروری دے چہ د ہننے
 محبت او تقدّس د دین د شیعو رو بنانہ سانلو د پارہ د تیلو کارو کئی

ختم نبوت

د ختم نبوت مسئلہ د اسلامی تاریخ پہ یو دور کن ہم د شک شیے
 جو کہ نہ دہ پاتے شوے او نہ پہ ہننے د بحث کولو خہ ضرورت کنولے
 شوے دے، لیکن د پاک او ہند پہ برصغیر کن انگریزی حکومت
 د خپلو مفاد او د تاریخی اسلام د شنئی د تکیل د پارہ د اسلام پہ
 دے مرکزی عقیدہ گذار کول ضروری اکنول د پارہ د دے چہ د مسلمانان
 یوولے ختم شی د دے سازش پورہ کولو د پارہ د پنجاب د ضلع کور،
 داسپور نہ انگریزانو تہ دا سے یو سرے پہ گوتوراضے چہ د دے
 مقصد پورہ کولو د پارہ د مناسبت وو، ہننے د انگریزانو پہ حمایت

خپل یو امت جو رکرو او د نوی نبوت بنیا دے اکنولو دیر کتا بونہ
 ایکل چہ د ہننے بنیا دی مقصد و نہ درے دی :-
 ① پہ خپل شخصیت او دعور و زور د رکول :-
 ② د قرآن تحریفونو تہ معارف و تیل :-
 ③ د مسلمانانو پہ د شنئی او د انگریزانو پہ دوستی زور لگول :-
 د دہ بتولہ کاروائی ہم د غہ خلاصہ لری، لکہ اقبال مرحوم وائی :-

سلطنتِ انبیا ررحمت شمر د	رقصہائے گرو کلیسا کرو مرد
--------------------------	---------------------------

ترجمہ د غیر قومونو د انگریزانو حکومت تے رحمت اکنولو د گریے خوالکن
 گدا کھانے اکرے او مر شو :-

د نا خبرہ مسلمانانو د ایمان بیچ کولو د پارہ پہ ختم نبوت خہ بیان کول
 ضروری دی، د اسلام مثال د یو عمارت دے او د اہم عمارت درے
 نقشے وی چہ انجنیر تے جوڑ وی :-

① ذہنی او فکری نقشہ ② تحریری او کتابتی نقشہ ③ خارجی نقشہ
 اسلام د عقائد و اخلاق و عبادا تو یو عمارت دے د ہننے پورہ نقشہ پہ
 علم الہی کن محفوظ دہ، بیاد انفسہ د کتاب او سنت پہ شکل کن جوڑ
 شوے چہ دا د عمارت اسلام یو تحریری نقشہ اکنولے، بیباخوار لس سورہ
 کالہ د مسلمانانو جاری عمل د دے نقشے او عمارت اسلام یو بہرے
 وجود و دادر سوا پہ یو بل سرہ گدی یو خائے واغلی دی د اللہ پہ علم
 کتے د اسلام حقیقت ہو بہو د قرآن او حدیث پہ شکل کن بنا کارہ شو
 او قرآن و حدیث کن د اسلام چہ کو م حقیقت و وہم ہننے د مسلمانانو
 پہ ذہن او فکر کن پر لہ پسے نسل پہ نسل منتقل کیدو، د اسلام پہ

بنیادی امور و کتب مسلمانانوا اختلاف انکرو اگر چه په نور و امور و
 کینے اختلافا و، هم دغه وجه ده چه په اسلام کینے دیرے فرقی پیدا
 شوے خو ترینه هغوی د ختم نبوت په بنیادی حقیقت کین شمسیم
 اختلاف انکرو البته د کتاب الله او سنت نبوی نه دبهر و تو په چل
 انکار کیده شو او همدغه ا شو، په دے مسئله په دوؤا بختونو، بخت کوو
 عقل (۱) نقل : په نقل کین به په درے خیزو نو بخت کیری
 (۱) کتاب یعنی قرآن او ختم نبوت (۲) حدیث او ختم نبوت (۳) اجماع
 او ختم نبوت، او د دے نه پس به د ختم نبوت په عقلی ارجح بیان کوو :-

ا: قرآن او ختم نبوت

د قرآن حکیم د سلو آیتونو نه زیاتو
 کینے د ختم نبوت مسئله بیان شویده
 خود کوتاه والی په خیال مونږ یو خوا ایتونه را جو نر کوو، رو هغه په سوت
 اجزاب کین دے :-
 مَا كَانَ مُحَمَّدٌ ابًا أَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ : محمد صلی الله علیه و سلم ستا سو په سر و
 وَلٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتِمَ النَّبِيِّينَ ط وکان کینے د چاپلا نه دے لیکن د الله رسول
 اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ : او په ټولو نبیانو مهر دے، او الله په
 هر خیز خبر دار دے :-

د آیت با بخصوص په ختم نبوت دلالت کوی، یعنی د نبی علیه السلام په
 تشریف آوری سره د ټولو نبیانو په سلسله مهر ا لگیدو، ا س به چاته
 هم نبوت نشی ور کولے، چاته چه ملاویدا و هغه ملاو شو او هغوی د
 نبوت دور د ټولو نه حکم ر ستو کیشودے شو چه دان نبوت به ترقیامته
 چلیری په آخره زمانه کین به حضرت مسیح علیه السلام د دوری د امتی په
 حیث راجی، ټول پیغمبران ا س هم په خپل خپل خاکه پیغمبران دی مگر
 د نیا کین صرف د محمد د نبوت عمل جاری او ساری دے، او الله ټول

خیزو نه پیژنی تردے، چه دا هم پیژنی چه زمانه د ختم نبوت او
 خاکه د ختم نبوت کوم یود دے په «خاتم» کینے د دت، په زیر د و پرو
 قاریانو قدرت دے، او د دت، په زور د حسن او د عام قرات دے،
 د لایومبی قدرت ر یعنی خاتم د خاتم النبیین معنی د ټولو نبیانو
 ختم ویکه او د دت، په زور خاتم معنی د ټولو نبیانو مهر و خوک د و ا پرو
 قرا تو نو مطلب یود دے هغه دا چه هغوی صلی الله علیه وسلم آخری
 نبی دے او د دوری نه پس د نبوت دروازه بنده شوه، حکم چه د مهر
 معنی د نبوت بندیز، دا یو بلیغ انداز دے، چه پر قرآن سنت او عربی
 لغت متفق دی، د کومو کافرانو په نصیب کین چه ایمان نه وو، د هغوی
 په باره کین د ایمان بندیز په لفظ د مهر بیان کرو، فرمائی.

ان الذین کفروا ساء علیهم
 عا نذار تهم اثم کم تئنذرهم لا
 یؤمنون ختم الله علی
 قلوبهم و علی سمعهم و سورا
 البقرة آية ۷۰) : : :
 یقینا که خاص خلق د ا س کافر دی
 چه نه هغوی ویزو دے او که نه
 ویزو دے هغوی به ایمان نر لوری
 حکم چه د هغوی په زرو نو او غوزرو
 مهر لگیدے دے :-

کچرے دلته د مهر معنی د ایمان دروازه بندیدل وی نو په خاتم
 النبیین کین هم د مهر معنی به خاتم د نبوت بندیز وی، لکه صاحب
 قرآن پخپله دا تفسیر کړې دے په مسلم کینے د ابو هریره او په
 ترمذی او ابو داؤد کین د ثوبان رض نه مرفوعا روایت دے چه
 قیامت نه وړا ندے به د جالان او دروغ ژنان د نبوت دعوا کړی
 وَاَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، حالانکه زه خاتم النبیین یم خا
 نه پس چاته نبوت نشی ملاویدے هم دا الفاظ د حدیث یفرض
 نه طبرانی او احمد مرفوعا نقل کړیدی په روایت د ابو هریره رض

پہ بخاری او مسلم کین د نبوت تشبیه داسے یو کورسره ورکریده
 چه د هغه تعمیر د نبوت د خستو شوه وی د هرنی د نبوت مثال
 بے دیو خسته ورکریده، او په دغه عبارت کینه صرف دیو خسته
 خائے خالی وی نو حضور فرمائی چه **ختمهم هغه**، **فانا هذیه المینه وانا**
خاتم النبیین؛ د ابوهریره رض نه مرفوعاً حضور علیه السلام شپن
 خصوصیات ذکر دی چه په هغه کین شپن خصوصیت **وختیم بی**
النبیون یعنی په ما د پیغمبری سلسله ختمه شوه رداة **مسلم**
فی الفضائل په فتنه الدجال کین د ابوامامه رض نه مرفوعاً روایت
 نقل ده، **وانا خیر الانبیاء واکتم خیر الامم** یعنی د آخری نبی
 یم اوتاسواخری امت یمی، دغه رنگ په صحیحینو کینه حضرت علی
 ته د حضور علیه السلام د فرمائیل **انت منی بمنزلة هارون**
من موسى الا انه لا نبي بعدي، یعنی ستا تعلق ماسره هغه ده
 کوم چه د هارون علیه السلام د موسی علیه السلام سره رو بسواد
 ده چه هارون علیه السلام پیغمبر و او خما نه پس پیغمبر نشی کیده
 دغه رنگ د صحیحینو د روایت چه **رکم یبق من النبوة الا انبئنا**
 د نبوت هتج پاته نشو سواد رشتینی خوبونو پاس تیر شوی د ختم
 آیت په باره کین پخپله صرنا په **را ناله او هام** ص ۲۵۲ ۲۵۳ کین داسه
 لیکي رمگردار سول **ختم کونکے د نبیا نودے**، د آیت چه **ختم نبی**
 نه پس به بل نبی د نیا کینه نه لاسخی په رحامة البشری صلا کین لیکي
الم تعلم ان الرب الرحيم المتفضل بسبي نبينا صلى الله عليه وسلم
خاتم الانبياء بغير استثناء وفسر نبينا في قوله لا نبي بعدي
ببيان واضح للظالمين په ایام الصلح صلا کین لیکي **ختم نبی**
 صلی الله علیه و سلم د **خاتم النبیین** تفسیر په **لا نبي بعدي** سره افرایشو

چه خما نه پس به بل نبی نه وی او د حق طلب کوو نگو له پاره دا
 خبره بنه بنکاره ده په حدیث **لا نبي بعدي** کین **ولا** و لقی
 عام له پاره ده د کتاب البریه) صلا کین لیکي **ان حضرت صلی الله**
عليه وسلم بيأيا فرمائی دی، چه خما نه پس به بل هتج یو نبی نه لاسخی
 او حدیث **لا نبي بعدي** داسه مشهور ووجه چاهم دده په
 صحت کینه خبره نشوه کولے او قرآن شریف رچه لفظ **لے یقینی** ده
 په خپل آیت کریمه **ولکن رسول الله و خاتم النبیین** سره هم
 دده تصدیق کوی، چه په حقیقت کین **ختم نبی** په نبی باندے نبوت
 ختم شویده، په تریاق القلوب ص ۳۴۵ کین لیکي:

هست او خیر الرسل خیر الانام	هر نبوت را برود خداختام
-----------------------------	-------------------------

دده تصریحاً تونه پس په دے خبره کین هتج شک شبه نه پاته کیزی
 چه ذکر شوه آیت په ختم نبوت کین د قطعی الثبوت کید و نه
 علاوه قطعی الدالات هم ده،

د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت

- ① په روح المعانی کین دی چه **خاتم** (ما یختم به) ته ویل شی لکه
 خنکه رطایع **ما یطبع به ویل شی**،
- ② په مفردات د امام راغب کین دی، **وخاتم النبیین لانه ختم النبوة**
- ③ **وفي المحکم لابن سیده وخاتم کل شی وخاتمة عاقبه واخره**
- ④ **وفي التهذیب، للاثه هدی وخاتم النبیین ای اخرهم**؛
- ⑤ **وفي لسان العرب وخاتمهم وخاتمهم اخرهم**،
- ⑥ **وفي تاج العروس الخاتم بالفتح والكسر من اسمائه**

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ الَّذِي خَتَمَ النَّبُوَّةَ بِمَجِيئِهِ :
 ٤ ﴿ وَفِي مَجْمَعِ الْبَحَارِ ، وَخَاتِمٌ بِالْفَتْحِ بِمَعْنَى الطَّالِبِ أَيْ شَيْءٍ يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي :
 ٥ ﴿ وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتِمُ الْخَيْرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ أَيُّ الْخَيْرِ
 ٦ ﴿ وَفِي كَلِمَاتِ أَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ لِأَنَّ خَاتِمَ الْقَوْمِ الْخَيْرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفِي الْأَعْمَ يَسْتَلْزِمُ نَفِي الْأَخْصِ :
 ١٠ ﴿ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلِمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ كَ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

دخاتم النبیین لفظ او مفسرین کرام

دا صحابہ کرامونہ دموزا تر زمانے پورے یا دہکے دستو پورے دقرآن حکیم چہ خومرہ تفاسیر یا ترجمے شویدی تولو دخاتم النبیین شرح دا کپیدہ چہ دخضور علیہ السلام نہ پس بل چاتہ نبوت نشی ملاویدہ لیکن خہ وخت چہ گوردوا سہوری د نبی جورید و عمم ا خور و نوپہ اول کینے خونہ بلکہ پہ اخر کینے دختم نبوت خپلہ عقیدہ او خپلہ شرح دے د پارہ بدله کپہ چہ پخپلہ ہم نبی جور شی او پہ دے کین د امید خلاف کامیابی دہ تہ ا شوه ،
 د ہفہ خپل بیان دے چہ خما د ا گمان ہم نہ و چہ مسلما نان بہ د نبوت جاری پاتے کیدل قبول کپری ، لیکن انگریزی تعلیم اودم نگریری حکومت حمایت اود دین د پوھے او عظمت ختمید و دانہ کیدو کک کار کیدو کک کپرو ، اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿ نردے چہ دے مصنوعی نبوت د یو کامیابے او فاکہ منہ دے فیکترئی شکل اختیار کپرو او مردن سازی لہ د تبلیغ اسلام پہ نوم د فیکترئی پہ آمد نئی کتے بنہ زیاتے ا کپرو

اوبل طرف تہ ددے نبوت پہ منونکو د عہد و اوتخو اگانو بان اودرین دا نو پہ دے دوی محسوسہ کپہ چہ دا بتول هر خہ پہ دے خود ساختہ نبوت دایمان دا ورو برکت دے ، یا پہ نور و نکو کین د مرزا معجزہ دلا د کوی د چہ اکثریت د مسلما نانو مجرور دے ، کچرے د حالاتو یا خونی د غفلت دار فتار و نو عجیبہ ندہ چہ د مسلما نانو پہ سہریوبل اسرا بیل سورشی اودغہ وخت بہ بیافخ تدا بیر خہ کار نشی کولے ع

دیده مردم شناسے با بدت	کشورے محکم اساسے با بدت
سیر مرگ و زندگی بر ما کشاد	مُرشد رومی حکیم پاک زاد

ہر ہلاک اُمت پیشین کے بود : زانکہ بر جندل گمان بُردند عود :
 (اقبال مرحوم)

١٠ ﴿ وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتِمُ الْخَيْرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ أَيُّ الْخَيْرِ
 ٦ ﴿ وَفِي كَلِمَاتِ أَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ لِأَنَّ خَاتِمَ الْقَوْمِ الْخَيْرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفِي الْأَعْمَ يَسْتَلْزِمُ نَفِي الْأَخْصِ :
 ١٠ ﴿ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلِمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ كَ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

١٠ ﴿ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلِمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ كَ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ
 ١٠ ﴿ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلِمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ كَ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ بِفَتْحِ التَّاءِ مَعْنَى : او عاصمہ نہ درت پہ زور خانہ
 أَنَّهُ آخِرُ النَّبِيِّينَ رَجُلًا مَعْنَى : نقل دے پہ دے معنی چہ دے آخری
 پیغمبر دے،

(۳) تفسیر ابن کثیر کہن دی :-
 فَهَذِهِ الْآيَةُ نَصٌّ فِي أَنَّهُ لَا نَبِيَّ
 بَعْدَهُ وَإِذَا كَانَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ فَلَا
 رَسُولَ بِالطَّرِيقِ الْأُولَى لِأَنَّ
 مَقَامَ الرِّسَالَةِ أَحْضُ مِنْ مَقَامِ
 النَّبُوءَةِ فَإِنَّ كُلَّ رَسُولٍ تَجِيَّ وَلَا
 يَنْعَكُسُ وَبِذَلِكَ وَرَدَتْ
 الْآحَادِيثُ الْمُتَوَاتِرَةُ
 مِنْ حَدِيثِ جَمَاعَةٍ
 مِنَ الصَّحَابَةِ (ابن کثیر جلد ۸ ص ۸۰)

یولوئے ہولی کہ حضور علیہ السلام نہ نقل کریدی، ورنہ دے لیکہ :-
 لِيَعْلَمُوا أَنَّ كُلَّ مَنْ ادَّعَى هَذَا : دے کہ پارہ چہ امت پہ دے خبر
 الْمَقَامَ بَعْدَهُ فَهُوَ كَذَّابٌ أَفَّاكَ : شی چہ کہ حضور علیہ السلام نہ پس
 دَجَالٌ (جلد ۸ ص ۸۰) : خوک چہ دے مقام نبوت (دعوے کوی ہفہ
 دروغ و غزن، دروغ تپوئکے اود جال دے،

(۴) تفسیر کشاف کہن دی :-
 خَاتَمَ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّايِعِ : خاتم دے پہ زور معنی (مہر)
 وَبِكَسْرِهَا بِمَعْنَى الطَّايِعِ وَقَائِلٍ (پہ زیر معنی کے مہر لکونے
 الْحَجْمِ وَتَقْوِيهِ فِرَاةً عَبْدَ اللَّهِ بْنِ : اود دے معنی تقویت قرآن دے
 مَسْعُودٍ رَضُو لَكِنْ تَبَيَّخَتْ النَّبِيِّينَ : اللہ بن مسعود رضی اللہ را ولی چاہے

فَإِنْ قُلْتَ كَيْفَ يَكُونُ آخِرُ الْأَنْبِيَاءِ
 وَعَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ آخِرَ
 الزَّمَانِ قُلْتَ مَعْنَى كَوْنِهِ آخِرَ الْأَنْبِيَاءِ
 أَنَّهُ لَا نَبِيَّآ أَحَدًا بَعْدَهُ وَعَيْسَى مِّنْ
 نَّبِيِّ قَبْلِهِ - زمانہ کہن کہ آسمانہ را کوزہ بیری نوجواب دے دادے چہ دے
 حضور علیہ السلام نہ پس بہ بل خوک نبی نشی جو رو لے اوعیسوی علیہ
 السلام خود ورنہ دے نہ نبی جو رو دے،

(۵) پہ تفسیر روح المعانی کہن دی :-
 وَالْمُرَادُ بِالنَّبِيِّ مَا هُوَ أَعَمُّ مِنَ الرَّسُولِ
 فَلْيَزْمُ مِنْ كَوْنِهِ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ كَوْنَهُ
 خَاتَمَ الْمُرْسَلِينَ، وَالْمُرَادُ بِكَوْنِهِ
 خَاتَمَهُمْ انْقِطَاعُ حُدُوثِ وَصْفِ
 نَبُوءَةٍ فِي أَحَدٍ مِنَ الثَّقَلَيْنِ بَعْدَ
 عَلَيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَا فِي هَذِهِ النَّشْأَةِ
 لَا يَقْدَحُ فِي ذَلِكَ مَا جُمِعَتْ
 عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَاشْتَهَرَتْ فِيهِ
 الْأَخْبَارُ وَلَعَلَّهَا بَلَغَتْ مَبْلَغَ التَّوَاتُرِ
 مَعْنَوِيٍّ وَنَطَقَ بِهِ الْكِتَابُ عَلَى
 نَوْلٍ وَوَجِبَ الْإِيْمَانُ وَكُفْرُ مُنْكَرٍ
 لَفَلَا سَفِيَةَ مِنْ نَزْوِلِ عَيْسَى عَلَيْهِ
 السَّلَامُ آخِرَ الزَّمَانِ لِأَنَّهُ كَانَتْ
 تَقْبَلُ لِحَاقِي تَبَيَّنَا بِالنَّبُوءَةِ فِي هَذِهِ
 النَّشْأَةِ : ایمان پہ ہفہ واجب دے، اود دے منکر فلسفیان کا نرسول

دنی مطلب دے رسول نہ عام
 دے نوھر کلہ چہ حضور علیہ
 علیہ السلام خاتم النبیین شونو
 خاتم المرسلین خاتما شواو
 دختموونکی مطلب داچہ نوے
 نبوت پہ تقیثوور بیرون بیاد
 کہنم شوھر کلہ چہ نبی علیہ السلام
 پیغمبر شواو ختم نبوت دے
 عقیدے خلاف نہ دے پر کوے
 چہ امت اجماع کریدہ اوپہ ہفہ
 کہن مشہور احادیث وار ددی
 اوکیدے شی چہ دے تواتر معنی
 درجے نہ رسیدلی وی اوپہ
 کوے چہ قرآن تصریح کریدہ او
 اود دے منکر فلسفیان کا نرسول

(یعنی نزول د عیسیٰ علیہ السلام پہ آخرہ زمانہ کن) حکمچہ دے
حُبُونِز د نبی علیہ السلام نہ وہا ندے نبی شومے دے

(۷) پہ تفسیر مدارک کن دی،
خَاتَمَ النَّبِيِّينَ يَفْتَحُ السَّامِيَّ قِرَاةً
د عاصمہ پہ قرأت کن درتے
عَاصِمٍ بِمَعْنَى الطَّابِعِ أَيِ الْخَيْرِ هُمْ
پہ نور در خاتم النبیین / معنی
لَا يُنْبِتُكَ أَحَدٌ بَعْدَهُ وَ عَيْسَى مِنْ
طابع یعنی آخر دے مطلب ہے
نَبِيِّ قَبْلَهُ وَ غَيْرُهُ بِكَسْرِ السَّامِيَّ
داسے چہ کہ دے نہ پس پہ بل
بِمَعْنَى الطَّابِعِ فَأَعْلَى الْخَيْرِ وَ تَقْوِيَّةً
نوسے نبی نشی جو کہ ولے او
قِرَاةً أَبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
عیسیٰ علیہ السلام خود حضور علیہ

السلام نہ ورا ندے پیغمبر شومے دو :- او د عاصم نہ بغیرد ہتو لو قاریا نو
قرأت دہے پہ زبردے چہ معنی ہے ختم کوونکے او مہر کوونکے دے او
د ابن مسعود قرأت ددے تائید کوی

(۸) پہ ذرقانی شرح مواہب کن دی د خاتم النبیین ، آی الخیر ہم
د خاتم النبیین معنی آخری نبی (جلد ۳ ص ۲۶) ہم دا پہ
تفسیر د بحر المحيط جلد ۱ ص ۱۳۳ او ابوالسعود پہ حاشیہ د تفسیر
کبیر جلد ۳ ص ۱۶۱ کن لیکے

(۹) شفاء قاضی عیاض رح پہ تفسیر د آیت رخاتم النبیین کن لیکے
رطبع بریلی ص ۳۷۲ :-

مِنْ أَدْعَى مِنْهُمْ أَنَّهُ يُوحَى إِلَيْهِ : چہ خوک د رحی لا تو خیل خان نہ
وَ إِنْ لَمْ يَدْعَى النَّبُوَّةَ إِلَى أَنْ قَالَ : دعوی لری اگر چہ دعوی دے دینے
فَهُوَ لِأَعْيُنِهِمْ كَقَارِ مُكِنِّ بُؤُونَ : کے نہ وی خود اہتول کا فردی نہی
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَنَّهُ : علیہ السلام نہ دروغو نسبت
أَخْبَرَ أَنَّ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَلَا نَبِيَّ : کوونکی دی، حکمچہ ہفتہ خیر

بَعْدَهُ وَأَخْبَرَ عَنِ اللَّهِ أَنَّهُ خَاتَمُ
النَّبِيِّينَ وَأَنَّ أَرْسَلَ إِلَى كَافَّةِ
النَّاسِ وَأَجْمَعَتِ الْأُمَّةَ عَلَى حَيْلِ
هَذَا الْكَلَامِ عَلَى ظَاهِرِهِ وَأَنَّ مَقْبُومَهُ
الْمَرَادُ بِهِ دَرَن تَأْوِيلٍ وَلَا تَخْصِيصٍ
فَلَا شَكَّ فِي كُفْرِهِ هُوَ لِأَنَّ الطَّوَائِفَ
تَطَعًا جَمَاعًا وَسَعًا :-

کفر کن ہیج شک نشتہ کوم چہ بلہ معنی ددے خِلان کوی :-
(۹) امام غزالی رحمہ اللہ لیکے :-

أَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ تَأْوِيلٌ وَلَا تَخْصِيصٌ وَ
مَنْ أَوْلَهُ بِتَخْصِيصٍ فَكَلَامُهُ مِنْ
أَنْوَاعِ الْهَدْيِ يَأْتِي لَا يَنْتَعِ الْكُفْرَ
بِنَكْفِيرٍ لِأَنَّهُ مُكَدِّبٌ لِهَذَا النَّصِّ
الَّذِي أَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ أَنَّهُ غَيْرُ مَا وُلِّ
وَلَا تَخْصُوصٍ (الاقْتِصَاد) :-

دشہ رنگ د تفسیر وہ ہتو لو کتا ہونو کن د رخاتم النبیین ہم دامعے
بیان شویدے او پہ آنا روکن د غلور شپیتو صحی بہ کرامونہ د ختم نبوت
ہم دا معنی مغقول دہ :-

د سلو نہ زیاتوا یتونو د قرآن کن پہ عموی اندازہ مسئلہ ثابتہ دہ چہ د
حضور علیہ السلام نہ پس بل چاہتہ پیغمبری نشی و رکولے چہ ہفتہ ہونو

س د شعونوا نا تو پہ ذیل کن بیا تو خود دے نہ ورا ندے د قادیانیا نو
ہو شو تخریفونہ او شیطانی و سوسے لرے کول غوار و چہ د خاتم النبیین

آیت سرہ تعلق لری :-

رُومِے تخریف

کچرے د خاتم النبیین معنی آخری نبی وی نو
 د حضرت عیسیٰ علیہ السلام نزول د دے خلاف
 دے دے جواب تیر شوچه د ختم نبوت معنی دنوی نبوت کرور کیدو بندیز دے د زور
 پیغمبر نہ پیغمبری واپس اغستل نہ دی، مراد، پہ دور محمد بنی د عیسیٰ
 علیہ السلام را تلل داسے دی لکه یوگور نو د صوبے د بل گور نو صوبے تہ
 پہ دے حیثیت را شی چه د دے صوبے دا حکام و دلانڈے بہ وی، بلکہ پہ
 غورا و ژور کتوسره معلومیزی چه د عیسیٰ علیہ السلام را تلل
 د ختم نبوت دلیل دے، کچرے آئندہ کنی د نبوت سلسله ختمہ نرور
 نو د تیر شو و پیغمبر انونہ یوازے د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د راوستو
 شیخ ضرورت نہ کو، د تیلونہ دیو پیغمبر عیسیٰ علیہ السلام راوستن
 د دے خبرے دلیل دے، چه د انبیاء علیہم السلام شمیر د حضور علیہ
 السلام پہ نبوت ختم شو، لہذا د تیلونہ ہم دغه یو پیغمبر حک مخصوص کریشو
 د خاتم معنی مہر دے یعنی د حضور علیہ السلام
 نہ رُستو کچرے پیغمبر جو را یدا نو دودہ علیہ السلام
 پہ مہر او تصدیق سرہ بہ جو ریزی، نواول خود جن داتپوس کو دچرے
 چه دامعنی د عربی لغت پہ کو مکتاب کنی لیکل دے او پہ کو م حدیث کنی
 دے او پہ کو م تفسیر کنی دا تشریح شویدہ؛
 پہ قرآن متواتر حدیثو او اجماع امت کنی خود مہر معنی بندیز داغلی د
 لکہ ختم اللہ علی قلوبہم۔ او الیوم نختم علی اتواہیم۔ نو د دے
 تیلو پہ خلاف د مہر معنی جاری کول کله کید نشی، حکہ چه بچیلہ
 ہم د مہر معنی بندیز کیدلا، او کچرے جاری کول مراد وی، نو پیغمبر
 د حضور علیہ السلام خہ خصوصیت شوچه دنور و پیغمبر انونہ پس نبوت او د حضور
 علیہ السلام نہ پس ہم جاری او کچرے دے نہ مطلب نبوت جاری ساتل وے نو پہ دے

خوارس سو وکالو کنی کم ناکم سئل نبیان خوبہ داغلی و وکتہ چه د
 حضور علیہ السلام کمال خوبینہ بنکارا شوے وے کتہ، او کچرے نبوت
 د حضور علیہ السلام پہ تابعداری ملا ویدے، نو بیابہ دا کسبی
 وے وہبی بہ تہ دے، د دے نہ علاوہ پہ دے صورت کچے بہ داہم
 مثل پکاروی، چر پہ دے خوارس سوہ کالہ کنی د پیغمبر اسلام صلے
 اللہ علیہ وسلم، داسے یو کا مل متع پیدا اشوجہ د هغه پہ بدل کنی
 مفر تہ نبوت ور کچرے شوے وے، پہ دومرہ زمانہ کنی ہیله د
 نگریز پہ مہر بانئی یوازے پہ آدیہ ورت کنی ہم یو پیدا اشوجہ د
 مفر تر آخرہ بچیل نبوت کنی شک وو، کله اصرار او کله بہ انکار
 نر دے چه د هغه متونکی پہ دؤ تیلو کنی تقسیم شو۔

درایم تخریف

پہ آیت د خاتم النبیین کنی در النبیین
 الف لام ذہنی یا عہد خارجی دے

چه مطلب ہے صرف تشریحی انبیاء دی گویا کہ حضور علیہ
 السلام د تشریحی انبیاء و خاتم دے، جواب دادے چه عہد
 خارجی د پارہ پہ تیر شوی کلام کنی د تشریحی انبیاء و علیہم السلام
 کو ضروری دے خود لتہ نشنہ او عہد ذہنی د پارہ دا ضروری
 ہ استغراق هلنہ میکن نہ وی لکہ آ کلہ الذی تب۔ او اشتر اللحم
 منذ عامۃ اهل الاصول، والعربیۃ۔ لام التخریف سؤل و دخلت
 المفرد او اجمع تفسیر الاستغراق الا اذا كان معهودا
 فیات ابی البقاء ۳۷۷) و فی الکشف رجاصتہم وان دخلت علی
 جمع و فی المرضی ج ۱ ص ۱۳ فاذا کم یکن للبعضیۃ لعدم دلیلیہا
 رجب گونہا لیل استغراق۔
 علوم تخریف خاتم النبیین کنی الف لام استغراق حقیقی

د پارہ نہ دے بلکہ دعرفی د پارہ دے، یعنی تشریحی انبیاء مراد دی
 نہ چہ مطلق انبیاء لکہ رَوِیْقُلُوْنَ النَّبِیِّیْنَ کِن چہ صرف بعضے ہف
 انبیاء مراد دی چہ کہ بنی اسرائیلو پد زمانہ کن و، جواب تے دا دے
 چہ استغراق عرفی ملتہ آغستے شی کوم خائے چہ استغراق حقیقی
 ممکن نہ وی لکہ رَجِعَ الْأَمِيرُ الصَّاعَةَ حکہ چہ دتوے دنیا د
 ندر کوا نورا جمع کول دعرف او عادت پہ لحاظ ممکن نہ دی، لیکن
 یہ رخاتم النبیین کن بے تکلفہ استغراق درست دے، او
 یَقْتُلُوْنَ النَّبِیِّیْنَ کن استغراق ممکن نہ دے، صوبز تپوس کو
 چہ وَلَکِنَّ الْبِرَّ مَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْأَخِرِ وَالْکِتَابِ وَالنَّبِیِّیْنَ
 دارنگ و وضع الکتاب و جاتی شی بالنبیین، و اِذْ أَخَذَ اللَّهُ
 مِيثَاقَ النَّبِیِّیْنَ کِن استغراق حقیقی مراد دے او کہ عرفی بہ

نَحْمُ تَحْرِيفٌ | دخاتم معنی دکوتے غم دے چہ مطلب
 تے زینت رہناشت) دے یعنی حضور علیہ

السلام د انبیاء علیہم السلام بناشت دے، جواب تے دا دے چہ حقیقی
 معنی مراد اغستل تر هف محال نہ دکا نزخوچہ مجازی معنی مراد اغستل
 صحیح نہ وی او دلته خو حقیقی معنی مراد اغستل صحیح دی اد لغت
 حدیث، او اجماع دامعنی متعین کہیدہ لہذا دلته مجازی معنی اغستل
 غلط دی کہ داسے نہ وی نوبیابہ د قرآن دیولفظ معنی ہم نشی
 متعین کیدے او هر لفظ بہ د مجازا نوا و یلا تو کابہ جورہ شی
 او حقیقت بہ ورک شی، د صوم، صلوة اور کوا تہو لومعنی بہ بدے شی
 د خانم النبیین آیت نہ پس موبز د قرآن حکیم خونور نبی نہ پیش کو
کمالی دلیل :- دویم آیت، **الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ** وَاَنْتُمْ
عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا المائدہ آیت ۳

پہ دے آیت کن د دین دکمال اعلان اُشود بخاری د حدیث پہ موجب
 هغه ورخ د عرفی و، مظہری کن دی چہ دے نہ پس حضور علیہ السلام
 یو آتیا ورخے ژوند دے دو، ابن کثیر د دے آیت پہ بارہ کن لیکي چہ دا آیت
 پہ امت د تہو لونه لوئے نعمت دے، **حَيْثُ اكْمَلْ لَهُمْ دِينَهُمْ فَلَا
 يُجْتَاوِرُونَ اِلَيْهِ دِينَ غَيْرَهُ** وَلَا اِلٰى نَبِيٍّ غَيْرِ ذِيْتِهِمْ وَلِهَذَا جَعَلَهَا خَاتَمَ
 الْاَنْبِيَاءِ وَبَعَثَهُ اِلَى الْاِلْسِ وَالْحَيِّ

امام رازی د دے آیت پہ تفسیر کن لیکي، **اِنَّ الدِّينَ مَا كَانَ تَاقِيًا
 الْبَيْتَةَ بَلْ كَانَ اَبَدًا** كَامِلًا كَانَتْ الشَّرَائِعُ النَّازِلَةَ كَافِيَةً فِي ذَلِكَ
 الْوَقْتِ اِلَّا اِنَّهُ تَعَالَى كَانَ عَالِمًا فِي اَوَّلِ وَقْتِ الْبَعْثَةِ بِاَنَّ مَا هُوَ
 كَامِلٌ فِي هَذَا الْيَوْمِ لَيْسَ بِكَامِلٍ فِي الْغَدِ وَلَا يُصَالِحُ فِيهِ لِاجْرَمٍ كَانَ
 يَنْسَخُ بَعْدَ النَّبُوْتِ وَكَانَ يَزِيْلُ بَعْدَ التَّحْكِمِ وَامَّا فِي الْاٰخِرَةِ مَا يَنْ
 الْبَعْثَةَ فَاَنْزَلَ اللهُ شَيْعَةً كَامِلَةً وَحَكْمًا بِمَقَانِهَا اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ
 فَالْشَّرْعُ اَبَدًا اِذَا كَانَ كَامِلًا اِلَّا اَنَّ الْاَوَّلَ كَمَا اَنَّ اِلَى يَوْمٍ مُّخْصُوْصٍ وَ
 التَّانِي كَمَا اَنَّ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلِاَجْلِ هَذَا الْمَعْنَى قَالَ الْيَوْمَ اكْمَلْتُ
 لَكُمْ دِينَكُمْ :- دا آیت پہ لاندینو و جھوپہ خیر نبوت دلالت کوی
 را، د دین کمال پخپلہ د دے دلیل دے چہ د حضور علیہ السلام بعثت
 د تہو لونه آخر کن ا شوچہ د نبوت پہ فہرست کن ہیٹوک سبی
 باقی پاتے نشو :-

۳) د نبی ساتگ پہ دین کن د پاتے نقص لرے کولو د پارہ، یا خروخت
 پورے د چلیدہ نکوا حکامو د تسخ د پارہ یا پہ دین کن د کرے شوی
 تحریف لرے کولو د پارہ وی لیکن قرآن او دین اسلام کمال دے
 پہ دے کن ترمیم او تسخ نشی کیدے او پہ **رَاِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ
 اِنَّا لَءَلْءَلٌ لِّحَفِظُوْنَ** (ط) کن د قرآن د الفاظوا و معنوبلکہ د تلفظ د

دَحْفَاظَتِ اِعْلَانِ دَعَى لِهَذَا كَد تَحْرِيفِ لِرَعَى كَوْلُوهُم ضَرُورَتِ نَشْتَه
 بَاقِي دَعَى تَجْدِيدِ اَوْتَبْلِيغِ كَارِ تَهْوُلِ اُمَّتِ نَهْ يَهْ جَمْعِ وَرَكْبَةِ شَوْبِدَعَى لَكِه
 فَرَمَائِي كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجْتُ لِلنَّاسِ تَامُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ
 تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ط. نُوْحُكِه دَعَى بِلِ نَبِي ضَرُورَتِ پَانَعَى نَشْوِه
 (رِس) كَجَرَعَى نَبُوْتِ جَارِي وَي نُو دِيْنِ اِسْلَامِ بَه نَاقِصِ پَانَعَى شَيْ اَوْ دَاسِلَا
 تَهْوُلِ اِحْكَامِ بَه فَضُوْلِ ثَابِتِ شَيْ حُكِه چَه خُو پُو رَعَى مَسْلِمَانِ نَهْ دَعَى
 نُوِي نَبِي اِيْمَانِ رَاؤِ نَبِي، نُو يَهْ قُرْآنِ، حَدِيْثِ اَوْ يَهْ تَهْوُلِ اِسْلَامِي
 شَرِيْعَتِ دَاوُلِ نَهْ تَرَاخِرَه دَا اِيْمَانِ رَاؤِ رُو بَا دُجُوْدِ بَه كَا فِرَاؤِ هِمِيْشَه
 جِهَنْمِي وَي، نُو دِيْنِ كَمَالِ بَه يَهْ دَعَى نَبِي اِيْمَانِ رَاؤِ رُو بَا نَدَعَى ضَحْمَرِي
 اَوْ يَهْ هَفَهْ بَه دَا اِيْمَانِ رَاؤِ رُو نَهْ بَغِيْرِ دِيْنِ نَا مَكْمَلِ بَلَكِه كَا لَعْدَامِ وَي،

مِثْقَا قِي دَلِيْل

اَيْتِ دَوَاذِ اَخَذَ اللهُ مِثْقَالَ النَّبِيِّنَ لَمَّا اَتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَ
 حِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُوْلٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهَا وَ
 لَتَنْصُرُنَّهَا: يَعْنِي خَه وَخَتِ چَه اللهُ تَعَالَى دَعَى نَبِيَا نُو عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَه
 وَعَدَه وَ اَغْسْتَه چَه حَهْ بَه تَا سُو تَه كِتَابِ اَوْ حِكْمَتِ دَر كُوْمِ اَوْ دَعَى نَه
 رُسُو تُو دَا اِيْعِ رَسُوْلِ رَا شِي چَه سَتَا سُو دَعَى اَسْمَانِي كِتَابُو نُو تَصْدِيْقِ كُوِي
 نُو تَا سُو بَه يَه هَفَهْ اِيْمَانِ رَاؤِ رُو اَوْ دَعَى هَفَهْ مَدَدِ بَه كُوِي — دَا دَعَى تَهْوُلِ
 اَنْبِيَاؤِ عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَهْ يَهْ عَالِمِ اَرْوَاحِ كِنَعَى وَعَدَه اَغْسْتَه شُو بَه وَ ا
 يَهْ دَعَى اَيْتِ كِنَعَى رُسُوْلِ كُو رَسُوْلِ، نَهْ حَضْرَتِ نَبِي كَرِيْمِ صَلِي
 اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرَادِ دَعَى اَوْ دَعَى دَعَى تَهْوُلِ اَنْبِيَاؤِ نَهْ رُسُو تُو تَشْرِيفِ
 رَاؤِ رُلِ ثَابِتِيْرِي چَه دَعَى خَبَرِ دَعَى دَلِيْلِ دَعَى چَه مَشِيْتِ اِلٰهِي كِنَعَى
 خُو مَرَه اَنْبِيَاؤِ عَلِيْهِمُ السَّلَامِ چَه مَقْدَرَاؤِ، نُو هَفَهْ تَهْوُلِ اَعَى دَعَى حَضْرُو
 عَلِيْهِ السَّلَامِ نَهْ وَ رَا نَدَعَى، مَبْعُوْتِ كَرَلِ اَوْ دَعَى عَلِيْهِ السَّلَامِ اَعَى دَعَى

نَهْ يَهْ اَخْرَكِنِ رَا اَلِيْر لُو دَعَى نَهْ دَا هُم مَعْلُوْمَه شُو اَهْ چَه دَعَى بَعْتِ دَعَى
 بِنْدِيْزِ بَاعْتِ نَهْ بَلَكِه دَعَى تَهْوُلِ يَهْ اَخْرَكِنِ دَعَى عَلِيْهِ السَّلَامِ مَبْعُوْتِ كُوْلِ
 دَعَى اللهُ يَهْ مَشِيْتِ كِنَعَى مَقْدَرَاؤِ

دَعَى بَعْتِ عَمُوِي دَلِيْل

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُوْلُ اللهِ
 اَلْبَاكُمُ جَمِيْعًا اَلَّذِيْ لَكُم مَّلِكٌ

السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ جِ دَلَا عِرَافِ آيَهْ عَمَلِ اَوْ تَبْرُكِ اَلَّذِي
 نَزَلَ الْفُرْقَانَ عَلَيَّ عَبْدِي لِيَكُوْنُ لِلْعٰلَمِيْنَ نَذِيْرًا (سُوْرَه الْقُرْآنِ
 آيَهْ عَمَلِ) اَوْ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ (رَسُوْرَه الْاَنْبِيَا
 آيَهْ عَمَلِ) دَا تَهْوُلِ دَلَالَتِ كُوِي چَه دَعَى كَرِيْمِ صَلِي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْتِ تَهْوُلِ
 قُو مَرُو نُو اَوْ زَمَانُو دَعَى پَا رَهْ و و نُو قِيَا مَتَه پُو رَعَى اِنْسَانِ دَعَى عَلِيْهِ السَّلَامِ
 يَهْ اُمَّتِ كِنَعَى شَامِلِ دِي، دَا دَلِيْلِ دَعَى چَه دَعَى عَلِيْهِ السَّلَامِ نَهْ پَسِ بَه بِلِ
 حُو كِ نَهْ مَبْعُوْتِ كِيْرِي، اَوْ دَعَى عَلِيْهِ السَّلَامِ يَهْ مَوْجُوْدِ مَشِي كِنَعَى دَعَى بِلِ
 نَبِي رَا نُو ضَرُورَتِ حُكِه نَشْتَه، چَه دَعَى عَلِيْهِ السَّلَامِ (اَكْمَلِ الْاَنْبِيَا
 دِي، لَكِه چَه نَهْرِ نَهْ پَسِ دَعَى دِيُو بَعَى بَلُو لُو اَوْ دَرِيَا بِ نَهْ پَسِ دَعَى بَرَزِ ضَرُورَتِ
 نَشْتَه، يَهْ مَا كَانِ مَعْمَدًا اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ) كِنَعَى رُو جِهْ دَعَى حَضْرُو
 عَلِيْهِ السَّلَامِ دَعَى نَسْبِي پَلَارُو اَلِي نَفِي اَشُو هْ، اَوْ يَهْ رُو لَكِنِ رَسُوْلِ اللهُ وَ
 خَاتَمِ النَّبِيِيْنَ) كِنَعَى دَعَى رُو حَانِي اَوْ دِيْنِي پَلَارُو اَلِي نَفِي ثَابِتَه مَعْلُوْمَه
 شُو هْ چَه دَعَى حَضْرُو عَلِيْهِ السَّلَامِ يَهْ دِيْنِي پَلَارُو اَلِي كِنَعَى دَعَى بِلِ چَا شَرَكْتِ
 نَشِي كِيْدَعَى لَكِه حُكِه چَه يَهْ نَسْبِي پَلَارُو اَلِي كِنَعَى دَرِ سَرَه هِيْغُو كِ شَرِي كِيْدَعَى
 نَشُو، حُكِه چَه دِيُو سَرِي هِيْجَرَعَى دُو هْ نَسْبِي پَلَارَانِ نَشِي كِيْدَعَى.
 نُو دَعَى اُمَّتِ دُو هْ رُو حَانِي پَلَارَانِ حُكِه كِيْدَعَى شِي، هِيْجَرَعَى نَشِي كِيْدَعَى
 دَعَى قَبَلِي دَلِيْل: يَوْمِئِذٍ بِمَا اُنزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنزِلَ مِنْ
 قَبْلِكَ (سُوْرَه الْبَقْرَه آيَهْ اِيَهْ عَمَلِ) وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُوْلٍ

رہی گانت بنو اسرائیل تسوسہم
 الانبیاء کلماً هلك نبي خلفه وانہ
 لانبي بعدى ويكون خلفاء فيكثرون
 بخارى شريف جلد ۱ ص ۲۱۹ و مسلم
 نہ پس بل نبی نشئت عن قريب كخلفاء
 كتاب الايمان

کرامو سلسلہ بہ شروع شی چہ کنو بہ وی

مرزا الیک چہ وحی اور سالت بہ ختروی مکرولات ، امامت او خلافت بہ کلہ
 نہ ختمیزی (مکتوب مرزا استشید الاذہان جلد اول ص ۷)

۷) ان الرسائل و النبوة قد انقطعن : سالت او نبوت ختم دے دے
 فلا رسول بعد ولا نبي (ترمذی و صحیح) : نہ پس نہ نبی نہ رسول وی ،

تحفہ بغداد مرزا ص ۱۰۷ و مرزا ازالہ اوہام کتب لیک چہ اس او نبی وحی اور سالت
 نہ قیامتہ ختم دے ، پہ آئینہ کمالات ص ۲۲۲ کن لیک ردا سے بہ ہجرے انشی

چہ اللہ تعالیٰ خمونہ نہ نبی علیہ السلام نہ پس بل خوک نبی کری او وہ لیزی
 او دا بہ ہم انشی چہ سلسلہ نہ نبوت ختمیدو نہ پس بیا جاری کری ، پہ

ہیامۃ البشری ص ۲۲۲ کن لیک ، چہ نہ حضور علیہ السلام دو فالت نہ پس
 وحی ختمہ شوہ او اللہ تعالیٰ پہ دہ علیہ السلام نہ نبیا نوخاتہ کری ،

حقیقہ ص ۲۲۲ ضمیمہ عربی کن لیک ان رسولنا خاتم النبیین و علیہ
 انقطع سلسلۃ المرسلین

۱) عن ابي موسى مرفوعاً انا محمد وانا احمد وانا المفقى ردوہ مسلم
 جلد دوم ص ۲۶۱ قال التوروى المفقى العاقب ، یعنی زہ آخر الانبیاء ہم

۲) ابو نعیر فی الحلیۃ عن ابي ذر مرفوعاً : ہر وہی نبی آدم علیہ السلام
 یا اباد اول الانبیاء آدم و آخرہم محمد ، او آخر محمد صلی اللہ علیہ
 و سلم دے ابن ہجر بہ فتح الباری کن دے حدیث نہ صحیح و بیلی دی ،

مرزا پہ حقیقۃ الوحی ص ۱۰ کن لیک ، او کہ تولونہ آخرے محمد مصطفیٰ
 صلی اللہ علیہ وسلم پیدا کرو ، چہ خانم الانبیاء او ختمہ الرسل دے
 ۱) عن ابي امامة مرفوعاً انا آخر : یعنی زہ آخر الانبیاء او تا سو
 الانبیاء و انتم اخر الامم : آخر الامم یعنی (ابن ماجہ)
 ۲) عن ابي هريرة رضي الله تعالى

مرفوعاً ليس يبقى بعدى من النبوة : یعنی خاتمہ پس بہ سوا کہ رہنبتیا بولون
 الا الترويا الصالحة (نسائی و ابوداؤد) : بل ہیچ برخہ پاتے نشی ،

دارنگ رانا آخر الانبیاء و مسجدی آخر المساجد مسلم جلد
 اول ص ۲۳۷ و فی البراز و مسجدی آخر مساجد الانبیاء ، یعنی زہ

آخری بنی یم او خاتمات انبیاء علیہم السلام نہ جہا تو نوخاتہ نہ
 دارنگ د دو سو و نہ زیات احادیث نہ ختم نبوت بارہ کن موجود نہ

او پہ دے عقیدہ قائمہ شویدا ، نہ قرآن پہ ہیچ آیت او نہ احادیث پہ
 ہیچ حدیث کن نہ نبوت نہ سلسلہ جاری کولو خبر نہ دے نہ کرے شوے

نہ نہ صحابہ کرام و نہ نہ تا بعینا و تبع تا بعینور ، نہ نہ دوی نہ پس زمانہ
 سوا نہ مرزا نہ چا نہ عقیدہ پاتے شویدا ، پہ دا سے صورت کن بعض

قیاس نہ غلو او نوی ترا شلی تا ویلوسہ نہ نہ نبوت نہ جاری کولو عقیدہ
 پیدا کول نہ عقل او دین نہ نہ محرومی خورہ غت نہ دلیل دے ،

اللهم احفظنا من هذه الشقاوة :
 ختم نبوت او اجماع امت

ابن خلدون لیک ، چہ پہ دے امت کن رو مبئی اجماع ، نہ نبوت
 دعویہ کولو پہ وجہ نہ مسیلمہ کذاب پہ کفر او قتل انبیا او نہ ہفہ

نورے خرابی صحابہ کرام و نہ نہ ہفہ نہ قتل نہ پس معلومہ شوے
 او دفعہ رنگ بے اختلا فہ اجماع صدی پہ صدی نہ نبوت نہ دعویہ دار

پہ کفر، ارتداد اور قتل باندے جاری دہ اوپہ دے کیں د تشریحی
 اوڈ غیر تشریحی نبوت ہیج تفصیل نہ دے پینتے شوے۔ خاتم النبیین
 للشیخ الأئود ص ۳۳ و ۳۴، علامہ قاری شرح فقہ اکبر مجتہباتی ص ۱۱
 کہنے لیکے دَعْوَى التَّبَوُّةِ بَعْدَ بَيِّنَاتِ الْكُفْرِ بِالْإِجْمَاعِ، دغہ رنگ د تفسیر پہ
 عاموکتا بونو، د حدیثو پہ شرحو اوڈ حلیمہ کلام پہ کتا بونو کیں د مدعی نبوت
 پہ کفر د اجماع اُمت نصریح شوبدہ :-

ختم نبوت اور دلالت

د اللہ نہ بغیر د ہر خیز شروع او ختم بدل دواہ ہ وی د نبوت ہم
 شروع او ختم بدل ضروری دی، د انسانی ژوند د و مبی زمانہ د ماشوم والی
 وک، رور و انسانی عقل کینے اضافہ کیدلے لکہ خنک چہ د ماشوم والی دوخت
 لباس د ماشوم د بدن و دے پہ جوہ بد لیزی۔ د خاتم الانبیاء علیہ
 السلام زمانے پورے د انسانی عقل او شعور دہ مکملہ شوہ نو د غروخت
 انسان تہ د کامل شریعت او نبوت غونداے نعت عطا کولو ضرورت و
 چہ قرآن پہ الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ سرہ د شریعت کاملہ عطا
 کولو اعلان اکرو، اَوَاكُم مِّنْ نَّرٰى الَّذِیْ كَرِهْتَ اَلَهُ لِحَفِظُوْنَ سرہ
 د دین او شریعت د حفاظت ہم اعلان اُشودے لہ پارہ چہ انسان د بل
 نبی ڈرا تلونہ پہ مستقبل کیں بالکل بے طبع شی، حکم چہ تکمیل دین او
 حفاظت دین دواہ شوبدی د کوم د پارہ چہ د نبی ڈرا تلو ضرورت وی
 تبلیغ خود اُمت اوڈ علماء کرامو کار دے چہ د ہف د پارہ د نبی ضرورت
 نشتہ لکہ قرآن کیں دی، کُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُوْنَ
 بِالْمَعْرُوفِ وَنَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، اَوْ لَتَكُنَّ مِّنْكُمْ اَیْدٍ عُوْنٍ اِلَى
 الْخَيْرِ وَیَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوفِ وَیَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ او د مثال پہ ڈل
 اُمت د تبلیغ فریضہ پہ قول د اکثر سمنیہ یوازے شیخ معین الدین

نوی (۹۰۰۰۰۰) لکہ ہندوان مسلمانان کول، اد اکرہ ر نقش حیات
 تاریخ اسلام د دے کواہ دے چہ حضور علیہ السلام د خپل وصال نہ پس
 تقریباً یوںک یا پاؤ باندے لگ مسلمانان پرینی و واون نوی کرورہ
 مسلمانان دی، چہ د اُمت پہ تبلیغ مسلمانان شول، نو داخو
 با معقول کار دے چہ اُمت پہ کوششونو او تبلیغ سرہ د نوی کرورہ مسلمانان
 پہ دنیا کینے موجود وی لا تبلیغ جاری دے او پیا د ہم د کوم یونہی تلل
 ضروری وی چہ دے کرورہ و نو مسلمانان نو تہ کافر اوائی او یوازے یو شو
 خریدانو او چیلہ کانو تہ مسلمانان اوائی گو یاد دہ ر اقل د کافرانو
 سلما نانولو د پارہ نہ بلکہ د مسلمانانو کافر د لوڈ پارہ دی فِیْمَوْ فِیْمُو

د مرزائی و سوسو جواب

د نبوت مسئلہ د اسے بنیادی دہ چہ د کفر او ایمان پہ منج کینے د فوق
 د اوستونکی پوے کار ڈرگوی، ہر کله چہ مرزا ایا نوڈ نبوت جاری سانلو
 د مسئلہ د قرآن، حدیث، اجماع اُمت، صحابہ تابعین، فقہاء، متکلمین
 وڈ محمد ثبوتہ خلاف بیاموندہ نو خپلو پینورا تپنلو لوڈ پارہ ئے دیو شو
 کشفینورچ پہ مبہمو عباراتو نو دا نرہ اکرہ اگر چہ پہ نور و حا یونو کیں
 ئے ہمدغہ مصنفینورچ پہ خپلو صریحو عباراتو نو دا حقیقت صفا بنکارہ
 رے دے خوشودا پورہ کول ہم یولوے مرض دے چہ ہف نہ د خلاصید و
 اس د چانہ رسی نو دا و سوسے او دلیونہ مؤینو بنکارہ کوڈ اوور سرہ
 دے جو ابونہ ور کوڈ :-

پہ حضرت عائشہ مرزائی افتراء

مرزبان وائی چہ حضرت عائشہ رض فرمائی لیلی دی مَوْلُو اِنَّہَ خَاتَمُ
 النَّبِیَّیْنِ وَلَا تَقُولُوْا لَیْسَ بَعْدَہٗ، د احادیث پہ ڈر منشور کیں د خاتم
 نبیین د آیت تشریح د پارہ، اوڈ مجمع البحار پہ قلمہ کیں پہ مست

شسته خواصی عبارت بل شان دے چہ مرزا یا نو بکین ددو کے د پار
گپ گوت کرے دے، دالفظ صدیقہ رضہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام یہ
سلسلہ کن ارشاد فرمایے دے رَا صُكَّهَا فِي حَدِيثِ عِيسَى اَنَّهُ يَقْتُلُ
الْبَخْرِيَّ وَيُكْسِرُ الصَّلِيبَ وَيَزِيدُ فِي الْحَلَالِ اَنْ يَزِيدُ فِي حَلَالِ نَفْسِ
بِان يَتَزَوَّجُ وَيُولَدُ لَهُ وَكَانَ كَمْ يَتَزَوَّجُ قَبْلَ رَفْعِهِ اِلَى السَّمَاءِ
فَزَادَ فِي الْهَبُوطِ فِي الْحَلَالِ فَيُحْيِيَنَّ يَوْمَ مِنْ كُلِّ اَحَدٍ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ
وَيَنْتَقِنُ اَنَّهُ بَشَرٌ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا اَنَّهَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ وَ
تَقُولُ اِلَّا نَبِيٌّ بَعْدَكَ، ددے پورے عبارت نہ معلومہ شوے چہ
صدیقہ رضہ فرماتے چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ ختم
نہ ورا نہ دے نکاح نہ و کرے آسمان نہ را کوزید و نہ پس بہ نکاح
اولاد بہ لے ہم کیسری او پہ حلالو کن د اضافے مطلب ہم دادے د
خورجی او صلیب پرستی خاتمہ بہ اگری او بتول اهل کتاب بہ ددہ بہ
او بشریت ایمان او یقین را و رہی نو پہ دے وجہ حضور علیہ السلام تہ
الا نبیاء وائی لیکن لا نبی بعدک کہ دے بنیاد دے و ایثی چہ حضرت
علیہ السلام د آسمان نہ د را کوزید و انکار اگری، د هغوی، بنکار
مقصد دا و او، چہ حضور علیہ السلام خاتم الانبیاء ہم دے او د هغه نہ
بل نوے نبی نشی جو رہے دے درومی جو رہی نبی حضرت علیہ السلام
را نلو د انکار د ہارے دالفظ ماہ استعمالی، حکم چہ صدیقہ رضہ
د نوی نبوت د نفی قائلہ دے مسند احمد جلد ۱ ص ۱۲۹ کن صدیقہ
حضور علیہ السلام نہ مرفوعا روایت کریدے (لا یبقی بعدی من النبیین
اِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ وَالرُّؤُیَا الصَّالِحَةُ، جو د روایت د عائشہ رضہ مجہولہ
ہم دے

پہ حضرت علی دروغ تہل

دا چہ حضرت علی د حسیبوا استاد ابو عبد الرحمن السلمی نے و تیلی و

دوی تہ رخانہ، پہ زور لو کوہ۔ ددے جواب بنکار دے چہ د حضرت علی
پہ یزد راجح قرأت د زور والہ و او مو بزوا ہا ندا ہے پہ دیلو نویان کہہ
دے چہ دے معنی پہ لحاظ د فحے او کسرے فرق نشتنہ پچیلہ حضرت علی رضہ
نبوت د بندیز د حدیث راوی دے، بخاری او مسلم کہنے شتہ چہ آنت
بِئْسَ بِمَنْزِلَةِ هٰذِهِ مَنْ مَوْسَى اِلَّا اَنَّهُ لَا يَبْقَى

پہ شیخ اکبر د روغ تہل

دا چہ شیخ اکبر د ولی د ہارے نبوت ثابت کریدے، جواب دادے چہ د
موفیاً ورم پہ اصطلاح کن د نبوت لغوی معنی اِبْنَاءُ عَنِ الْغَيْبِ
مطلقاً و حياً اَوْ الْهَامَا، هغوی وحی تہ شرع او الہام تہ غیر شرع وائی
ہندی ہے خو شیخ اکبر د دامنی چہ د شرعی نبوت دروازہ بندہ دہ کہ
پہ فتوحات مکیہ جلد ۲ ص ۲۵۶ کن لیکے: اِنَّ الرَّؤُیَا جَزْءٌ مِنْ اَجْزَاءِ
النُّبُوَّةِ فَبَقِيَ لِلنَّاسِ فِي النُّبُوَّةِ هَذَا وَغَيْرُهُ وَمَعَ هَذَا اِلَّا يَطْلُقُ اسْمُ
النُّبُوَّةِ وَلَا النَّبِيَّ اِلَّا عَلَى الْمَشْرِعِ رَاجِحٌ صَاحِبِ الْوَحْيِ خَاصَّةً اَوْ مَن
لَيْسَ لِيكِي، فَمَا تَطْلُقُ النُّبُوَّةُ اِلَّا لِيَنْ اَلْصَّفِ بِالْمَجْمُوعِ فَذَلِكَ النَّبِيُّ
تِلْكَ النُّبُوَّةُ حُجْرَتِ عَلَيْنَا وَانْقَطَعَتْ، او ہر ددہ نہ پہ البواقیت
جسٹہ طبع مصر کن نقل دی، هَذَا اَبَابٌ اُعْلِقَ بَعْدَ مَوْتِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ لَا يَفْخُحُ لِاَحَدٍ اِلَّا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَكِنْ بَقِيَ لِلرُّؤْيَا وَحْيٌ اِلَّا لِهَامِ
لَّذِي لَا تَشْرِيْعُ فِيْهِ :

پہ امام غناب دروغ تہل

دا چہ پہ مجد المحيط جلد دریم ص ۲۱۲ دا امام غناب پہ حوالہ دا خبرہ
موجودہ دے چہ پہ ار باب اطاعت کن بہ نبی د نبیا نو سرے شامل وی
جواب دادے چہ دے نہ مراد دے و مبنی انبیاء علیہم السلام وی حکم
پہ امام موصوف د ختم نبوت نصیرم کریدے کہ چہ د ختم نبوت مطلب

داعیہ بیا نبوی، اَنَّهُ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لِأَنَّهُ خَتَمَ النَّبُوَّةَ أَيْ تَمَمَهَا بِحَبِيْبِهِ
پہ جلال الدین رومی دروغ تزل: فرمای،

فکر کن در راه نیکو خد متے تا نبوت یابی اندر امتے !

دے نبوت مقصد ہغہ قُربِ الہی دے چہ کہ نبوت دنیض نہ
حاصلیزی اصل نبوت تیر مطلب نہ دے حکم چہ رومی پچپلہ کہ
ختم نبوت قائلہ دے، لکہ دفتر پنجم کتب بیکی: ع

بارسول الشدرسالت راتمام تو نمودی پچوشیس بے غمام

اوپہ خلورم دفتر کتب لیکی ع

این ہسمہ افکار کفران زادشان چون در آمد سید آخر زمان

پہ علامہ قاری دروغ تزل

پہ موضوعات کبیر مشہ کتب دا حدیث، لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمُ لَكَانَ
نَبِيًّا قُلْتُ مَعَ هَذَا أَيْ الضَّعْفُ لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمُ وَصَارَ نَبِيًّا وَكَذَا
لَوْ صَارَ عُمَرُ نَبِيًّا لَكَانَ مِنْ أَنْبَاءِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَعِيسَى وَخُضْرَاءَ
وَالْيَاسِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فَلَا يَنْتَاقِضُ قَوْلُهُ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ إِذَا مَعْنَى
لَوْ يَأْتِي نَبِيٌّ بَعْدَهُ لَا يَنْسُخُ مِلَّتَهُ وَكَمْ يَكُنْ مِنْ أُمَّتِهِ،

دے جواب دادے چہ کہ ابراہیم او عمرہ نبوت کہ دے،
ہم نوڈ حضور علیہ السلام پہ وخت کتب بہ وونہ چہ کہ حضور علیہ السلام

نہ دُستور مانہ کتب کچرے عیسیٰ، خضر او الیاس علیہم السلام را حنی
نوغہ پخوانی (رویان دینی) پیغبران دی نوی ندی او چہ را حنی نوڈ امتی
پہ حیثیت بہ را حنی، پچپلہ علامہ قاری رحمہ اللہ تعالیٰ پہ شرح شمائل
باب اول ص ۳۳ کتب فرمائی ملی دی،

أَنَّهُ خَتَمَهُمْ أَيْ جَاءَ الْخَيْرُ هُمْ فَلَا نَبِيَّ بَعْدَهُ أَيْ لَا يَنْبَأُ أَحَدٌ بَعْدَ فَلَا
يُنَافِي نَزُولَ عِيسَى مُتَابِعًا لِلشَّرِّ يَعْتَبَرُ مُتَمَدًّا مِنَ الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ
رَوَقَالَ فِي الْمُرْقَاتِ جَلَدُهُ ص ۳۳ الْمُقْفَى مِنْ قَفَا شَرًّا إِذَا نَسَعَهُ
يَعْنِي أَنَّهُ أَخَذَ الْأَنْبِيَاءَ الْأَوَّلِيْنَ عَلَى الْخَيْرِ هُمْ لَا يَنْبَأُ بَعْدَهُ وَقَالَ
فِي شَرْحِ الْفِقْهِ الْأَكْبَرِ الْمُجْتَبَأِيِّ ص ۳۳ وَدَعَا النَّبُوَّةَ بَعْدَ نَبِيِّنَا
كُفْرًا بِالْإِجْمَاعِ،

دغہ رنگ حدیث در کوعاش ابراہیم لکان نبیًا دا بن ماجہ روایت
دے چہ یہ پکنی ابوشیبہ ابراہیم بن عثمان ساقط راوی دے رتہذیب
التہذیب صحیح حدیث د بخاری داعیہ دے کوقصی ان یکنون بعد
محمّد نبی عاشر ائمہ ولیکن لا نبی بعدہ:

پہ امام ربانی مجدد الف ثانی باندروغ تزل

دا امام ربانی پہ مکتوبات جلد ۷ مکتوب ۷ کتب کیل
حصول کمالات نبوت مرتابان را بطریق تبعیت و دراشت بعد از بعثت خاتم الرسل
علیہ و علی جمیع الانبیاء و الرسل الصلوٰۃ و التحیات منافی فائیت اونیت،
لَا تَكُنْ مِنَ الْمُتَرَدِّينَ، مرزا یانود دے عبارت نہ دے تا بتولو کوشش کریں
چہ امام ربانی رح کہ نبوت جاری پاتے کید و قائل دے، خود سے نہ دے نہ
مغوی مطلب کہ بعضوا جزاؤہ نبوت کمالات حاصلول دی، نہ چہ قول
کمالات کہ نبوت، یعنی نبوت شرعی، حکم چہ امام موصوف رح پچپلہ دویم دفتر
۳۳ اومہ حصہ مکتوب ۷ کتب دا اهل السنۃ د عقائد او پہ بارہ کتب بیکی

و خاتم الانبیاء محمد رسول است و عیسیٰ علیہ السلام کہ نزول خواہد نمود عمل بشریت
 او خواہد کرد و بعنوان اُمت او خواہد بود، او در ترمذ حصہ ششم ص ۳۵ و ۳۶
 مطبوعہ امرتسرنجی کلان کہنے یکی، اول انبیاء آرم علیہ السلام و آخر ایشان خاتم
 نبوت نشان حضرت محمد رسول اللہ است و عیسیٰ علیہ السلام کہ از آسمان نزول خواہد
 فرمود متابعت شریعت خاتم الرسل خواہد نمود، داہنول بیان د میرزا ایت خلایق
 دے، د ختم نبوت نہ علاوہ اہ دے کہن د حضرت عیسیٰ علیہ السلام نزول
 د آسمانہ ذکر دے، او د یوحنا د متعلق مرزا پخپلہ پہ "شہادۃ القرآن
 کہن لیک، داوینا چہ مجید د بانندے ایمان را و پرل فرض نہ دی او پر بدل دی
 انحراف) حکمہ چہ اللہ تعالیٰ فرمائی،

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ
 پہ شاہ ولی اللہ د دروغ تزل

پہ تفہیمات الہیہ جلد دویم ص ۲۴۷ تفہیم شاہ صاحب لیک
 ختم بہ النبیین آئے لایوجد من یا مرہ اللہ سبحانہ بالتشریح
 علی الناس، دے عبارت نہ مرزا یا نو دا مطلب را ا بنکلو چہ د
 علیہ السلام نہ پس صرف شرعی (تشریحی) نبوت بند دے، حالانکہ
 تشریح شاہ صاحب د پخپلہ پہ تفہیمات جلد دوم ص ۲۴۷ کہن کریب
 فرمائی، وَ صَارَ خَاتَمَ هَذِهِ الدَّوْرَةِ لَا يُبْکِنُ أَنْ يُوجَدَ بَعْدَ
 نَبِيِّ، اویا جلد ۱ تفہیم ص ۲۴۷ کہن لیک، مُحَمَّدٌ صَلَّى
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ وَ دَعْوَتُهُ عَامَّةٌ لِجَمِيعِ
 الْاِنْسِ وَالْجِنِّ وَ هُوَ اَفْضَلُ الْاَنْبِيَاءِ بِهَذِهِ الْخَاصَّةِ وَ بَعَثُوا
 اٰخَرَى وَقَالَ فِي حُجَّةِ اللّٰهِ فِي حَيْثُ بَدَأَ هَذَا الْاَمْرَ نُبُوَّةَ اَلْفِ
 فَالْنُبُوَّةُ اِنْقَضَتْ بِوفاة النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ
 وَ اَلْخِلاَفَةُ لَا سَيْفٌ فِيهَا يَمْتَلِئُ عُثْمَانُ وَ اَلْخِلاَفَةُ

بِشْهَادَةِ عَلِيِّ كَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ وَ خَلِجُ الْحَسَنِ، او پہ دے فارسی ترجمہ
 د خاتم النبیین کہن بیا لیک، نیست محمد بدر بیچ کس از مردمان شما و لیکن
 پیغمبر خدا و محمد پیغمبران یعنی بعد از اوے هیچ پیغمبر نباشد،

پہ مولانا محمد قاسم د دروغ تزل

مرزا یا نو مولانا محمد قاسم رح نہ د ختم زمانی انکار منسوب کریدے
 حالانکہ ہغوی، پخپلہ فرمائی، کچرے اطلاق او عموم شتہ نو خاتمیت
 زمانی ثابت دے کچرے دا سے نہ وی نو د خاتمیت زمانی لزوم منل
 دلالت التزامی خاتمیت ثابت دی، بل خوا د نبی علیہ السلام دا قسم تصریحاً
 رَأَيْتُ مَنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى اَلَا اِنَّكَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، چہ پہ
 ذکر شوی، طرز د لفظ خاتم النبیین، نہ ما خود دی، پہ دے باب
 کہن کافی دی، حکمہ چہ دامضمون تواتر نہ رسیدے دے او پہ دے
 دامت اجماع ہم دے، اگرچہ الفاظہ "لَا نَبِيَّ بَعْدِي"، پہ سند متواتر
 منقول نہ دی، نو د الفاظو دا عدم تواتر با وجود التواتر معنوی
 پہ دایمہ دی، لکہ د فرضو د رکعاتو نو د شمیر تواتر چہ منکرے کا فرد
 دارنگ د دے، "لَا نَبِيَّ بَعْدِي"، منکرہم کا فرد دے، پہ تحذیر الناس
 ص ۲ کتب خانہ امداد یہ، او پہ مناظر عجیبہ ص ۳۷ کہنے لیک خاتمیت
 زمانی خپل دین او ایمان دے البتہ د ناحق تہمت خہ علاج نشتہ

پہ مولانا عبدالحی د دروغ تزل

مولانا موصوف پہ "دا فع الوسوس فی اثر ابن عباس" ص ۳۳ کہن لیک
 دی، رد اہل سنت علماء ہم کا خبرہ ہنکارہ کوی، چہ د نبی علیہ السلام پہ
 زمانہ کر، سالت کہن ہینچوک نبی خاوند د نوی شریعت نشی کیدے
 کوم نبی چہ پہ د زمانہ کہن داعی، نو ہفہ بہ د شریعت محمدی تابع دی
 نو پہ ہر تقدیر بعثت محمدیہ عام دے، جواب دا دے چہ دا

مضمون دترمیکہ ک نور و طبقوا و ک هغوی د انبیاء متعلق دے لکہ کدے
وضاحت پہ «ر زجر الناس» صکتہ کن چہ دوی کرے دے، ختم نبینا
حقیقی بالنسبة الے انبیاء جمیع الطبقات بیغنی آتہ لکم تعط النبوۃ
لأحد فی طبقۃ، او مجموع الفتاوی جلد اول ص ۹۹ کن مولانا مصروف
لیکی «قال أبو شکور فی التمهید اعلم ان الواجب علی کل عاقل ان
یعتقد ان محمدا کان رسول الله والآن هو رسول الله وکان
خاتم الانبیاء ولا یجوز بعدہ ان یکون احدا نبیا ومن ادعی النبوة
فی زماننا یکون کافرا» دداسے بناکارہ خبر و کولو با وجود کور
داو تیلی شی، چہ دے دے د ختم نبوت منکر و !!!

ختم نبوت د علامہ اقبال رح پہ نظر کن

① لیکی چہ «قادیانیت د یهودی مذہب چر بہ دے، احمبا پہ
نزد بھائیٹ د قادیانیت نہ زیات مخلص دے، حکمہ چہ بھایان
بنکارہ د اسلام مخالف دی، لیکن قادیان د اسلام خواہم اصول
ظاہری طور قائم ساتی مگر پہ پتہ د اسلام د روح او مقاصد
مہلک دی، د قادیانی فرتے د خدا ئے داسے تصور چہ ہفہ حایس
دے، او ہفہ سرہ د دشمنانو د پارہ بيشمیرہ زلزے او بیماری
او دوی د نبی پہ بارہ کن داتخیل چہ ہفہ مجوسی وی او دوی
عقیدہ چہ ک مسیح روح کن تسلسل دے رہ ہرہ زمانہ کن بیل بیل
صبح راتے شی د آیونہ و وچہ بس ختم شو (العیاذ باللہ مترجم)
داتولے عقیدے داسے دی چہ د یهودیت عناصر لری گویا کہ دا تخریک
یہودیت طرف تہ واپس بوتلل دی، حرف اقبال رح ص ۱۱۱ مرتبہ
لطیف احمد شروانی
① پہ اسلامی ایران کن د مؤبدانہ اثر لاندے ملحدانہ تخریک

اوجت شول او هغوی د بروز، حلول او ظل وغیرہ اصطلاح کانے
دے لہ پارہ روانے کرے چہ پہ کن دتناسخ تصور پت کرے شی،
د دے اصطلاح کانورڈا نول، پہ دے وجہ ضروری و وجہ د مسلمانانو
پہ زبر و نوا اول وارید انہ لگی تر دے چہ د مسیح موعود اصطلاح ہم
اسلامی نہ دہ بلکہ اجنبی دہ چہ شروع ئے ہم د دے مؤبدانہ تصور نہ
شویدہ، حکمہ چہ د اصطلاح کانے مؤبدانہ د اسلام د ہر و مبی دور
پہ تاریخی او مذہبی کتابون کینے نہ ملا دیزی»

رحرف اقبال، ص ۱۲۳ و ۱۲۴

③ قادیانی تولے د اسلامی یووالی د دشمن دے مسلمانان د ہفہ تخریک
پہ معاملہ کن دیر حساس دی، کور چہ د هغوی د یووالی د پارہ خطرناک
وی، چنانچہ ہر یودا سے مذہبی جماعت چہ پہ تاریخی طور، خود
اسلام سرہ تہری وی، لیکن خپل نبیاد پہ نوی نبوت ابردی، او دوی
پہ الہامو تو اعتقاد نہ لرونکی ہول مسلمانان دوی کافر یولی دا
خو مسلمانان د خپل یووالی د پارہ خطرہ کنری حکمہ چہ اسلامی یووالے
پہ ختم نبوت مضبوطی پزی :- (رحرف اقبال ص ۱۱۱) مرنرا محمود
خلیفہ دوم پہ آئینہ صداقت ص ۳۵ کن لیکی، ہر ہفہ مسلمان چہ د
حضرت مسیح موعود پہ بیعت کن شامل ندے نو ہفہ کافر دے د اسلام
د دائرے نہ بھر دے، اگر چہ ہفہ د مسیح موعود نوم ہفہ نہ وی اور پتہ
(۲۴) خہ پہ دے ہفہ شک شبہ نہ لرم چہ دا احمدیان د اسلام
او د ملک دوار و غدا اراں وی رد اقبال رح خط د جواہر لال پہ نوم، خہ
زارہ خطونہ، حصہ اول ص ۲۹۳ مرتبہ جواہر لال مطبوعہ جامعہ ملیت
نولے پہلے اندیاں
⑤ خبا پہ رائے کن د قادیانیا نو صرف دوا لارے دی چہ با خود

خیلو رُو نرو تقلید اُکری او یا د ختم نبوت تا ویلونه پریزیدی او هغه د خپل پوره مفهوم سره قبول کړی، کدوی دانوی تا ویلونه صرف په دے غرض دی چه ددوی شپږ د اسلام په حلقه کښی وی چه سیاسی فائده واخلی ر حریف اقبال ص ۱۳۶-۱۳۷

۷) خما په رائے کښ حکومت د پاره بهترینه طریقه کار به دا وی چه هغه قادیانیا ن یو بیل بوتلے اُمینی چه دا به د قادیانیا نو د پالیسی عین مطابق وی او مسلمانان به هم دروا دارئ داسے معامله کوی که څنگه چه پونو مذهبونو سره کوی، اودا د قادیانیا نو د پالیسی مطابق څکه دی چه د دویم خلیفه مرزا بشیرالدین پخپله خطبه په حواله د الفضل اخبار ۲۱ اگست ۱۹۱۷ حضرت مسیح موعود فرمائی، چه د هغوی (د مسلمانانو) اسلام بیل او څهونیز اسلام بیل دے، د هغوی خدا ښه بل او څهونیز بل دے، د هغوی بل او څهونیز حج بل دے دغه رنگ څهونیز په هره خبره کښ اختلاف دے، :

۸) د علامه اقبال انگریزی حکومت ته مشوره، په نوی دستور کښ د اقلیتونو د تحفظ خیال ساتلے شوے، دے خما په خیال کښ قادیانیا ن به د حکومت نه د جدا کید و په مطالبه کښ وړاندے والے نه کوی خوملت اسلامیہ د دے مطالبے پوره حق لری چه قادیانیا ن د جدا کړے شی، کچرے حکومت دا مطالبه نه منله نو د مسلمانانو به شک وی چه حکومت د دے نوی مذهب په جدا کولو کښ ډیل کوی، حکومت په ۱۹۱۹ د سیکمانو د جدا کید و د مطالبے انتظار اُ نکرو اُس د قادیانیا نو د دے مطالبے ولے انتظار کوی حریف اقبال ص ۱۳۷ باندے علامه اقبال لیکي، په غونج کښ قطع تعلق په نکاح او نورو معاملو کښ د مسلمانانو به بائیکاټ او د ټولونو د پریزیا ت دا اعلان چه د نیائے اسلام کافر ده، اودا د اسلام نه دومر

زیاتہ لری ده څومره چه سیکمان به د هندوانو نه لری نه وی څکه چه سیکمان او هندوان خو خپل مینج کښ و دونه کوی، هر کله چه قادیانیا ن په مذهبی، معاشرتی معاملو کښ څان جدا کړی، نو په سیاسی ډول مسلمانانو کښ د شامل پاتے کید و د پاره ولے پریشانوی ارفخرا اقبال ص ۱۳۷

۸) پابندی په باغی جماعت لگول پکاردی، علامه اقبال انگریزی حکومت نه لیکلی دی، کچرے دیو تو مریو والے په خطر ه کښ وی نو هغه د پاره سواد دے بل علاج نشته چه هغه د عنادی ټولونو په خلاف مدافعت اُ کړی، اُس سوال دادے چه د مدافعت طریقه د څر وی! هغه دا ده چه اصل ټولی ته د دوا دارئ تلقین اُ کړی حالانکه د هغوی یو والے په خطر ه کښ وی او باغی ټولی ته د هغه تبلیغ پوره اجازت وی کوم چه دروغو لیکلو به ډک پک وی ا حریف اقبال ص ۱۳۷

زلا وایم چه د مرزا دایو کښل د کورونو کښلونه زیات دی کوم چه هغه په ایښه کمالات ص ۱۳۷ کښ لیکلی دی چه څوک مانه مښی او خما د دعوے تصدیق نه کوی او ایمان پر نه را و لری نو هغه ټول د زنا اولاد دی،

قیامت، معاد او مجازات د اعمالو د قیامت نومونه

د کوم څیز نومونه چه کښ وی نو دا د هغه د لوټے والی دلیل دے، دا لله تعالی نومونه کښ دی دا هم د الله تعالی د لوی شی دلیل دے، امام سیوطی رح پښه ورسا فرقة فی امور الاخره، کښ د قیامت آیتیا نومونه ذکر کړیدی رصت مطبوعه کاشی رام لاهور) موبن په هغه کښه بکار ده مشهور نومونه ذکر کوو

۱- السَّاعَةُ

قیامت دانومله دُوُو و جهودے، یوله دے و جھے چه قیامت به ناگهانہ لائی، لکه چه یو کینتہ تیریدونہ پس ناگهانہ چه دویمہ کینتہ لائی، او دویمہ لہ دے و جھے چه قیامت کنی داوینوا آخرینو حساب به پہ لبز وخت مثلاً یو کینتہ کنی ختم شی اوهم دامعنی دَرَسْرِبِ الحَسَابِ دے اوهم دامعنی دَحَضْرَتِ عَلِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ منقول دے، إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ الْحَاقِقُ

۲- الْقِيَامَةُ

یَوْمَ الْقِيَامَةِ دے سورۃ ال عمران آیة ۸۵ دے نوم و جھ دا دے چه دے دے معنی اُدریدل دی، او پہ دے ورخ بہ بتول خلق ملائکے او رُوح بہ دے الله پہ ممکن ترهغه و ختہ ولا پروی تزکومے چه الله تعالی جل شانہ اُغواہی۔

۳- الْقَارِعَةُ

قَرَعُ زَبْرَةَ دَرَزْدَلِوَاوِی چولوتہ ویلے شی، دے ورخ دَویرے نہ بہ ہم زہونہ دَرَزَبِرِی او کَ چیری، الْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ،

۴- الْحَاقَّةُ

دَا حَقٌّ، نہ ماخوذ دے، دے نوم مطلب دَا بِنُوْدَلِی چه دا ورخ حَقْرَدَا او پہ دے کن دَشک شِبْهے خَمْرٍ كُنْجَانِشْ نَشْتَهْ، الْحَاقَّةُ مَا الْحَاقَّةُ؛

۵- الْوَاقِعَةُ

دَا دَرُوْعٌ، نہ ماخوذ دے مطلب دا چه دے بَوَاقِعٍ کیدو کنی هِجْ شَکْ نَشْتَهْ بلکہ دا خَاخَا وَاوَقِعَ کیدو کنی حقیقت دے دَا ذَلُوْقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَيْسَ لَوْ قَعْنَهَا كَاذِبَةٌ،

۶- الْغَاشِيَةُ

دَغَشِيٌّ، معنی پَتِيْل دے، دے ورخ لہ هِيبَتَهْ بِرْ زَهْوَنَهْ پَتِ شِی او خَلَقَ بِهْ او تَرَشِي هَلْ اَتَشَكُّ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ،

۷- الزُّزْفَةُ

دَرَأَرْفٌ معنی نَزْدَهْ کیدل رَا زَفَ الشَّيْءُ قَرِبٌ، او دا ورخ دَحَقِيقَتِ پَهْ اَعْتِبَارِ سَهْ نَزْدَهْ دَا حُكْمَ چه خَاخَا رَا تَلُوْنِکَ خِيَزِ نَزْدَهْ وِی او تَلُوْنِکَ خِيَزِ لَرِی وِی، بلہ دا چه مَرگَ دَ قِيَامَتِ دَرِوَا زَهْ دَا وِ مَرگَ نَزْدَهْ دَا دَرَزَفَتِ الْاَزْفَةُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ كَا شِفَاةٌ،

۸- يَوْمَ التَّغَابُنِ

اَعْبِنُ تَغَيُّ اُو دُو كَ تَه وَاثِي، پَدَا دے ورخ بہ دا بِنِکَا رَا شِی چه پَه دُ نِيَا كِنِ كَوْمِ خَلْقٍ پَه دُو كَ كِنِ چه دَعْمَرِ عَزِيْزِ قِيَمَتِي بِرْ خَه تِي پَه كَوْمِ مَضِرٍ وِ خِيَزِ وِ نُو كِنِ تَبِرَهْ كَرَا اُو دُو كَوْمِ قِيَمَتِي حَلُو نُوْنَهْ مَحْرُومَهْ وَا، ذَلِكَ يَوْمَ التَّغَابُنِ؛

۹- خَافِضَةٌ

ذَلِيلَهْ كُوُوْنِکَ وِرْخٍ چه دِيْنَهْ اُو رِيْدَلِي خَلْقٍ پَه پَه دے ورخ پَه جِهَنَمِ كِنِ پَه دِيْرَا نَدَا دَ ذَلَّتْ كِنِ وِی اَرَا فَعَةٌ، اُجْتَوُوْنِکَ وِرْخٍ كَوْمِو خَلْقٍ چه دُ نِيَا پَه رُوْنَدِ كِنِ دَدِيْنِ غَمْرُوِي كَرِيْدَا هِنُوِي پَه پَه دے ورخ دَجَنَّتِ پَه لُوْرُو اُجْتَوُرَدَ شَهْنَشَاهِيْتِ مَقَامُو نُو كِنِ وِی، خَافِضَةٌ رَا نِعَةٌ،

۱۰- الظَّامَّةُ الْكُبْرَى

دَدَا دے معنی لُوِيَهْ هَلَهْ كَلَهْ دَا وَا دَ قِيَامَتِ نَهْ بِلَهْ نِيَا نَهْ هِجْ هَلَهْ كَلَهْ نَشْتَهْ چه پَه دے كِنِ بَهْ دَ تَلُوْا نَسَا نَا نُو دَ قَسَمَتِ اَبْدِي فَيَصْلُهْ كِيْنِي دَرَفَا ذَا جَاءَتِ الظَّامَّةُ الْكُبْرَى، قِيَامَتِ او حَشْرُ شَرِّ دَانَسَالِي رُوْنَدِ بِيْرَهْ ضَرُوْرِي خَا نَكَهْ دَهْ چه پَه دے حَرَامِي خُو شَحَالِي او تَبَاهِي دَارِو مَدَارِ دَا وَا دَ قِيَامَتِ پَه بَارَا كِنِ دَرِی خِيَزِ وِنَهْ دَغُوْرِ فِکْرٍ چه دِي، دَا دَ قِيَامَتِ وِجُوْدَهْ چه دَا مُوْبَزَدَ قِيَامَتِ صُوْرَتِ نَهْ وَا لُو، دَا دَ قِيَامَتِ مَقْصَدِ يَعْني دَعْمَلُو نُو بَدَلَهْ چه دَا مُوْبَزَدَ قِيَامَتِ نُوْمِ تَه وَا لُو،

رسد قیامت تفصیلات مثلاً قیامت کیفیت، وزن و اعمال، حوش کوثر، پل صراط، نور، جنت اور دوزخ اور اسے نور دیر،
 کہتے ہیں کہ قیامت اور معاد صورت ذکر کو
 اور دے عقلی اور نقلی دلیلوں سے پیش گوئی،

د معاد اور قیامت نقلی ثبوت

۱) بتول آسمانی دینوں سے قیامت قائمید اور یہ دوبارہ زندوں
 متفق دی اور بتول آسمانی ملتونہ دامنہ، پہ شرح مواقف جلد ۱۰ تم ۲۹
 کتب داخل موجود ہے، اَجْمَعُ أَهْلَ الْمِلَّةِ وَالشَّرَائِعِ عَنْ خَيْرِهِمْ عَلَى
 جَوَارِحِ وَرُقُوعِهِ: یعنی بتول ملتونہ اور شریعتونہ متونکی خلق و حشر
 اجساد پہ جواز اور وقوع باندا سے متفق دی۔

۲) بتول پیغمبران علیہم السلام قیامت خبر و کول کریدی کہ کوثر
 چہ زیات رشتینی خلق پہ بنیاد موبکن نشستہ قرآن پورہ تفصیل سرہ
 کہ قیامت بیان کریدے اور بیا دے پہ بارہ کتب، مَصْدِقًا لِمَا مَعَكُمْ
 فرمائیل دے ثبوت دے چہ قرآن کہ تیر شہود آسمانی کتا بونو دامتولو
 او عقائد تصدیق کوی نو حکمہ دا کہ نبوت، قیامت اور مجازات اعمال
 وغیرہ پہ بارہ کتب دے و مبنو آسمانی کتا بونو ہم تصدیق کوی، کہ قیامت
 نہ بی کی آخرت ژوند کی نیاد ژوند نہ دیر زیات او پائیدار دے
 وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى، دآخرت ژوند بہتر او پائیدار دے اور بیائے
 اُفْرَمَائِيلَ، اِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى
 دامضمون کہ حضرت ابراہیم اور حضرت موسی علیہما السلام پہ صحیفوں کے
 موجود دے۔

د فلسفیانہ انکار تردید

فلسفیانہ حشر اجساد نہ انکار کریدے کہ عملوں تو بدلہ ہغوی ہم مہنی

خوبصورتی سعادت اور شقاوت روحانی اور بعضے دے تباہی پر صورت
 کہنے موبن بہ دے تر دید گوئی، خوا اول دا اول چہ کہ فلسفہ دے قوانینو
 پہ مطابق ہمہ انکار دے منلو جو کہ نہ دے، حکمہ چہ دوی ہر ممکن
 دے قدرت اور طاقت لاندے مہنی اور اظاہرہ دے چہ حشر دے اجساد
 ممکن حکمہ دے چہ دے حشر یوجزء انسانی روح دے، دویم دے بدن
 ڈرے، اور دیم دے بدن جو رہنت، دادرے وارہہ خیزونہ ممکن دی چہ
 پر قدرت الہی شتہ دادرے وارہہ خیزونہ کہ مرگ نہ و ہا ندے
 دا اللہ پہ ایجاد موجود شوی وو، کچرے دا ناممکن او ممتنع وے نو اول و خل
 بہ ہم نہ و موجود شوی دوبارہ ژوندی کیدل خوا اس عقل نہ دیر
 نزد دے دی کہ منلو دے بارہ دا قرآن بیان کریدی، «وَهُوَ أَعْلَمُ
 وَكَهْ الْمَثَلُ الْأَعْلَى» (سورۃ الروم) ایتہ عے یعنی دے انسانی قدرت دے
 مطابق دوبارہ پیدا کول دے و مہنی خل پیدا کولونہ زیات آسان دی
 ہر کلمہ چہ اللہ دیر لوئے دے نو ہغہ نہ دے دوارہ و تخلیقونو کتب ہغ
 فرق نشستہ۔

د نیشستہ کوشبہ

فلسفیان بل انکار پہ دے قاعدہ کوی چہ نیشست سرہ خیزونہ
 بدلیزی مطلب دا چہ اول خیز یو وارہہ ختر شئی نو دویم وارہہ ہغہ
 شے بیا نشئی موجودیدے کہ وی نو ہغہ بہ بل خیزری، نو دا غلطہ دے چہ
 پہ قیامت کتب بہ ہو بہو ہر ہغہ انسان بیا دوبارہ ژوندے شے، داشبہ
 بالکل باطلہ دے حکمہ چہ کہ اول وجود نہ مانے یو او کہ بل وجود زمانہ بلہ نو
 داولے زمانے وجود ختم شو او پلے زمانے کتب بیا موجود شو ختر شے بدلہ
 او ہم ہغہ شے دے، کو مچہ رومی و مہنی و مطلب دا شو چہ دلہ نشئی کیدے
 چہ پہ یو زمانہ کتب یو شے ختر شئی او ہر پہ دے زمانہ کتب ہم دے شے بیا

موجود شی نودہ کن ہیج اشکال پاتے نشو چہ پہلہ زمانہ کنے دیو خیز
 بعینہ وجود کیدی پشی او پور تہ ذکر قاعدہ ک فلسفیا نو غلطہ دہ، دا اعتراض
 خود خندا او ر دے چہ اولہ زمانہ د اول شخصیت جزو و، بلہ زمانہ بہ د
 بل شخصیت جزو وی ہم د رومی شخصی تہ حکمہ چہ زمانہ ک شخصیت
 جزو ہیچرے نشی کیدے ہفہ مشخصہ ندا کہ دا سے وہ نو دن سرے
 بہ ہفہ پڑونے حکمہ نہ وو چہ زمانہ بدلہ شویدا، د پوہ د پارہ یو آسان
 مثال، یوانسان پہ یوزمانہ رڈ نیا، کن موجود صر (معدوم) کیدو سرہ
 پہ برزخ (بلہ زمانہ) کن ورگ او پہ قیامت رپہ ریبہ زمانہ کن ہم دہ انسان
 دا سے مثال لوی لکہ چہ یو سرے دلا ہور نہ کراچی تہ لا رشی، زمانہ بدلہ
 شوہ مقامات بدل شو او سرے ہم ہفہ دے اول وار لا ہو ک موجود وو
 رڈ نیا) چہ روان شو نو نہ لا ہو ر کن وو او نہ کراچی کن وو معدوم شو
 (برزخ) او کراچی تہ چہ اُرسید و نولا ہو ر کن نہ وو ر آخرت) دادے
 زمانے بکالے شوہ یوانسان معدوم شو او بیا موجود شو، خو ہمد غر
 انسان دے او بالکل بدل نشو، نو دا اعتراض بالکل غلط شو چہ زمانے
 پہ بدل لیدو سرہ، شخصیت بدلیری کچرے دا سے وہ نو ک مکان پہ بدلیدو
 بہ شخصیت بدل لیدو کوم سرے چہ پہ لا ہو ر کن وی نو ملتان تہ پہ تلو
 او ر سیدو بہ د ہفہ شخصیت بدل شرے وو حالانکہ دا سے نہ کیزی،
 دویم دا چہ دیو والی دار و مدار د اصلی اجزا و او د ر کچہ پہ یو والی دے دے
 نہ بغیر کچرے بل چہ فرق راشی نو پہ شخصیت خہ اثر نہ غور زوی، مثلاً
 کچرے دیو سری رنگ محکب سپین وو بیا گرم ملک کن پہ ہر کن کار
 کولو سرہ ک ہفہ رنگ کہ تور ہر نشی نو سرے ہر ہفہ دے بدل نشو
 د غہ رنگ کہ د پنچلسو کالو یوسرے د ویر شو کالو شنی نورنگ او قد او
 غب والی کن فرق راتلو سرہ بہ ہم دا ہفہ سرے وی کوم چہ ورا پد و

پو حکومت ہم د ہفہ ک نو کروی تنخواہ ور کولونہ پہ دغہ بنیادا نکار نہ
 کوی او د غتوالی او او بد والی پہ وجہ یو عدالت چرے
 د چامقدومہ نہ دہ خارجہ کچرے چہ تہ اُس بل سرے تے، دغہ رنگ
 کہ د نیک یا بد عمل پہ وجہ کچرے شکل اور نگ کن شہ فرق پہ آخرت کن
 ہم شی، اصلی اجزاء تے ہم ہفہ وی کوم چہ د نیا کن وو نو دا بہ ہم ہفہ
 سرے گنرے شی کوم چہ د نیا کن وو،

د معاد پہ بارہ کن مذہبونہ

د روج متعلق دوہ رائے دی، اول دا چہ جسم لطیف دے، دویم دا چہ
 مجرد غیر مادی دے ددے اختلاف پہ بنیا د معاد پہ بارہ کن د شرح موافق
 مصری جلد آتم ص ۲۹۷ د نقل مطابق پنچہ اقوالہ دی :-

- ① معاد صرف جسمانی دے، حکمہ چہ بدن اور روح دوارہ جسمونہ دی
 د صرف د کثافت او لطافت فرق دے، نور عا دہ ہم د جسم اُشوہ د ا د اکثر و
 متکلیب نو د اسلام قول دے چہ روح جسم لطیف امنی :-
- ② معاد صرف روحانی حکمہ دے چہ د جسم ا عا دہ کثافت یوازہ پہ روح
 د سعادت او شقاوت دار و مدار دے، د لویونان د فلاسفر الہین قول دے
- ③ معاد جسمالی اور روحانی دوارہ دے، دنیا جسم اور روح دوارہ حویارہ موجود شتہ دا قول حنی، اقوالہ
 یو بدل لیدو سرہ، معمرہ دقاخرینو امامیہ د لویا کثرو صوفیا و دے دا قول حضرت روح تہ مجرد غیر مادی
- ④ معاد بہ تہ جسمانی وی او تہ روحانی، دا قول د لویونان تہ طب د حکیمان
- ⑤ د معاد د کیدو او نہ کیدو ہیج فیصلہ ندا ک شوہ توقف دے، چہ
 دا قول د جالینوس دے دہ تہ د اشک پر یوتے دے چہ روح د ہفہ
 مسزاج نوم دے کوم چہ پہ صری ختم شو او کہ د ہفہ جوہر نو م دے چہ مرکب
 نہ پس ہم باقی وی دا پنچہ اقوالہ ک انسان د بدن اور روح سرہ ترو ن لری خو
 یو شبکم قول د تناسخ ہم شتہ چہ ہفہ د حکماء ہندا و د لویونان د بعضے

حکما و اود بعض منسوب الی الاسلام خلقود ے مثلاً احمد بن حابط چہ
د ابراہیم نظام شاگرد ے ابو مسلم خراسانی ، محمد بن زکریا ، طیب
رازی او قرامطہ :

د مجازاة درے شکله

د آخروالے د پارہ د ابن حزم مثل مثل جلد ۱ ص ۱۸۱ کوری
د مجازاة اعمال درے شکله دی ۔

را د جثو حشر ے د بعث بعد الموت پہ شکل کینی اود مجازاة اعمال بہ د
جنت اود دوزخ پہ شکل کینی وی ، دانائے د اهل اسلام اود آسمانی
مذہبوں نو اولو دہ ۔

(۲) د جثو حشر نہ بغیر صرف روح د نیکی اوبدنی اثر (خوندا اود بدی)
محسوسوی ، د اقسام مجازاة د حکما و الہیین قول دے ،

(۳) د نیک اوبد عملونو پہ بدلہ کینی د یوانسان روح بل انسان تہ بداید
تناسخ بجانا اة اعمال دے ، بعض حکماء د یونان اواکثر حکماء د ہند د اقول
گوی ،

تتقید

د ادوارہ آخیری قولونہ د انبیاء علیہم السلام د اجماع اود آسمانی
کتا بوکونہ خلاف دی اود عقل او فلسفہ پہ بنیاد ہر غلط دی ، یوازہ روحانی
مجازات خو خک غلط دے چہ اعمالو کینی بدن اود روح دوارہ شریک دی او
بدلہ بہ یوازہ روح تہ ملاویزی اددے مثال دلے اگنہی ، لکہ یوشل
اوبوند د انا زو غلا کوی ، روت کچہ او پوخ انا رنہ پیژنی اوشل انا روتہ
رسید ے نشی دوی ، د ایسے مشورہ اگری چہ روت لاند ے نشی او
شل پہ اوبزہ سور کوی انا ررا ا شو کوی د باغ مالک د ادوارہ عدالت تہ
وراند ے کوی دوارہ د خان خلاصولو خپل خپل د لیلونہ اوائی پوند
وائی چہ زہ وینم نہ نو غلا خنک کولے شم پوخ او کچہ انا رنہ خنک ا پیژندل
اوشل بدوائی چہ خہ انا روتہ رسید ے نہ شوم ما غلا خنک اگری ا

نویسکارہ خبرہ دہ چہ غلا خوشو ے دہ بلکہ دوارہ سرہ پہ موقع
پولے شو ے دہ نو د علالت فیصلہ بہ ضرورت اوی چہ غلا دوارہ کوی
دوارہ پہ فلا کین شریک دی نو سزا بہ ہر دوارہ و تہ و کولے شی ، ہم
امثال د روح اوبدن دے ہر یو یوازہ یوازہ نیک اوبد عمل نشی
پہ ہر کھلہ چہ نیک اوبد عمل پہ شریک دوارہ کوی نو جزاء اوسزا دوارہ و تہ
شریکہ پکار دہ :

د علاوہ یوازہ ، د روحانی مجازاة حقیقت د خوب دے چہ شوک تہ
د فائدے خوب اوبنی نو ہضہ تہ صرف پہ خوب کینی خوندا اوارام وی او کہ
پہ خراب خوب اوبنی نو پہ خوب کینی ورتہ بے خوندا اوتکلیف محسوس
نود اقسام جزا سزا لو بے توتے دی د اعمالو پایدارہ او خوجندہ زیادہ
پکار دہ چہ انسان د ہضم پہ طمع خہ بنہ عمل اگری شی د خوب د مزد
طمع ہچوک بنہ عمل نہ کوی اودے سرہ ہچرے د انسان اصلاح نشی
دے د بنہ عمل شوق پیدا کولو ، بدکہ دلے پکار دہ چہ د دنیا د فائدے
پہ خوجندہ زیادہ تہ فائدہ پہ آخرت کینی ملاؤ نشی اوبیا پایدارہ
وی ، لکہ یومر کید ویکے سرے خپل یتیم کید و نکی خوتے د پارہ
یوسری سرے لس زردہ (.....) روپی امانت کیزی ، د خوب دنا پایدارہ
رما صلولو پہ خاطر دغہ سرے کہ دغہ یتیم تہ دغہ خپل امانت پہ
یا کینی و کوی نو کور عقل او پائمل بہ خک بیکارہ شی چہ د لسوز و روپو
بقی فائدہ د خوب اوتصور پہ فائدہ بیلل دھو بنیام اوروغ سری
دے اودا باہت د امانت سپار لو ہم نشی چوریدے د امانت سپار
د ہضم بد لہ کار و کولے شی کومہ چہ دے تہ پہ خوجندہ زیادہ توی
میدارہ او حقیقی وی لکہ پہ آخرت کینی د لسوز و روپو امانت سپار لو
نقہ صان کولو اوتربا نئی و کولو پہ بدلہ کینی چہ دہ تہ جنت یا د آخرت

نور لعنتونه و رکبیشی : دتناسخ رد

را دتناسخ په شکل کښ د عملونو بدله و رکول د عقل په موجب په
 دے و وجهو درسته نه دے ،
 را دتناسخ له انصافه خلاف حکم دے چه په عمل کښ بدن او روح
 دواړه شریک دی او دتناسخ په شکل کېدل له صرف روح ته ورکولے شی
 مثلاً د یو جرم انسان روح د مرگ نه پس په یو ذلیل چوری کښ یا په
 ذلیل خاړوی او غنا ور کښ ولجوے شی نو سزا به یوازے روح ته ورکولے
 (بله د خندا خبره دا چه د بداسری د بدن په خائے به سزا د جوړ
 باد ذلیل خنا وراو د خاړوی بدن ته ورکولے شی ، نو دا خود خریه خائے
 کلونه دا غل شو بله دا چه دے خائے نه به دا روح د بدله د پاره
 خواغی او بل بدن ته چه لار شی ، نو دا بدله به د چا کښ په شی د ټولو نه
 که ورسره د نږدې څه خیال اکرېښانودے د غټ اړوند او جنجالی اشک
 جوړېږی نو ځکه دے بس کومر دتناسخ قائل کېدل په تصور خان باغ
 دی مترجم دلته دا خیال هم غلط دے ، چه بدن صرف د عمل
 ځکه دا په مجازة اعمال کښ بشریکول اټه ی پکار او دے ته سزا
 ورکول به دا یه وی لکه د یو قاتل ټوپک ته سزا ورکول او یا د یو مسافر
 او پیکار تیشی او کښی نه جزا ورکول کومر چه جومات یا خانه کې
 جوړه کړی وی ، دا خیال ځکه غلط دے چه بدن آله نده بلکه پخپل
 او کوونکے دے آله خود فاعل نه جدا وی د هغه جزء نوی لکه یو
 توره لیکن روح او بدن چه یو خائے شی نو هله څوک بڼه یا بدن
 شی نو اصل فاعل بدن دے چه د روح په ادا نږه یو عمل کولے شی
 چه د روح د بدن په هراندام کښ ننوتے وی نو بڼکاره شوه چه
 آله ځکه دے چه دا د روح په غم او خوشحالی کښ خائے شریک

نو ټوپک د قاتل ، او تیشی کښی د خانه کې د معیار په غم او خوشحالی
 کښ هچرے نشی شریک دے .

د تناسخ د پاره دا دلیل باطل دے چه انسان د حیوانا تونه چه
 را آخلی یا د غریبه کښی یو دلیل انسان چه مصیبتونو کښ مبتلا شی ،
 دے بڼیا د د ا دے ، چه یو انسان بد عمل کړی وی ، نو د هغه روح په ذلیل
 فنا وریا ذلیل بل انسان کښ ننوی او دارنگ هغه وړاندی کښ ته
 خپل عمل بدله د خنا وریا د انسان د ذلت په صورت کښ ملاوښی
 اطل ځکه دے چه د خاړو و فطری تقاضا د ا دے چه انسان تر کار واخلی او د
 پاره د جرم سابق هېڅ ضرورت نشته ځکه چه د د نیا نظام چلو لود
 ا دے د حکمت الهی تقاضا او ظهور دے ، کچرے انسان دے د کار نه ا ښه
 نو د خاړو وجود به لغو او بے فائده و د ا هم د حکمت الهی د شان
 خلاف دی ، دغه رنگ د بڼیا د مو خوشحالی او بد حالی د هغوی فطری
 تقاضا دے چه غنی د د فقیر نه کار واخلی ، فقیر د اجرت محتاج او غنی د
 هغه د کار محتاج دے په دے احتیاجونو د انسانی تمدن ربط قائم دے
 د د نیا نظام پر چلیږی که دتناسخ تصور کښ راغلونو انسانی تمدن
 به بالکل د بے وړے شی د انسا قانون معیبتونه او غمو نه هم د حکمت
 الهی نه خالی دا یه نه دی چه د صحت او خوشحالی په حالت کښ د شکر د بڼه
 د و مرض او د بد حالی په حالت کښ د صبر د بڼه انسانی کمالات بڼکاره
 وی او په دے د الله لږے او نږدے بڼکاران پیژند دے شی .

په تناسخی مجازات کښ د جرم علم نه وی

دتناسخ په نامینلی صورت کښ یو حیوان او انسان ته دا علم نه وی چه
 هغه د کوم جرم په بدله کښ عذابولے شی ، یو انسانی عدالت کښ یو جرم
 نږدے شی په هغه د تا بتولو خاړی اکریشی هله پس ته سزا

ورکولے شی، لیکن تناسخ پہ صورت کنی دالله عدالت دلو بو تو قونبکال
 کولے شی کوم کنی چہ نہ تحقیق وی، نہ مقدمہ چنول وی اونہ مجرم نہ
 دخیل خیل جرم پتہ وی چہ داسزا ہفہ نہ کوم جرم پہ بدلہ کنی
 ورکولے شی العیاذ باللہ، نو حکمہ دتناسخ داعقیدہ د عقل نہم خیل
 دمرک او پیدائش شمیرکنی دجورخت نشولے دتناسخ تردید داسے
 دتناسخیانوپہ خیال کچرے د حیوانانو پیدائش دانسانانو دبداعیلو
 دپارہ دبدلے پہ نتیجہ کنی وے نو پکارادہ چہ کبدوانسانانو دمرک
 پہ مناسب شمیرکنی ہو مرہ خنا ورا و حیوانات پیدائش کولے خولے
 حکمہ نہ دہ چہ موئز وینو مثلاً یورخ کنی یو لگ انسانان مری چہ پہ
 ہفہ کنی نیم خہ بلکہ نیات مجرمان او بدکار وی، خوبل خوانور حیوان
 ہم پہ دغہ ورخ کرور و نہ اوارگونہ پیدائش کنی نو معلومہ شوہ چہ دجور
 پیدائش د مجرم نو حونو دتناسخی جنجال نتیجہ نہ دہ بلکہ دابدائی تحقیق
 پہ دہ دل دالله تعالیٰ د حکمت پہ جو پیدائش کنی حکمہ دتناسخ عقیدہ باطلہ
 دتناسخ دتردید یوہ غتبہ وجہ داہم دہ، چہ دتناسخ پہ صورت کنی پہ
 منل ضروری وی چہ د مجرمانو انسانانو د حیوانانو حونو یودی حال
 موئز وینو کور چہ دجد اجدادی انسانانو حونو کنی عقل او نطق
 لیکن حیوانی روحو نہ داہم ندی یا مثلاً پہ پیشو کنی کچرے کر انسان روح داہم
 وے د انسان روحی پہ فطرت کنی د صبرے نہ کرکہ پررت دہ دا ہیچرے
 نشی کیدے چہ پیشو کنی رانوتو نہ فوراً پس فطرت داہم بدل شی چہ
 صبرے پسے منہ کگری داہم نیسی او پہ خوندے اُخوری ہر کلمہ چہ د فطرت
 فوراً بد کیدل نامعقول دی د انسان او حیوانی روحو فطرتو نہ جفا
 جنادی پہ دے وجہ دتناسخ عقیدہ سر: تردیابہ نامعقولہ دہ
 ہر کلمہ چہ د مجازات اعمال دہ صورتہ زیوارے د روح معاد دتناسخ

اونامعقولہ ثابت شو، نو دے جوف یو صورت باقی پاتے شو ہفہ داچہ
 د مری بدن اورکوح دوارہ ژوندی کریشی او د حساب کتاب نہ
 پس د جنت اودوزخ پہ شکل کنی پہ دہ قانون مجازات نافذ کریشی، داخبرہ
 یوازے پہ آسمانی شریعتونو او دانیائے کورامو علیہم السلام پہ تو اشتر
 ثابتہ نہ دہ بلکہ عقل او فلسفہ ہم داموزون او معقول گنری، پہ ظاہر
 خودا دیرہ گرانہ بنکاری لیکن حقیقت کنی ہیچ گرانہ نہ دہ
 د معاد جسمانی حقیقت پہ دوزقاعہ و مبنی دے، یو داچہ دامیرکن دے
 او محال نہ دے، بل داچہ دا دتخریب او تعمیر الہی نتیجہ دہ :-
د جسمانی معاد رو وجہ دلیل | د مجازات اعمال پہ خاطر روح
 سرہ د جسم دویم بارہ ژوندی
 کیدل میکن دی او محال نہ دی، د محال دہ معنی دی، یو غرتی چہ مطلب
 گران وائے او سخت وائے وی لکہ یوسری نہ داو نیل چہ راخہ لاہو ہاتہ خو
 ہفہ خدر اگری چہ شتم تے دا بل ورپورے اُبنلی چہ خاٹھا بہ تے نو ہفہ
 اوائی چہ ناممکنہ (محالہ) دہ نو دے مطلب بہ داوی چہ تلل راتہ گران
 دی، خو کہ روان کرے تے وے پکت ہر خہ تے ورتہ بر کرے وے د ہفہ
 ارادہ شوے وے نولا ہو، نہ تلل ناممکن او محال نہ ہو، او بل د فلسفہ
 ناممکن او محال دے معنی تے داچہ نفی اثبات یو خاتے کیدل چہ ہیچرے
 نشی کیدے لکہ یوسرے یو کمرہ کنی پہ یو وخت شتہ ہم او نشتہ ہم یا لکہ
 دہ پتہ دقو کئے پنچہ چہ تولہ دنیاد دے ضرب حاصل ہفہ خلو، بنائی
 چہ پنچہ نہ وی، نو خلاصہ مطلب بہ تے داوی چہ پنچہ نہ دی خو پنچہ دی
 نو قیامت او معاد پہ دے معنی محال نہ دے او کچرے محال پہ معنی دمشکل
 او د سخت واخلو نو ہفہ بہ وی خورا انسان د پارہ چہ د ہفہ بول کارونہ
 پراسبابو بنادی او اللہ تہ پہ دے معنی ہم محال حکمہ ندے چہ، اِنَّمَا امْرُؤُکَ

اذا اراد شيئاً ان يقول له كُنْ فيكون، اوله داچه متواتر خبر صادق ددے تصدیق کرے دے، نو حکم دا صحیح دے، چہ دیو ممکن تواتر سرہ تصدیق اُشی یا اعتباری ذریعہ سرہ اثبات شی نو دھنے پہ واقع کید و کین ہیج شک شبہ نہ پائے کیری، مثلاً تیر شوی وخت کین تجاہان ہیرو۔ شیما پہ ایتر ہم تباہ کیدل یو ممکنہ معاملہ وہ ہر گھہ چہ اعتباری ذریعہ سرہ ددے تصدیق اُشونو بتوے دُنیا اُمثلہ، دغہ رنگ د موجودہ دُنیا پہ شپیل کراسر نیل علیہ السلام رچہ ایتم ہم نہ پہ اربونو ددے زیاتہ قوی دے تباہ کیدل ممکن اُمر دے اور سرہ ددے تصدیق آسمانی کتا بو تو اود انبیاء علیہم السلام غوندے رشتینو هستو پہ پرلہ پے شہاد تو نو کرے دے نو بیاد دے یہ واقع کید و کین ہیج شک شبہ نشی کیدے۔

د جسمانی معاد دویم دلیل د معاد جسمانی حقیقت ورا نول او جبرہ ول دی مطلب

داچه دد نیا نظام ورا نہ دل او د آخرت نظام جوہ ول د معاد جسمانی حقیقت دے دا بہ اللہ کوی نر گوانہ حکم نہہ کچرے انسان مے گرانہ گنری نو ہغہ کمان تگوری او پہ دے قیاس کوی لکچہ مثل منہ آتی اُچتوے، شی او میرے مے نشی اُچتوے حالانکہ دوارہ حیوانات دی خالق او مخلوق خوبرا کیدے ہم نشی اللہ داسے قوی دے چ نسبت مے د مخلوق سرہ کول ناممکن دی نو ہغہ نہہ دا ہچرے گرانہ نہ دہ چہ ہغہ خپل جوہ کرے تعمیر رز نیا) ورا ن کوی او دھنے پہ خائے بل تعمیر آخرت اُکری، حکم چہ داسے خور انسان لگیا دے کوی یو عمارت ورا نوی او بل دھنے پہ خائے جوہ وی، نو حکم اللہ تعالیٰ چہ بے انتہا قوی دے، یقیناً داسے کولے شی چہ عمارت دد تبا ورا ن کوی

او عمارت د آخرت پیر آباد کوی، او ہمدغہ معاد جسمانی او قیامت دے چہ دھنے در ستولے اور شتی نوالے پہ عقل ثابت شرہ،
د قیامت او معاد جسمانی دریم دلیل خالق کائنات انسان

تہ روجہ ژوند ور کہور لیدلے کنے شی) پہ ہغہ وخت چہ ددہ نور و نشان ہم نہ وو، هل آتی علی الا نشان جین من اللہ ہر کم یکن شیباً صد کوراً، سورہ دہرآیہ علی او بیاب تی پہ قیامت کین د مجازات اعمال د پارہ ژوند دے کوی، انسان تہ روجہ حل بے نمونے پو شے جوہ کول دیر گردن دی نمونہ چہ پیدا شی نو بیاد ہغہ پشنہ فقہ ہم جوہ ولے شی، روجہ د انسان ہیج نمونہ نہ وہ خدائے بے تکلیفہ پیدا کرونو دے قوی ترین هستی نہ دوبارہ پیدا کول د انسان خٹکہ گردن کیدیشی لکھ فرمائی:

لما بدأنا اول خلق نعيدها ذواتاً واعباداً، مؤمنين انسان روجہ حل جوہ کر و علینا اننا كنا فاعلين، سورہ انبیاء د دویم حل بے ہم داسے جوہ کر و اية عسک: دا حکم بن بچہ وعدہ ددہ مؤمن بہ ضرور داسے کوہ، وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ: اِنْسَانٍ يَمْؤُنُ بِالْآيَاتِ الْكُبْرٰى مِنْ نَحْنِ الْعِظَمٰى وَهِيَ رَمِيْمٌ قُلْ: چہ دا ورا ستہ ہدوکی بہ خوک یجیب ما الذی انشاها اول مرة: ژوندی کوی، رھغہ چہ خپل سورہ یس اية عسکروہ: پیدا اشی ہیر کرونوم نہ ورتا اویہ چہ چار و جہ ورا پیدا کرے و رھغہ بے د دویم وار ہم ژوند دے کوی، بلکہ دویم ایت شریف کین دی:

وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَیْہَا: دد دویم بارہ پیدا کول د روجہ وی ورا پیدا کولنو دیر آزیات آسان دی

دے خبر و سرہ قیامت پہ عقلی رنگ کب ثابت شود آسانی نے پہ انسانی نسبت ا خود
گوندی اللہ تہ دوارہ پیدا کول یوشان دی ،

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى : (دالہ د پارہ اعلیٰ کمال دے)

دمعاد خلورم دلیل

یود رزی چہ کویت او شیروانی جوہ ولے شی نوہغه بہ خادر پہ
چیر آسانہ شکہ جوہ ولے شی چہ دایو کارکنہ دل دے دغہ رنگ
پیدا کول د آسان چہ اللہ کریدے نودویم بارہ پیدا کول د ورتگی
غوندے رہ نسبت د آسمان انسان پیدا کول خوبیا دیر آسانہ
شکہ چہ کار (پیدا کول) یوتے ،

ءَاَنْتُمْ اَسْنَدٌ خَلَقْنَا اَمَّ السَّمَاءِ بَنِيهَا : آيا سنا سو پیدا کول گزان دی کہ د
رَفَعَ سَمَكًا فَسَوَّاهَا سُرَّةَ النَّزْعَاتِ اَيْتَمِ آسمان چہ اللہ جوہ کر وادویر
پہ اوچت خائے هغه کیبشودو :

یعنی آسمان تہ چہ اگورے نوک هغه پہ نسبت انسان دیر ورتگی دے
هرکله چہ اللہ تہ د آسان پیدا کول کین هغه تکلیف تہ ورتگی انسان پہ
پیدا کول کین بہ ورتگی شکہ تکلیف وی ، پنا پہ دے د انسان دوبارہ ژوند
د عقل نہ خلاف تہ دے ،

دمعاد او مجازات اعمال پنجم دلیل

سواد انسانہ کل کائنات د انسان د خدمت او فائده لپارہ
پیدا شوی دی رَوَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ : د آسمان و نوا
د زحکے کول کائنات اللہ تعالیٰ ستا سو پہ کار او خدمت کین لگیا کریدی
خوانسان نے د طاعت او عبادت خداوندی لپارہ جوہ کریدے
وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُوْنَهُ : مؤنبر پیر یان او بنیا دم د
خدا کے د عبادت د بارہ پیدا کرگی او د عبادت نتیجہ دے فائده دی

کچوے قیامت دوبارہ ژوند ، مجازات اعمال ، جنت او دوزخ هنج ندوی
نود عبادت هنج فائده بنکارہ نشوہ ، له دے وجہ د انسان پیدا کول
عبث شو ، او پہ دے پنا د کائنا تو پیدا کول هم عبث شو او پہ دے دول
بہ (العیاذ باللہ) د اللہ د اتول کار و نہ عبث ثابت شی ، چہ د اللہ تع
د حکمت له شأنہ خلاف دہ د اللہ تعالیٰ حکمت دادے چہ د انسان د
عبلو نو پورہ نتیجہ دہ قیامت بنکارہ شی د حکم چہ د نیا کین دا هے نشی کیدے
رمونبر و رواندے تفصیل سرہ بیان کریدے ، چہ د اللہ د عمل د کارخانہ
عبث ثابت نشی او د دے او د انسان پہ پیدا کول کین د اللہ حکمت تہ هم
بنکارہ شی ، پہ دے خبر و د قیامت عقلی ثبوت راخی

دقیامت او مجازات اعمال شپنم دلیل

اللہ پاک انسان بیکاری د پارہ نہ دے پیدا کرے : اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ
اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى : (القیامة آیت عدد ۱) یاد انسان دا خیال دے چہ دے
پہ بکارہ برینودے شی دغہ شان ، اَلْحَسِبْتُمْ اَنْ مَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَّ
اَنْكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ○ سورة المؤمنون آية ۱۲ : آیاتا سو
گمان کوئی چہ تا سو مؤمن بن عبث پیدا کری بیئی او د علونو نتیجہ مؤمن لو د
پارہ بہ قیامت کین مؤمن نہ بیرونه راخی خود نیا کین بنه او بد دوارہ
قسم انسانان شته ، شوک ظالم شوک منصف ، شوک نا فرمانه شوک
فرمانبردار ، شوک متقی ، شوک فاجر و غیرہ ، د نیا کول قومر نہ د
اللہ د عدل او انصاف متہ کوی د دے پہ جوہ د اللہ تعالیٰ سلوک د
تولو سرہ یوشان نہ دے بکار حکم چہ د اللہ عدل پہ بنکارہ نشی
لکہ یوانسانی بادشاہ چہ د افریق کوی وفادار او باغی سرہ یوشان سلوک
نہ کوی وفادار له انعام و ر کوی او باغی له سزا و ر کوی پہ دنیا کین
دا هے نشو کیدے روپا تہ تفصیل سرہ بیان شو دے :

نوڈ انسان دویم ژوند دے الله دے قسم انصاف کولوک پارہ ضروری شو
 هدا قیامت دے اود مجازات اعمال ورخ ده چه دک عقل له ا کچه ضروری
 ثابته شوه او قرآن ددے بیان دلعه کپیده :
 اَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۖ اَيُّهَا كَفِرْ اَعْرَضْتَ بِنُورِ نُوْمُوْبِن
 كَالْفَسْفَسِ الَّذِي فِي الْاَرْضِ اَمْ يَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ ۖ به الله بانده يقين كوونكي او
 كَالْفَجَّارِ ○ نيكوکاره خلق مفسدانوسره برابر سا تو او خدا ترسوسره
 برده بکار داره وپه شان سلوک کوو، ره چهره نه

د قیامت او مجازات اومردلیل

داضا بطه شته چه هر مرکب لاصلی یا مصنوعی د باره مفرد ضروری
 دے لکه انسان چه دخا وره ابره هور او دنا اصل مرکب دے نوخان خان
 له ددے مفردات هم شته خالصه خاوره، خالص اور وغیره وصنوعی
 مرکب ر شربت شنجبین د او بوسه سه کے او چينو نه جور دے ددره واره
 خالص خبز و نه خان خان له هم موجود دی داضا بطه په امیانو، اعراضو،
 جواهر و او اوصافو بنو بانده حاوی ده. مثلا د یوزر وک رنگ چه
 تور او سور رنگ نه مرکب وی، نو د ادا ره خان خان له خالص هم
 شته، د نیا کین غم او خوشحالی یومرکب دے چه هرا انسان کین دا
 دوا ره جمع وی، دا به انسان په د نیا کین نشته چه مکمل و خوشحالی له وی
 او هیچ غم و درد سده نه وی، اودا به هم نشته چه بتول د غم وی او خوشحالی
 هلو وی نه نوک تیر شو قاعده په جوی د خوشحالی او غم نه مرکب
 د پاراه خالص مفردات خان خان له پکاری چه خوشحالی خان له یواکه
 موجود وی لکه جنت کین د نیکانو د پاراه او غم و خان له یوازه موجود وی
 لکه دوزخ کین د بدانو د پاراه، او هم ددے نه د قیامت مجازات اعمال
 اود جنت اودوزخ ثبوت کینک؟

د قیامت او مجازات اعمال اتم دلیل

په د نیا کین بنه خلق هم
 شته او بداهم، دا به
 اگنره لکه بتول انسان یو دا به مجموعه وی، چه
 پکله اعلی او قیمتی اجزاء
 هم وی، خسیس او کله درجه والا اجزله پکینه هم وی لکه د غنمو بتوتی
 کین یواغله جزء د غنمو دا نه ر غلعه ده او بل ادنی جزء دے دوزخ او بوس
 دی دا نه دے د بنیادم خوراکه ده او بوس د نگر و خوراکه ده ددے بیلول
 پکاری چه هغه د پاراه په د من کین ددے غوبلول او لوزول پکاری دی
 غله به د انسان معدے نه حی او بوس به د نگر و معدے نه حی، د غله
 رنگ میدان حشر درمن اگنره چه هغه کین د نیکانو او بدانو بیلول
 مقصد دی و امتازو الیوم ایتها المجرمون ○ سورہ یس آیه عه
 (دے مجرمانو د نیکوکارو نه بیل شی)

اِنَّ یَوْمَ الْقِیَامِ کَانَ مِیْقَاتًا لِّلنَّاسِ اَیَّ عَمَلٍ د نیکانو او بدانو د بیلولو ورخ
 تکل شوه ده، نیکان به خپل فطری خالنه جنت نه لاره شی گویا کینر جنت
 انسانی معدده شوه او بدان به خپل فطری مقام دوزخ نه لاره شی گویا کین
 دا دوزخ حیوانی معدده شوک، اودا به شوه لکه نیکان غله او غم وی
 او بدان لکه بوس او روحه چه د حیوانانو خوراک شی یا سوزله شی په
 شونو وغیره کین

د قیامت او مجازات نهمردلیل

د انسان په فطرت کین د خالص
 آرام او خوشحالی تقاضا پرته
 ده انسان د فرد په شکل کین وی که د قوم یا د وطن په شکل کین وی او آر نو او
 تقاضا دده په فطرت کین خا مخا وی اُس دا آرزو پوره کیدل ممکن لکه
 وی چه مؤنور رانده تفصیل سره بیان کړیسه چه ناممکن شها هشت
 او آرزو بانده بتول د نیا متفق کیده نشی لکه د نسا ه غسنتونه بکیر د

ژوندی پاتے کید و خواہش، هرکله چه دخالص راحت او خوشحالی
 د تمنا پوره کید و امکان ثابت شو نو په دنیا کین د دے پوره کولو انتظام
 یو خوله دے و چه نشو کیدے چه دنیا اوزمکه تنگه دایول انسانان
 پکین په یوخل نشو جمع کیدے او بل داچه خالصه خوشحالی او راحت پدینا
 کین څکه نشی کیدے چه یو بادشاه چه دیر خوشحاله او آرام کین بکاری خو
 ذرکود غمونه ورسره وی لکه د حکومت اوریو و ذرعیت بغاوت او مرض
 بیماری د خپلو خپلوانو مرگ د بل ملک حمله وغیره، اوس عقل رایتین
 لری چه قدرت د دخالص راحت او خوشحالی غوندے فطری خواهش
 پوره کولو انتظام کړی وی لکه چه دنور و پتولو فطری خواهشا تو انتظام د
 څکه کړی دے چه په فطرت کین د اغرنی خواهش د پوره کولو انتظام د
 قدرت ذمه داری د اسی د ه هغه حکیم او عادل دے دا بے خواهش
 په فطرت کین نه ورختیوی کوم چه نه پوره کید و لیکه وی او انسان پرین
 تزیزی، اوس د پوره کیدونکی خواهش د پاره د یولو بے بل جهان ضرورت
 دے چه هغه پوره دیر وسیع اولو وی او دانسان د فطری خواهش د
 جنت په شکل کین پوره شی، لا خوف علیهم ولا هم یحزنون رسوره
 البقره آیه ۶۴ نه به (په جنت کین) د چاغم وی او نه به دویرے اندیشنه
 و لکم فیها ما تشئونی انفسکم و لکم فیها ما تداعون سورة حم
 السجد آیه ۳۱ رتا سوکاملو انسانانو له پاره به په جنت کین هغه خیزونه
 وی کوم چه ستا سوزر، غواری یا بے تاسو په بنگاده اغوا لری هلته
 به خوانی وی لود او ب به نوری، صحت، غذا به وی او مرض او محتاجی به
 نوری، دے خبر ورسره قیامت او جنت خوعقلا ثابت شو مگر په دے
 بنیاد دوزخ د بے ثابت پدی چه دا د جنت ضد دے او معرف الاشیاء
 یا ضد ادها، هر څیز په خپل ضد پیژندے شی، شپه هله پیژندے شی چه

دوخ پیژنی، سپین به هله پیژندېشی، چه تورا پیژنی گرم به هله
 پیژندے شی چه یخ پیژنی په دے قاعده دوزخ هم ضروری شو چه هغه
 نه بدان یعنی د نیکانو ضد مجرمان لارشی، جنت به همیشه وی یتول
 آرام او راحت به وی دوزخ به هم همیشه وی، نپوله بے آرامی او تکلیف
 به وی د الله د انصاف تقاضا د چه یتول جنت ته نه بوی نوجهنم
 څکه ضروری شو، کوم قوم چه د جنت اقراری دے هغه دوزخ هم منی
 دے کینه خه اشکال نشنه، څکه چه جنت او دوزخ د دنیاوی عملونو نتیجه
 دے دنیا کین بینه او بد عملونه او خلق و ونو قیامت کین هم د دے نتیجه
 په دغی فرق پکار وه چه د الله تعالی انصاف او عدل پوره بنگاره شی

د قیامت او مجازات اعمال لسم دلیل

د بشر اصلاح د نیا یتول قومونه د اسیه خوبنوی چه هغه د خدای
 او نذ بنیاد موصوف ضائع کوی چه انسان ژرند په اطمینان امن او خوشحال
 کین تیرشی هر پر دے اوانه هر قوم په هر دور کینه د بشری اصلاح د پاد
 انتظامونه کړیدی مختلفه ادارے جو په کړی مگر زه پوره اصلاح نشو
 د اصلاح عقلی اسباب در دے دے

- ۱) تعلیم
 - ۲) قانون حکومت
 - ۳) او عقیده د مجازات اعمال
- په تعلیم خود نیک و بد عمل نه واقفیت راشی لیکن د عمل کولو باعث
 کیدے نشی،

دویم سبب قانون هم په اصلاح بشری کین پوره کامیاب نشو څکه چه
 جرمونه روح کوی تزکومه چه روح کین پاکیزگی او انقلاب نه وی را غلبه
 نو د جرمونو سلسله نه ختمیوی قانون په دے د جهو مجرم تر په سزاو
 کولو کین پوره کامیاب نه دے، هر څه کینه د قانون حکومت نشی کید
 په غیر علا تو کین نه قانون نشته او نه حکومت، کچونه قانون او

حکومت وی نوبیا هم مجرمان دا سے خائے او دل سے وخت کنی جرم
 کوی چه هلته خوک گواہ نه وی په ده بنا هغه که سزانه بیج شی او که
 اصلاح کارنا مکمله پاتے شی،
 بعضه خائے کنی گواہ خووی لیکن ربتیا گواهی نه کوی ده
 بعضه خائے کنی گواہ که اهی کول غواهی مگر مدعی علیه له ابره هغه
 ته غم مالی لالچ یا ویره ورکول هغه که گواهی نه بند کوی،
 بعضه خائے کنی ربتیا گواهی اشی لیکن که مخالف فریق دو کیل په جرحه
 ده که گواهی مسکو که اده اثره شی، او مجرم که سزانه بیج پاتے شی،
 کچرے جرح سره هم گواهی صحیح ثابت هغه شی نو فیصله که حج په لاس کنی
 ده هغه غلط هم کولے شی بالخصوص هغه وخت چه په زپه کنی نه
 رحم او خدا ترسی نه وی، نورشوت او سفارش فیصله په بل مخ واپه وی او کچر
 سزانه بیج شی،
 کچرے سزا واپه وی شی نو هغه به د جرم په جو به هومره سخت نه وی خو
 چه جرم سخت وی، دا شیو نه چه وی نو قانون جرمونه نشی بند کولے
 همدغه وجه ده چه قانون او سزاگانے خوشته مگر جرمونه زیاتیر
 او قیدیان ربتیا یان م ورخ په ورخ دیما د دیریزی، بنا په ده اصلاح
 بشری کار د زره ر ضیم نه ده اعه شروع کول پکار دی چه اول خود کچر
 انشی او بیبا که اشی نو که سزانه بیج نشی، که ده صورت دادے چه
 په زره او صبر کچر که مجازات اعمال، او قیامت داسه پخه عقیدت
 چه هغه نه سر یاسه دا فکر پیدا شی چه هر که گناه او حق تلفی کول خپل
 خان په آخرت کنی تبا ه کول دی او که خور و خور فانی فانی و په بدل کنی
 آخرت هغه داسی فائده بیلا دی چه دیو عقلمند سرکه کار نه ده
 دا هغه عقیده ده که کولے چه غله او داکوان (عرب د جاهلیت) فربت

خوئی جو رکول او دده عقیده که پوخر والی په وجه که هغوی زرو نه او
 په ماغونه داسه روینا نه شو چه که هغوی نه که جرمونه، ظلم او حق تلفی
 نور نشان ورک شو که بشری اصلاح همدغه یو کچر به نخه ده که کولے چه
 کچر یو او مشاهد و په بنیاد خپلواصلحی اثراتو نه که بنیا واقع کره هم
 دغه یوه ادا که چه که بشر مکمل اصلاح پر کیدے شی، هغه ده که
 مجازات اعمال، اقامت پخه عقیده او دارنگ قیامت او مجازات
 اعمال عقلا تا به بشر

دقیامت او مجازات یو لسم دلیل

انسان که کائناتو یو قیمتی جرم ده خور و ژوند ته لند ده آسمان
 نه مکه او غرونه که دیرے موده رایسه دی لیکن که انسان ژوند لکه که
 لیس دمرگ په یو چپه ختم شی لکه که چا کور کچر چه که خاوره لوغے وی،
 او که سرور و هم نو خاورین په زر تر زره که ختم شی او دغه قیمتی که سرو
 لوغے به دیرے موده پاتے وی که چه قیمتی خیز خوک خان نه نه لریه
 کوی، که نه معلومیزی، چه که قیمتی انسان سره مناسب بل قیمتی
 اورد ژوند که کوم کنی چه که نه به که عملو نو به له ملا ویزی او دا به
 تا بتول غواهی چه که خسیس و شیو نو په مقابله کنی که قیمتی انسان غیر
 بهم دیرزیات وی ورائی الدار الاخره لیه الحیوان، که انسان اصلی
 ژوند د آخرت ده، چه ده قاعده پنا شو به فرق که خسیس اذله
 او که قیمتی اصلی پوره بشکاره شی، دغه ده قیامت دغه ده مجازات
 اعمال او دغه ده آخرت به

ده مجازات او قیامت دو لسم دلیل دنیوی ساینس

که اکثر خزاندا لیکي، چه که نوی دنوا په جو رک انسان شخصیت په
 دده خیزو نو به کار کیری: (۱) نیت (۲) قول (۳) فعل

را نیت د انسانی نفس لاندے پر شعور کن محفوظ دے چه هغه يو
 خيال هيركهي خوب كين ئے اگوري او بيا ورنه را يا د شي .
 ۲) او قول د هوا په چپو كچي محفوظ دے چه په ريدي يائي نظام بوخوا
 بل خوا نه و لے را ابر و لے شي ددے رفتار په يو سيكنه كين يولاك
 او شپك اتيا زره (۱۸۶۰۰۰) ميله دے ، ټول احوال په فضا كين محفوظ دي
 خو يوبل سره كچي وچي داسے آله لاندے پيدا كومه چه د يوبل نه را بيل
 كوي كيدے شي چه ر ستو پيدا شي ، په خلاف دريډ يائي نظام نه چه
 په اوگدا والي دريډيو ستن په مختلفو لاندو نورو بوا برو لوسره مختلفو
 خايونونه آوازونه را كاري او يوبل سره كچي وچي كين نه حكه چه دكو
 چه په اوبد والي كين بيلے دي دغه رنگ هر فعل په فضا كين بو حرارت
 پريزي چه په نرد دے وخت كين په نوي علمونو معلو مو لے شي ، ليكن
 په ډير وخت تيريد و سره داسے آله لاندے نه ده ايجاد چه
 هغه د فضا نه بيرته را واخلې كيدے شي چه ر ستو داسے آله هم پيدا شي
 دے تقريبنه د اخرت وجود درست ثابتيزي چه په هغه كين د نيت
 قول او فعل (چه محفوظ دي) نتيجه مرتبه شي ،
 دے نه علاوه د ما هر ين ارضياتو د تحقيق مطابق د زكے په خيسته
 كين ديارلس سوه (۱۳۰۰) درجه كرمه شته حالانكه داو بويش و لوه پاره
 سل درجه كرمي كافي ده . ددے نه علاوه هر كال د زمكے نه په نذر كونو
 زلزله پيدا كيږي د بعضي پته اگي او د بعضي اگي دد هغه كرمي
 نتيجه ده كومه چه د زمكے په خيسته كين پرته ده ادا ټول او د سمندار
 دا بو تر مخو لے ددے خبره دليل دے چه جهنم د زمكے او سمندار د
 لاندے اودا ټول د جهنم اثرات دي .

د قیامت تفصیلات

د قیامت کیفیت | د قیامت حقیقت دوه خیزونه را یو د دے
 جهان ورا ټول او د بل جهان را خرت جوړ
 داداره الله دود ټوکوسره تړي دي ، اول ټوکل تخريب د پاره دي او
 دويم ټوکل د تعمير د پاره دي تخريب په حقیقت كين د د نيامرگ دے
 نامر عادت دا دے ، چه مرگ نه ورا نيدے هه مرض اورغ وي هغه
 چه په علاج بنه نشي نودغه رنغ د طبيبانو په خيال كين لا علاج ده او
 هلاک وي ، نو هغه رنخور تر هلاک شي ، ټول انسانان مجموعه يو
 جسم اگنره هر كله چه هغه رنخور شي نو ددے قاعدے مطابق علاج
 لے كوي شي كه علاج لے ميكن نه وي نو لا علاج شي او هلاکت نه نرد دے
 شي او بيا د الله قانون د هلاکت په ده ناند شي او هلاک شي ، د
 نسان د پاره نود ټول كائنات خادمان دي هر كله چه انسان نه وي نو
 ياد ددے ټولو نودو كائناتو هېڅ ضرورت پاتے نشو نو حكه د انسان هلا
 سره دا ټول كائنات ا تر لے شي او هلاک شي نو دغه قیامت د دے
 ددے نه ورا نندے حالت د د نيا ددے مرض موت اگنره چه د شريعت
 په اصطلاح كين دے ته ا شرایط الساعة يا د قیامت نشانے وي لے شي كه
 چه يو سړي كين د مرگ نه ورا نندے د مرگ نينا نې بگاډه شي تر مرگه
 بړه شان وقفه وي دا خو وركوي انسان دے خود ټول عالم د مرگ
 حالت حكه مختلف دے چه دا د يو انسان په نسبت ډير لوڼے شے دے
 نو دده د مرگ او نينو د مرگ كين به ډيره وقفه وي ددے نينے د
 مرگ علامت كېږي دي كوي چه شريعت بنود لي دي .

عالمی مرض موت یا قیامت نینے

د خلقو ایمان او هغه سہا تری ضروری خیزونه عالم د پارہ لکہ
 د ژوندکو روح مثال لوی، دے کن چہ ثومره کموت راجی هومره عالمی
 صحت د پارہ مرض دے د امرض چہ عالمگیر شکل اختیار کمری نودا
 بہد عالم هلاکت او د قیامت د پارہ بہ غتے نینے وی اودے ر نثر تبه
 مھلک وسیع شی لکہ چہ احادیثو کنی دی :-

(۱) د ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ فروعاً روایت ہے چہ قیامت بہ پہ شریرو
 انسانا نواقعی دی (مسلم شریف)

(۲) حضرت انس رضی اللہ عنہ و حضور صلی اللہ علیہ وسلم بہ نقل کوی چہ خور
 پورے اللہ اللہ و کونکی مؤمنان دی، نو قیامت بہ نہ قائمی دی،

(۳) حضرت حذیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ حدیث شریف نقل کرے دے چہ قیامت
 بہ نہ هغه نہ قائمی دی خور پورے چہ د دنیا اقتدار د بدترینو خلقو لاس
 کنی رانشی رترمذی شریف)

د احادیث بنائی چہ هر کله بدی عالمگیره ندوی نو قیامت بہ نہ کیری او دا
 د هلاکت عالم نینہ ده او کچرے لہد ایماندا خلق پاتے وی نو یہ مسلم
 کنی د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا روایت مطابق اللہ بہ دیر بنا نسته هو ارا لیزی
 او دے بہ د مؤمنانو د حورنہ قبض کمری او قیامت بہ یوازے پہ بد خلقو
 قائم شی بنا پہ دے قیامت قائم لو کنی پورپ چہ اہم کردار ادا کریدے
 ددوی تو لو علمونو ایمانی عقیدے او ایمانی عملو زخم کوی دیلونہ
 دادی :-

د کامیکہ دم جنسیت پرستانو یعنی د لواطت د حامیانو د انجمن
 د رپورٹ دروز نامہ جنگ ۲۰ اپریل ۱۹۶۶ سنہ کنی روح دے، پہ مطابق دامیکہ
 فوج کنی یو کور او یا لکہ (۱۷۰۰۰) ہم جنسیت پرستان یعنی لواطت

کوونکی دی او د امریکے پہ عامو خلقو کنی هر خلورم سہ پہ لواطت
 کینے بوخت دے :-

یوازے پہ برطانیہ کنی خوارس لکہ (۱۳۰۰۰) هغه حرامیان وارہ دی
 د کو موخمر ونہ چہ شپا رس یا اولس کالہ دے :-

هر کال د حرامیانو ورو پیدا نش او یازرہ دے د حمل غور د لو او د
 پیدا نش بند و نونہ علاوہ دی او سطا هر خوار لسم کس حرامی وی سنہ
 د رپورٹ مطابق پہ سلو کنی نوی امریکنیا پہ زنا کنی او او یا پہ سلو کنی

پہ لواطت بوخت دی، ددوی اندازہ ده چہ سنہ پورے بہ هر پنجم
 پیچے حوامی وی د رپورٹ د ترجمان اسلام ۴۴ مئی سنہ ۱۹۶۶) مغربی

تہذیب چہ کومہ خونریزی کویده پہ هغه ورا ندینے جنگ عظیم
 موجوده جنگونہ او ایتمی د سلع استعما لوی، د خداکے او داخل
 نہ انکار دے سو داو شراب ددوی د ژوند یوغتہ بر بنہ ده پہ ریدکا تو

او اخبار د نو دروغ خبرے خور ول د کامیاب سیاست نینہ کتے شی
 او تعجب دادے چہ د اگنا هم نشی گنہ لے، لکہ انگلستان او کنیدا چہ د
 لاسونو پہ پر قار کنی د لواطت د جواز قانون پاس کرو،

د شیلی پوک

د جمعے پہ ورخ بہ د سرافیل فرینتے پہ ذریعہ شیلی
 پوک وھلے شی پہ دے کینے بہ د جلالی تجلود و ممره

زیات طاقت وی چہ د هغه خدائی اثر نہ بہ دا بتول عالم درے و رہے شی

دا پوکل بہ پہ حقیقت کنی دا اللہ د مسمیت د صفت مظهر وی چہ هغه نہ
 بہ پہ هر چیز برنی او کوننی، بانده موت او فنا طاری شی، د قرآن بیان
 وَ نَبِّحْ فِي السَّمَوَاتِ فَصَوِّقْ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ بِأُكُلِ شَيْ نُودِ آسْمَانِ
 وَ مَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ مَسُورَه ؛ او زکے کائنات بہ هلاک شی
 زم آیت ۶۷

سوا دهنو چہ اللہ نے ہلاکول تہ غواہی :

دہلاکت نہ داخیزونہ مستثنی دی رادد وزخ کارکونکی ضربتے رس
حبت اود ہنے حورے غلمان حکہ چہ ددوی، پیدائش د بقا د بار
دے فنا د پارہ نہ دے، (۳) خلود مقر بے فریبے (۴) اومد ثورات
الامر کومونہ چہ کارا غستل وی، د شہیدانود حونہ چہ ہغوی سرہ
ہمیشہ ژوند و عودہ دہ، ر بد و السافرہ فی امور الآخرة اکین - د
مستثنیات د حدیثونہ ثابت کپیدی، ہم پہ دے کتاب کین د بیہقی
پہ روایت دمقائل منقول دی چہ د شپیلئی د دائرے فراخی د
د آسمانونو اود زمکو د فراخی برابر دہ

دویم پوکل

قرآن شریف کین دی رکنم نفع فیہا اُخری فی اذہا
قیام ینظرون ہ سورۃ الزمر آیت ۱۰

دو بارہ شپیلئی پوک و ہلو سرہ بہ سرہ انسانان او حیوانات بتول
ژوندی شی ہم دا د ابن عباس رضی اللہ نہ پہ یدور السافرہ "کین منقول
دی، طبرانی مقدم رض نہ پہ حسن سند نقل کپیدی چہ د بچی نہ تر بوم
پہ تول را ژوندی شی، کوم حمل چہ د وخت نہ ویا نندہ غور زید
وی کچرے د ہفہ اندامونہ پورہ وی اوسا ہ پکین داغلی وی، نو ژوند
کولے بہ شی کہ داسے نہ وی نونہ بہ شی ژوندہ کولے، د بتولوبہ
درے دیرش کالہ وی،

د پوکل بہ د اللہ د "محمی" صفت مظهر وی، د قرآن د ذکر شوی، د
آیت ترجمہ دادہ چہ د دویم بارہ بہ، شپیلئی پوک و ہلے شی نونہ
صری بہ ولار وی او کوری بہ (پہ دوار و پوک و ہلو کین بہ د خلوینتی
وقفہ وی، د بخاری) پہ دے خلویشتو کالو کین بہ خلوینت ورخے د
نہ د چکہ سپیناؤ بو باران کیزی چہ د سرو پہ خاورین قالب بہ ورین

اودا بہ پہ انسانی شکونو کین بدلیری، پہ بد و السافرہ "کین د ابو الشیح د
روایت مطابق پہ شپیلئی کین د بتولوبہ حونو بہ شپیر سوری دی ہنے
کین بہ د غدر حونہ وی پہ پوک و ہلو بہ بتول خیلو خیلو قالبونو،
راوا لوزی او پکین بہ داخل شی، د بدن د ڈر و جمع کولو عمل بہ د زلزلے
پہ ذریعہ وی، لکہ قرآن وائی دران زلزلة الساعة شئی عظیمہ
د سورة الحج آیت علی ہر کله چہ ڈر نہ د کالبوت شکل پخبلہ یا د
مدبرات الامر فریبنتو پہ ذریعہ جو رہ شی، نوعرش بہ ہفہ سپین
آپ حیات خلوینتو ورخو پورے پیر و کیری،

پہ دے بہ دغہ خاورین قالب رکالبوت پہ غوہنیں قالب رکالبوت کین بدل
شی، اوبیا بہ دا ہچرے نہ بدلیری او نہ فنا کیزی، د انسان بوجہ و جو
درماء القناع اودر کے د اوبونہ وو، اودا وجود بہ درماء الحیات او
دعرش د اوبونہ وی،

او ابو ہریرہ رضی اللہ د حضور علیہ السلام نہ نقل کپیدے چہ دے تہ
(ماء الحیات) حضور علیہ السلام فرمایلی دی، پہ دویم پوک بہ
دغہ تیار و قالبونو (کالبوتونو) کین د حونہ منتقل شی اور و حونہ بہ را پاسی

د پوک و حکمت بیان

د دنیا نظام پہ مادی اسبابوروان دے، نو پہ دنیا کین پیدا کیدل ہم
پہ وار وادی، اومرک ہم، نہ بتول خلق یوحائے پیدا کیزی او نہ تول
خلق یوحائے صری، بلکہ پیدا و ہست اومرک کیدل پہ واروار اور ووری،
لیکن د آخرت جہان د معنویا توار د جلال اود تدارت جہان دے دے تہ
عالم د فعیات ر پہ یوخل فوراً ہم وکیلے شی، نو د دنیا بتول الہی
اور انسانی آبادی بہ پہ یوخل ختم کپیشی اور پہ دویم حل پوک و ہلو
باندے بہ پہ یوخل سمداستی بتول صری را ژوندی شی، لکہ چہ فوخ پہ

پہ یوشیلی جمع کیری اوپہ یو خوریزی، انسان پہ رومی ژوند
رد نیابن د مور پہ خیمتہ د بنیاد صود قابونور کالبونور (برابز کولو
کار رمد بترات الامر، فرشتونو وغستواو دغه رنگ روح قبض
کول اوسره کول ئے هم ددغه فرشتو پہ ذریعہ کول ۱

وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ : فرشتے ذروح قبض کولو د پارہ لائیک
قُلْ يَتَوَكَّلْ عَلَىٰ مَلِكِ الْمَوْتِ الَّذِي ذُوُّهُ أَنْفُسُكُمْ : خوروی تہ اووا یہ چه ستا سوروح
وَكُلُّكُمْ رُجُوعٌ إِلَىٰ رَبِّكُمْ : ہر شخص اپنے قبض کوی کوئے چترتاسو
مقرر دی

دے آیتونو پہ صوجب د فرشتو پہ ذریعہ پہ د نیابن اللہ تعالیٰ انتظام
د ژوند اوسرگ اچلو لو، دے نہ د اللہ تعالیٰ احتیاج او کمزوری نہ بلکہ
خپلہ باد شاہی بنکارہ کول وو، دواپہ پوک وهل بہ حضرت اسرا قیل
علیہ السلام کوی حکم چہ در اسجدوا لادام، د تقاضا مطابق د مکی
قولونو خادمانہ حیثیت پورہ بنکارہ شی، تردے پورے چه جنت اودوزخ
پورے قول انتظام اوجہمت د انسانانو پہ فرشتے کوی، د جہنم انتظام
فرشتے چلوی او جنت کین د اسلام اچولو فرض بہ ہم د فرشتو پہ سپرد
وی قرآن کین ذکر دی، پہ رومی پوک وهل بہ اللہ تعالیٰ تجلی د امانت
پہ کائناتوور خورزی اور پہ دویم پوک وهلوسہ دہ د احیاء و ممرو
ور خورزولے شی، دورا نولو پہ پوک وهلوکین بہ ہم نظر اوباقاعدک دی
شروع بہ د علویاتوور آسمانوی نہ کیری، لکہ اذ السماء انشقت
الانشقاق آیت علی وکومر تشقق السماء، بنا ئی چا آسمان بہ مات کد
شی کومر چه دد نیاجت دے دغه رنگ اذ الشمس کورت ه و اذ
النجوم انکد کت (التکویر آیت علی) پہ مطابق دکائناتوور و بنا نہ
قول تسم ستوری بہ بیکارہ او ختم کریشی رواذ البحار تجرتہ رسوہ

الانفطار آیت علی اور ذالبحار سجرتہ رسوہ التکویر آیت علی پہ
مطابق بتوے خورے او ترخے او بہ یوحائے کریشی او پہ گرمی سر
بہ ختم کریشی ددے گرمی نہ بہ او واورا لگی بیا بہ غرونہ پہ گرد
اوغبار کین بدل کریشی زمکہ بہ خورہ کریشی، لکہ قرآن فرمائی، وَاذْکَا
البحار نسفت) رَوُبُسَاتِ الْبِحَالِ بِشَاةٍ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّثْبِتًا ۝ رَسُوهُ
الواقعه آیت علی غرونہ بہ والوزولے شی، اودرہ ذرہ بہ کریشی او ترہ
خوروور گرد وغبار جو رہی، بیا بہ دویم پوک وهلونہ د تعمیر انتظام
کیری اوسری قول بہ را ژوندی شی او د اللہ پہ محبتن بہ پہ قطارونو کین
ا دریری،

دمحشرن مکہ

دمحشرن مکہ بہ، دد نیادنا مکے نہ بکله وی،
يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ) پہ دغه ورخ بہ د دنیا د زمکہ
نہ بلکہ کربہ شی دویم داچه صفات بہ ئے بدل شی اودریم داچه یوار بہ ئے
صفات بدل شی اوبل وار بہ ئے ذات بدل شی، غورہ قول دادے چه
صرف صفات بہ ئی بدل شی، د بخاری اومسلم شریف کین د سهل بن سعد
نہ مرفوع حدیث را غلے دے، يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ أَرْجُلِهِمْ
عَفَاءً كَفَرًا صَاةً النَّفِيِّ لَيْسَ فِيهَا عِلْمٌ لِالْحَدِيثِ، او پہ صحیح بخاری د ابوسعید
خدری رضی اللہ نہ مرفوع حدیث را غلے دے،
تَكُونُ الْأَرْضُ حُبْرَةً وَاحِدَةً) معنی شہ دادا چه خلق بہ پہ داسے زمکہ
را پاسولے شی، چه سپینہ غنم، لکہ بہ وی لکہ دمیدے ددوم ئی پشان
چه پہ دے بہ ہیخ قسم نینہ نہ وی، د ابوسعید د حدیث ترجمہ دادا
چه دازمکہ بہ د یودوم ئی پہ شان وی، بعض روایتونو کتے چه دچاندی
ذکر دے، نو د هغه مطلب صرف سپینوالے دچاندی پشان دے،

بیهقی کتب دابن مسعود رضی اللہ عنہ بہ صحیح سند الفاظ نقل دی،
 تَبْدَلُ الْأَرْضَ عَنْ أََرْضِهَا كَأَنَّهَا فِضَّةٌ، یعنی دُنْ نِیاز مکہ بہ پہ دا سے نہ مکہ
 بدلہ شی چر لکہ دچاندی بہ سپینہ وی، ابن جریر د زید بن ثابت
 نہ مرفوعاً حدیث نقل کریدے۔
 إِنَّهَا تَكُونُ يَوْمَئِذٍ بَيْضًا مِثْلَ الْفِضَّةِ، داز مکہ بہ پہ دغہ درخ لکہ د
 چاندی سپینہ وی دغہ نہ معلومین چغورہ قول د صفا تو بدلید د دے۔

دمؤمن خوراک خبناک

پہ میدان حشر کین بہ نہ مکہ د کیک پشان وی او مؤمنان بہ دے نہ
 خوراک کوی، بدور الشافریہ ص ۱۱۱ کین منقول دی، چہ مؤمنان بہ د
 خپلو قدامونولہ طرفہ دغہ نہ مکہ نہ خوراک کوی، او دگوشر ہغہ او بہ پہ
 شکی کوی چہ د پیونہ سپین، وارے نہ بیخے او د شاتو نہ خورے وی،
 حافظ بن حجر فرمائی، دادے دیارہ چہ مؤمن تہ د حشر پہ او بردہ
 مودہ کین دلورے، تندے خہ تکلیف نہ وی، بدور السافریہ ص ۱۱۱ کین د
 طبرانی معجم اوسط نہ مرفوعاً حدیث منقول دے، چہ د عرش دلالت
 بہ د اللہ لہ طرفہ بود ستر خوان خورشی، چہ پہ دے نعمتو نہ او د خوراک
 خبناک دا سے خیزو نہ او میوے وی، چہ چاہ نہ وی لیدی، نہ بہ تی پہا
 خیال کین راغلی وی خویہ دغہ خوراجہ بانداے بہ روژ تیان مسلمانان
 خوراک کوی د هغوی پیژندگی بہ دا وی چہ د هغوی د خلونہ بہ دمشکو
 او د کسٹوری د خوشبو نیو د کوزے خیزی،

بیان د حوض کوثر

قرآن فرمائی، اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ، ابن عباس رضی اللہ عنہما چہ دغہ
 حوض کوثر مراد دے، پہ میدان حشر کین بہ دھر پیغبر د هغہ د امت
 پہ جوہر حوض وی او پہ هغے کین د حضور، علیہ السلام حوض دینولونہ

لوئے وی، دامضمون ترمذی شریف کین د سمرہ رضی اللہ عنہہ د مرفوع
 حدیث پہ صورت کین داخل دے، د حضور علیہ السلام حوض کوثر
 پہ میدان حشر کین کیدل د شیر پنجو سورہی حصا بہ ونہ نقل دے چہ پہ
 هغے کین خلور خلفاء کرام رضی اللہ عنہم عشرہ مبشرہ هغہ دی، پہ ظا ہر بہ
 هغہ حوض خلور گتیز وی، او خلور وارہ غا بہ پہ یواننا ازہ وی
 چہ خلور وارہ بہ یوازے یوازے د یو یومیاشت پہ منزل او بردے وی
 د هغے لوئے او کلا سونہ بہ د آسمان د ستور د شیر نہ هغے نہ یاتے وی
 خود هغہ ستور کوم چہ مؤمنان او عواموتہ پہ نظر بنکاری د او بورنگ بہ
 د پیو پشان سپین د شاتو نہ زیات خوراک او د وارڈ نہ بہ بیخے وی دا
 بہ هغہ خلق خبئی کوم چہ د مؤمن نہ علاوہ د سنت نبوی نابعدار
 وی، بدعتیا نونہ بہ دگے و رکولے او دے نہ بہ لرے کولے شی دا بدعت
 لکہ د خوارجو، روافضو او معتزلہ اعتقادی وی او کہ عملی وی، ظالمان
 بہ ہم دے نہ شرے شی دا بتول، و آیات د حدیثو د بدور السافریہ ص ۱۱۱
 نہ ترک اکتے شی، حوض کوثر پہ حقیقت کین د سنت نبوی یا د کتاب
 او سنت جسمانی صورت دے چہ دے نہ بہ یوازے پہ کتاب او سنت عمل
 کوونکی فائدہ اگتے شی حکم چہ آخرت کین بتول اعمال بہ جسمانی صورت
 اختیار ہی بد عملونہ بہ د مضر شیونوار نیک عملونہ بہ د فائدہ مند شیونوار
 صورتونہ اختیار وی،

عمل نامے

پہ قرآن کریم کین ذکر دے

كَامَّا مَنَ أُولَى كِتَابِكُمْ بِمِثْلِهِ فَسَوْفَ: چا تہ چہ پہ بنی لاس عملنا مہ
 يَحَاسِبُ حَسَابًا يَسِيرًا وَيُنْقَلِبُ إِلَى: و رکوی بیشی نو هغہ بہ آسان حساب
 أَهْلِهِ مَسْرُورًا ○ دَامَا: و رکوی او پہ خوشحالی بہ جنت کین بچل

مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَأَى ظَهْرَهُ فَسَوِّفَ: اهل وعیال تہ را اُرسی او چاہتہ
یَدْعُوا كِبُورًا وَيُصَلِّي سَعِيرًا سورة: چہ دے سالہ طرفہ عملنامہ ور
الانشقاق آیت ۳۷) کہے شی نوہغہ بہ ہلاکت ہلاکت چغہ
او پہ دوزخ کن بہ اغورزیری:

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ: چاہتہ چہ بہ نبی لاس عمل نامہ
هَذَا مِرْقَاتٌ أَذْكَ كِتَابِيهِ إِنِّي كَلَمْتُ نَفْسِي: ور کہے شی، نوہغہ بہ دوشما
مَلِقٌ حِسَابِيہ: نہ نوردتہ بنائی چہ اگوری خما عمل نامہ خما پہ دنیا
یقین ووجہ پہ دے ورخ بہ اللہ تعالیٰ سر لاخما ملاقات وی:

رسورہ الحاقۃ آیت ۳۹

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ: اوچا تچہ پہ چپ لاس کن عملنامہ
يَلِيْنِي لَمْ أُوْتِرْ كِتَابِيہ: رسورہ: ور کہی شی نوہغہ بہ افسوس کوی
الحاقۃ آیت ۳۷) چہ دا عملنامہ خوما تہ نہ دے واکرے شوس،
إِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ: ہرکس تہ بہ دے خدائے تعالیٰ حکم
حَسْبًا رِبِّي اسْمَائِيلَ آیت ۳۷) وی چہ خپلہ عملنامہ اگولہ او تہ
پخپلہ دخیل حساب لہ پارہ کافی تہ:

بدورالسا فرہ صکتا تا ۱۰۹) کن د ا حادیثو پہ بنیاد بیان کہے شوس دے
چہ تولے عملنامے بہ دے لوج محفوظ نہ عرش تہ را ورے شی کوم بہ چہ پہ دغہ
ورخ میدان محشر کن وی او جمع بہ کہی شی نوالہ تعالیٰ بہ بیاد خاص ہوا
پہ ذریعہ ہرکس تہ خپلہ خپلہ عمل نامہ د ہغہ د عمل پہ مناسب لاس کن
ور کہی او د ہرے عملنامے رومی الفاظ اِقْرَأْ كِتَابَكَ بہ ددہ اوددہ
دے پلار نوہم سرہ آواز کولے شی او حکم بہ ور تہ کولے شی دا عمل نامہ بہ
لوسنی او نالوسنی بول لوسنے شی، پہ دے وجہ حدیث شریف کن دی چہ
د اولاد ہنہ نوہم بنا بند شی، چہ دے چا نسب ثابت نہ وی نوہغہ بہ دے

د مور پہ نوم بلل شی، داد عقل خلاف نہ دے چہ نالوسنی بہ ہم خپلہ
عملنامہ لو سنے شی، کوم علم چہ خدائے پاک د ا ستاد پہ ذریعہ بندے
شی، ہغہ بغیرا ستاد ہ پہ الہامی طریقہ ہم بندے شی لکہ دا نبیا وعلیم
السلام علوم اور حیوانا تو علوم لکہ د جولا د خپلے جالے جوہر و لو علم، د شاتو
د محبتی د خپل کین جوہر و لو علم میں رتہ د اجتماعی امور و علم کوم چہ
پہ علم حیوانات کن بیان شویدی، دے زمانہ کن رتہ د تہ د پر سید لو
حروفو پہ ذریعہ تعلیم و کولے شی ما پہ مشرق پاکستان کن پخپلہ لیدائی

گواہی

ا- د انبیاء علیہم السلام او د علماء کرام گواہی

د جرم ثابتولو د پارہ د مضبوطا و اعتباری خلفتو گواہی ضروری وی
انسانا تو د تولو نہ تہ وجہ د انبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ حق خبرے
او د خدائے تعالیٰ حکم و رسیدی دی پہ دا سے خلقو بہ پخپلہ پیغبران
علیہم السلام گواہان جوہریری او کج رہے دا د پیغبران و انوار ثانور علم کوا
د رسولی وی نوہم دوی بہ پر گواہان جوہریری، قرآن کریم فرمائی
وَجَاءِي بِالنَّبِيِّنَ وَالشَّهَدَاءِ اَوْرَ كَيْفَ اِذَا جُنَّا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدٌ
وَجُنَّا بِكَ عَلَي هُوَ لَاءِ شَهِيدًا ارساء آیت عنک

۲- د کرام کا تینو گواہی،

دویم داچہ د احکام و خدائے و ندائی نہ د انسانا نو خلاف کول او نہ کول
بہ خشکہ بشکارا کولے شی، پہ دے بہ درے قسمہ گواہی پیش کولے شی
دا د کراما کا تین گواہی کولے چہ بیگناہ فر بننے دی ر کوم یقوم الا شہاد
ای الملئکة، او اذ ایتلقى المتلقین عن الیمین وعن الشمال
قَعِيدٌ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ

جَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ۝ كَوْمِ وَخْتِ چرک انسان
عملونه دوه مراغستونکی فر بنتره را اخلی او کینرا و چپ طرف نه
نایسته وی خه لفظ د خولے نه و توسره شیش لگوونکے تیاروی اوهر
کس به دایسه راخی چه یفر بنتره به فی راوی او دویم به فی گواهی وی، د
دُر مشور په حدیث مرفوع کن دی چه دادوه فر بخت به هم هغه
وی کوموبه چه نیکی او بدی لیکله به

۳- د اندامونو گواهی

کوماند امو نوچه عمل کرے وی د هغه به هغوی پخپله هم گواهی کوی
اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا ۝ نَنْ رر به موبند دوی په خولو مهر
اَيُّ يَهُمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا ۝ اَلْكَوْا و د دوی لا سونه به موبند
يَكْسِبُونَ ۝ ر سورة يس آية ۴۵ ۝ : سره خبره کوی او د دوی پینه به
هم د هغه عمل گواهی ورکړی کوم چه دوی به کول به

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرْوْنَ اَنْ تَشْهَدُوْا ۝ او تا سونشی بیج کیده چه به تا سو
عَلَيْكُمْ سَمْعَكُمْ وَلَا اَبْصَارَكُمْ وَلَا ۝ گواهی اگری ستا سو فور و نه سترکے
جُلُوْدَكُمْ رَحْمَ السَّجْدَةِ اَيَّة ۴۶ ۝ : او خر هغه به

وَقَالُوا الْجُلُوْدُ هِيَ لَمْ شَهِدَتْ ۝ او دوی به خپلو خر منو ته وانی چه تا سو
عَلَيْنَا مَا قَالُوا اَنْطَقْنَا اللّٰهُ الَّذِي ۝ خمو بند خلاف و لے گواهی اگری هغوی
اَنْطَقَ كُلُّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلْقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۝ به وانی چه موبند هغه خدایه گویا نه
قَرَالِيَهُ دُر جَعُونَ ۝ ر رحمة السجدة آیه ۲۱ ۝ : کړو کوم چه هره شے گویا نه کرے دے
او هغه تا سو و و چه وار پیدا کړی بی او هغه ته به واپس حتی به

۴- دخاله گواهی

قرآن کریم فرمائی، اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ اَفْوَاهِكُمْ اَلزَّلْزَلِ اَيَّة (۱۲) ابن
عباس رض د دے، آیت په تفسیر کن فرمائی، زمکه به د انسان د هغه

عمل خبر و د کوی کوم لے چه په دے کرے دے، دا بتول خلو ر قسیمه گواهی
شوے، د پیغمبر انوار فر بنتره علیهم السلام گواهی اعتباری ده حکه چه دواړه
گناه نه پاک دی، نوره دوه گواهی رداندا موبند و د خله هم اعتباری
حکه دی چه د اختلاف عادت دی دوی پخپله خبره نشی کولے الله پاک
بتر خبره را ابا سی لکه خنکه چه دوی به پخپله هم دا بیان کوی نو
والله تعالی نه زیات اعتباری به بل خوک وی،

دا اعتراض غلط دے چه اندامونه او خاله ژ بے زلری نو خبره
به خنکه اگری، حکه چه یو انسان جامید شتی، رکیست او تپپ، کین
خبره محفوظ کولے شی، خه وخت چه غواری نو هغه خبره آوری،
نوالله تعالی خوپه طریق اونی دا هغه کولے شی، بله دا چه د الله کار دے ژ بے
نه خبره ابا سی او که پینولا سولونه حکه چه بقول اندامونه د هغو بینه
دی اول لے ژ بے نه خبره را و سته اُس د نورو اندامونو د الله پاک
قدرات و طاقت چه ا منلے شی، نو داسه خبر و مملو کن بیا هغ بیس پیش
نه وی، دے نه علاوه د نوزی تحقیق به نبیاد جناداتو او حیوانانو کن د مرتبو
په جوړ ژوند همر شته او گویا تی هم لیکن د انسان نه علاوه د نورو گویا تی

د انسان د غوړ و لونه بچه د ده
اَيُّوْنَهُ ۝ وَاَقَالَتْ نَسْلَهُ ۝ عَلَيْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ، وَاِنَّ مِنْهَا لَمَّا يَلْبِطُ
مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ يَسْبِغُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۝ كُلُّ
قَدْ عَلَيْهِمْ صَلَوٰتُهُ وَتَسْبِيحُهُ،

حضور علیه السلام سهه دکانرو او د اوبن خبره په احادیثو کن ثابته
وی دا بتول شیرونه بنائی چه هر خه خبره کولے شی خو فرق دادے
چه د اخویا انسان او ریدے نشی او یا پر پوهیوی نه، خو آخرت کن به
د دے عادت په خلاف او ریدلے شی حکه چه آخرت هم د نا آشنا

شئو نوجهان دے، ہے خوتول ہر خہ اللہ تہ معلوم دی، دکوا ہوا و د
 عملنا موضوعت ہفہ نہ نشتنہ خوبیاہم داسے اللہ دے دیارہ کوی چہ
 بنیاد م تہ پخیلہ خیل عمل لیا دشی او پخیلہ پسخان اقرار اگری او
 گواہان پیر د ثبوت دیارہ پیش کریشی، چہ دانلہ عدل وانصاف بنہ
 واضح شی، حکمہ چہ اقرار او گواہان د مدعی ثابتولو مضبوط دلیلونہ
 دی ہم ہفہ چہ دیرہ اعتباری دی او جرحہ پرخکہ نشی کیدے چہ دوی
 غیر جانب داری لک پیغمبران او فریشتہ علیہم السلام، داندامونو
 شہادت یو قسم اقرار دے چہ بتولونہ مضبوط ثبوت دے،
 البتہ د خائے گواہی حکمہ دیرہ اعتباری دے چہ وپا نندہ بیان ا شو
 چہ داد اللہ نعل دے او پدے یو شہادت ہم جرحہ نشی کیدے
 حکمہ چہ بنیادی جرحہ دوک دی یو دا چہ گواہی بے اعتبارہ ثابت کریشی
 دلندہ داسے ہم نشتنہ حکمہ چہ پیغمبران فریشتہ مکان اواندامونہ بتول
 اعتباریان دی د علماء و تصدیق بہ ہم پیغمبران کوی، حکمہ، دکواہی
 ہم اعتباری شہو، اودویہ دا چہ دکواہانوجانبنداری ثابت کریشی دتہ
 داہم حکمہ نشتنہ، بلکہ چہ انسان سرہ ددوی ہیخ لاندے بانندے
 ہیچرہ نشی کیدے چہ داسے تیرکون د یو بل سرہ ا لری بکہ داندامونو
 گواہی خوی بتولونہ زیاتہ اعتباری حکمہ دے چہ دا پخیل خان اقرار دے
 دوی بہ پخیلہ ہم پندہ گناہ عذابیری،

د عملونو تول

قرآن فرمائی

وَلَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ موزن بہ د انصاف تلہ دتیا
 فَلَا تَطْلُمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ رَيْبٍ مِنْهُنَّ؛ پدورخ ابدو بیابہ پد چاہم حکم
 حَقِيْقَةً مِّنْ حَرِّ ذَرَّةٍ اَوْ تَيْسًا اَوْ كَفَّةً بَنَّا حَسْبَيْنَہ نذوی او کچرے د عمل وقتدار داری

د دے برابر وی ہر جہہ فی موزن نا و لو، اوموزن حساب د بارہ کافی یو
 وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ؛ (دھیامت بہ ورخ د عملونو تلک حق دی)
 فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَمَا فِي عِيشِهِ رَاضِيَةً؛ چہ دچا تولونہ دل نہ
 وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَمَا لَهُ عَاوِيَةٌ رَسْرَسَةٌ؛ شو، نو ہغوی بہ زرہ
 القادر آہ عتق پورے کندان کن وی، او دچا تولونہ چہ سپک
 شونو ہفہ لکاو نرہ کندہ دکہ،

داسے نور او بتونو کمز و احادیث او د اہل سنت د علماء و اجماع
 سرہ ثابتہ دے چہ عملو، نہ بہ تلیشی، البتہ معتزلہ بتول او سلفو کن
 مجاہد، اعمش او ضحاک داوائی، چہ تلک د عملونو نشتنہ، کوم خائے چہ
 وزن لفظ راشی نو د ہفہ مطلب برابرے او عدل الہی بہ وی پورہ مطلب
 دا چہ اللہ بہ د عمل بہ برابر (زیلے کھے بہ تہ وی) د ہفہ جوکہ د انصاف
 فیصلہ کوی خودا قول حکمہ غلط مے چہ وزن او میزان پہ قرآن کنی
 دروند والی او سپکوالی سرہ موصوف دے کہ انصاف مطلب وے
 نو دے سرہ دروند والے او سپکوالے بہ ذکر نہ ووچکے چہ انصاف دروند
 سپک نشی کیدے نو دچھوٹو رائے داسے صحیح دکہ، چہ دغرتلہ بہ جسمانی
 او حسی وی، معنوی تلہ (انصاف) ترندہ مراد۔ د میزان حتی پہ
 ثبوت کنی د سلمان فارسی رض د امر فوج حدیث دے،

يُوضَعُ الْمِيزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلََوْ وُضِعَ تِلْهُ بِأُذُنِ شَيْ هَفَہ بہ دومر
 فِيهِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ كَوْسَعَهُ؛ فراخ دوی کچرے بتول آسمانونہ
 او زمکہ پہ دے کنی کیتو دے شی نوز پکنی بہ خائے شی،

حافظ بن حجر رح د احادیث د بخاری د آخری حدیث پہ شرح کنی حاکم
 نہ پہ روایت د سلمان رض او ابن مردویہ تہ پہ روایت د عائشہ رض او
 بیہقی تہ پہ روایت د انس رض او طبرانی نہ پہ روایت د ابو ہریرہ رض نقل کرینا

او ابن المبارک رحمہ اللہ سے روایت ہے کتاب الزهد ابو القاسم
لسکائی نے کتاب السننہ او آلوسی نے یہ تفسیر سورۃ اعراف میں نقل کر دی
تہ یو کہ دہ کہ گنہ

ذہ حافظ بن حجر پہ رائے تہ یوہ دہ
فوکلہ کہ کججمع پہ صیغہ ذکرشی نو
ہغہ داعمالو بہ اعتبار سرادخہ چہ اعمال گنہ روی نوجمع اعتباری شوہ
یا مژاد کجمع دہ سے نہ تعظیم روی مطلب تہ دا کہ یو دہ خود لوئے
والی پہ وجہ ددہ و پردہ چہ گنہ ورتہ او یطی شی لکہ گنہ بت قوم
نوح بن المرسلین حضرت نوح علیہ السلام نے تعظیماً پہ گنہ و پیغمبران
شہر کرو دہ بعضو رائے دہ چہ تلہ پہ گنہ روی یاد ہر گنہ کپارہ بیلہ
بیلہ تلہ دہ او یاد ہر عمل دہ پارہ بیلہ بیلہ تلہ دہ خوئے وجہ قول
غور یزد دہ

دموزون لهم بیان

ذہ چہ عملو نہ بہ تلہ شی، او دہ چہ بہ نشی
تلہ، تسطانی رحہ امام غزالی رحہ نہ
نقل کریدے چہ کہ دہ برتو لو عملو نہ تلہ نشی، او دہ نور و تلو مکلفو
بہ تلہ شی، ① معصومین دگنا نہ پاک خلق پیغمبران علیہم السلام
خوٹھا پہ نذر دہ کہیں دمسلمانانو وارہ ادیبونی ہم شامل دی،
② بل تلوے خلوار بہ اونوی کو رہہ ر..... م..... خلق دی، ③ دریم
توے دگفارو تلو دہ پارہ مقابلہ ضروری وی پہ نہ و مہود و وکن دہ مقابلہ
بد عمل نشہ او پہ دریم کہیں دہ مقابلہ نیک عمل نشہ دارنگ پہ
آیت فلا نقیم لهم یوم القیامہ ورنما کہیں دہ بنکارہ دہ چہ دگفار
عملو نہ بہ نشی تلہ لیکن امام بخاری رحہ دہ تلو دہ پارہ دہ عملو تلو ہم
منی لکہ فرمائی انا اعمال بینی ادم و قولہم یوزون، چہ دہ تلو
بنیاد صو قول او عمل بہ تلہ شی، او دا قول حافظ بن حجر او علامہ

آلوسی رحیمہ اللہ ہم غورہ گنہ لے دہ نو، فلا نقیم لهم یوم
القیامہ ورنما، کہیں بہ دہ تول نہ مطلب قدر او مرتبہ وی، یعنی
دہ قیامت پہ ورحہ دا اللہ پہ نذر دہ کفارو دہ عملو نو ہیچ قدر او عزت
بہ نہ وی بلہ خبرہ دا چہ امام قرطبی دہ تول دہ پارہ اعمال
متضادہ ضروری نہ گنہ دہ کفارو دہ نیکی چاہری بہ نشی وی
او دہ کفر بہ ترخا چاہا بہرے دروند وی، یا کچرے دگفارو صدقہ
او خیراتو نہ، دہ عذاب دہ کیفیت پہ کم والی کہیں مؤثر گنہ لے شی نہ پہ
کیست کہیں کچرے ہغہ پہ بل چاہری کہیں پرا تہ ہم وی نو دگفارو
گنا ہونو پہ مقابلہ کہیں دہ دیر کمالی پہ وجہ دہ کفر چاہرے دروند
پاتے شی،

دویم قول دہ سبکی رحہ پہ شرح حقا ئد کہیں امام ما تریدی نہ منقولہ
چہ دگفارو دہ پارہ بہ دہ تمیز او فرق معلوم تلو تلو دہ ہ ہغہ بہ دہ
معلوم لے شی چہ دگفارو گنا ہونو او کفر زیات دی نو دہغوی
بہ عذاب ہم سخت دی او دہ ہغوی پہ نسبت پہ کفر او گناہ کہیں کہ کفایت
بہ دہغوی نہ لہر شان کم عذاب دی اگر چہ ابدی عذاب کہیں نہ بہ
بتول کا نران شریک وی دا فرق بہ دہ کیفیت زیات تالی او کمالی وی
حافظ بن حجر دہ ابو لہب او ابوطالب دہ قصہ نہ وا دلیل نیرے دہ
چہ دگفارو بعضے نیکی دگمالی دہ سبکی وی دہ عذاب باعث جو رہے
شی، دہ سورہ مؤمنون دہ آخر آیت نہ دگفارو دہ عملو تلو تلو تلو تلو
وَأَمَّا مَنْ حَقَّ عَلَيْهِ الْقِيَامَةُ فَإِنَّهُ فَاؤَلَيْكَ : چہ دہ تول سبکی وی دہ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ : خلق وی کو موچہ خپل خانو نہ
خَلَدُونَ : تَلْفَحُ وَجْوهَهُمُ النَّارُ : پہ نقصان کہیں غور دی روہ جہنم
وَقَدْ فِيهَا لُحُومٌ : أَلَمْ تَكُنْ : کہیں بہ ہمیشہ وی دہ درخ اور ہ

اَيَّتِي تَشْتَلِي عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا بِرَهْمَنِي مَعْنُوهُ سَوْرَتِي اَوْ حَوْلِي بِهِ
 نَكِدًا بَوْنٌ ○ رَايَةٌ عَشْرَتَا ۱۵۰ : يَكْنَى وَرَايَةٌ وَي، دَوِي تَهْ بِأَوْ يَجِي
 شَيْ جِهَ آيَاتَا سَوْتَهَ حَمَا آيَتُوْنَهَ وَوَاوْرُوْلَهَ شَوِي جِهَ هَفْتَهَ تَا سَوْدَرُوْعَ كُنْزِ
 آخِرِي فِقْرَهَ رَفَكُنْتُمْ بِهَا نَكِدًا بَوْنٌ، نَهْ كَفَرًا ثَابِتٌ شَوَاوَرٌ رُوْمِي فِقْرَهَ
 وَآمَامَنْ خَفَتْ مَوَازِيْنُهُ، نَهْ دَ عَمَلُوْنُو تَوَلُّوْ ثَابِتٌ شَوِي

دَمُوْرُوْنُ بِيَان

په میزان کین به خه تلله شی؛ په دسه کین دسه
 قوله دی اول ذابن عباس رضی الله عنہ قول دے
 چه أعراضوا و اجسامونه به جسم جوړ کړیښی او تلله به شی اودا سے
 الفاظ رَیْقَلِبُ اللهُ الْأَعْرَاضَ أَجْسَامًا، قَسَطَلَانِي رَجُّ نَقْلٌ كَرِيْدِي، او
 بدور السافرة، ص ۳۵۰ اکین د بیهقی د شعب الا بیان دا الفاظ نقل دی
 يُؤْتِي بِالْحَسَنِتِ بِالْحَسَنِتِ صُوْرَةً وَ يُؤْتِي بِالسَّيِّئَاتِ بِأَجْمَعٍ صُوْرَةً،
 یعنی نیکی به په بنه شکل او بدی به په خراب شکل کین راوړی شی،
 طبیی دمشکوة شریف په شرح کین دسه قول ته ترجیح ورکړی د ده :
 دویم قول دادے چه عمل ناه به د عملونو د لزومیت په اعتبار تلله شی
 د دے دلیل حدیث در البطاقة) دے اودا امام ترمذی رح و عبد الله
 بن عمرو بن العاص نه نقل کړی دے او بنه رح حسن رے ورت و بیلی دی
 او ابن حبان هم په خپل صحیح کین دا حدیث راوړی دے چه الفاظ دده
 يُؤْتِي بِالسَّيِّئَاتِ وَ يُسَبِّحُ بِسَجَلًا فَتَوَضَّعُ : یعنی یوکم سل غنبت کتا بونه به
 فِي كَفَّةٍ وَ يُؤْتِي بِالْبَطَاقَةِ فَتَوَضَّعُ : یوچا بری کین کیښودلے شی، او یو
 فِي أُخْرَى فَطَاقَتِ السَّجَلَاتِ وَ : ورکوتے پرچه د کاغذ به بل چا بری
 تَقَلَّتِ الْبَطَاقَةُ : ښه کیښودلے شی، نو دغه یوکم سل کتا بونه به
 سپک وی او هغه ورکوتے پرچه به درنه شی،
 د دے امام الحرمین ترجیح ورکړی د اورو بیلی دی چه دروند والے به د

اجر پداندازی، قرطبی رح هم دا غوره کستر له د کا و ذابن عمیر قول د
 دریم قول دادے، چه هم عملونه به تلله شی چه په هغه د ترمذی او
 ابوداود هغه مرفوع حدیثونه دلیل دی او ابن حبان د دے تصحیح
 کړی پدے د حدیث الفاظ دادی :

مَا يُوَضَّعُ فِي الْمِيزَانِ أَحْسَنُ مِنْ خُلُقِ حَسَنِ رِبِّهِ مِيزَانُ كُنِيَ بِهِ ذَبْنُهُ
 خُوْرُهُ، ذَبْنِيَاتٌ خَائِسَةٌ عَمَلٌ بَلْ نَشِي تَلَلٌ) دے له حافظ بن حجر
 ترجیح ورکړی د ده، د عملونو تلل به پخوا د عقل نه لویه خبره کستر له
 شوه لیکن اوس خو په تهر ما میتر د بدن یا د موسم درجه حرارت
 معلومیدے شی، حالا نکه دا عرض دے، خمون به نزد د دے د دے
 واروا قوالو کین اختلاف نشته، کیدیشی چه په دره وارو طریقو
 (عمل د جسم په شکل، عمل د عمل ناه په شکل او عمل پخپله) دے
 د باره تلله شی، چه په آخری فیصله کولو کین هغه قسم د شک شبهی
 ظاهری صورت ښکاره نشی،

امام ذهبی رح د علم په فضیلت کین د عمران بن حصین نه د رسول الله
 صلی الله علیه وسلم حدیث نقل کړی پدے چه د علماؤ سیاهی او شهیدانو
 وینه به تلله شی خو د علماؤ سیاهی به در نه دی ربه و السافره ص ۱۴۱

تَلُوْنُكُ

تَلُوْنُكُ د عملونو به خوگ وی، د مختلفو روایاتو په بنیاد د دے کین خلو قله
 رانا الله جل مجدده به تلونکے وی، دا امام غزالی قول دے (الدررة الفاضلة
 فی کشف علوم الاخرة) او دلیل کے د قران د آیت نبولے دے، وَ
 نَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ، یعنی موونر به ان دوه خان ته الله تعالی نست
 کړی د دے د

دویم قول دادے چه تَلُوْنُكُ به مَلِكُ الموت وی او ویرود آنس بن

مالک نہ دے روایت کرے دے (۳) دے ہم قول داد سے چہ تلوک
بہ آدم علیہ السلام وی پہ معجم صغیر کین طبرانی د ابو هریرة
یہ دے الفاظ نقل کریدے،

يَا دُرَّ قَدْ جَعَلْتَكِ حَكِيمًا بَيْنِي ۖ اے آدم علیہ السلام مانتہ حیا او دین
وَبَيْنَ ذُرِّيَّتِكَ فَمِنْ عِنْدِ الْمِيزَانِ ۖ اولاد پہ میخ کین منصف مقدر کرے
حَمِيمِزَانِ سِرَّةِ اُدْرِيزَةِ

۳) خلودم قول داد سے چہ تلوک بہ جبرائیل علیہ السلام وی داروین
ابو القاسم الاسکافی د حذیفہ پہ روایت نقل کریدے،

حیا پہ نرد دے خلود و اولو قول کین خہ اختلاف نشتہ داتول صحیح دے
اللہ نہ کے تلوک پہ دے وجہ او نیلو چہ تول بہ د ہغہ بہ حکم کین وی
او عام طور حکم کونکے تہ ہم د ہغہ کار کوونکے ویلے شی، پہ دنیا کین کو
پولیس چہ چالان اگری د ہغہ بیان اغسل پہ عدالت کین ضروری وی دے
رنگ عزرا نیل علیہ السلام د سرو چالان کریدے د اللہ تعالیٰ پہ عدالت
کین بہ کدہ بیان او موجودگی ضروری وی :-

دنیوی عدالتون کین د قانونی مشیر ضرورت وی دغہ رنگ د اللہ
عدالت کین د جبرائیل علیہ السلام پیشی دے د پارہ ضروری دے چہ
قانون رقرآن د اللہ لہ جانبہ راؤ پے دے او د قانون شکنی پہ
مقدمہ کین دہ پیشی ضروری دے :-

د اولاد آدم علیہ السلام مقلامہ پیشی دہ نودسہ پرست پہ حیثیت
حاضری ضروری دے :-

د عملونو تلو حکمت

اللہ عالم الغیب د عملونو د ذرے ذرے نہ خبر دے، نو د اللہ
عملونو تلو کین ہیج عرض نشستہ خو عملونو تلو د عدالتی کاروائی

تکمیل یو ذریعہ دہ (۱) عمل کوونکے د عملناے پہ ذریعہ د خپلو
عملونو نہ خبر شی کہ ہیر کوی تے وی نور یا د بہ شی ورتہ رنگہ پہ
د اگری کتو چہ تیرشوی خیزو نہ رایا دیری (۱) او تقسیاتی طور بہ امنی
چہ داتول درست دی پہ ڈ بہ اقرار اگری، او کہ لہ کوی، لکن
اقرا کتبتک د کفی بنفسک الیوم علیک حسیبا، چہ دے
حکمت تہ اشارہ شویدہ :-

۲) د عملونو تلو سرہ نسبت معلوم بزی چہ نیک عمل یو پوتہ
او د اللہ لہ طرفہ د ہغہ بدل دغہ نہ ہم لوئے انسان تہ پہ دے تلو د
اللہ د فضل لوئے والے بنکار کول دی، او د بد عمل پہ سزا کین د
اللہ پاک انصاف بنکارہ کول دی :-

۳) د انبیاء علیہم السلام د علماؤ، د فرشتو، د اندامونو، او د خلک
د گواہوتیر و لو نہ مطلب د اظاہر ول دی چہ داتول کار او عدالتی
کارروائی پہ حقیقت او انصاف بنا دے :-

۴) د دے ہولے کار و ایئی مقصد د ابنکارہ کول دی، چہ انسانی
اعمال د وصرہ اہم دی چہ داتول انتظامان د ہغہ د پارہ ہم پہ دے
وجہ کیری چہ د کائناتو د تخلیق مقصد انسانی اعمال و :-

د غوریز او ناغوریز پیژندل

د نیکی او بدی د چاہرو ذرنید او سپکید و پیژند لو کین دے
قولہ دی د، د دنیا د قاعدے پشان د آخرت ہم د اقاعدہ د چہ
درون چاہرے بہ سنکتہ او سیک بہ پور تھی د د جمہورو علماؤ
قول دے :-

۲) دویم د دے پہ عکس دے مطلب د اچہ کوم چاہرے پور تھی
ہغہ بہ درون او کوم چہ سنکتہ تھی ہغہ بہ سپک وی، خکہ چہ چیز

او مرکز د میلان بہ آخرت کین بدلیبری د نیکو مرکز بہ پور تروی کوم
 حائے چه جنت دے او د بند و مرکز بہ بنکتہ وی کوم حائے چه دوزخ دے
 د غنہ قول د بدرالدین زرکشی دے (البرهان فی علوم القرآن) او
 شاہ عبدالعزیز غورہ کربیدے (فتح العزیز)
 (۳) دریم قول دادے، چه د نیکو د چابری نہ بہ یونورانی سنن را اوزی
 داد نیکو د دروند والی نینہ دلا او د بند و چابری نہ بہ نوراد تیرو
 سنن را اوزی نو داد بند و دروند والی نینہ دلا، دا قول علامہ آلوسی
 د سورة قارعه بہ تفسیر کین نقل کربیدے۔

دستول مقام

حکیم ترمذی بہ نوا در الاصول کین او ابوالقاسم اللانکائی بہ کتاب
 السنۃ کین نقل کربیدی چه میزان بہ د الله پہ وپاندے ادرولے شی،
 د نیکئی چابری بہ د عرش پہ بنی ارخ او پورے بہ ترحمت وی، او بدئی
 چابری بہ د عرش چپ ارخ تروی او پورے بہ ترحمت وی،
 د پل صراط تیریدل او نور
 پہ قرآن کین دی

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ عَلَىٰ ۖ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ
 رَبِّكَ حَتَّىٰ مَا تُضَيِّقُ ۖ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ
 الَّذِينَ اتَّقَوْا ذُرَّ الظُّلُمِ الْبُيُوتِ فِيهَا ۖ دَادَ اللَّهُ بِرَبِّهِ كَيْفَ فَيَصْلَهُ رَهْ بِيَا
 حَتَّىٰ ۖ دَسُورَةُ مَرْيَمَ آيَةُ ۷۱۴ ۖ بِدَ اللَّهِ ذُو الْوَيْرِ يَتَكْرَهُ خَلْقَ مُؤْمِنٍ تَحَلَّىٰ
 او ظالمان بہ وردتہ پہ گوچ وور غور زور و کور پکین بہ تے پوریزو:

پہ دے آیت کین د کردی چه تون خلق بہ جہنم کین وارد پیدی، مسئلہ حمد
 حاکم سرہ د سننک تصیح او بیہقی ابو سمیہ نہ پہ اسنادد جابر رض
 صرفو عا نقل کربیدے چه د (وآرد) معنی دا خلیل دی او دارنگک

مستدرک حاکم کین ابن مسعود رض او ابن عباس رض نہ ہم منقول دی
 چه د هغه مطلب د بتو لوجہنم تہ دا خلیل دی امام قرطبی رح دا
 قول غورہ کربیدے، دویم قول دادے، چه وار دیدلونہ مطلب
 د پل صراط پہ ذریعہ جہنم نہ تیریدل دی، دا خلیل نیدی، دا
 قول امام نووی غورہ کربیدے، دا قول پہ مستدرک احمد او ترمذی
 کین دا ابن مسعود رض نہ صرفو عا نقل دے، پہ کوم کین چه دا ہم د کردی چه
 خوک بہ د برینشا پشان تیریزی، او خوک بہ د هوا پشان خوک بہ د
 تیراس پشان خوک بہ دما، غلنو پہ پشان خوک بہ د سورلی پشان
 او خوک بہ د جہنم پہ اور زخی شی او تیر بہ شی او خوک پہ پکین
 اغوزیزی:

دریم قول د وار دیدلونہ مطلب تزدے کیدل او دوزخ لیدل دی چه
 حساب بہ دوزخ سرہ تزدے دی، بیابان کا قرآن پہ دے کین غورہ دے
 شی او مسلمانان بہ جنت تہ ارسولے شی، لکہ خنکہ چه د حضرت موسیٰ
 علیہ السلام پہ قصہ کین، وَكَمَا وَدَّ مَاءَ مَدْيَنَ ۖ رَا غَلَّ دے ددے مطلب
 پہ او بو کین سوتل نہ دی بلکہ هغه تہ تزدے کیدل او حواتہ ورتل دی،

کچرے رومی قول تہ اگورے، نوذ ہر چا جہنم تہ نتوتل بہ د عذاب
 د پارہ تروی بلکہ پہ نیکانو خلقو بہ د جہنم اورا شر نہ کوی او لکہ دا براہیم
 علیہ السلام پہ هغوی بہ دغہ اور یخ او سلام، جو رہی لکہ طبرانی
 او بیہقی کین چه خالد بن معدان نہ منقول دے چه ہم مینا تہ تہ پتہ
 ہم نہ لگی، نو ا بہ وائی چه موبز خور و عدے د الله مطابق جہنم تہ
 وارد نہ شونو د الله طرفہ بہ جواب ورکیشی، مگر تہم علیہا و کھی
 خامدلا، تاسو پہ هغه تیر شوی لیکن هغه مہ وو، طبرانی رح او ابن عدی
 د یعلی بن مہنہ رض نہ صرفو عا روایت کربیدے چه دوزخ بہ مؤمن تہ وائی

تیرشہ ستا نور حیا اور مرکب و رجز یا مؤمن اظفا نورک لہی
 بدو و السافرة، ص ۳۵ و ص ۳۵۳ د پگ صراط پہ خطرناک وخت کتب بہ
 تیارہ وی، دلاس نطہ بہ نہ بنکاری، کا اعمالو پہ مناسب بہ پہ مؤمنانویان
 نور تقویٰ بعضو سرہ بہ دغر ہومرہ ر نرا وی، بعضو سرہ پہ د فحور
 داؤفہ پہ سمون او تولونہ کم د نیک عمل خاوندانوی سرہ د کتہ گوٹہ پہ
 سمون ر نرا وی ر ابن جریر عن ابن مسعودین دارنہا چہ او ویئی نو
 منافقان بہ مومنانو نہ خواستہ کری،

أَنْظُرُوا نَأْفِقِينَ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ : بَرِّشَانِ حِصَارِ شَيْءٍ چہ مؤمن ہم ستا
 ارجعوا ورا کما التمسوا نوراً : پد نرا کتب تیر شو نو ہغوی بہ جواب
 ور کری چہ د نیا تہ لار شئی او ہغہ نکلے نہ نرا را و کری
 حکم چہ نرا د عمل نہ حاصلیزی او دا العمل د نیا دہ آخرت نہ دے
 آخرت ر دار الجزاع دے ر بدو و السافرة مع تشریح ص ۱۶۷

د صراط حقیقت

د پل صراط رغونہ د دیلوے ستیشن د پل پشان معلومیزی، ابن عساکر
 د فضیل بن عیاض رض نہ نقل کریدے چہ د جہنم د پاسہ د پل صراط او رتو
 د پختلس زور... کالو کمنزل پر اندازہ دے دے پہ درے و بر خو کین
 یوہ بر خہ پور د تختل دی، بلہ دریمہ بر خہ را کو زیدل دی او مینحمتی د پخت
 ہوار بیغ تلل دی، ر بدو و صراط پہ بقی کین کا نس رض نہ صرفو عامنقول
 دی چہ ر اذق من الشعر و احد من السیف،

او دغر رنگ پہ مسلم کین د ابوسعید خدری رض او ابن جریر کین دا بن
 مسعود رض نہ او مستدرک حاکم کین دی چہ د بعضو د پارہ پہ د ویستہ نہ
 نہرے او تورے نہ تیرہ او د بعضو د پارہ بہ د میدان پشان فراخہ وی

پل صراط او د نور حکمت

پل صراط بانندے تلل بہ د موفف میدان حشر نہ شروع کیزی او
 دا پل د دوزخ د پاسہ دے، کمنہ چہ تیر شئی نو د جنت حد بہ شروع
 کیزی، او بیا بہ جنت تہ داخلیدل وی، لکہ۔ کمنہ چہ بدو و السافرة
 کین د روایا تونہ ثابت دی، دیو قول مطابق کہ قول خلق بہ پہ جہنم د پاسہ
 تیریزی نو اہل تقویٰ تہ بہ ہیج تکلیف نہ وی خو کفار او فجارو تہ بہ
 تکلیف وی، او کچرے د بل قول مطابق جہنم تہ داخلیدل ہر کین د پارہ
 ضرور کمنہ اس بزور بانداے مؤمن بیان کریدے چہ متقیانوتہ، بہ
 تکلیف او پتہ ہر حکم نوی چہ د جہنم اور بہ ہغوی تہ یخ او سلام وی
 او بخیلہ قرآن کریم کین ہم ذکر دے،

لَمْ يَجْعَلِ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَادَى الظَّالِمِينَ : بیا بہ مؤمن تقوی داروتہ د پل
 فِيهَا جِثْيًا ○ سورہ مریم آیت ۷۵ : صراط او د دوزخ اور نہ خلاصہ
 ور کمر و او کفار او فجار بہ ور تہ پر گوم وود او غوزو، پل صراط بہ ویستہ
 نہ نرے او د تورے نہ تیرہ صرف کفار او فجارو د پارہ وی د ہر چاد پارہ
 بہ داسے نہ وی، لکہ اس بزور بانداے مؤمن دامدائل بیان کریدے، ہان
 کچرے د تولو ہم دغہ یولار د پل صراط وی، نو بیا ہم د مؤمن خہ خطرہ
 نشتہ، لکہ چہ امام بدر الدین زرکشی پہ ر البرہان فی علوم القرآن
 کین ذکر کریدی، چہ عالم آخرت کین بہ جیز او مرکز بدلیری د دنیا
 د ستور مطابق بہ نہ وی بلکہ د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ د قول مطابق
 احکام د روح بہ پہ احکام د بدن غالب وی د کفار و مرکز میلان بہ بنکتہ
 یعنی جہنم آرخ تہ وی، او د نیکو کار او تقوی دار و مرکز میلان بہ پور تہ
 یعنی جنت آرخ تہ وی لہذا کفار بہ د تول پل زور پر پرتو پہ وجہ زنی شئی
 ارنگ دورنگ بہ شئی او درز و رگذا بہ شئی او د تقوی دار و میلان

اوزور بہ پورنہ وی دپل ہتھ بوج اوزور بہ پر نہ پر بوزی، اوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی، ددے مثال دا سے دے چھوٹک دتورے پتیرو پینہ کپڑ دی نو تکلیف وی، بلکہ زخمی کپڑی، لیکن کہ پینہ اوچتہ کپڑی اوپیا دتورے پہ تیرو دپورنہ نہ پرے پینہ کپڑی، نوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی حکہ حکہ چہ دقدم میلان پورنہ آہر نہ دے، بلکہ گوزا آہر نہ دے دے، حیزا و مرکز بدلید و وجہ دادہ چہ کفارو پہ دنیا کن جھنخی عملو نہ کپڑی دی چہ دھے میلان اومائے مرکز جھنر نہ او جنتیان بہ دجنتی عمل پہ وجہ خپل میلان اومائے جنت نہ لوی باقی جھنر د کفر او گناہ مثالی صورت دے، او جنت دایمان او عبادت مثالی صورت دے، دگنا ہوو مجزاج گرم د اوراوتیرے دے، او دایمان او نیکنی مزاج ہیج او دتور دے کوم نہ چہ دنی علیہ السلام پہ دے دے عاکن اشارہ دے۔

اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَا عَمَاءِ النَّبِيِّ وَالْبُرْدِ، اے خدا یہ جگنا گناہونہ دوو او دگنئی بہ او بوا وینزہ، یہ صحیحینو کن حدیث دے، حُقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَايِرِ وَحُقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ، رجنت تکلیفونو کن کپڑی او دوزخ خواہشا نو کئے کپڑ دے،

جنت نہ تلو دپارہ دپل صراط نہ تیرید و مطلب دا حقیقت نکارہ کول دی چہ شریعت بانہ دے عمل کولو دپارہ دے خلقو ہر قسم تکلیفونہ تیر کپڑی دو او جنت دپارہ دے سرک تیار کپڑے، او دتورانی عملونو پہ وجہ ہغوی نورانی دار السلام او جنت ترا رسیدہ، او چاد شریعت پہ پل او پہ سرک بانہ دے نل پرینی وویا خہ پہ شریعت تلک او خہ پھیل طبیعت تلک حکومت پہ سرک شریعت تلک لک چہ دوی تہ پہ دنیا کن گران معلومیدل دغہ رنگ بہ آخرت کپڑی ہم دجنت پہ سرک رپل صراط تلل دوی تہ گران وی مطلب دا چہ آخرت عالم مثال دے، شریعت لہ پہ اللہ تعالیٰ دقیامت،

پہ ورخ دپل صراط شکل ور کپڑی دچا چہ دے سرہ پہ دنیا کئے تعلق وو، خپل خواہشات تے پریشی وواو پہ شریعت تے عمل کولو ہر قسم تکلیفونہ برداشت کول او تہر بانئی ور کول دوی تہ دشریعت دپارہ آسان و دوی شریعت سرہ داسے خان عادت کپڑے ووجہ ہم پہ دے کن بہ ورتہ آمار نرنا او اطمینان حاصل وو، نوہغوی بہ پہ دیرے آسانئی فراخئی اور نرا کن پہ دے تیرشی، او خپل مرکز میلان (جنت) تہ پہ ارسی کوم چہ د نیکو او بنیگر و مرکز ہم دے، او کوم خلق چہ پہ دنیا کن داسے نہر، شریعت سرہ تے تعلق نہ ساتلو پہ دے بانہ دے عمل کولو تہ دے سا دو بہ وہ خپل خواہشات پہ تے پہ دے غورہ کنرل، نوہغہ خلق پہ پل صراط ہم نشی تیریدے دا بہ ورتہ دتورے نہ تیرہ شی او دوی نینتہ نہ بہ نرے شی، لکہ خٹکہ چہ ورتہ دنیا کن بنکارید و او دے نہ دتیرید و پہ خٹکے بہ خپل مرکز میلان (دوزخ) تہ گذارشی کوم چہ د بندو او گناہونو مرکز ہم دے،

دتور اسباب

الصَّلَاةُ نُورٌ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ، الصَّبْرُ ضِيَاءٌ وَالظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

پہ پل صراط بہ نرنا دتورخ، قرآن، وی او باہہ دظلم بہ نہ کولو سر خاص صبری بدور السافرہ صے

پل صراط بانہ دے تیریدل دگومو عملونو پوجہ آسان پیری
 ① کمزورے سرے د حکومت دظلم نہ پہ خپل اثر سوخ خلا، صول
 رطبرانی عن عائشہ رص

② ددین کار دپارہ جگنا تو نوسرہ تعلق لول او ہم پہ دے غرض
 جگنا تو نونہ بیابار تلل ر بزار ی سناؤ حَسَنٍ عَنِ أَبِي الدُّدَّ دآء

۱۹۲) پہ خپلہ رائے پہ دین کن دزیاتئی نہ خان سائل، او دسنت تعلیم ورکول ددیلی فی الی انابہ بد ورا سا فورا صراح

جنت اودوزخ

داهل السنّت والجماعت په دے عقیدہ اتفاق دے، چه جنت اودوزخ پیدا دی، امام ابوالحسن اشعری په مقالات الاسلامیین و اختلاف المضلین کن ر یلفظ ما اجمع علیه اصحاب الحدیث و اهل السنّة، مطلب دا چه اهل حدیث او اهل سنّت په کوم عقائد او چه متفق دی د هغه په تفصیل کن فرمائی: **وَأَنَّ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مَخْلُوقَتَانِ** د جنت اودوزخ پیدا شویدی

امام ابن قیم رحمہ صحابہ کرام و تابعینو تبع تابعینو اهل السنّة والحدیث فقہاء و اهل تصوف په دے عقیدہ اجماع نقل کړید (هادی الارواح د معتزله و داوینا غلطه ده چه اُس جنت اودوزخ نه دی پیدا د قیامت په ورځ به پیدا کیری چه ضرورت به ئے هغه وخت وی، غلطه حکم ده چه اُس د دواړو موجود والے عبث نه دے بلکه په دے کن فائدے دی،

د جنت اودوزخ د اُسنی موجود والی دلیلونه

- ۱) **تولوا نبیاء و علیهم السلام** د جنت زیرے ورکړیدے او ویر و لو تاثیر هله قوی وی چه دادواړه اُس موجودی،
- ۲) په صحیح احادیثو کن: د مرک په رخت او په قبر کن د جنت دوزخ لیدل او د هغه اثرات محسوسول ثابت دی چه داددے د اُس موجود والی دلیل دے، په صحیح احادیثو کن دا هم ذکر دی، چه د بعضی نیکانو

لکه شهیدانو، صدیقینو، انبیاء و بعضی مؤمنانو و خو پین له مرگه د جنت د نعمتونو د فائدے آخله او بدکاره خلق د دوزخ تکلیفونو تیر کړی د قیامت نه ورا ندے د نیکانو او بدانو د جنت اودوزخ سره بطا وارتباط دا بنائی چه اُس هم دادواړه موجود دی او د قیامت نه ورا ندے ددے پیدا کیدل واقف فائدے لری

د جنت اودوزخ د وجود نقلی دلایل

په قرآن کریم کن د آدم علیه السلام په جنت کن آستوگنه او بیازمکه نه را تلل ذکر دی، دا جنت آخرت واله هغه دارالثواب دے، دا صحیح قول دے د امام رازی رحمه الله دا قول د ابوالقاسم بنی معتزلی او د ابو مسلم اصفهانی نقل کول رچه د آدم علیه السلام د کیز و خائے د زمکه یو باغ وو، او پخپله د امام رازی په دے کن خپله رائے نه بنکاره کول، یاد بښائی داوینا چه داد آدم آسمان جنت وو، یا د بعضی صوفیانو رچه داوینا چه د جبل یا قوت یو باغ وو، یا د یهود و نصاری و د باغ عدنان یا فلسطین یا اصفهان متعین کول، ټول د عقل او نقل نه خلاف دی.

وجوهات دادی

د آدم علیه السلام د کیز و خائے آسمان د جنت وو، هر کله چه د جنت لفظ په لامر د تعریف سره ذکر شی او په الفاظو کن زمکه د یو باغ مراد کولو خه قرینه هم نه وی نو جنت نه به مطلب هلته دارالثوابی باخصوص په دے صورت کن چه د قرآن الفاظ په دوو فرینو دا کوا هی کوی چه د آدم علیه السلام د کیز و خائے آسمانی جنت وو، یو خو پین سورت طه کن چه کوم صفتونه د جنت بیان دی هغه هم آسمانی کیدے شی کوم چه دارا لجزاء دے زمینی نشی کیدے، هغه داسه چه الله تعالی آدم علیه

السلام نه د جنت بو تلو نه پس افرمائیل، فلا تُجْرِبَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ○ إِنَّ لَكَ أَنْ لَا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ○ وَأَنْتَ لَا تَطْمَئِنُّ فِيهَا وَلَا تَضْحَكُ ○ سورة طه آیه ۱۱۹ تا ۱۲۱ دایمہ صفتونہ د دنیا د ہیج مقام نشی کیدے، مثلاً داچر د جنت نه په و تو پس به تاته تکلیف وے کتن به لورده نه وی، بر بندیدل به نه وی، آتده به نه وی، بوغور به نه لکی، دا تهل خصوصیات د بکرنی جنت کیدے شی د زمینی نه، د دنیا یو باغ کن کومه فائده چه کیدے شی هغه د دنیا په بل باغ کن هم کیدے شی چه دا اول باغ نه لا اوزی مگر نورے خلور فائده د دنیا په هیچ یو باغ کن نشی کیدے،

دویم په سورة بقره کن وی، قُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاوَةٌ ○ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ○ (سورة البقره آیه ۱۷۳) په دے آیت کن د جنت نه په را کوزیدو دوه نتیجې کپه اوله داچه ستاسو د اولاد په مینج کن به د شمنی وی لکه خنکه چه وړاندې د فرشتو په ژبه هم ظاهرا کپه شوه، که اجعل فیها من یفسد فیها ویسفک الدماء چه نه داسه خلق په زمکه کن جا نشین جوړه کوم به چه فساد او خون ریزی کوی، په دے آیت کن اهبطوا کوزشی بیائے د جمع په لفظ افرمائیل چه ستاسو اولاد به دیوبل د شمنان وی، او بل داچه ستاسو او ستاسو اولاد استوگنه به تر تپا کلی وخته پورے په زمکه وی اودے نه به فائده حاصلول وکچرے د آدم علیه السلام د کیدو وخت آسمانی نه وے نو د الفاء به الله تعالی نه وے و نیل حکه چه د شمنی خود که د ژوند خصوصیت دے او دا به ئے هم نه وے و نیل چه د کوزیدو نه پس به تاسو زمکه کن اسپری حکه چه د زمکه نه د کوزیدو او

د زمکه دیو باغ نه بل باغ په تلو داسه الفاظ هیج معنی نه لری، زمکه نه زمکه نه کوزشی، د زمکه دیو باغ نه اوزی او په زمکه کن اسپری معلومه شوه چه د زمینی باغ نه دو بلکه آسمانی جنت و لور، باطنی ذلت دے او بر بندیدل ویک ظاهری ذلت دے، تنده باطنی گرمی دے او د ظاهری گرمی د دے په مینج کن جوړه نه دے، د آدم علیه السلام د کیدو وخت دے تلو نه پاک وړ،

د آدم علیه السلام د کیدو وخت متعلق استند لال د حدیث استند لال په صحیح مسلم کن د ابو هریره رضی الله او او د حدیث یفرد نه مرفوعاً حدیث دے چه د

قیامت په ورځ به د آدم علیه السلام اولاد د آدم علیه السلام نه جنت پیرانتو غوښتنه کوی د دے په جواب کن به حضرت آدم علیه السلام افرمائی وهل آخر جکم من الجنه الا خطیئته ایکنم، چه تاسو خوجنت نه هم ستاسو د پلار غلطی را ویستی یی، دکنه معلومی چه د قیامت جنت هم هغه دے کوم نه چه آدم علیه السلام را ویستے شوه و هر کله چه د جنت ا سنے وجود ثابت شو نو دوزخ هم خامخا حکه موجود دے چه د فریق هیچوک قائل ندے،

قرآنی استند لال د جنت په باره کن قرآن کریم فرمائی اعدت للمؤمنین، او د دوزخ په باره کن فرمائی اعدت للمکفرین، دواړه د ماضی صیغ دی، مطلب دے چه جنت او دوزخ د وړاندے نه موجود دی، دریم دلیل دادے چه فرعون سره د فرعونیانو هر کله چه غرقیدل نو قرآن فرمائی اعدت لهم ناراً، دا هم دواړه د ماضی صیغ دی چه په تیره شوه زمانه کن د فرعون او فرعونیانو غرقیدو سره هغوی اور جهنم ته ننوستے شوه،

کچھ قیامت نہ ورنہ دے دوزخ وے نودوی شے تہ داخل کرے شوم
 ک آدم علیہ السلام د کبر حائے جنت وویہ دے د شہبوازل
 ک آدم علیہ السلام د کبر و خاکے جنت الخلد نہ منلو شیہی دادی
 ک جنت کین داخلہ بہ قیامت پہ ورخر وی، خواد م علیہ السلام د قیامت
 نہ ورنہ دے جنت کین خنگہ داخل شو
 ک جنت کین بہ بر بند تیا اوغیو نہ رائلل نہ وی، کہ دا جنت الخلد وے نو
 آدم علیہ السلام تہ دا دوارہ ہلتہ خنگہ پلین شوکن۔
 ک جنت پہ آسمان کین دے چرتہ چہ امر او نہی نشتہ او نہ مکلف کیدال
 نو آدم علیہ السلام تہ د صغ رہی حکم خنگہ ہلتہ راغلو،
 ک آسمانی جنت تہ داخل نہ ہی ہلتہ نہ و تل نشتہ، نو بیا آدم علیہ السلام
 ہلتہ نہ و لے اویستے شو۔
 د دے خلو روارہ جواب ہم یو دے، ہفتہ دا دے چہ داخلور وارہ خبر
 ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے او دوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی او دے تانید د قوائی آیتونو سیاق او سباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا تو او دھغوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کوم کین چہ داخلور وارہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہفتہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستل شوے شیطان بیا جنت تہ
 د سوسے اچولو د پارہ خنگہ لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمرچہ کرور و نومیلہ لریہ
 موہن تہ گرمی اورینوارا ر سولے شی، حالا نکہ نمرچیم کشیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد وے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

نہ و و، دریم دا چہ د شیطان بندیز قاتونی دو قاتونی بندیز
 ک جرمات د بندیز خلتہ نہ پہ پتہ اوغلا غلتیا تلے شی، دا اللہ د پت
 ک مکیکن نہ دی لیکن اللہ د خہ حکمت د وے نہ ددہ پہ دغہ قسم
 ک کین خہ دخل ا نکرو۔
 ک مہ شبہ دادہ چہ آدم علیہ السلام پہ زمکہ خلیفہ جوہر شوہ و
 ک آسمان جنت تہ و لے بو تلے شو، د دے جواب دا دے، چہ د اللہ
 کت ددہ پہ دغہ بو تلو کین د ایسے و لکے چہ د عیسیٰ علیہ السلام
 ک آسمان تہ پہ خیز و لو او بیا پہ زمکہ را کوز و لو کین خہ حکمت دے،
 ک آسمانی جنت کین ک آدم علیہ السلام د استوگنے او د ارفے د خوراک
 ک وجہ د ہفتہ را کوز و لو کین د اللہ تعالیٰ حکمت
 ک دے حکمت دا و وجہ ک آدم علیہ السلام پہ اولاد کین
 د اشعور مضبوط کپ ریشی چہ د دوی اصل وطن
 د ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے او دوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی او دے تانید د قوائی آیتونو سیاق او سباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا تو او دھغوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کوم کین چہ داخلور وارہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہفتہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستل شوے شیطان بیا جنت تہ
 د سوسے اچولو د پارہ خنگہ لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمرچہ کرور و نومیلہ لریہ
 موہن تہ گرمی اورینوارا ر سولے شی، حالا نکہ نمرچیم کشیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد وے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

دویم حکمت

لکہ خنکہ چہ دے واقع نہ معلومیزی، دویم حکمت پہ دے کین د الله دنا فرمانی دانسی خطر ناگو نتیجیونہ د انسانانو یو کول دی، آدم علیہ السلام د انسانا پلاسا او د خدا کے تعالیٰ محبوب او مقبول بندہ او هر کله چہ هغه په دایه کار (هغه اونے نه خورل) چہ گناه هم نه وه روکم بخدا که عزمان د نه خارج کړی شو نو د گناه نتیجی خوبه دے نه هم نایسته خدا په وی گناه هغه نافرمانی د الله ده کوه سره چہ قصدا او اراده شامله وی قتل گواه دے چہ د آدم علیہ السلام دے فعل کین اراده دنا فرمانی نه وه خنکہ چہ جنت د شرعی احکامو مخائے نده چہ د هغه خلاف کول گناه ا بولی نو دا حکم تشریحی نه وو بلکه تشفیقی وو، د حکم تشفیقی د ا مطلبی وی، چہ مثلاً یوم اکثر بخورنه د پر هیز کولو مشوره په دے عرض کړی، چہ د دے په خلاف کولو کین د رنجور نقصان دے هر کله چہ بد هیزی ا کړی نو د اکثر هیز نقصان ا نشورنه دے حکم عدلی ا نقصان د رنجور ا شو چہ رنجی نریات شو یا بل رنجی پیدایا دا حکم عام وو د هذی الشجره، نه مقصد د الله تعالی دغه قسم بولو او نونه بند بزوا او آدم علیہ السلام دیوسه خاچه ارنه بند تریه مطلب واغستو دا غلطی اجتهادی وه او په اجتهادی غلطی عذاب نشسته سوال پیدا کیزی چہ هر کله د گناه نه وه، نو قرا فرمائی، و عصى ادم رکبه فتوى) چہ د دے جواب داد دے چہ حقیقت کین عصیان او غوا یت نه وو بلکه په صورت د دے رو د دے ژبے د قواعد و په لحاظ هغه نیکنی نه هم بدی و پیلے شی کوم چہ د بدی هم شکله وی، لکه د جزو سببیه سببیه مثلها) سوره الشوری ا عت او فین اعتدی علیکم فافتدوا علیکم بمنزل ما اعتدی علیکم

وره البقرة آیه ۱۹۳، و می آیت کین دے د اشکنی په وجه د بدی د لے ته بدی او نیله حالانکه بدل اغستل جائز دی، دغه رنگ د دویم آیت کین د زور ظلم بدل اغستلو ته د هه شکلی په وجه زور او نیله شو، حالانکه بدل اغستل خه بدی د گناه خبره نه ده د طور د ا هه خلق وائی چہ د سپیره بدل لے په سپیره واغستو سپیره د واره یوشان دی مگر د و می سپیره ناجائز او دویمه سپیره جائز صرف شکل کین د واره سپیره یوشان دی، خلاصه د و لوی هر و دا چہ دے واقع کین د الله دا حکمت بنودل وو چہ هر کله آدم علیہ السلام د ا هه یو کار ا کړو چہ صرف شکل او صورت د گناه وو د حقیقت گناه نه وه (مگر په نتیجه کین دے د جنت نه را ا بشکلو د هغه آرام او پایان نعمتو نه تر واغسته شو او د دنیا په تکلیف د ا ژوند اغستونو سرگردانو کین دے مبتلا کړو او کار هم یووونو هغه کسانو ته عبرت کول وو کوم چہ حقیقی گناه کوی او یو هم نه بلکه بتول عمر په گناه هونو د ا هم وی نو د هغه به خه حال وی خورسه خطر نا کے نتیجه بهمه د باصت په ور خرا ا وزی، او هغه همیشه ژوند به خه خورسه خراب وی،

دریم حکمت

دریم حکمت داد دے چہ جنت دار د راحت اوزمکه دار د محنت دے لهدا په دے دار د محنت کین دین پاره محنت کول د حقیقی راحت یعنی د جنت د حاصل کولو ا کی یوه ذریعه وه، په دے وجه د زمکه کین تکلیف تیر کړی مشقت ا کړی چہ د جنت حجت مو نصیب شی،
 بهراختی نرسید آنکه محنت نه کشید،
 د دنیا نظام هم د ا هه جوړ دے چہ شوک محنت کوی تو هغه راحت بیاموی،

خلوہم حکمت

د آدم علیہ السلام اور د ابلیس کے واقعہ نہ انسان تہ دا ثبوت و رکول
 چہ شیطان کا انسان دہتو لو نہ لوئے دشمن دے د ہغہ کار د اللہ
 نابعداری نہ لے کول اوپہ خواہش نفسانی کنے اے اب مکل دی
 انسانیت او ابلیسیت کنہ بہ جاری عداوت وی، خود انسانی کامیابی
 بہ دے کن پت دے چہ ہغہ د ابلیسی خویند ارکونہ خان انسان
 اودہ نہ دخیل پلار مقام او خیل وطن اصلی بہ گوتور شی گوند
 د اصلی وطن نہ بہ لاس و پختل وی،

پنجم حکمت

جنتی ژوند نہ د نہ شہوند تہ د آدم علیہ السلام لا بد تہ لو
 حکمت دا ہم و وجہ د جنت د خوشحالو د ک ژوند د دنیا د غم
 چک ژوند سرہ مقابلہ کری اود اتاریخی حقیقت د بہ اولاد آدم
 السلام کنہ برابر جاری وی چہ غور یزیش وند د آخرت دے حکم
 دوی د دنیا بہ جنجالو نو کن اکرمید و سرہ آخرت او د جنت حقیقی
 شانہ اند غور زوی اود د الا حق خیر و ابغی را علی آیت
 دائصوم چہ د آخرت او د جنت بقول عمری او ہیشہ ژوند دیر
 د اولاد آدم بہ ہغہ کو ششو نو کن د بچلتی چہ پیدا کری کوم
 د جنتی ژوند گتلو د پارہ کوی،

شپروم حکمت

د آدم علیہ السلام قصہ د ابلیسی عداوت ہنکارہ کولو د پارہ پو آئی
 پہ دے کن د اللہ تعالیٰ دا پتہ حکمت ہنکارہ کول دی چہ انسان د ہا
 د ابلیسی عداوت وجود لہ دے وجہ ضروری دے چہ ہغہ د دے نہ
 خان محفوظ کولو د پارہ ہر دخت تیار اسیری او د دین د دے حفظ

غیب دشمن د دشمنی خیال پہ انسان کن د دین د حفاظت خیال
 او چند بہ پیدا کوی، انسانی وجود یوور کوئے حکومت اگنرہ د دے
 اندامونہ د رعیت پشان او روح دے دیو باد شاہ پشادے، قانون الہی
 و شریعت د دے ور کوئی حکومت آئین او دستور دے شیطان او
 ابلیسیت لگی شی دغہ اندامونہ بہ بغاوت کولو آمادہ کوی، چہ دغہ
 دستور نہ مہی کچرے د انسان روح د خپل دے حکومت پہ بچ کولو
 او بہ حفاظت کن پاتے راشی نو دشمن بہ پر خیتہ و اچوی او د دے
 انسانی اندرونی مہلکت بقول انتظام بہ گنہ و د کری (کہ نہ صبا لبنان
 کن چہ اسرا نیلو کر لہ) او کچرے د دشمن د چالو نو ہر دخت یگرافی
 کوی، د حکومت د حفاظت خیال ساتی اودغہ انتظام بہ مضبوط وی
 نو ابلیسی چلو نہ بہ بقول ہنکارہ شی، د دے ہنکارہ مثال د پاکستان
 حکومت دے چہ بہ خوا کن د بھارت یومکارہ دشمن حکومت موجودہ
 کچرے دا دشمن نہ وے نو حکومت او عوام د پاکستان دواہ بہ بے فکرہ
 ناست و د خپل ملک د بچ کولو او د حفاظت د جوش د ک انتظام بہ نہ
 کولو او د پاکستان بری، پوری او فضائی فوج بہ د نیشٹ برابر و جگی
 وسلہ او جگی فوج نہ بہ ہنکارہ نہ راستل، دا خود غیب دشمن بھارت
 صدقہ دہ چہ پاکستان کن د فاعی ساز و سامان مخ پہ ترقی دے،
 مطلب دا چہ د انسانیت د تکمیل دا د ابلیس پہ دشمنی کن پت دے
 لکہ چہ حضرت علی ہجویری مشہور بہ داتا گنج بخش، خپل ہغہ سرید
 دا بے پوہ کوی کوم چہ د دشمنان د ضرور نو شکایت کر شو، دا وقعا
 علامہ اقبال بہ خپلو شعرو نو کنے دا بے بیابوی . ع

ہستی اور رونق با ناز است	راست عظیم مگر ہم یا راست
فضل حق داندا گے زمین قوی است	برکہ دانائے مقامات خودی است

کشت انسان را عیب باشد بحاب

مکنانش را بر انگیزد ز خاک

د جنت د ژوند حقیقت

د جنت حقیقت او نعمتونه دو سره اوجت دی، چه که انسان په خیال کینه هم نه شی را تله :-

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۰۰﴾ سورة السجدة آیه ۱۰۰ پیژنی کوم چه ما پت ساتلی دی دوی دپاره د سترگو یخواله دے، چه ددوی د عملونو بدله به وی،

په بخاری او مسلم کین دا ابو هریره رده په روایت د حضور علیه السلام ارشاد منقول دے، چه الله پاک فرمائی چه ما په جنت کین هغه نعمتونه تیار کړیدی چه نه خو کومو سترگو لیدلی دی او نه کومو غوړو لو د دے تعریف آوری دے، او نه کوم یوزره د دے خیال را وستے شی، د ک نیا نعمتونو سره د دے نعمتونو هیخ مناسبت نشته، ځکه د دے اصل حقیقت بغیر د لید او استعماله مهکن نه دے خود انسان پوهولو د پاره د دے اجمالی پیژند کولی د علوم آخرت په ضمن کین ضروری وه لیکن د انسان پوهه د ک نیاوی څیزونو د پورته د پاره ځکه د دے په دغه رنگ کین قرآن شریف او حدیث بیان ا کړه،

ابن عباس رضی الله فرمائی، چه د جنت نعمتونو د پاره د ک نیوی شیونو کوم الفاظ چه استعمال شویدی داصر د ک سنی او تعبیری مناسبت په وجه دی گوندی د آخرت د نعمتونو حقیقت د ک نیا ک نعمتونو نه بالکل مختلف دے، ځه وایم چه جنت کین به هم اوبه وی، او په ک نیا کین هم اوبه شته لیکن په دواړو کین د آسپان او زمکے فرق دے کچر دے د توله ک نیا

دولت ا لگولے شی او په هغه یو کلاس شربت تیار کړی شی نو دا به د جنت د اوبو په مقابله کین د ا سس وی چه په لید و به د هغه چانه سرخون ورځی چاچه د جنت اوبه خنبلی وی ځکه چه د جنت په اوبو کین موندونکی خوند و نه بدنی اور روحانی اثرات هغه دی کوم چه د ک نیا په هغه خنجاک کین نشته به،

د آخرت د ژوند اجمالی نقشه

قرآن حکیم د جنت د ژوند په منفی انداز کین دا نقشه را بیکله ده، لَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۰۱﴾ هغه ژوند د ویر د اوجم نه بیخی پاک د دے، او په مثبت انداز کین د دے بیان کړی دے،

وَلَكُمْ فِيهَا مَا نَشْتَهُیْ اَنْفُسِكُمْ ﴿۱۰۲﴾ ترجمه: یعن د جنت په ژوند کین به هغه و لکم فیها ما تاند غون (ط) نزلأ شی ملا ویری کوم چه په زره کین تیر مِّنْ غَفْوٍ رَّبْرِحِمْ ﴿۱۰۳﴾ رسوره حکم شی او هغه شی به هم ملا ویری کوم چه السجده آیه ۱۰۳: اغوینتے شی، او پخپله د انتظام کولو

ضرورت ځکه نشته چه هلته به خلق د الله پاک ټول عمری میلان د وی، ټول عمری انتظام به هم د الله پاک وی، په بدو ویر السافر به مذكور ا حاد یثو کین د دے پاک ژوند دا تفصیل بیان دے :-

غَنَاءٌ لَا فَقْرٌ ﴿۱۰۴﴾ صِحَّةٌ لَّا مَرَضٌ ﴿۱۰۵﴾ یعن د جنت په ژوند کین بلنیازی شَبَابٌ لَّا هَرَمٌ حَيَاتٌ لَّا مَوْتُ ﴿۱۰۶﴾ او غنی ټوب دے، فقیری او محتاجی پکین نشته، ظاهری او باطنی تندرستی به وی اور نغ پکین نشته ځوانی شته بو د ا ټوب نشته، ژوند شته، مرگ نشته دا هغه لنډه نقشه ده، چه د هغه مطابق یومینت ژوند به په ک نیا کین ټولو د لوه باد شاه ته ندری نصیب شوه په د دجه د الله ارشاد دے: وَرَأَتْ الدَّارَ الْآخِرَةَ لِهِيَ الْحَيَاتُ ﴿۱۰۷﴾ سورة عنکبوت آیه ۲۴

چه یوازے دآخرت ژوند حقیقی دے، په حدیث شریف کینے راخی چه دیو جنتی سرری طاقت به دیوسلو مضبوطو خورانا نو هو صره وی هیشه دپاره او هیز کموت پر یکنی نه راخی دهغه بنائست به بیمثاله وی ادپه هغه کین به زیات ولے راخی، لکه چه په صحیح احادیثو مبارکوکین ثابت دی، ددے نه ملاوه داچه ددیدار الهی خوند به دومره وی چه بل هیز دجنت خوند به دے ته نه رسی :

دقیامت په نینوکین دحضرت عیسی علیه السلام اسمان نه راکوز نیدال په بحث کین شامل دی :

دحضرت عیسی علیه السلام اسمان ته خیزول داوخت دهغوی ژوند او په آخره زمانه کین په زمکه راکوزدل دمسلمانانو اتفاق عقیده ده حکمچه په تیر شوو خوارلس سووکالوکین په دے کین هیز یومسلمان عالم اختلاف په دے نه دے کرپه چه دا دتولون ددعه صفامسئله ده چه اسلام او ددے انکار نشی جمع کیدد په بحرالمحیط تفسیر جلد ۲ ص ۶۶ کین دامام ابن عطیه نه داجماع الفاظ منقول دی ۶۶

حَيَاةُ الْمَسِيحِ بِجَسَمِهِ إِلَى الْيَوْمِ وَنَزُولُهُ : تر دے ونه دمسیح علیه السلام مِنْ السَّمَاءِ بِجَسَمِهِ الْعَنْصَرِيِّ فَمَا اجْتَمَعَ : ژوند سره دجسمه او جسم عنصري عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَتَوَاتُرُ بِهِ الْأَحَادِيثُ : سره دآسمان نه دده راکوز نیدال ددعه یو عقیده ده چه په دے امن متفق دے ، اوله متواترو احادیثو ثابت دپه جامع البیان تفسیر کین دآی متوفیک ، تفسیره تفسیر وچیزه نقل شویده وَالْإِجْمَاعُ عَلَى أَنَّ حَيَاةَ الْمَسِيحِ يَنْزِلُ يَقْتُلُ : په دے اجماع ده چه الدَّجَالُ وَيُؤَيِّدُ الدِّيَّانِينَ : حضرت عیسی علیه السلام پر اسمان کین ژوند دے ، راکوز نیزی به دجال به قتل کوی او دین اسلام به مضبوط دارینگ دامام شوکانی رح په ۸ ساله راالتوضیحه فیما تواتر فی

الْمُنْتَظَرِ وَالْجَالِ وَالْمَسِيحِ ، او دامام سیوطی رح په الْأَعْلَامِ مُحَمَّدٌ عَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ ، کین هم تواترو اجماع مذکور ده ، صحیح الکرامت ص ۲۳ کین امام شوکانی رح یوکم دیرش احادیث دعیسی علیه السلام د نزول په باره کین ذکر کولو نه پس دتواترو اجماع ذکر شویده ، دغه ربک حافظ ابن حجر په تلخیص الخیر ، کتاب الطلاق کین لیکلی دی ، الإجماع على أنه رُفِعَ بِدَلِيلِهِ حَيًّا ، یعنی په دے اجماع ده چه هغه سره د بدن نه ژوند دے پورته کرپه شویده ،

دارینگ په رفیع الباری کین دادریس علیه السلام د ذکر سره دحضرت مسیح علیه السلام په نزول اجماع منقول ده ، دغه رنگ په تفسیر ابن کثیر کین د نزول تواتر صفا بنکاره کرپه شویده ، دآسمان را مرزا غلام احمد ، براهین احمدیه ص ۶۶ دحضرت مسیح علیه السلام داسی ژوندون او د دوباره راتلون تضریح کرپده او دا کتاب دده داقوار مطابق هغه وخت لیکل شوه دے چه هغه پخپل خیال کین بنی وودایام الصلح ص ۶۶

۶۷ مرزا غلام احمد براهین احمدیه حاشیه ص ۶۶ کین داین حدیث عمدا ، په تفسیر کین لیکلی ، چه په دے کین دمسیح علیه السلام په جلالت اندازرا تلوته اشاره ده ، کچرے نرمی نه قبله ، نو هغه زمانه هم راتلونک ده چه مسیح علیه السلام به سره دجلالت په دنیا راکوزشی او جلالت الهی به گداهمی نیست او نالود کوی ، کما زمانه دغه زمانه دپاره د ادهاص په توگه واقع شویده :

۶۸ مرزا غلام احمد براهین ص ۶۶ کین ، د هُوَ الَّذِي أُرْسِلَ رَسُولُهُ تفسیر ددعه بیا نوی چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام دویم ځلی دے دنیاته تشریف راوړی نو د هغوی په لاس به دین اسلام

پہ بتولوا فاتوا و آقطار و کین خورش، رہم، مرزا غلام احمد پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کہنے لیکي چه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم عمرہ ک قتل نہ
 منع کرواوسے فرمائیل کچرے دا دجال وی نوہد، صاحب عیسیٰ علیہ
 السلام بن مریم دے ہفہ بہ کے قتلوی صوبزہ دے نشو قتلوالے
 د مسیح علیہ السلام ک ژوندون او ک ہفہ ک نزل پہ مسئلہ بہ مو بنز
 دقرآن، حدیث، تاریخ، او عقل پہ رنرا کین مختصر بحث کوڑ۔ د اجماع
 پہ رنرا کین مو بنز پہ دے مسئلہ بحث ا کرو

د مسیح علیہ السلام ژوندون دقرآن پہ رنرا کین

را و مکروا و مکرا اللہ و واللہ خیر: یهود و ک حضرت مسیح علیہ السلام
 المکیرین آل عمران آیت عک: پہ خلاف چل ا کرو او اللہ د ہفہ
 د بیچ کولو چل ا کرو، د اللہ چل د بتولو چلو نو و الیہ نہ دیر بنہ دے
 مرزا صاحب ددے آیت دامطلب بیان کدی دے ر یهود یا نو د حضرت
 مسیح علیہ السلام د پارہ د قتل او سولئی چل چو پ کرے وو، خو دا
 خدائے تعالیٰ مسیح علیہ السلام نو وعدہ و رکڑہ او وے وئیل چه تا بہ زہ
 خیل ٹان تہ ما پور تہ کرم، راربعین جلد دریم ص ۷
 بیاب آئینہ کمالات ص ۱۰۰ کین لیکي چه د وعدے الفاظ دلالت
 کوی چه ہفہ دیرہ زر پورہ کیدو کتھ دکہ) بیامرزا صاحب پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کین لیکي چه بیاد دے نہ پس کے ہفہ علیہ السلام د ہغوی
 ر یهود و) پہ حوالہ کپور۔ پہ چا بکونو ا دھلے شو، کٹھل آوری دل سپیرے
 خون ل توتے مسخرے و پورے کیدل ہفہ ا لیدل آخر کے پہ سولئی
 اخیڑ لو، د امرزائی تفسیر یوازے بے دلیلہ او تحریف دقرآن ندے ،
 بلکہ یولو تے بہتان دے او ک ذات الہی د شان ہم خلاف دے د مرزا پہ
 قول یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کرو او اللہ پاک د

د ہفہ د بیچ کولو چل ا کرو او بیایہود د ہفہ پہ بکونو او کپور و اوہلو
 کٹھل کے ہم ورتہ ا کر ل توتے مسخرے کے ہم و ر پورے ا کر کے پہ
 سولئی ہم اخیڑ لو، او بیامہم قرآن دا اذیل چه اللہ خیر المکیرین
 دے، ددہ چل دیر بنہ او کامیاب شو، کچرے دمرزائی تحریف دا دغانہ
 جو بہے کرے بتوتے ہم ا خطے شی چه د سولئی نہ را کوز لو پہ وخت
 یهود و ہفہ صرا کٹرو لو، لیکن آخری سلگئی کے پاتے وے چه پہ علاج
 کولو بنہ شو بیاکشہر تہ لاپ و او دیرہ مودہ ک پس پچیل مرگ مر شو
 خوبیا ہم ددہ ک مرگ پہ لارہ کین د یهود و غلط فہمی یو بت جو ر نشو
 او نہ خہ ہجیبہ واقعہ اشوہ۔

پہ ذکر شوی آیت کین د روح اللہ د حفاظتی تدبیر د یهودی چلی سرہ ۶
 مقابلہ کولو کین د اللہ د تدبیر د پورہ کامیابی اولوئی بیانول مقصود
 دی، لیکن د مرزا پہ تفسیر کین ددے وعدے الہی سرہ ہم یهودی ہجیبہ
 حضرت مسیح علیہ السلام سرہ ہر ہفہ خہ ا کر ل کوم چه ہغوی غوختل
 او بیامہم د مرزا پہ قول تدبیر الہی او د ہفہ وعدہ بلندہ او کامیاب
 شوہ، مرزا پردے شان د حضرت مسیح علیہ السلام او دقرآن والا خدا
 د یهود و پہ مقابلہ کین توہین او تذلیل ا کرو،
 کچرے د ماغون کین کوزو لے او اتحاد نہ وے نو د آیت مطلب سفادے چه
 یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کرو چه ہفہ بیغزتہ
 شی او سولئی تہ اخیڑو لے شی، لیکن د اللہ تدبیر د ہفہ د بیچ کولو و،
 لہذا د اللہ پاک تدبیر غالب شو ہفہ کے آسان تہ پور تہ کرو او یهود
 د ہفہ یو وینتہ ہم کوز نکرو، غوالس سو و کالونہ خود قرآنی علوم
 ماہرا نو صعا بہرہ او تابیینورح وغیرہ د آیت نہ دامطلب واعستو
 لیکن پہ خوارلسی صدی کین د مسیحت د کان پراستو والا دانا معقول

مطلب دحاً مذکور کرو :

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ خُذْ هَذَا فِي يَمِينِكَ
وَرَاغِبْ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي وَاعْتَدِ اللَّهُ لَكِ مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا أَجْعَلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ قَوْمًا
الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ثُمَّ
إِلَى مَرْجِعِكُمْ فَأَحْكُم بَيْنَكُمْ فِيهَا
كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ رسورہ ال عمران

ایہ عہد دے بیابانہ زہ فیصلہ اکر دے چہ کوم تا سو جگرے کوئے .

در توفی، یہ بارہ کنی دابوالبقاء پہ کلیات کنی دی

التَّوْفِيقُ الْأَمَاتُ وَقَبْضُ الرُّوحِ وَعَيْبَةُ دَنُوفِي مَعْنَى مَرْكُوبٍ أَوْ رُوحِ

اِسْتِعْمَالُ الْعَامَّةِ وَالْاِسْتِيفَاءُ اَخْتِاَبُ قَبْضِ كَوْلِ دِي اَو دَاپہ اِسْتِعْمَالُ

الْحَقِّ وَعَيْبَةُ اِسْتِعْمَالُ الْبَلْغَاءِ عَوَامُ كِنِ لِيَكُنْ دَبْلُغَاؤُهَا فِي نَزْدِ

د دے معنی پورہ وصولوں او صحیح اغستل دی گویا کہ دھغوی پہ نزد پہ

مرکب دتوفی اطلاق پہ دے حیثیت سے دے چہ پہ دے کنی دیو خاص اندام

نہ بلکہ دہول بدن نہ روح آغستہ شی، نو کچرے خدائے پاک دچا روح

سہرہ د بدنہ واغستہ نو ہفہ تہ پہ طریق اولی توفی ویلے شی، حکمچہ کہ

توفی پہ مفہوم کنی روح سرہ د بدنہ اغستل پورا تہ دی، عیو ما روح بغیر

بدنہ قبض کوئے بنی ٹو حکم پہ مرکب دتوفی اطلاق دیر کیبزی او دلہ

داراز دے، چہ د عیسیٰ علیہ السلام حالت دھا مو حالاً تو لہ مختلف او،

او دہولونہ زیات، ہم ضرورت پہ موقفہ ہم اللہ تعالیٰ د عیسیٰ علیہ السلام

د صوت، لفظ استعمال گھرو، بلکہ دتوفی، لفظ ئے استعمال کرو چہ

ہفہ دروح یوازے قبض کو لو یا روح سرہ د بدنہ قبض کو لو نہ شامل چہ

داخبر ظلمہ دکا کہ ٹوک اوائی چہ حن ائے فاعل وی او وی روح مقبول وی نور توفی معنی بہ مرکب وی

بالغرض کہ موثر دادر مرکب پہ معنی اُمنون دابن عباس شاکر و ضحاک پہ معالم کنی و تقدم او تاخر قول

چہ د متوقینک، معنی بہ داعی وی، چہ زہ بہ تا سر کوم پہ زمکہ را کو

ولونہ پس او دلیل ئے دا آیت دے، اللہ یتوفی الانفس حیث موتیها

والتی کم تمت فی متامیها، دلہ فاعل اللہ پاک دے او مفعول

ذی روح دے، خود خوب پہ وخت دتوفی، معنی بیابانہ مرکب نہ

نود دے حقیقت نہ پس پہ تیر شوی آیت کنی د عیسیٰ علیہ السلام

دتوفی، معنی مرکب نہ دے، بلکہ ددے معنی پورہ خیزول وی،

لکہ چہ دامطلب تر ابن عباس رض ہم پہ صحیح قول کنی اغستہ کہ چہ دا

روح المعانی کنی ذکر دے، او د عیسیٰ علیہ السلام د حال مناسب ہم

دہم، حضرت عیسیٰ علیہ السلام تہ چہ د یهودی گیرے پہ وخت کوئے

پیشانی وے نو ہفہ پہ دے وجموئے،

را، چہ زہ بہ د یهود دے تہ نے او زور ظلم نہ پچ شم کہ، نہ ہتو ہفہ پہ جواب

کنی اللہ تعالیٰ افرمائیل ریعسیٰ ابی متوقینک، زہ بہ ناوا خلم او د

ہغوی د نیچے نہ بہ د خلاص کر مر، لکہ چہ بل آیت کنی فرمائی

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ، زہ بہ تانہ دہر رسید و نہ بنی

اسرائیل بند کریم .

۲) دویم فکر نو سرکہ داؤو چہ زہ بہ د زمکہ پہ کپڑخہ کنی پچ کیبزم

چہ یهود بہ مانہ نشی را رسیدے کہ بل شہ صورت بہ وی ۲۹

نود دے پہ جواب کنی اللہ پاک افرمائیل چہ زہ بہ د خپل طرف

آسمان تہ را پور نہ کریم .

۳) د خپلے موربی بی او نور خاندان د پارہ پریشا نہور، چہ د خلقو

د تہنو ٹو گلو پہ وجہ بہ د ہغوی شہ حال وی لہا اللہ افرمائیل،

توفی کنی عیسیٰ علیہ السلام

وَمَطَّهْرَكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَسُوهُ أَلِ عِمْرَانَ آيَةَ عَمَّهُ
 یعنی زہا بہ دمکراؤ نہ تا او ستامور بی بی پاکہ کرم، لکہ چہ کلام نظام
 دقرآن او د محمد رسول اللہ پہ ذریعہ اکرے شو، د عیسیٰ علیہ
 السلام او د ہغوی د والدے ژوند بے داغہ وے،
 (۴) یو پریشانی داہم وہ چہ خما د پور تہ کولو پس بہ خما د تابعدار
 بچہ حال وی ہوا اللہ تعالیٰ ا فرمائل، وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ
 فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَسُوهُ أَلِ عِمْرَانَ آيَةَ عَمَّهُ چہ تر
 قیامتہ بہ ستا تابعداران ستا پہ مکرانو غالب وی، دا وعدہ
 نہ ہم حقیقت دے، د اسرائیل و جود پہ دے وعدے حکم اثر نہ
 آچوی چہ قرآن پچہلہ د یہرود د ذلت او مسکنت د وہ استثنائی صورت
 بیان کریدی، یو دا چہ یہود مسلمانان شی او د اسلام پہ پناہ کن
 راشی، او د ربیم دا چہ د یومر عیسائی پہ پناہ کن راشی، اَلَا بِحَبْلِ مِّنْ
 اللّٰهِ وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ سورہ ال عمران اُس کہ اسرائیل مرجعہ دی
 نو پہ دویم استثنائی صورت کن حکم چہ دوی د برطانیہ امریکہ آؤ نورہ
 عیسائی قوم نو پناہ آغستویہ و جا صوبہ دوی د یہود و اقتدار
 او قوت د عیسایانو پہ آسرا قائم دے لیکن د مسلمانان توافقہ دار د
 عیسایانو د آسراے حاجتمند نہ دے خواہ امریکہ وی او کہ روس وغیرہ
 دوی کہ محتاج دی نو خپل منہ کن د اتفاق لکہ اللہ تعالیٰ فرمائی،
 وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا رَسُوهُ أَلِ عِمْرَانَ :،
 او بل د سامان قوت تیا آؤ لو، لکہ چہ فرمائی وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ
 اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّتِهِ ط هر کله چہ مسلمانان متحد شی او خپل مشترک
 دولت پہ قوت جمع کولو، کن صرف کرے، نو مسلمانانہ بیا ہچوک نیکت
 نشی ورکولے، خوہلہ چہ پہ حبل اللہ او اسلام بانندے عمل

کوی نہ چہ مغربیت تہ کچکول اُنسی او پہ اسلام کنس بخیریف اکرے
 دیورپ د قوت راز ہم اسلامی اجزاو بانندے عمل کول دی، لکہ
 سامان د قوت جمع کول گوندی ہسے خو پہ غیر اسلامی اجزاو بانند
 عمل کولو پہ وجہ دوی د بیکزوری شویدی، غیر اسلامی اجزاو دادی
 چہ دوی خدائے او آخرت ہیر کر بیگز، د پیغمبرانوح علیہم السلام اخلاقی
 قدرونہ تے د خپل ژوند او تہذیبہ تمدن نہ خارج کریدی، د نسل
 او وطن غوندے بتا نو عبادت کوی، بزنا، لواطت، جوارئی شراب
 نوشی، سود، عیاشی مغربی طاقتورہ دومہ کمزوری کریدی چہ دوی
 روچہ نم برطانت دکو، یا او ویب کا نگ غوندے دیر معمولی طاقتور
 دلا سہ و ہلے کیزی اُس خوتو بے تہ جور شویدی خوتو بے نہ قبلین
 داد مغرب زدہ مسلمانان نو بد قسمتی وہ چہ دوی کمزوری زہنوں
 دوی لہر د سامان قوت پہ پرینود و چہ اسلامی جزء دے، او د
 ہغوی اخلاقی کمزوری پہ خان کن پہ داد ستور چہ غیر اسلامی جزو دے
 مجبورہ کرے، او پہ خپل لوے قوت ر اسلام کن تے بخیریفونہ اکرل او
 کوی، او د یورپ خطرناک شیطانی تہذیب پہ خان کن راوی،

۳- وَ يَكْفُرْ هَمَّ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ
 بَهْتَانًا عَظِيمًا وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
 الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ
 وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ
 لَهُمْ طَوَّارَاتِ الَّذِينَ اٰخْتَلَفُوا فِيهِ
 لَعَلَّيْ شَكَّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ
 اِلَّا اِتِّبَاعِ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِيْنًا
 بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ط وَكَانَ اللّٰهُ
 دے دے او نہ تے پہ سولگی کریدے صرف
 دیہود پہ زہونود ہدایت د بندیز
 مہر کیدے دے دوی د کفر پہ وجہ
 او پہ حضرت مریم بانندے د غبت بہتان
 تر لولہ تور پورے کولو، پہ وجہ او پہ دے
 وجہ چہ دوی وائی چہ مرید خدائے
 رسول عیسیٰ خو تے د مریم بی بی و تے
 دے حالانکہ نہ دوی ہغہ قتل کرے

عَزِيزًا حَكِيمًا وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
 إِلَّا لَتُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَكُلُّ
 الْقَوْمِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا
 النساء آیه ۱۵۷ تا ۱۵۹

نه دے قتل کرے، بلکہ اللہ تعالیٰ ہفتہ خپل طرف نہ پورے کہے دے، ہفتہ غالب اور حکمت والا دے، ڈا ہل کتا بو ہتھ پو پوتے بہ دا سے نئی خرابان بہ پلہ، دہفتہ دمرگ نہ بروچے را وری اوک قیامت بہ ورخ بہ ہفتہ پہ دوی گواہی پہ دے آیت کہنے خوشیزونہ بیان شویدی،

را بودا چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام نہ قتل شوے دے او نہ بہ سولی خیزوے شوے دے، خاک چہ دقتل او دسولی قائل دی، ہفتہ بنکارہ غلط دی، حکمہ چہ قرآن شریف بنکارہ ددے ددا کہو، دمرنا یا نو یاد متیرزا داوینا چہ پہ سولی خیزوے شویدے، لیکن ہلتہ نہ دے مر شوے نو دا خبرہ ہم کہہ دیہود و انصاری و دقرآن نہ خلاف دہ و ماصلبوک، دامعنی کول چہ پہ سولی اخیزوے شوخو پہ سولی مرشو دعر بود لغت نہ خلاف دہ، دصلب) معنی پہ سولی خیزول اوک ماصلب) معنی پہ سولی نہ خیزول دی دا خو قطعاً دقرآن تحریف دے چہ دماصلبوک، دامعنی اُشی چہ یہود و حضرت عیسیٰ علیہ السلام پہ سولی اخیزو لوخر ہلتہ مر شوے

رس) پہ آیت کہن دماقتلوک یقینا، نہ پس افرما تیل، بل رقعہ اللہ اکیہ طبعے حضرت عیسیٰ علیہ السلام قتل نشوار اللہ پاک خپل طرف تہ پور تہ کہو، پہ ماقتلوک، او بل رقعہ اللہ، دوارو کہن ضمیر (ک) حضرت عیسیٰ علیہ السلام تہ مراجع دے او عیسیٰ دروچ او جسم دوارو نوم دے مطلب دا چہ روغ روح سرہ دجسہ پور تہ اخیزوے شی حکمہ چہ د

پہ نتیجہ کہن جسم بے روح پاتے شی نو دعدم قتل مطلب بہ جسہ سرہ دروچہ پور تہ کول وی، علاوہ لہ دے (رفع) دعیسی علیہ السلام نہ مطلب ہفتہ قتل دروچہ او جسہ دوارو اجنول دی فرخوچہ ددے خلاف بلہ قرینہ نہ وی، لکہ دوزرع ابویہ علی العرش، دامطلب دے چہ حضرت یوسف علیہ السلام خپل والدین (روح سرہ دجسہ) تحت تہ پور تہ کول نہ دا چہ یوازے دوحو نہ دہغوی تے پور تہ کول، (م) کچرے دعیسی علیہ السلام روحانی پور تہ کول مراد واغٹے شی، نو دا پہ خو و جو غلط دی،

۱) یوجہ دادا چہ بے قرینہ مجاز مطلب اغتسل قلط دی، -
 يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ، کہن دکر
 دَرَجَاتٍ، پہ قرینہ دینی پور تہ کول مراد دی جسامی پور تہ کول نہ دی مراد لکہ خشک چہ پہ رقعنا بعضہم توفی بعض دَرَجَاتٍ، کہن "دَرَجَاتٍ" پہ قرینہ رفع مجازی مراد دہ،

بلہ وجہ پہ و ماقتلوک یقینا بل رقعہ اللہ اکیہ، کہن درفع روحانی رفع پہ دے معنی مراد اغتسل چہ یہود و قتل نہ کر و خود خدائے دہفتہ درجہ بلند کرے غلطہ حکمہ دہ چہ عیسی علیہ السلام دے نوراندے مخلوبیت کالہ پیغبر و او د پیغمبری نہ بلہ اوچتہ درجہ نشتہ نو ددرجے او کچتو دل تہ بیا ہتھ مطلب نہ را وری او د اللہ کلام دے نہ پاک دے،

ددے نہ علاوہ پہ عربی ژ بہ کہن ریل، دہوہ مقابل خیزو نو د پارہ استعالیٰ بی، کچرے دا معنی دل تہ دا خلوچہ عیسی علیہ السلام پہ سولی نکرے شوخو مرتبہ تے اللہ تعالیٰ بلند کرے نو مقابلہ رانغلہ او دیکل، استعمال بہ غلط دی چہ د اللہ کلام لہ دے پاک دے مقابلہ بہ ہل داتلہ چہ دا سے ویلے شوے دے چہ یہود و پہ سولی کر و خوا اللہ تعالیٰ تے

درجه بلند کرده که چه یوم مؤمن یا پیغمبر قتل شی نوالله تعالی هند
 له و شهادت رتبه ورکری، او په داسه په کابل استعمال هم صحیح شوی
 و په دلتنه د مرزایانو د انوکړه په یه کچه دی بلکه تحریف ده، چه د
 ربانیل (په موجب) په سولئی موے سرے ملعون وی، نو د (بل) په
 تقاضا مقابله به داسه جوړ یزی چه الله تعالی د سولئی د قتل نه بیخ
 کرو کوم چه لعنت وواو د هغه په مقابله کین له ورنه درجه بلند ے کرے
 نو مقابله هم راغله او مراد هم پورا شو، زه وایم چه دا حواله باطل وروغ
 او غلطه حکم ده چه با نیل کین ے هغه سولئی شوی سړی ته ملعون وین
 دی کوم چه خه جریم کین په سولئی شی او کوم چه ناحق سولئی شی نو هغه شهید
 وی، نو د مرزایانو د غلط خیال مطابق په دے کین بیامقابله قوت کیزی
 او هسار نو پرتو تر جوړ یزی او داسه نسبت د الله کلام تر کول د هغه
 تو هین دے «اعاذنا الله»

دویمه وجه د داسه چه روحانی رفیع الله تعالی هر نبی نرو کرپه
 ورا، خصوصاً د تونو نریا تر رفیع خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم نه ور
 کرے شوی وده، نو د عیسی علیه السلام خصوصیت په دے صورت کین نه
 ووا دلتنه خصوصیت د رفیع صفا بنکاره کوی چه رفیع نه مگر د رفیع جسمانی
 کومه چه خاص ده عیسی علیه السلام سره یا چه د چار رفیع جسمانی شری
 وی، خلورمه وجه د داسه چه دے رفیع نه پس په قرآن کین «وکان اللہ»
 عزیزاً حکیماً الفاظ راغلی دی کوم چه د بل نبی د پاره په دے انداز
 کین نه دی راغلی نو دے نه هم معلوم یزی چه رفیع جسمانی مکرده به کوم
 کین چه قدرت او قوت بنکاره کول هم مکرده دی چه لفظ که عزیزاً
 پیر دلالت کوی او د حکمت اظهار هم دے چه لفظ که حکیماً پیر
 دلالت کوی، او د بیان به اس مؤنن لب وخت پس کوو:

دویمه خبره چه آیت نه معلوم یزی هغه د داسه چه د اهل کتابو توی
 فرستے به د عیسی علیه السلام د وفات نه وپان دے په هغه ایمان راوړی
 کوم به چه د نزول قرآن نه پس زمانه کین هغه وخت وی چه هغه دوباره
 له آسمانه را کوز کړی شی، بل رفعة الله، نه صعود ثابت شوی په دے آیت
 کین دواړه (صعود او نزول) ثابت یزی، تشریح ے داسه د رواقی من
 اهل الکتاب الا لیومینن په قبل موتہ، نه دا ثابت یزی چه هر فرقه
 د اهل کتابو به پیر ایمان راوړی، د هغه د وفات نه وپان دے حکم چه د
 رفیع (د موتہ) دواړه ضمیرونه (د حضرت عیسی علیه السلام ته
 راجع دی رکیومینن، کین نون تاکید ثقیله دے چه هغه د مضارح
 صیغه مستقبل د پاره مخصوص کوی، نو مطلب به ے داشی چه د اهل
 کتابو توی فرستے به د قرآن د نزول نه پس هغه وخت په عیسی علیه
 السلام ایمان راوړی کله به چه هغه د آسمان نه را کوز کړے شی،

هم دا وجه ده چه صحیحینو کین د حضرت عیسی علیه السلام د نزول حدیث
 مرفوع روایت کولو نه پس پخپله راوی ابو هریره رض فرمائی رخا قرءوا
 ان یشکروا ان من اهل الکتاب الا لیومینن به) دمنه دا بنود له
 مقصود دی چه اهل کتاب به په عیسی علیه السلام د هغه د آساند
 نازلیدو نه پس په هغه ایمان راوړی، دامستله خالص نقلی ده په عقل نه
 معلوم یزی په دے وجه د ابو هریره رض موقوف حدیث د مرفوع حکم
 لری مطلب دا چه حضور علیه السلام نه به ابو هریره رض ضرور اوریدی
 وی، چه بتول اهل کتاب به خاغا په عیسی علیه السلام د هغه د نزول آسمانی
 نه پس ایمان راوړی، د موتہ (ضمیر) کتابی ته راجع کول صحیح حکم
 نه دی چه انتشار د ضمائرو د بلاغت له شا نه خلاف دے، دویم (موتہ)
 قید به بحث او د بلاغت له شا نه خلاف حکم وی اچه معنی به ے دارنگر

چه هر کتبی به په عیسی علیه السلام دخل مرگ نه ویرانندے ایمان را وری، ایمان را و برل خودی د مرگ نه ویرانندے، نو دا قید لگول بیعت عیث شو، او که خوگ پر زور لگوی، نو دا بنکار لگول به ضروری شی چه چیز دایه وینا نه خوینری، چه ماد و دئی د مرگ نه ویرانندے ا خوریه او ما او د مرگ نه ویرانندے ا خینے) حکم چه ددے قید لگول ضرورت په د نشته چه هر کس پوهیږی چه خوراک غینا ک د مرگ نه ویرانندے کبیری د مرگ نه د سنو خود و دئی چا نه ده خورلے، که خوگ بیا هم زور لگوی او وائی چه د خنکدن په حالت کس به ایمان را وری نو دا ایمان منظور ندے، هر کله د خنکدن په وخت کس ایمان را وری خو منظور بیږی نو تخصیص د عیسی علیه السلام پاته نشو او د داسے نا منظور ایمان ذکر د قرآن او د الله د شان سره مناسب نه دے داسے تا ویلا تو...

سائل پکاری الله و نوبق را کری

(۲۰) وَإِنَّهُ لَعَلَّمُ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمُوتُونَ بِهَا وَأَنْتُمْ عَنْ طَهْرٍ أَصْرَاطُ مُسْتَقِيمُونَ وَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكَاوِرٌ

عَدُوٌّ مَبِينٌ ط الزخرف آیه ۶۲ با لارده شیطان تا سود دے خوینر مسلوبه بند بکری بیشک هغه ستا سو بنکاره د شمن دے.

د د و و و جمونه ک عیسی علیه السلام ته د قیامت نښه ا و بیل، یو د هغه بغیر پلاره پیدا نش چه د سرو دو باره ژوندی کولو دلیل کیدے شی دویم قیامت سره نژدے داسهانه د هغه نزول چه د قرب قیامت نښه ده، د سیاق سباق مطابق درانه ضمیر را عیسی علیه السلام نه راجع د دے نه بغیر هر یو بله لاسه ضعیفه ده، ابن ماجه ص ۳۹ در باب فتنه الدجال، کس د حدیث اسراء په تشریح کس حضرت عیسی

د قیامت سوال و شونو هغوی افرمائیل، چه د هغه واقع کیدو وخت بسوا د الله نه بل خوگ نه پیژنی او هغه وخت چه د دجال ذکر ا شونو دے فرمائیل چه هغه به را کول بزیم او هغه به وژن کم، د دے آیت په تفسیر کس ابن جریر رح د حضرت عیسی علیه السلام د قیامت نه ویرانندے نزول د ابن عباس رض، ابی مالک رض، عوف رض، مجاهد رض، قتاده رض، سدی رض، ضحاک رض او ابن زید رض د روایاتو نه نقل کړیدے چه د هغوی علیه السلام د نزول دلیل دے، او د دے نزول په وجه په دے آیت کس ده نه د قیامت نښه و نیلے شوید ا او دا صحیح معنی ده، کچرے بغیر پلاره، پیدا نش نښه د قیامت د دے، نو د دے حقدار د یتولو نه زیادت حضرت آدم علیه السلام وو چه د هغوی پیدا نش دمورا او پلار د واره نه بغیر شری وو، معلومه شو که چه دلته په آیت کس د قیامت مطلب قیامت نه نژدے د حضرت عیسی علیه السلام د اسمانه نازل کیدل دی، او که خوگ په دے عقیده کس خندا ن پیدا کوی نو هغه شیطان دے.

(فَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ، ک د دلیل دے)

(۲۱) إِذْ قَالَتِ الْمَلَكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ بِكُلِّ صَالِحٍ فِي النِّسَاءِ إِذْ تَبَرَأْتَ مِنَ الذُّنُوبِ إِذْ هَبَّتْ رِيحًا فَسُفِّتِ الْوَسْوَاسَ الْغَاسِقَ إِذْ أَنْتِ الْوَارِثَةُ إِذْ أَنْتِ الْوَارِثَةُ إِذْ أَنْتِ الْوَارِثَةُ إِذْ أَنْتِ الْوَارِثَةُ

له نوبی به وی، آیت کس دا ویلے شوی دی چه عیسی علیه السلام د مقربین د لوبی نه به وی، په بل خائے رسو د واقع کس د جنتیا نو په باره کس داسے بیان دے ا وَتِلْكَ الْمَقَرَّبُونَ فِي جَنَّتِ النَّعِيمِ په دریم خائے د ملا لکو په باره کس داسے راغلی دی

لَنْ يَسْتَنْكفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا: مسیح علیہ السلام کے اللہ پر بند
 لِلَّهِ وَلَا الْمَلِكَةَ الْمُقَرَّبُونَ ○: کید و نہ شرمیری اور نہ مقربے فریبے
 شرمیری، دے دے وار و خایر نو کین و قرب نہ مراد جسمی جسی او
 آسانی قرب مراد دے ہمد اوجہ دے دے آیت پہ تفسیر کین امام
 رازی رحمہ اللہ تعالیٰ پہ تفسیر کبیر کین او ابو السعود رم پہ خیل تفسیر کین د
 حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ پور تہ کیدال د جسم سرہ ذکر کبیدی
 اومدارک خائرن، سراج المنیر او کشف کین دی، کَلُوْنَهُ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ
 د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د مقرب کید و مطلب د ہمد آسمان تہ پور تہ
 کول د فریب تو ملگرتیا ورتہ حاصلیدل او بیا دنور او امور و تکیل د پارہ
 د ہمد علیہ السلام زکے تہ نا زلیدل لکہ نکاح، حج، جہاد کولو او د
 مسیحی قوم نو فتنو ختمو لووڑ کولو د پارہ:

د مسیح ژوندون او نازلیدل د حدیث پر رنپا کین

بخاری کین ابو ہریرہ رض د حضور علیہ السلام نہ حدیث نقل کوی،
 فرمائی د قسم م د پہ خدائے وی چہ علیہ السلام بہ د پور تہ نہ پہ
 ناسو کین نازلیدن د حضرت مریم خوسے چہ حاکم بہ وی، انصاف دار
 صلیبی قوت بہ مات کیری او د خنزیر د قتل حکم بہ ورکوی او د بتولو
 خلقو د مسلمانید و پہ وجہ بہ د جہاد ضرورت پاتے نشی، او خلقو تہ
 تہ بہ دومرہ مال ورکیری چہ خوک قبلو لو والابہ نہ دی، او دعبادت شوق
 بہ دومرہ زیات شی چہ خلقو تہ بہ یوہ سجدا د توتے د نیا د دولت نہ دیو
 بنہ ہنکاریزی، بیا ابو ہریرہ رض دے تصدیق د پارہ دے آیت آرخ
 تہ کوجہ ورکرا چہ د ہمد معنی دادہ د پہ دے وخت کین بہ داعیہ یوکتابی
 پاتے نشی چہ پہ عیسیٰ علیہ السلام بہ ایمان نا نوری د مرنا د قول مطابق
 قرآن نہ پس د بتولو نہ د صحیح کتاب بخاری حدیث دی،

دویم حدیث دادے، چہ حضور علیہ السلام ابرمائل د خبا و د چینی
 علیہ السلام پہ مینخ کین نہی نشتہ او د ہمد بہ را کوزیری، چہ خد وخت تے
 او بیئ نووے پیڑ نی، د ہمد قد در میانہ سور سپین دے، دوو
 زیرو جامو کین بہ را کوزیری د سرو بینتر بہ فی معلومیری چہ گویا کین
 او پہ ترے لاخاشی اگر چہ او بہ نہ تہ وی رسیدے، نو پہ اسلام بہ خلقو سرہ
 جہاد کوی، صلیبی قوت بہ مات کیری، د خنزیر د قتلو حکم بہ ورکوی
 جز یہ بہ بند کیری، پہ دے وخت کین بہ د اسلام نہ بغیر جولو د یئو نہ
 ختموی، د جال بہ قتل کیری، پہ نر مکہ بہ غلوینت کالہ اسیری او بیا بہ
 وفات شی او مسلمانان بہ پور د جنازے توخ اگری را بودا د عن ابی
 ہریرہ رض مرفوعا جلد ۳۳۷

(۳) پہ مشکوٰۃ باب نزول عیسیٰ م کین عبد اللہ بن عمرو د حضور علیہ السلام
 نہ نقل کیری چہ ابن مریم بہ پہ زمکہ را کوزیری وادہ بہ کوی اولاد بہ
 کیزی پہ نر مکہ بہ پنچہ غلوینت کالہ پاتے کیری او بیا بہ قوت کیزی او دفن
 کیزی بہ حما پہ مقبرہ کین نو قیامت کین بہ زکا او عیسیٰ علیہ السلام د یو
 مقبرے نہ پاسو چہ د ابو بکر رض او عمر رض پہ مینخ کین بہ وی،

(۴) پہ صحیح مسلم کین روایت دے حضور علیہ السلام فرمائی، چہ حضرت
 عیسیٰ علیہ السلام بہ د دمشق پہ مشرق کین پہ سپینہ منارہ پہ دوو جامو
 کین دوو فریب تو پہ مینخ کین را کوزیری، دوارہ دلا سو تو تکی پہ کین پہ فریب تو
 ایبھی وی، د جال پہ رگدح دروازہ بیاموی اووے بہ شوق و ثنی:

د مسیح علیہ السلام پہ ژوندون آیتونہ دیردی او احادیث د تواتر
 حد تہ کینی چہ د یو کم دیر شو صحابہ کرامونہ منقول دی لیکن موید د بہ
 اختصا پہ غرض پہ پنچو آیتونو او خلو روا حدیثو اکتفا اکرہ، حضور علیہ السلام
 پہ دے اصل دینو کین د ایمانی د تحفظ او د گمراہی نہ دینج کولو د پارہ د حضرت

مسیح علیہ السلام چہ کوئے فیضے نبیانی ذکوکریدی ہنکارانی شافی دی۔ اوکومر گمراہانچہ کہ استعزازانو او مجازانو پیرور پورہ تاریخ او بودنیابکلوئی نشی، نو ہغوی ذ پارہ د قرآن او حدیث پورہ دفتر ہم بیکارہ دے، پہ دے احاد بشو کین د حضرت مسیح موعود علیہ السلام کہ پیژند لوچہ کوئے بنکارہ فیضے نبیانی دی ہنکارہ منبر دادی،

۱) د مسیح موعود علیہ السلام بہ پلار نہ وی، نو د عامے ضابطے خلاف بہ ہنکارہ خیلے مور بی بی مریم، تہ منسوب وی۔ د مرزا غلام احمد پلار مرزا غلام مرتضی و داد مورثی ممتاز بی بی وو۔ کہ ہنکارہ نسبت بہ پلار تہ کید او مور نہ تہ

۲) ہنکارہ بہ حاکم وی لیکن مرزا غلام احمد د انگریزا نو غلام وو،
۳) ہنکارہ بہ عادل وی، د اللہ تعالیٰ قانون چکول عدال دے، د مرزا پہ وخت کین شرعی قانون بند وو، او د انگریزا نو قانون پہ دکا اوددہ پہ مریدا انوجاری وو،

۴) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ صلیبی قوت ما اتوی خود مرزا پہ وخت کین صلیبی قوت دومرہ زور اکبر و کوم چہ دے تہ ویرا ندے چوے ہم نہ وو، پخیلہ دکا اقدار دے چہ پلار تہ تے پخو د آسونو سوارہ درگروے شوی ووا دہ د سکنہء پہ نظریک د آزادئی کین بہ ہنکارہ د صلیبی قوت مسند کولو د پارہ جنگ کرسکو، او پہ تحفہ قیصر کین مرزا پخیلہ دخیلور اتوہ قصد داینکارہ کرے دے، چہ زلا د انگریز صلیبی حکومت د پارہ بود اسے فوٹ تیار کریم چہ د انگریز حکومت وفادار وی،
۵) د حضرت عیسیٰ علیہ السلام پہ وخت کین بہ د خنزیر خوراک ختم شوی لیکن د مرزا پہ وخت کین دازیات شو بہ

۶) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ پخلقو دومرہ مال وروی چہ شوک بہ تے

قبلوونکے نوی، مرزا خوہیچالہ مال ورنکرو، بلکہ پخیلہ تے اغستو چندہ اغستل تے عام کرہ او د بہشتی مقبرے د پارہ تے چندہ غونپل دایمان یو شرط اُتیا کلو بہ۔

۷) د عبادت خوند بہ د عیسیٰ علیہ السلام پہ وخت کین دومرہ زیات شہی چہ دیوے سجدے قیمت بہ د خلقو پہ نظر کین د توتے دنیانہ زیات وی لیکن د مرزا پہ وخت کین عیسیا نو مسلمانان د لکھونو پہ شہر کین مورتدان کرل بہ

۸) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ د آسان نہ پہ زمکہ زاگوزیری لیکن مرزا پہ زمکہ پیدا او ہم پہ زمکہ پاتے شو بہ۔

۹) پہ فربتو بہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام لا سونہ ایینی وی لیکن د مرزا پہ نصیب کین دیو فرشتے لیدل ہم نہ وو،

۱۰) عیسیٰ علیہ السلام بہ د دمشق پہ سپینہ منارہ زاگوزیری، لیکن د مرزا پہ نصیب کین دیو عرب زمکہ لیدل ہم نہ وو،

۱۱) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ لگی شہی پہ دنگل دے، بہ یهو دی دجال قتل کری، لیکن د مرزا پہ قسمت کین تہ خورنگل لیدل وو او نہ ددجال، البتہ ددہ روحانی اولاد ددجال قوم یهو دوسرہ تعلق پہ دے وخت پیدا کرو، چہ د عالم اسلام تہ دوی تعلق ختم دے، خبرہ داسے معلوم میری چہ ددجال پہ ظاہریدو بہ دوی د ہنکارہ مدد د پارہ دغلطہ داسہ موجود وی،

۱۲) د عیسیٰ علیہ السلام پہ وخت کین بہ یوبا ظل دین ہم پاتے نشی لیکن د مرزا پہ وخت کین باطل دیتونہ پہ جوین وو

او د اسلام خلاف نور نوی دینوہ را برسیرہ شوچہ پہ ہنکارہ کین د ہنکارہ د مرزائیت ہنکارہ دین ہم دے کوم چہ د اسلامی یوالی پیمانہ

ایتم بم دے (۳) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ حج کوی، لیکن ترکہ
دے مرزا حج نصیب نشو:

(۱۳) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ آسمان تہ پور تہ کید و نہ ویرا ندے
نہ وادے وی او نہ تے اولاد بلکہ تے نزول نہ پس بہ وادے کوی اولاد تے
کیزی، لیکن دے میرزا کہ نبوت دے دعویٰ نہ ویرا ندے وادے ہم ویرا اولاد
ہم وو۔

(۱۵) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ جہاد کوی او جز یہ بہ بندہ کپی لیکن
میرزا دے جہاد کولو بہ خائے جہاد کولو نہ حرام اکیلے۔
او دے نضارے و دے استعمار لارے صفا کرے او کجری تے بند و لوہے سوال
پاتے نشو۔

(۱۶) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کینے دے تہ لو خلقو بودین یعنی اسلام
بہ وی، نو بہ دے وچہ اسلام سرے دے ہیچ یوم مذہب جنگ بہ نشی کینے
لیکن دے مرزا بہ وخت کین گنرو باطلومذہب نو دے ہندوستان
ترکی، فلسطین او شمالی افریقہ بہ مسلمانانو کوم ظلمونہ چہ اکرل
دے ہنہ مثال بہ تاریخ کین نشنہ اودا دے مرزا برکت کیدے شی۔

(۱۷) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کین بہ امن قائم شی او جنگ بہ ختم
لیکن دے مرزا بہ وخت کین خہ چہ دے ہنہ نہ پس دے امن و امن نوم لو
نہ پاتے نشو او جنگ دے پارے ہنہ دے سلعے او سامان جو بہ شو
چہ دے مرزا دے وخت او دے ہنہ نہ پس دیو جنگ بر بادی دے تیر شو سو سو نو
جنگو نو دے بر بادی نہ زیانہ دے۔

دے تہ لو بنو بنیا نو بہ رنرا کین داوینا بہ حقہ دے چہ مرزا دے مسیح
موجود نہ دے، لیکن دے مجازا نو استعمار اوتو اوتو اوتو پلانو پلانو نورقرآن
حدیث تاریخ او واقعہ تو پورے چہ مرزا کو ہنہ اگانے او تہ تہ اکرے

دے ہنہ بہ موجب ہیچ یو حقیقت حقیقت نشی پاتے کیدے داخو مرہ
دانوس خبر دے چہ دے مسیح موعود علیہ السلام تہ پنے پنے بنانے بہ
دایے یوسری ریرزا وور۔ اکیلے شی چہ نہ تے خیل نوم نہ تے دمور
نور نہ دے ہنہ مکان نہ دے نزول مقاصد مسیح موعود علیہ السلام سرے
سمون خوری، بہ دایے بہ سرے او پینوتا ویلو نو خود تہ لو بادی شا
ہیچ یو نظام دے کار او فائدے نشی پاتے کیدے۔

شیخ الکبرج او دے عیسیٰ علیہ السلام ژوندون

شیخ الکبرج بہ فتوحات مکہ باب ص ۳۶ کین لیکن

دے معراج بہ حدیث کین دی چہ ہنہ
داخل شو نو عیسیٰ علیہ السلام سرے
دے جو تے ورسہ ملاقات اکرے
چہ ہنہ عیسیٰ علیہ السلام لامرندے بلکہ
اللہ تعالیٰ ہنہ عیسیٰ علیہ السلام دے آسمان
تہ پور دے کپی دی دے کین تے سوی
او بہ کین تے دے دوی حکم چلوے دے
داخو بندہ ہنہ عیسیٰ علیہ السلام دے چہ دے
اللہ تعالیٰ

فِي حَدِيثِ الْمِعْرَاجِ فَلَمَّا دَخَلَ
بِحَسْبِهِ فَإِنَّهُ لَمْ يَمُتْ
إِلَى الْآنَ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَى
هَذِهِ السَّمَاءِ وَاسْكَنَهُ فِيهَا
وَحَكَمَهُ فِيهَا وَهُوَ شَيْخُنَا الَّذِي
رَجَعْنَا عَلَى يَدَيْهِ وَلَهُ بِنَا عِنَايَةَ
عَظِيمَةً وَلَا يَفْعَلُ عِنَّا سَاعَةً
وَأَرْجُونَ أَدْرِكُهُ فِي نَزْوٍ لَهُ إِنشَاءً
اللَّهُ تَعَالَى

دے ہنہ بہ موز لو یہ مہربانی دے اور بندہ نہ یو گہری ہنہ غفلت نہ کوی خما امید
کہ خدائے پاک اے غوبنتہ توخہ بہ دے ہنہ دے نازید ورنہ تہ تہ زمانہ بیبا
موم۔

بہ تاریخی لحاظ سرے دے مسیح علیہ السلام ژوندون

حضرت مسیح علیہ السلام حضور علیہ السلام سرے دے تہ لو نہ زیات نزد
پیغمبر دے او تہ نضاری او مسلمانان دے ہنہ لوئی او شخصیت معنی

انبیاء و علیہم السلام دیونمائندہ پہ دول د شریعت محمدی خدمت
 اوصاف ادا کری او پہ دے دول د حضور علیہ السلام د پیغمبرانود
 پیغمبری عہدہ واضحہ کری۔ د پیغمبرانود پیغمبری دا عہدہ د حضور
 علیہ السلام دیو پیغمبریہ دربعہ عملاً مکمل کول حکم ناممکن ووجہ د حضور
 علیہ السلام نہ پس د نبوت دروازہ بندہ دہ د ختم نبوت او د پیغمبرانو
 د پیغمبری عہدہ د حضور علیہ السلام بنہ بنکارہ کولو د پارہ دیو پیغمبر
 رالبریل پہ دول دا قتی ضروری ووجہ پہ نزول د عیسیٰ علیہ السلام دا
 حکمت الہی مکمل شو۔

نوداخیرہ یقیناً صحیح شوہ چہ د عیسیٰ علیہ السلام نزول د حضور علیہ
 السلام د ختم نبوت پہ حیثیت دی۔

۳۔ د عالیٰ فننواو د عمومی اصلاح پہ لحاظ د مسیح د نزول حکمت
 پہ دے بارہ کنی د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د نزول حکمتونہ دادی
 (۱) دوی د نزول یوم مقصد د دجال قتلہ کول او د جال قتلول دی
 د جال بہ د خدا ایئی د عوبداروی، نو عیسیٰ علیہ السلام بہ د توحید
 الہی قائمولو پہ غرض د جال پہ دے جرم کنی او ژنی چہ ہغہ بہ د اللہ
 نہ سوا د بل چا خدا ایئی تہ خلق را بلی د دے بل حکمت بہ د عیسیٰ علیہ
 السلام خپل امت د نصاریٰ و تہ د ابنکارہ کول وی چہ د اللہ نہ
 بغیر د بل چا د خدا ایئی عقیدہ لڑنکے گمراہ د قتل حق ار دے، حکم چہ
 نصاریٰ چیلہ ہم د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د خدا ایئی دعویٰ لوی
 لوی د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د لاسہ د ریلہودی د جال او د یهودیا
 کولیا تو قتل کیدل د هغوی ریلہودو د دے دعوے تروید کول
 او سزور کول دی د کوی د ختم چہ هغوی حضرت عیسیٰ م خپل
 مقتول او مصلوب کنری۔

رس دیور رحمتی مسیح (علیہ السلام) پہ لاس د بل (لعنتی مسیح)
 (دجال) او د هغه د مریدانوتباھی چیرہ مناسب معلومیزی،
 مو بزرگان دے بیان کری دی، چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام مسیح
 ہدایت دے او بل پہ دے وچہ مسیح دے چہ د هغه خاص خانے د
 او سیاحت پہ لے کولو او دا بل مسیح ضلالت دے او بل پہ دے وچہ
 مسیح دے چہ د هغه کینرہ ستریزہ دا سے رنگا لکے چہ هوار لیوور
 کرے شوے وی۔

۴۔ نوی تمدن او د سائنس ترقی د تباہی پہ غارہ ا درولے دہ،
 دا تباہی ویضے بیول او غت فسادونہ پہ مادی قوت ہجرے نشی
 ختمیدے، کہ یونیک حکومت کارخانے جورے کری و سلعہ راجع
 کری نو خدا تے دشمن، فسادیان، دنیا تہاہ کونکی مشرقی او مغربی
 غت طاقتونہ پہ سائنسی، ایٹمی، بلکہ ہر قسم سامان جنگ او تباہی
 پہ چلونونکی دوسرہ ورا ندے دی چہ پہ مادی طاقت تے دغہ صالح
 طاقت (حکومت) نہ شی رالاندے کولے دے د پارہ دا سے یو لور
 روحانی طاقت پکار ووجہ د هغہ پہ یو شف او د دعا پہ یو جملہ داتول
 ہر خہ تباہ شی او د امن دورہ دور شی، دے کار د پارہ حضرت عیسیٰ
 علیہ السلام حکم مناسب دے چہ هغہ کنی خلور غت خلافت عادت
 روحانی تونہ جمع دی، هغہ د روح القدس کہ پوکی پیدا دے د ذمے
 پہ ژوند کنی روح القدس ورسرہ وو، و آید نہ بروح القدس،
 آسمان تہ د روح القدس پہ ذریعہ اوچت کریشو، د آسمانہ راکوزید
 پروخت بہ تی دوارہ لاسونہ د د و فرشتو پہ او بڑو ایلی وی وواضعا
 گفیرہ علیٰ آجنجہ مکین، د احادیث دلواس بن سمان پہ روایت
 د مسلم شریف دے، دے خلور و خاص روحانی تونہ اثر بہ داوی

چہ کہہ دے دُعا پہ یوجملہ بہ نول یا جوجی ما جوجی فسادی قوتونہ
 پہ خیل خیل خائے تباہ شی بقولہ زمکہ بہ ددوی د مردارو نہ بد
 بونیہ شی، پہ مسلم شریف کن د نواس بن سمان پہ روایت حدیث
 شریف دے، چہ یا جوج ما جوج بہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام او د
 ہنہ ملگری راگیر کری رفیکر عب نبی اللہ عیسیٰ و اصحابہ فیہ فیہ
 اللہ علیہم التّعاف، الحدیث،

حضرت عیسیٰ علیہ السلام او ہنہ ملگری بہ دُعا کری نو اللہ بہ دہغوی
 پہ ختو نو رگر د تونو یورنخ را ولی، فیصیبون فرسی کموت نفس
 و احدی، نو نول بہ د مردارو دا سے دیوے شی لکہ چہ یوسرے
 مرشورے وی یولیشتم زمکہ بہ ہم ددوی نہ نشہ نہ وی دبد بونشی
 نہ بہ کہ پکہ وی نو اللہ تعالیٰ د جنتی او بنا نو پشان غت غت مارغان
 را لبرزی ہغوی بہ د غمردارے چر نہ بل خوا یوسی،

د دنیا و را نوونکی غت حدائے دشمن طاقتونہ د جالی ننتہ دہ د کوم
 متعلق چہ د عمران بن حصین پہ روایت پہ مسلم شریف کن حدیث د کرد
 ما بین خلق آدم الی قیام الساعۃ ہوا دم علیہ السلام د پیدا اش نہ تر
 اصرا لکبر من الدجال، قیامتہ پورے د دجال د فتنے نہ
 بلہ غتہ فتنہ نشتہ :

دیاجوج ماجوج پہا بارہ کن ذکر پکار دے چہ داخستہ دے
 یا جوج ماجوج تہ پہ عبرانی ژ بہ کن رغوغ ماغوغ او پہ اگوتی ژ بہ
 کن دگاگ میگاگ وائی رعقیدۃ الاسلام صلتے روس او چین
 یا جوج دی او برطانیہ او امریکہ ماجوج دی چہ بعضے دکنہ رکاس
 یا جوجی او بعضو دتہ چین ماجوجی اگر نا سخ التواریخ د آدم علیہ السلام
 د جنت کلمہ دینا د نہ تر تارخ د و القونین پورے متعلقہ تاریخ

ہبوطی لیکل دے او کلہ یا جوج ماجوج ہر کافر تہ و بیٹے شی، لکہ د خسر
 پہ حدیث کن وی،

مَنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفٌ وَمِنْكُمْ رَجُلٌ، یعنی پہ دوزخ کن بہ یا جوج
 ماجوج زر کسان او تا سو یوکس ر یوکس پہ زر و کن حافظ ابن حجر رح او
 قرطبی رح ددے شریح کردہ، د ای منہم و من کان علی الشریک
 مثلہم و رجل منکم ای من و من کان مثلہم گویا
 کن د زر و نہ مطلب مطلق کافر او د منکر، نہ مطلب مطلق مؤمن
 دے ر سہرین جوکار ایسور، دیہودو پہ عقیدہ کن د حدیث درجہ لری
 پہ (خزائن الروم، کن عبرانی خط سرہ موجود دے، پہ دے کن نقل
 دی، چہ "عالم بہ د ششکہ نہ پس یتیم شی او د ہفے نہ پس بہ در کوک
 ما کوک) جنکو نہ وی او پائے زمانہ بہ د ما شیخ وی صاحب نا سخ
 "ما شیخ مبارک، خاتم الانبیاء صلے اللہ علیہ وسلم تہ و بیٹی دی او پہ
 رعبری کہا ر کن در ما شیخ نہ پس لیکلی دی چہ ددے نہ پس بہ دنیا
 یتیمہ جے محافظہ پاتے شی، یعنی نبوت بہ ختم شی،

پنجم حکمت

پنجم حکمت دادے چہ د موجودہ دور د عالی فتنو او د ایٹمی تباہو
 با نیان یہود او نصاریٰ دی، د اشتراکیت بائی کارل مارکس یہودی دے
 روجے ایٹم بم جو روٹنکے شوپن ہار، یہودی دے د نوی تہذیب خد
 ہیرووٹکے د فاسقانہ معاشرے او انسان کن سامراجیت بنیاد مسیحی طاقتور
 قائم کردے او د تو روز منہ ہونو خصوصاً د مسلمانانو عقیدے او عملو نہ
 خرابوونکی قومو نہ ہم عیسایان دی، پہ دے وجہ ضروری وکچہ دیو
 اسرائیلی پیغمبر چہ عیسائی قوم نے خیل پیشوا مینے دلا سہ ددہ د امت
 پیدا کری فساد و نہ ختم شی، غرض دا چہ عیسی علیہ السلام امت ما دی

سائنسی، ایٹمی ذریعہ سے کومر فساد چہ داپور تہ کریدے، ک
 آسمانی تدبیر نہ بغیر۔ کذمکے طاقتور نہ دھنے د مقابلے توان
 نہ لری پہ دے وجہ عقل، دعیسی علیہ السلام را کوزیدال ضروری گنری
 دکوم چہ تند بیر الہی پہ زرگونہ کالہ ورا بندے فیصلہ کریدے ددے
 دکجالی قوتوں تالی ستہ دال صلاح ہجرے نشی کولیکوم چہ عیسائی او
 مسیحی دکان چلوو دپارہ ددجالی قوتوں وقتے مضبوط کرے او د
 اسلام بتولہ گنہ ددخوار لوسو وکالو مسلمانان کافران کریم
 تباہ کری:

فائدہ

دذوالقرنین دبتد متعلق

پہ دنیا کے داوخت دیر بند ونہ
 دی ٹو دچین دیوال چہ دیر اوڈہ
 او پکن دے او ہفتہ پہ منگولی ژبہ کن (نکو دے) او پہ ترکی ژبہ کن
 د بوقور قہ و ییلے شی،
 دویم: د بخارا او ترمذ پہ منیخ کن چہ ورتہ (دربند) و ییلے شی، دا د تہور
 پہ وخت کن موجود ہو۔
 دریم: د رداغستان، بند۔ د دے نؤم رباب ابواب دے اول دس
 ہم ورتہ و ییلے شی، بستانی پیر دالکرا المعارف، کن ددے تفصیل
 بیان کریدے :-

خالورم، ہغہ بند دے کوم چہ رکابشیا ر قفقاز م سرہ پیر دا ڈیال ڈرہ
 کن مے ریاقوت پہ رمعجم البلدان، کن لیکلی دی چہ دا د و ییلی شوے تانے
 نہ جوہ دے اودا نور دے دکا شو دی بنا پہ دے، دقُرآن دتشریح
 مطابق دذوالقرنین بندہم داخلورم دے، پہ رناسخ التواریخ کنڈا
 بنکارہ بیان شویدے ددے تائید داسے ہم کیری، چہ رخر دارج
 پہ کتاب المسالک، کن لیکلی دی چہ عباسی خلیفہ واثق باللہ دذوالقرنین

دبند دتحقیق دپارہ دماہرانو بولیکیشن لیر لونو ہغوی ہم دا بند دقُرآن
 مطابق دذوالقرنین بنداً تاکلو دذوالقرنین دے بند تہ پہ فارسی ژبہ کن
 دترہ آہنی،، ترکی ژبہ کن، و امریکیو، او پہ چینی ژبہ کن رو پھاگ کورائی، وائی
 یعنی دگور، دترہ دگور، مطلب دگور ش سائوس، دے چہ دا د و کجسور
 نؤم دے،

ذوالقرنین

دذوالقرنین دسے سفر پہ قُرآن کن ذکر دی، یومغربی، بل مشرقی او
 دریم غالباً شمالی دے، ذوالقرنین خوک وو، امام رازی رح پہ تفسیر کبیر
 سورہ کہف کن لیکلی چہ دا دمقدونے سکندر د فیلقوس خوسے د
 آرسطو شاگرد وو، امام رازی ارسطو تہ بنکارہ کافرو شیئی دی، بعضو
 ذوالقرنین کیقباد تہ و ییلی دی، او بعضو مغربی چین تہ، بعضو دین بادشاہ
 ذونواس حمیری تہ، او بعضو حضرت ابراہیم علیہ السلام دزمانے سالی بادشاہ
 تہ۔ ذوالقرنین و ییلی دی، بعضو وائی چہ دامصعب بن عبد اللہ وو کد چہ
 ابن عبد البر لیکلی دی، بعضو عبد اللہ بن ضحاک بنائی او بعضو داسائوس
 (گورش) گنری دا اخیر صحیح دے نور بتول غلط دی نور ا قوال ہم
 شتہ خو ہغہ ہم غلط دی، دامصعب بن عبد اللہ او د عبد اللہ بن ضحاک
 سند صحیح نہ دے حافظ بن حجر ددے تردید کریدے، او د ابراہیم
 علیہ السلام دزمانے مصعب او عبد اللہ بن ضحاک پہ تاریخ تاہات
 تہ دی چہ دوی د ابراہیم علیہ السلام دزمانے وواو ا ہم تہ دی ثابت نہ
 دوی دا بند جوہ کریدے، نور بادشاہان مؤمنان نہ وو، سائوس
 ذوالقرنین چہ مؤمن صالح وو او ۵۹ھ قبل از مسیح کن تیر شویدے
 صحیح خبر ددہ چہ دا بند ہم دہ جوہ کریدے چکد چہ قُرآن کم ناکم دہ
 تہ نیک سرے خو شیئی دی او ددے بند نسبت کولی دہ تہ درست

بنائی داسنگ پہ تاریخ کن ددہ دہ سے سفر و نہ ہم ثابت دی، سکندر
 کد فقار سفر ندے کرے او نہ نور و ذکر شو و گساوسفر کریدے
 کد ذوالقرنین مغربی سفر دایشیا لے کوچک وو، او د نمر و و بیدال پہ
 عین حیمہ، کن د سمرنا د سمندر پہ اوبو کن وو کوے چہ تورے
 دی، سائرس بابل فتح کر و بتی اسرائیل لے خلاص کرے، د بیت
 المقدس تعمیر لے کر و او یسعیاہ علیہ السلام آتہ بشلے کالہ روہیہ
 د بیت المقدس د تعمیر پیشن گوئی کرے وہ، چہ بابل کن بہ آویا کالہ
 یہودی ان قیدوی بیا بہ بیت المقدس آباد شی، امام رازی چہ یہ تفسیر
 کبیر کن بنکاره و بیلی دی چہ دابند سائرس جو کر کریدے او د
 چہ ذوالقرنین یقیناً سائرس د دانیال علیہ السلام پہ دین وو، د تحقیق
 د تاریخ نہ علاوہ د یسعیاہ علیہ السلام صحیفے باب ۴۵ عتاک او د
 دانیال علیہ السلام مکاشفے باب ۴۱ آیت متاک د زکریا علیہ السلام کتاب
 باب ۴۱ آیت عتاک او د عزرا باب ۴۱ آیت عتاک نہ د اہستے شویدے
 کوم چہ د قدیم تاریخ اہم ترین بنیا د و نہ دی، ابراہیم زردشت
 ہم د دانیال علیہ السلام شاگرد او مؤجد و و خک چہ د ہفت اوستاد
 اعوذ باللہ او بسم اللہ نہ شروع کیری د ابن کثیر تحقیق ہم داسے د
 رکنہات اصطرک کن د الہاتہ ہم مؤمن او د مجوسیت د شن و بیلی
 شویدے، سائرس ذوالقرنین کد دارا نہ و ہاندے نیر شویدے، ک
 یا جوج ماجوج پہ بارے کنے د ہغوی د لور والی واقعات غلط دی، ابن
 کثیر چہ خپل تاریخ کن او بخاری رح پہ باب د یا جوج ماجوج کن دے
 تردید کریدے، دغدرنگ پہ ترمذی کن د ابوہریرہ رض ہفت روایت چہ
 ہغوی بند کنی او بیا وائی چہ صبا بہ نور کنو خوا نشاء اللہ و بیلی ہیر
 کرے نو بیا بند پہ خپل حال شی او خہ وخت چہ دوی انشاء اللہ اوائی

نودغہ بند پہ مات کھی او نتر بہ مرا اوزی، داہم ضعیف روایت
 دے، امام احمد بن حنبل رح ابن کثیر رح پہ خپل تفسیر جلد ۳ ص ۱۰۰
 کن نقل کریدے چہ داخلاف قرآن دی،
 فَمَا اسْتَطَعُوا اَنْ يُّظْهِرُوْهُ وَمَا اسْتَطَعُوا يَا جُوْحَ مَا جُوْحُ نَهْ بِبِنْدِ خَطْلِ شَى
 لَكَ نَقْبًا (سورہ الکہف آیت ۶۷) : او نہ بکن مورئ کو لے شی،
 ابن کثیر رح لیکے چہ داروایت ابوہریرہ رض د کعب الاحبار نہ را غتے دے
 او خلقو د غلطی نہ ورتہ مرفوع و بیلی دی د عقیدۃ الاسلام پہ مطابق
 یا جوج ماجوج بہ پہ بند بھرتہ نہ را پورے اوزی بلکہ د تجیرہ کیسین
 نہ تر منجور یا پورے بہ، دیو خائے را اوزی، قرآن د دے بند مضبوط
 والے بیان کریدے او د ہفے ماتول لے د قیامت غلامہ بنو د لے دہ
 مکر د یا جوج ماجوج ذکر چہ نہ چہ را غلے دے ہلتہ د بند ذکر شنتہ دے
 نہ معلومیزی چہ یا جوج ماجوج بہ د بند پہ لارہ نہ بلکہ پہ بلہ لارہ را
 اوزی رح حدیث شریف متفق علیہم د بیل للعباب قدا اقتراب من فتح روم
 یا جوج و ماجوج مثل ہذا، عمدة القاری جلد ۱ کن د کرمانی
 نہ منقول دی چہ دا استعارہ دہ مطلب لے فتنے خورمایدال دی، لکہ چہ
 د گوتے د کرئی پہ اندازہ یوونکے اشی او فتنے تررا بر سیرہ شی، لیکن مطلب
 لے ہرگز داندے چہ دغہ کد ذوالقرنین بند بہ ماتیزی او یا جوج ماجوج
 بہ پررا اوزی، پہ عقیدۃ الاسلام کن د ذوالقرنین تشریح پہ مختلفوا قولوسر
 شویدے لیکن د اصطرک لہ آثار قدیمہ د ذوالقرنین کومہ مجسمہ چہ برآمد
 شویدے کہ ہفے کن د ذوالقرنین د اسپنے د توپئی کینرے او چہ غارے
 تہ لہ مینخہ تش د اسپنے بنکرو نہ غوندے جو لہ شویدی د دے نوم
 داوچہ بنو دل صحیح بنکاری

تتمہ

دکفار و عذاب ہمیش والے

وَدَخَّرَ اللَّهُ آيَاتِ تَفْسِيرِ بَيَانِ
پہ وخت امام رازی رحمہ تعالیٰ

کبیر کینی دکفار و پہ دائمی عذاب اشکالوں نہ پیش کریدی، احقر بہ ک اللہ
پہ فضل دغہ شبہ نقل کو او جواب بہ کے ورکوی۔

رُومِ بِنِي شَبَه

د انصاف نہ خلاف دہ، ددے جواب دادے
چہ دکذاب ہمیش والے ظلم نہ دے بلکہ انصاف دے، دک ظلم مطلب د
چہ د بل پہ ملکیت کنی تصرف اکریشی او کفار خود خدا ائے ملک دی
خدا ائے پہ خپل ملک کنی تصرف کوی د بل چا پہ ملک کنی نہ کوی۔

دویمہ شبہ

د دے جواب دادے چہ دک مجرم سزا عین رحمت
دے حکمہ کوم حکومت کنی چہ سزا نہ وی ہغہ بقول خلق د رحمت نہ خلا کبری
د سزا پہ شبہ دک مجرم وخت لبز دے یعنی دک بلوغ نہ تو صرگہ
او دک عذاب وخت ختمید و نیکے نہ دے دامنا سب

نہ بنکاری، ددے،

اول جواب دادے، چہ دک مجرم و سزا پہ وخت کنی برابرے ضروری نہ
اکے مار داکہ دیو گھنٹے یا گکے غور نہی لیکن سزا پہ کالو نو خوری
اصلی خبرہ دادہ چہ سزا د مجرم د نوعیت پہ مطابق ورکولے شی د هغہ
کہ وخت پہ مطابق نہ، دک کفر د مجرم نوعیت سخت دے، نو حکمہ سزا ہم
سختہ پکار دہ، دویم جواب دادے چہ دک کفار و مجرم کفر ہم نہ
ختمید و نیکے دے پہ مرگ ختمید ددہ پہ اختیار کنی نہ وی دائرہ بے

اختیار، پاتے شوگہ دے ژوندے دے نو پہ خپل اختیار دہ کفر
بتول عمر نہا پرینو دکہ گریدا او مجبوری پہ حالت کنی مجرم پاتے
کیدل مخلوق او خالق دوارہ نہ منی، مطلب دا چہ دک کفر مجرم ہم
نہ ختمید و نیکے دے او عذاب ائے ہم نہ ختمید و نیکے مناسب دے۔

دریم، جواب دادے، چہ کفار و اللہ تعالیٰ دلامحدود و او بے پایا نہ
انعامات و کمالات و نہ انکار او بغاوت اکر و نو حکمہ سزا ہم لا محظ
او بے پایا نہ مناسبہ دہ۔

خلویم جواب دادے، چہ دک کفار و سزا د طبی تاثیر پہ دول دہ، لکہ
د سرطان جراثیم چہ دک عمر سرہ سم وی بتول عمر تیر بخور بے آرامہ
او تکلیف کنی وی، دک کفر جراثیم ہم دائمی اثرات او نتیجے لری یعنی دجسم
پہ اور کنی ہمیشہ پاتے کیدل، فرق او بیلٹون چرف دومرہ دے چہ
د جسمانی رفح (سرطان) اثرات او نتیجے د جسم پہ ختمید پہ مرگ
ختمی شی او د روحانی رفح (کفر) اثرات او نتیجے د روح سرہ تہلی دی کوم چہ
ختمیزی نہ خومرہ پورے چہ د روح ژونداری چہ پہ آخرت کنی ختمیزی
نہ مناسب دی چہ عذاب دک کفر د ہم پہ آخرت کنی ہمیشہ وی۔

پنجم جواب دادے، چہ دہر تکلیف سبب ترخو چہ وی نو تکلیف
بہ ہم وی لکہ پینتورگی کنی چہ کانپے ترخو وی تر هغہ بہ پینکن دہر د
ہم وی یاد اور کامی پہ شیشہ کنی دنہ د نارنگی و بیستون ریلوے
حروف تر هغہ وخت موجود وی ترکومہ چہ د شیشہ موجود وی،
هرکله چہ کانپے دک پینتورگی نہ او تو یا شیشہ چپ چور شوہ، نو هله بہ
دہر دا دغہ حروف ختم شی، دغہ رنگ دک کفر نہ هر خد پورے چہ روح
کنی موجود وی نو عذاب بہ ہم تر هغہ وخت وی مگر دادے
پہ روح کنی ورنہوتے دے چہ دک بیلید و امکان ائے ہدی و شست نہ

کہ اللہ تعالیٰ ہر مائی

وَلَوْ رَدُّوا عَاذُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ : کچھ بے گفاری و آخرت نہ دینیات راوستے
دوسرے انعام : شی نبیاً بہ ہم دغہ کفر کوی کوم نہ چہ منع کر شوی
مطلب دا چہ سبب یعنی کفر ترخوجہ موجود وی، نوعذاب بہ تے
ہم ترہغ وختہ پورے وی، لیکن کفر بہ روح کین داسے نونے دے
چہ ترجد اکیدے نشی اور روح ختم پیری نہ چہ دے ہفے پہ ختمیداد دغہ
سبب کفر ہم ختم شی نوٹکہ ورنہ دا ہی عذاب مناسب دے :

تَمَّتْ بِالْخَيْرِ

یوہ نادرہ تحفہ

عصمت انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام
(اردو)

از افادات

علامہ شمس الحق افغانی رحمۃ اللہ علیہ

جمع و ترتیب : شیخ فتح الرحمن بیچر شعبہ عربی پشاور یونیورسٹی

ناش

تاج کتب خانہ محلہ جنکی نزد قصہ خوانی پشاور

دلاویدو پتہ

کتب خانہ رشیدیہ محلہ جنکی قصہ خوانی پشاور

کدین تبلیغ پہ ہر مسلمان نراونٹہ باندے فرض دے، خوشگنہ چہ دچھا
دپارہ وسلہ ضروری دے۔ ہم دانش و تبلیغ دپارہ کدین علم ضروری دے۔ او
کدین دزدکری دپارہ بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل او بیاباوستل پکاری دے۔ ددے
مقصد دپارہ تاج کتب خانے تاسوا دپارہ بنائستہ علمی مکتبے و کتابوہ شکل
کینے چاپ کرے دی، چہ پہ ہر کر، جہرہ او جومات کینے دے ہفے نہ یوہ بنائستہ تبلیغ
جوہریدے شی، بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل کار ثواب دے او مرکز پس تیز صدقہ جاریہ جوہر

ڈسٹریکٹ اعظم پاکستان مولانا شیخ رشید دیوبندی مشہور تفسیر

معارف القرآن

پہ پینتوڑ بہ کینے یو اہم مقام لری۔ پہ پینتوڑ بہ کینے دومرہ مفصل اور مستند تفسیر
ہل نشہ چہ پہ ہفے کینے قرآن کریم شاین نزول تفسیری بحثونہ، دینوا تفسیرونہ
خلاصہ او موجودہ زمانے دے ہر قسمہ مسائل و ضاحت و قرآن مجید پہ کرا کینے دہانت
شوع دے۔ د قرآن مجید د طالبانو، عالمانو او پہ کورونو کینے دے زانئو دپارہ عظیمہ تحفہ
دے۔ ہر چا سورہ چہ دا تفسیر موجود وی ہفوی تہ پکاری دی چہ نور خلق خان سورہ کینی
او ہفوی تہ ددے درس اوردی۔ انشا اللہ د زہونو او عملونو اصلاح پہ پینتوڑ سوز کیری
دا تفسیر پہ (۳۰) جلدونو کینے چاپ شوع دے

دشاہ ولی اللہ اوشاہ عبد القادر د فارسی اورد و تفسیر دوزان پینتوڑی

آسان تفسیر

پہ یو جلد کینے د قرآن مجید بہترین پینتوڑ تفسیر دے۔ چہ پہ دے کینے د
قرآن مجید د لفظی ترجمہ سورہ سورہ پینتوڑ ہمارے خیال ہم سکتے شوع دے۔
او پہ حاشیو باندے دیر قیمتی معلومات بیکے شوی دی۔ د قرآن پاک د ترجمہ
دزدکری دپارہ دا پہ موجودہ زمانہ کینے یو لڑے نعمت دے۔ پہ مکتبہ خط کینے
ہم چاپ شوع دے، اوہہ وروکی سائز کینے ہم ترلا سہ کیدے شی۔

تاج کتب خانہ محلہ جنکی نزد قصہ خوانی پشاور

ہدایہ شریف د اسلامی حنفی فقہی یو جامع او مستند کتاب دے چہ پہ تولو اسلامی مدرسہ کینے لوستے شی. پہ پینتو ژبه کینے تر اوسه پوره دے دے کتاب شروح نژادہ. تاج کتب خانہ پینتو ته الله پاک توفیق ورکړو چہ د ستر مالو حضرت مولانا حنیف گنگوڅی "غایۃ السعایة فی شرح مافی الهدایہ" د پینتو ترجمه انتظام او کړو او فقیر داعظم الشان زبور:

تاج الهدایہ پینتو شرح هدایہ

په نوم په دیر بناشته د ول چاپ شویته د دے کتاب په لوستلو مو په اسلامی فقہ کینے مهارت حاصل کیدی شي.

د احادیث رسول صلی الله علیه وسلم اہمیت هر چا ته څرگند دے. دا هغه څه او څوړه چینه ده چہ تر قیامتہ به مسلمانان پر خپله تنده ماتوی. د احادیثو په ذخیره کینے

مشکوٰۃ شریف

ته نور مقام حاصل دے. مونږ به د پینتو لوستونکو دیکړه د مشکوٰۃ شریف یوه دا سے نسخه تیاره کړه دے چہ د پاشر په یو طرف مکمل عربی متن سره د اعرابو چاپ شوه دے. او مخامخ ورته آسانه پینتو ترجمه ټکی په ټکی لیکل دلا. د دے کتاب په لوستلو سره د څوړنې صلی الله علیه وسلم قول مبارک ژوند او حکمونه دسترگو په وړاندے او کړی شي. ایسان پر مضبوطی او د نیک عمل شوق زېږون کینے پیدا کیری او غلط عادونو او عمنو نه پر د بچنه ورکیری. د علم دین د طالبانو ته علاوه په کورونو کینے زمانه ته هم په آسانه لوسته شي. مشکوٰۃ شریف پینتو په پخو بناشته جلدونو کینے چاپ شوه دے.

* د حدیث شریف یو بل اہم کتاب سکن ترمدی دے. علماء وائی چہ د چاپه کور کینے ترمدی شریف موجود وی نو هغوی د دے دا سے اوکتری لکه چہ د دوو جلدونو مو د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د هغه په کور کینے خبره کوی د دے سعادت د حاصلولو دپاره تاج کتب خانے ترمدی شریف (پینتو) په دا سے انداز کینے چاپ کړه دے چہ د پاشر په یو نیم طرف مکمل عربی متن دے او مخامخ ورته ټکی په ټکی آسانه پینتو ترجمه دے. (زیر طبع)

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصه خوانی پینتو

په پینتو ژبه کینے د تاج کتب خانے علمی تحفے

چہ د دین د علم د پارو د هر کور مدرسے او کتب خانے دپاره څوړو کوی

تفسیر معرف شریف

د مفسر اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع د پینتو د مشهور تفسیر پینتو ترجمه. په پینتو ژبه کینے دا د نورو نه لویه تفسیری ذخیره ده چہ د حوا او علامو د پاره یوشان اہمیت لری.

مشکوٰۃ شریف

د احادیثو مشهور او مستند کتاب په دیر بناشته انداز او آسانه پینتو ترجمه سره دیر لور چاپ کیدو کک دے چہ په لوستلو ته سترگه پخیروی.

تاریخ اسلام

د حضور پاک صلی الله علیه وسلم او هغوی د څوړو پارو د پکړنې ژوند حالات په دیر تفصیل سره علمی انداز کینے. دے کتاب کینے بیان شوی وی. د سین د وسیعې سندې او او د نورو علمو د تصحیح دے.

مکمل موعظ

د صالح په پارو کینے په پینتو ژبه کینے د نورو د نورو او مستند کتاب چہ هر قسم شان پکینے په دیر تفصیل او وضاحت سره بیان شوی وی. په پینتو ژبه کینے د موعظ په پارو کینے د ورو مفصل کتاب د ستاسو نظر ته وی شیر شوه.

د دود مستند

د کورنی ژوند متعلق هر قسم ضروری او نازکک مطلب په دے بنائت کتاب کینے بیان شوه وی. چہ د هر باج نارینه او زنانه دپاره د لیکل زده کول دیر ضروری وی.

د خلاصہ منیب او قدرتی پینتو شریف

د مدرسو د طالبانو او ماسلمانانو دپاره د لیکل و کتابونه په دیر جلی د پینتو شرحو سره چاپ شوی وی په دے دیر مطالباتو په درس پوهیدل و پراختیا شوی.

تاج کتب خانہ

د عربی ژبه د طالبانو او استادانو دپاره یوه نوره تحفہ ده. د مولانا محمد میاں صاحب مشهور تصنیف "تاریخ اسلام" سره لور کینے.

ناسوته د رطوبت دے چہ د دے کتابونو د اشاعت او لوستو هر مسلمان ته ترغیب ورکوی د ستاسو د اکثر ترغیب.

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصه خوانی پینتو

سیرت النبی

سید ابوالحسن ندوی

ذہبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم رجسٹرونے مینہ دایمان تہہ دہ۔ پہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندے رحمت اورود وویل۔ ذہفہ تعلیمات زوہ کول ذہفہ وژوند حالات معلومول ذہر مؤمن نراو نیتے دپارک دیر ضروری دی۔

دا دپیتون خوش قسمتی دہ چہ ذہ سیرت النبی پہ ذخیرہ کیتے یوبہترین کتاب "نبی الرحمة" پہ پیتوژہ کیتے ذہ "سیرت النبی" پہ نوم چاپ شو۔ دا موجودہ زمانے دیوستر عالم اور مجتہد سید ابوالحسن علی ندوی" تالیف دے۔ دا کتاب سیرت و عربی، فارسی، اردو اور انگریزی کتابونو پھور او خلاصہ دہ۔ ذہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ژوند تفصیلی حالات ذہ سیرت پہ بارہ کیتے ذہ دنیا د لوید لوید علماؤ تحقیقی معلومات، د مسلمانانہ علاوہ د غیر مسلم علماؤ خراج عقیدت، حضور صلی اللہ علیہ وسلم ذہ تعلیماتو بہترینہ خلاصہ اور ذہفہ د مبارک ژوند ہر آرخ پہ دے کتاب کیتے دیر پہ وضاحت مہرہ جمع کرے شوے دے۔

دا کتاب ضرور پہ خپل کور کیتے اوساتھی

ذہ وادہ مسئلہ

ہر بالغ نارینہ اوزناتہ لہ پکار دی چہ دکورفی ژوند پہ بارہ کیتے ذہ اللہ اور رسول د حکمونہ حآن خیر کری۔ ذہ دے غرض دپارک مونہ یو چا شستہ اور آسان کتاب "ذہ وادہ مسئلہ" چاپ کرے دے، چہ پہ ہنے کیتے ذہ نیتے علون ترمینتہ د تعلقاتو، نکاح، طلاق، عدت اور نور ہر قسم ضروری مسائل جمع کرے شوے دی۔ ذہ دے کتاب پہ نو تواتر کے پرا نیتے شی اور بکارہ شی چہ زمونہو نا پورہ خلق د چل چہالت پہ وجہ شرمی کتاہون کیتے مبتلا دی اور خانہ خبر نہ دی۔ کتاب پہ ظاہرہ دہوکے دے، ولے پہ "کوہ کیتے سمندر" ہر دے سے کتاب تہ دیتے شی۔

کتاب

• اسلامی فقہی علم دھر مسلمان دعملی زندگی دپارہ دیر ضروری دے۔ پ پنتو
 ژوبہ کتبه د قفقی درسی کتابونو ترجمہ لوگنہ دے دی کتہ خلاصہ، مکتبه، قدوری، کتہ
 وغیرہ۔ ولہ داسے یو کتاب چہ پہ آسان انداز کتہ د ژوندن تولے اٹھنے مکتے کتہ ذکر
 شوتے دی، تراوسہ تہ دو چاپ شوتے۔ ددے ضرورت د پورہ کونو دپارہ مونہ دکتہ
 دستر عالم مولانا مجیب اللہ ندوی صاحب مشهور کتاب |

اسلامی فقہ

- پنتو ژبہ کتہ چاپ کرو۔ ددے کتاب یو شو خصوصیات دادی |
- دفقہ دھر یو اہم بحث نہ ورا تہ و قرآن مجید د آیتونو او احادیثو پہ رہنا کتہ پہ زیر نور
 مسئلہ بحث شوتے دے۔
- بیا پہ آسان ترتیب سرہ متعلقہ مسائل پیرلہ پتے بیان شوتے دی۔
- د یو عام مسلمان پہ ژوند کتہ روزمرہ پینید و کتہ هر قسم مسائل د موجودہ حالاتو د
 تقاضا مطابق بیان شوی دی۔
- دکھارت، مونہ، ورثہ، حج، طلاق، نکاح، میراث، رضاعت، یتیمت، مضاربت وغیرا
 او موجودہ زمانے د نوسے نوسے مسئلو جوابونہ د قرآن وحدیث پہ رہنا کتہ
 ورا تہ شوی دی۔ کہ حقوک د کتاب اونولی نو د قفقی پہ درسی کتابونو پورہ پہ
 ورتہ د پیرہ آسانہ شی۔ او د خپل خان نہ علاوہ د نور و خلقو رہنائی پہ ہم کولے شی۔
- د قیامت علائے : ژوندن د یاد نشان تیریدنی، ہرہ شپہ او ہرہ وچ مورنہ
 قبرتہ ورنژدے کوی۔ ولہ مورنہ پہ غفلت کتہ پراتہ یو۔ پہ قرآن مجید اولعادیثو
 کتہ بیا بیا د قبر او آخرت د ژوندن بیان ہم پہ دے غرض شوتے دے چہ انسان
 د غفلت د خوب نہ را بیدار شی او آخرت دپارہ تیار شی۔ پہ دے غرض مورنہ د

مستند کتاب تلکرة المعاد پنتو ترجمہ د قیامت علائے او آخرت احوال

پہ نوم چاپ کتہ دے۔ چہ پہ ٹولتارے ژوندنہ د یلے کیری او یتیمہ اودر سیدی
 سترگہ د اویکونہ د کتے شی او انسان خپل خالق او مالک تہ متوجہ شی۔ د وعظ
 او نصیحت دپارہ دیر بنائشہ کتاب دے۔ یکونہ، مولانا سید روح اللہ د مازاہ

تاج کتب خانہ۔ عملہ جنکی، قصہ خوانی پینور
 فرن ۱۳۵۴ھ

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**